

T.C.
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI

ADİL KUTUY'UN ESERLERİNDE DİL VE ÜSLUP
YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Özge SÖNMEZLER DURAN

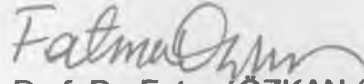
Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatma ÖZKAN

Ankara- 2013

ONAY

Özge SÖNMEZLER DURAN tarafından hazırlanan "Adil Kutuy'un Eserlerinde Dil ve Üslup" başlıklı bu çalışma, 23. 05. 2013 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda (oybirliği/oyçokluğu) ile başarılı bulunarak jürimiz tarafından *Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim/ Türk Dili Bilim* dalında *Yüksek Lisans Tezi* tezi olarak kabul edilmiştir.

[İ m z a]

Prof. Dr. Fatma ÖZKAN (Başkan)

[İ m z a]

Prof. Dr. İsmail Hakkı AKSOYAK

[İ m z a]

Doç. Dr. İhsan KALENDEROĞLU

ÖNSÖZ

Adil Kutuy, 1930- 1940'lı yıllarda Tatar edebiyatında önemli eserler vermiş bir şair ve yazardır. Kaleme almış olduğu değerli hikâyeleri, Adil Kutuy'un yazar kimliği ile tanınmasını sağlamıştır. Yazarın hikâyelerinde herkes için her dönemde önemli olan duygu ve düşüncelere yer verilmektedir. Hikâyeler hem yazıldığı dönemin özelliklerini hem de günlük hayat manzaralarını yansıtmaktadır. Böylece Adil Kutuy'un hikâyelerinde okuyucu kendi hayatının bir yönünü görebilmektedir. Yazarın sade dili ve etkileyici üslubu, eserlerinin değerini ve kalıcılığını artırmaktadır.

Bu çalışmamızda Adil Kutuy'un "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam" ve "Vücdan Gazabı" hikâyeleri dil ve üslup açısından incelenmiş ve yazarın üslubuna dair özellikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Türkiye'de Adil Kutuy ile ilgili olarak yapılmış detaylı bir çalışmanın bulunmadığı bilinmektedir. Türkiye dışında, Tataristan Cumhuriyeti'nde Adil Kutuy ile ilgili olarak yazılmış makaleler ve kitaplarda bazı bölümler bulunmaktadır. Yapmış olduğumuz çalışmada bu makalelerin ve bölümlerin bazılarına ulaşılarak bunlardan faydalanılmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde 1930- 1940'lı yıllarda Tatar edebiyatında hikâye ve roman, Adil Kutuy'un hayatı, edebi kişiliği ve eserleri konusunda bilgi verilmiştir.

Yapmış olduğumuz çalışmanın ikinci, üçüncü ve dördüncü bölümlerinde Adil Kutuy'un "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam" ve "Vücdan Gazabı" hikâyeleri dil ve üslup açısından ayrı ayrı incelenmiştir. Hikâyelerin genel değerlendirmesi ise sonuç bölümünde yapılmıştır.

Çalışmamızda hikâyelerin söz varlığı incelenirken kelime sıklıkları da değerlendirilmiştir. Söz konusu sıklıklar belirlenirken kelimeler türlerine göre tek tek tasnif edilmiş, bulunan veriler tablo ve grafikler yardımıyla sunulmuştur. Hikâyelerde bulunan kelime sayısı çok fazla olduğundan kelimelerin görevlerine göre tasnifi aşamasında çeşitli zorluklarla karşılaşmıştır. Aynı kelimenin farklı görevlerde kullanılmış olması, fiillerin bazılarının hikâyede hem esas fiil hem de yardımcı fiil olarak bulunması

kelime tasnifinde ve kelimelerin sıklık değerlerinin belirlenmesinde ayrı bir dikkat gerektirmiştir.

İncelememizde, çalışmanın hacmini çok fazla genişleteceğinden, hikâye metnlerinin transkripsiyonlu şekli ve Türkiye Türkçesine aktarılmış şekillerine yer verilmemiştir.

Çalışmanın hazırlanması aşamasında Tataristan'da bulunan kaynaklara ulaşmam konusunda yardımcı olan hocam Doç. Dr. Metin YILMAZ'a, Adil Kutuy'un eserlerini ve Adil Kutuy ile ilgili yazılmış olan bazı makaleleri Tataristan'dan bizzat getiren Prof. Dr. Farid HAKİMCANOV'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bilgi ve tecrübelerini bizlerle içtenlikle paylaşan, çalışmalarımızda bizlere farklı ufuklar açan ve çalışmanın hazırlanması aşamasında teşvik ve desteklerini esirgemeyen değerli hocam Prof. Dr. Fatma ÖZKAN'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Özge SÖNMEZLER DURAN
Şubat 2013, Ankara

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	1
KISALTMALAR	7
TRANSKRİPSİYON ALFABESİ	8
TABLolar DİZİNİ	9
GRAFİKLER DİZİNİ	11
GİRİŞ	13

1.BÖLÜM

1. 1930- 1940’LI YILLARDA TATAR EDEBİYATINDA HİKÂYE VE ROMAN	15
2. ADİL KUTUY’UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ	22
2.1. II. DÜNYA SAVAŞI’NDA ADİL KUTUY	23
2.2. ADİL KUTUY’UN EDEBİ HAYATI	27
2.2.1. Şair Kimliği ile Adil Kutuy	27
2.2.2. Nesir ve Drama Yazarı Kimliği ile Adil Kutuy	30
2.2.3. Adil Kutuy’un Eserleri	39

2.BÖLÜM

1. ADİL KUTUY’UN “TAPŞIRILMAGAN HATLAR” HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP	41
1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI .	42
1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI	44
1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler	57
1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler	58
1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ	60
1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI	63
1.5. HİKÂYEDE MEKAN VE MEKANA BAKIŞ AÇISI	65
1.6. SÖZ VARLIĞI	66
1.6.1. Atasözleri ve Deyimler	66
1.6.2. İkilemeler	74
1.6.3. Yabancı Kelimeler	75

1.6.4. Kelime Türleri	81
1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler	81
1.6.4.1.1. Zamirler	92
1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri.....	92
1.6.4.1.1.2. Dönüşlülük Zamiri.....	93
1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri	93
1.6.4.1.1.4. Belgisiz Zamirler	94
1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri.....	95
1.6.4.1.2. Sıfatlar	97
1.6.4.1.3. Zarflar	107
1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları.....	107
1.6.4.1.3.2. Azlık Çokluk Zarfları	108
1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları	109
1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları	110
1.6.4.1.3.5. Yer-yön Zarfları	110
1.6.4.2.1. Fiiller	112

3.BÖLÜM

1. ADİL KUTUY'UN "RESSAM" HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP	118
1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI	121
1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI.....	122
1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler	124
1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler	124
1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ	125
1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI	128
1.5. HİKÂYEDE MEKÂN VE MEKÂNA BAKIŞ AÇISI	131
1.6. SÖZ VARLIĞI	132
1.6.1. Atasözleri ve Deyimler.....	132
1.6.2. İkillemeler	134
1.6.3. Yabancı Kelimeler	135
1.6.4. Kelime Türleri	138

1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler.....	139
1.6.4.1.1. Zamirler.....	141
1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri.....	142
1.6.4.1.1.2. Dönüşlülük Zamiri.....	143
1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri.....	143
1.6.4.1.1.4. Belgisiz Zamirler.....	144
1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri.....	145
1.6.4.1.2. Sıfatlar.....	146
1.6.4.1.3. Zarflar.....	149
1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları.....	149
1.6.4.1.3.2. Azlık- Çokluk Zarfları.....	150
1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları.....	151
1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları.....	151
1.6.4.2. Fiiller.....	153

4.BÖLÜM

1. ADİL KUTUY'UN "VÜCDAN GAZABI" HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP ..	157
1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI	160
1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI.....	161
1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler.....	165
1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler.....	165
1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ.....	170
1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI.....	171
1.5. HİKÂYEDE MEKÂN VE MEKÂNA BAKIŞ AÇISI.....	174
1.6. SÖZ VARLIĞI.....	174
1.6.1. Atasözleri ve Deyimler.....	174
1.6.2. İkilemeler.....	179
1.6.3. Yabancı Kelimeler.....	180
1.6.4. Kelime Türleri.....	184
1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler.....	185
1.6.4.1.1. Zamirler.....	188

1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri	188
1.6.4.1.1.2. Dönüşlölük Zamiri	190
1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri	191
1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri	192
1.6.4.1.2. Sıfatlar	194
1.6.4.1.3. Zarflar	198
1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları	198
1.6.4.1.3.2. Azlık Çokluk Zarfları	199
1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları	200
1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları	200
1.6.4.1.3.5. Yer- yön Zarfları	201
1.6.4.2. Fiiller	202
SONUÇ	207
KAYNAKÇA	210
TÜRKÇE ÖZET	217
İNGİLİZCE ÖZET	218

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.g.m.	: Adı geçen makale
Akt.	: Aktaran
Bkz.	: Bakınız
Çeka	: Vserossiyskaya çrezvıçaynaya komissiya po borbe s kontrrevolyütsiey i sabotajem/ Bütün Rusyanın Karşı Devrimle, Vurgunculuk ve Rüşvetle Savaşma Fevkalade Komisyonu
Çev.	: Çeviren
Ed.	: Editör
Haz.	: Hazırlayan
NKVD	: Narodny Komissariat Vnutrennikh Del/ İçişleri Halk Komiserliği
OGPU	: Obyedinennoe Glavnoe Političeskoe Upravlenie/ Birleştirilmiş Baş Siyasi İdare
s.	: Sayfa
SBKP	: Sovyetler Birliği Komünist Partisi
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği
vb.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerleri
TDAY-B	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten
TDK	: Türk Dil Kurumu
TH	: Tapşırılmayan Hatlar
VG	: Vücdan Gazabı

TRANSKRİPSİYON ALFABESİ

А а	A a	Т т	T t
Б б	B b	У у	U u (W w)
В в	V v	Ф ф	F f
Г г	G g	Х х	H h
Д д	D d	Ц ц	Ts ts
Е е	İ ĩ (yɪ, yi)	Ч ч	Ç ç
Ж ж	J j	Ш ш	Ş ş
З з	Z z	Щ щ	Şç şç
И и	I i	Ы ы	I ı
Й й	Y y	Э э	İ ĩ
К к	K k	Ю ю	Yu yu, Yü yü
Л л	L l	Я я	Ya ya, Ye ye, Ā ā
М м	M m	Ө ө	E e
Н н	N n	Ө ө	Ŭ ŭ
О о	Ŭ ŭ	Ү ү	Ü ü, (W w)
П п	P p	Ж ж	C c
Р р	R r	Ң ң	Ŋ ŋ
С с	S s	Һ һ	H h

TABLOLAR DİZİNİ

1.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Rus İmlasının Korunduğu Alıntı Kelimeler	79
2.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler	80
3.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri.....	82
4.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri	92
5.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İşaret Zamirlerinin Sıklık Değerleri.....	94
6.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Niteleme Sıfatlarının Sıklık Değerleri.....	97
7.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Sıfatlar ve Bu Sıfatların Sıklık Değerleri.....	106
8.Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Değerleri	112
9.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Rus İmlasının Korunduğu Alıntı Kelimeler	135
10.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler	136
11.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri	139
12.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri	142
13.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Belirtme Sıfatlarının Sıklık Değerleri	147
14.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sıklık Dereceleri ve Sıfatların Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı	148
15.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sıklık Değerleri	152
16.Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Dereceleri	153

17.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler.....	182
18.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Rus İmlasının Korunduğu Alıntı Kelimeler.....	182
19.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri.....	185
20.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri	189
21.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan İşaret Zamirlerinin Sıklık Değerleri	191
22.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Niteleme Sıfatlarının Sıklık Değerleri	194
23.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Sıfatlar ve Bu Sıfatların Sıklık Değerleri.....	197
24.Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Değerleri	203

GRAFİKLER DİZİNİ

1.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	77
2.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması.....	77
3.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	96
4.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	107
5.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	111
6.Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	117
7.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması.....	137
8.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	138
9.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	145
10.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	149
11.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	152
12.Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	156
13.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	181

14.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması.....	181
15.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	193
16.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	197
17.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı.....	202
18.Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı.....	206

GİRİŞ

Çalışmamızda, vermiş olduğu değerli eserlerle Tatar edebiyatına büyük katkı sağladığını düşündüğümüz Adil Kutuy'un "*Tapşırılmagan Hatlar*", "*Ressam*" ve "*Vücdan Gazabı*" hikâyelerinin dili ve üslubu incelenecektir. Dil ve üslup incelemesi yapılırken eserlerin yazıldığı döneme de ışık tutulmaya çalışılacaktır.

Şair ve yazar kimliği ile tanınan Adil Kutuy'un sanat hayatında önemli merhalelerin ürünü olarak kabul edilecek "*Tapşırılmagan Hatlar*", "*Ressam*" ve "*Vücdan Gazabı*" hikâyelerinin her biri yazıldıkları döneme özgü farklı özellikleri de yansıtmaktadır. Yazarın dilini ve üslubunu en iyi şekilde ortaya koyacak olan eserler seçilirken bu özellik dikkate alınmıştır. "*Tapşırılmagan Hatlar*" hikâyesi, Adil Kutuy'u yazar olarak dünyaya tanıtan, yazıldığı dönemle ilgili değerli bilgileri ve ayrıntıları içeren önemli bir eserdir. "*Ressam*" ve "*Vücdan Gazabı*" hikâyeleri ise II. Dünya Savaşı'nın Sovyetler Birliği'ndeki etkilerini açık bir şekilde yansıtan hikâyelerdir. Seçmiş olduğumuz hikâyeler, yazıldıkları dönemin siyasi, sosyal ve ekonomik özelliklerinin yanında yazarın kendine özgü dilinin ve üslubunun özelliklerini de en iyi şekilde yansıtan eserlerdir.

"Üslup" kavramının eserlerin yazıldığı dönemin özelliklerinin dışında tutulamayacağı görüşündeyiz. Yazarın içinde yaşadığı sosyal ve siyasi çevreyi eserlerine, eserlerinin diline ve üslubuna yansıttığı hususu dikkatten uzak tutulmamalıdır. Bu düşünceden hareketle eserlerin arka planında yer alan sosyal ve siyasi hayata da çalışmamızda yer verilecektir.

Dil ve üslup birbirini tamamlayan unsurlardır. Tek başına yapılmış bir dil incelemesinin yazarın dünyasını ve fikirlerini yansıtamayacağını düşünmekteyiz. Bununla birlikte sadece sosyal ve siyasi dönemi inceleyen, kültürün taşıyıcısı olan "dil"i incelemeleri içinde değerlendirmeyen çalışmaların da kelime seçiminin arkasındaki alt yapıyı gösteremeyeceği bilinmektedir.

Yaptığımız çalışmada "eleştirel biçembilim" adı verilen sosyal ve siyasi ortamı, yazarı ve eser kahramanlarını inceleyen üslup ile "yapısal üslup" adı

verilen daha çok bir dilin şekilsel özelliklerini değerlendiren üslubu bir araya getirdik. Çalışmada eleştirel biçembilim yönteminin temsilcisi Jean Jacques Weber'in ve yapısalcı akımın temsilcisi olan Tzvetan Todorov'un kullandıkları yöntemleri birleştirerek hem yazarın düşünce dünyasını hem de bu dünyanın yansıtıldığı dili ve üslubu inceledik. "Weber'in önerdiği yöntem, yazarın öyküdeki ideolojik dünyaları yapılandırırken kullandığı dilbilimsel öğeleri incelemeye yöneliktir. Diğer bir deyişle yazarın belirli bir konuyla ilgili inanç ve varsayımlarının öykü dilinde ortaya çıkış biçimini okuyucunun nasıl çözebileceğini göstermektedir."¹ Bu durumda Weber'in, önermiş olduğu yöntemle okuyucuya yol gösterdiği düşünülebilir. Weber'in yöntemi, öyküde yazarın ve kahramanların olaylara bakışı, eserdeki kahramanların düşünce dünyalarını yansıtan dil kullanımlarının belirlenmesi gibi esasları içermektedir.² Todorov da söylemde ana kahramanın mekan ve zaman açısından durumunu kişi, işaret, iyelik zamirlerinin, zarfların, fiil ve isim eklerinin gösterdiğini ifade etmektedir. Todorov'a göre bu öğelerin varlığı söylemde kişiselliği göstermektedir.³

Hikâyelerde yazarın üslubunu gösteren önemli bir husus ise söz varlığı incelemeleridir. Çalışmamızda, seçmiş olduğumuz hikâyelerdeki isim soylu kelimeleri, fiil unsurlarını ve bunların sıklık derecelerini inceledik. Bu unsurlar değerlendirilirken deyim olduğunu tespit ettiğimiz ifadeler, kalıplaşmış ifadeler ve ikilemeler ayrı ayrı kelimeler olarak değil tek bir kelime olarak ele alınmıştır.

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde kelimeler türlerine göre tasnif edilmiş ve kelime sıklıkları, sıklık çözümleyici bir program yardımıyla belirlenmiştir. Hikâyelerde bulunan çok sayıda kelimenin tasnifi tek tek yapıldığından tasnif sırasında teknik hatalara meydan vermemeye özen gösterdik.

¹Aysu Erden, "Öyküde Bütüncül Düzeni (Schema) Oluşturan Olgulara ve Düşünsel Akımlara Dilbilimsel Yaklaşım: Yöntem ve Uygulama", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt XV, sayı 2, 1998, s. 14.

² Erden, **a.g.m.**, s. 14.

³Ahmet Çoban, **Edebiyatta Üslup Üzerine: Sözün Tadını Dilde Duymak**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2004, s. 109.

1. BÖLÜM

1. 1930- 1940'LI YILLARDA TATAR EDEBİYATINDA HİKÂYE VE ROMAN

Tatar edebiyatında hikâye ve roman türleri eğitim anlayışının ve sosyal hayatın gelişmesi ile birlikte ortaya çıkmıştır. “Kuzey Türklerinde, önceleri modern öğretim metodlarının halka benimsetilmesi şeklinde başlayan yenileşme ve Avrupalılaşma cereyanı, daha sonra sosyal hayatın pek çok sahasını içerisine alacak derecede yaygın bir kültür hareketi haline gelmiştir. Kazan Türk toplumunda meydana gelen bu değişiklikler sosyal hayatın ve yaşanan tarihi devrin aynası olan edebiyatta da aksini bulmuş, batı tarzında roman, hikâye gibi türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur.”⁴ Her toplumda olduğu gibi Tatar halkının da çeşitli dönemlerde yaşamış olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik olaylar edebi eserler yoluyla dile getirilmiştir. Tatar edebiyatı 1917 Ekim İhtilali'nden sonra daha farklı gelişmelere sahne olmuştur. “Bolşevik partisinin ülke idaresine gelmesi ve devlet düzeni vasıtası ile parti diktatörlüğünün yerleştirilmesi, ülkede yeni ideolojik- siyasi ortamın oluşmasına sebep olmuştur. Bu ortam, edebi hayatı da keskin bir şekilde değiştirmiştir.”⁵ 1930- 1940'lı yıllarda ise edebiyat daha farklı bir dönem ve anlayış içerisinde gelişmeye başlamış, eserlerin içeriği dönemin siyasi ve sosyal olaylarına göre yeniden şekillenmeye başlamıştır.

1930-1940'lı yıllar, Tatar edebiyatının anlaşılması güç olan bir dönemi olarak düşünülebilir. Çeşitli baskılarla ve II. Dünya Savaşı'nın karışık siyasi-sosyal ortamında yıldırılan yazarlar bu dönemde gerçek duygularını ve düşüncelerini yansıtan eserler yazamamışlardır. Bu duygu ve düşüncelerini ifade etme girişiminde bulunanlar ise çeşitli cezalara mahkûm edilmiştir. Halka yol gösterebilecek her şahıs, SSCB yönetimi tarafından tehlike olarak görülmüş ve bu şahısların ortadan kaldırılması yolunda çaba gösterilmiştir. Edebiyat ise SSCB siyasi otoritesi tarafından halkı yönlendirmede etkili bir

⁴ Fatma Özkan, **Abdullah Tukay'ın Şiirleri: İnceleme- Metin- Aktarma**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1994, s. 13- 14.

⁵ Çulpan Zaripova Çetin, “Tatar Edebiyatının Gelişimi”, **Akademik Bakış- Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi**, sayı 9, Mayıs 2006, s. 146.

araç olarak görülmüş ve her yönüyle kullanılmaya çalışılmıştır. Yazarlar dönemin siyasi gücünün istediği konuları işleyebilmiş, otoritenin düşünceleri çerçevesinde eserler meydana getirmişlerdir.

“1920’li yılların sonunda edebiyat, ideoloji ve sanatta serbestlikler kısıtlanmıştır. Yazarlar, ideolojik savaşta araç olmaya başlamıştır. Bu dönem yazarları, yaşamı ve eser yazmayı sürdürmek için kendilerinde iç sansür hissini oluşturup edebiyatta sanat için açılmış imkânlardan faydalanarak yazarlık misyonunu yerine getirmeye çalışmışlardır.”⁶ Bu dönemde yazarlara geçmiş hayatı eleştirme ve yeni doğan toplumu geliştirme konularında serbestlik tanındığı görülmektedir. Dönemin yazarları, bu serbestlikten faydalanmak için “yeni kişiler” ortaya koymuş, bu kişileri “ahlaklı, halkın mutluluğu için kendi menfaatlerinden vazgeçen kahramanlar” olarak tasvir etmişlerdir.⁷ 1930- 1940 yıllarında yazılan eserlerde bu “idealize edilmiş” kişileri görmek mümkündür. Bu kahramanlar siyasi gücü savunan, bütün engellerin karşısında dimdik duran kadınlar, kızlar; savaş döneminde çeşitli kahramanlıklar gösteren gençler, çocuklar vb. olarak karşımıza çıkmaktadır.

1930’lu yıllarda yazarlar, büyük baskı ve korkutmalara maruz kalmışlardır. Bu baskı ve korkutmaların izleri, o dönemde yazılan eserlerde açık bir şekilde hissedilebilmektedir. Öyle ki söz konusu süreçteki suçlamalar ve cezalandırmalar döneme damgasını vuran olaylar olarak görülmektedir. “İdil- Ural bölgesindeki Tatar aydınları, din adamları ve itibarlı kimselerden birçoğu Stalin döneminde takibata maruz kalarak ya öldürülmüş ya da sürgüne gönderilmiştir. Antikomünist Tatar aydınları ve zenginlerinin birçoğu bu baskılara dayanamayarak yurdunu terk edip başka memleketlere göç etmiştir.”⁸ Bu yıllarda bütün Türk- Tatar halkını tek bir devlet altında birleştirme amacıyla olmakla suçlanan bazı aydınlar, devlet adamları, bilim adamları ve sanatçılar Sultangaliyev’in* görüşlerini savundukları gerekçesiyle

⁶ Zaripova Çetin, **a.g.m.**, s. 147.

⁷ Zaripova Çetin, **a.g.m.**, s. 147.

⁸ Fatma Özkan, “Kazan Tatarları”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, sayı 16, Ankara, 1997, s. 1449.

* “*Sultangaliyev ve Milli Komünizm*” adlı eserde Sultangaliyev’in Rusya Sosyalist Devrimi’nin sona ereceğini tahmin ettiği için Türk dilli bölgelerin birliğinin gerçekleştirilmesi gerektiğini, Rusya’daki kültürün dünyadaki kültürlerden yalnızca biri olduğunu ve Rusya ile ona komşu ülkelerde yaşayan

“Sultangaliyecilik” adı ile anılan bir hareketten dolayı OGPU Kolegyumu tarafından cezalandırılmıştır.⁹ “1930’lu yılların ikinci yarısında dönemin seçkin yazarlarının hemen hemen yarısı adaletsizce bir baskıya maruz kalmışlardır. Bunlardan bazıları Sovyet zindanlarında öldürülmüş, bazıları da Kolıma toplama kamplarına ya da Karaganda madenlerine sürülmüştür.”¹⁰

1930’lu yıllarda Tatar edebiyatında ‘sınıf ayrımı’ meselesinin işlendiği görülmekte, yazarların Stalin tarafından oluşturulmuş olan bu teoriye inanarak eserlerinde bu meseleyi ele aldıkları bilinmektedir.¹¹ “Bu ideolojiye içten inanan birçok yazar, eserlerinde sınıf düşmanlarını aramakla meşgul olup sanatsal gelişmelerini sınırlamıştır. R. İlyas’ın ‘Gorizont’ (Ufuk) (1934), Hatip Osman’ın ‘Yusuf’ (1937) hikâyeleri bunun örnekleridir.”¹²

1930’lu yıllar edebiyatında sosyalizmin etkisi oldukça büyüktür. Eserlerde işlenen her konuda sosyalist realizm akımı esas alınmaktadır. Bu dönemin anlayışına bağlı olarak sosyalist ideolojisi desteklenmeli, bu ideolojiye uygun kahramanlar yaratılmalı ve konular bu çerçevede ele alınmalıdır. Bu dönemde yazarların partinin belirlediği sosyalist realizm akımının prensiplerine göre hareket etmek durumunda oldukları bilinmektedir. “Yeni sosyalist kişiyi yaratma, komünist partisine bağlılığı gösterme, eserdeki komünist kahramanların zeki ve güçlü olduğunu ön plana çıkarma, sosyalizmin kusursuz bir kuruluş olduğunu gösterme” gibi konular bu dönemin edebiyatında işlenmesi gereken konular olmuştur. Bu konuların dışına çıkanların da çeşitli eleştirilere ve cezalara maruz bırakıldıkları bilinmektedir.¹³

“SBKP (b) Merkez Komitesi, ‘Yayın Faaliyeti’ olarak adlandırılmış olan 15 Ağustos 1931 tarihli kararında, yazarların görevinin partinin politik

Türk halklarının birleşmesi gerektiğini savunduğu belirtilmektedir. Bkz. Halit Kakinç, **Sultangaliyev ve Milli Komünizm**, 4. baskı, İstanbul, Bulut Yayınları, 2003, s. 34- 35.

⁹ Erdal Şahin, “Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri”, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin, **Stalin ve Türk Dünyası**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/erdal_sahin_stalin_siyaset_tatar_kult_urune_etkisi.pdf 30 Ocak 2013, s. 3.

¹⁰ **Tatar Literature Today**, Kazan, Magarif Publishers, 1998, s. 10.

¹¹ Şahin, **a.g.m.**, s. 5.

¹² Alsu Kamaliyeva, “1930’lu Yıllarda Tatar Edebiyatı”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 181, Ağustos 2009, s. 235.

¹³ Samir Kazımoğlu, **Türk Toplulukları Edebiyatı II**, Ankara, 1997, s. 138.

amaçlarına hizmet etmek olduğunu belirtmiştir. Alınan bu karardan sonra da yazarlar parti nüfuzu altına alınmıştır. Bu karar şu şekildedir:

*Büyük eğitici rol oynayan edebiyat, sosyalist kuruluşunun ve sınıf mücadelesinin kahramanlığını, sosyal ilişkilerin yeniden düzenlenmesini ve sosyalizmi kuran kahraman yeni insanların ilerlemesini çok daha derinden ve tam olarak aksettirmelidir.*¹⁴

Bu dönemde SSCB otoritesi, yazarların sosyalizm esaslarında eser vermesini istemektedir. Tamurbek Devletşin, “Sovyet Tataristan’ı” eserinde yazarların, partinin ideolojik talepleri doğrultusunda eserler verdiğini, M. Emir’in “Bizniñ Avıl Kişisi” (Bizim Köylümüz) (1933) ve “Ağıydil” (1935) hikâyelerini; Ö. Tulımbay’ın da “Tüben Yılgada” (Nehrin Aşağı Kısımında) (1932) hikâyesini sınıf çatışmaları ve kolhozlar* konularında yazdığını kaydetmektedir.¹⁵

1930’lu yıllarda verilen eserlerin isimleri de o dönemde ele alınan konuları göstermektedir. “1930’lu yılların edebiyatı, gerek konuları ve gerek metotları bakımından önceki on yıllık devreden farklıdır. Bu dönemde edebi eserlerin konusunu fabrikaların, kolhozların ve köydeki sınıf mücadelesinin tasviri teşkil etmektedir. Eserlerin adları konusu hakkında tam bir fikir edinmeye yeterlidir.”¹⁶

1930’lu yıllarda Tatar edebiyatında önemli değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Dönemin en önemli yeniliğinin “geçmiş yok sayma ve yeniyi kabul etmeye çalışmak” olduğu bilinmektedir.¹⁷ Yazarlar, 1930’lu yıllarda değişen ve gelişen memleketi, değişen insanı anlatmışlardır. Eserlerde kahramanların geçmişteki yaşamları ile ihtilalden sonraki hayatları kimi zaman karşı karşıya getirilmiş ve ihtilalle birlikte her şeyin değiştiği, güzelleştiği fikri işlenmiştir.

¹⁴ Tamurbek Devletşin, **Sovyet Tataristan’ı**, çev. Mehmet Emircan, 1. baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981, s. 447.

* “*Tatar Tiliniñ Anlatmalı Sözlüğü*” adlı eserde “kolhoz” kelimesinin hizmet sahibi köylülerin gönüllü olarak bir araya gelip ortak çalışması esasına dayanan birimler anlamına geldiği belirtilmektedir. Bkz. **Tatar Tiliniñ Anlatmalı Sözlüğü**, tom II, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1979, s.137.

¹⁵ Devletşin, **a.g.e.**, s. 449- 450.

¹⁶ Devletşin, **a.g.e.**, s. 448.

¹⁷ Kamaliyeva, **a.g.m.**, s. 230.

“*Sovyet Tataristan’ı*” adlı eserde yazarların geçmişteki hayatın ağırlığını, zorluğunu dile getirdikleri ve eserlerinde partinin çıkarlarına uyan tarihi konuları işledikleri ifade edilmektedir. Tamurbek Devletşin’in bu eserinde, aslında yaşanan hayatın geçmiştekinden hiç de farklı olmadığı, yeni hayatın sosyalist realizm ruhuyla yansıtıldığı ifade edilmekte ve Kerim Tinçurin’in ihtilal öncesi Tatar halkının yaşamını anlatan “Mercenner” (Mercanlar) (1935- 1937) hikâyesini, Ömer Beşirov’un iç savaş döneminde Kızılordu’nun Sivaş Boğazı’ndan geçişini anlatan “Sivaş” (1937) hikâyesini bu doğrultuda kaleme aldığı belirtilmektedir.¹⁸ Yaşanan hayat, geçmiştekinden çok farklı olmasa da yazarlar, eserlerinde geçmişi olumsuz yönde eleştirmek ve siyasi otoriteyi yüceltmek için ihtilalden sonraki hayatı abartarak övmüşlerdir.

Bu dönemde halkın hayatında önemli bir yer edinen olayların eserlere de yansıtıldığı bilinmektedir. Alimcan İbrahimov’un “Bizniñ Künner” (Bizim Günlerimiz), Şerif Kemal’in “Matur Tuganda” (Güzellik Doğarken) romanları ve Mirsey Emir’in “Ağıydil”, Adil Kutuy’un “Tapşırılmagan Hatlar” (Gönderilmemiş Mektuplar) hikâyeleri dönemin önemli eserleri arasında gösterilmektedir.¹⁹ Eserlerde halk kahramanları olarak nitelendirilebilecek bazı kahramanlara yer verilmiş, bu kahramanların hizmetleri, yaşadıkları zorluklar çeşitli belgelerle gösterilmiştir. Mesela “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinin kahramanı Aliye, insan kaderini, çeşitli mektuplardan, gazete yazılarından derlediği metinlerle, belgelerle anlatmakta ve halkı etkileyebilmektedir.

“Bu dönem Tatar edebiyatında çağın talebiyle, memleketi koruma konusu ana temalardan biri olmuştur. Mirsey Emir’in ‘Sugış Çurı’ (Savaş Dönemi) ve ‘Ayak’ isimli hikâyelerinde; Afzal Şamov’un ‘Bir Mehebbet Tarihi’ (Bir Aşk Hikâyesi), ‘Gospitalde’ (Hastahanede) hikâyelerinde savaş dönemi anlatılmaktadır.”²⁰

¹⁸ Devletşin, **a.g.e.**, s. 450- 451.

¹⁹ Kamaliyeva, **a.g.m.**, s. 233.

²⁰ Kamaliyeva, **a.g.m.**, s. 233- 234.

İbrahim Gazi'nin "Bayragownıñ Kündelik Defterinnen" (Bayragov'un Günlüğünden) (1930) hikâyesi ve "Brigadir Kız" (Ekip Lideri Kız) (1931) isimli povesti* de 1930'lu yıllarda Tatar edebiyatındaki eserlerin arasında sayılabilir.²¹

1940'lı yıllara gelindiğinde Tatar edebiyatında daha çok cepheye yönelik eserler verilmeye başlanmıştır. "Bu eserlerin sanat vasıfları bir yana, onların muhtevası cephede muhariplere, cephe gerisinde işçi ve kolhozculara psikolojik tesirde bulunmayı öngörmekte, tamamıyla propaganda niteliği taşımaktaydı."²² Edebiyat bu yıllarda cephede ve cephe gerisinde hizmet eden, halkta vatani koruma hissi uyandıran bir araç olarak kullanılmıştır. Bu dönemde birlik ve beraberliği kuvvetlendiren düşünceler de edebi eserlerde dile getirilmiştir. "*Tatar Edebiyatı Tarihi*" adlı eserde Kavi Necmi'nin "Yaktı Sukmak" (Aydınlık Yol) (1929) ve "Kuyaşlı Yağır" (Güneşli Yağmur) (1930) povestlerinin Tatar Sovyet nesrinde "birlik olma" konusu etrafında yazılmış olan ilk eserlerden olduğu belirtilmektedir.²³

"II. Dünya Savaşı, toplumdaki ve edebiyattaki ruhi kuraklığı ikinci plana atmıştır. Tatar edipleri vatani savunmak için savaşın en ön saflarında yerlerini almışlardır. E. Yeniki, İ. Gazi, F. Hüsni, A. Şamov, A. Epselemov, A. Kutuy gibi yazarların hikâyelerinde savaş dramatizmi verilmiştir."²⁴ Yazarlar, cephede mücadele eden kahramanları ve zafer bekleyen halkı ümitlendirmişler, cephe gerisinde de eserler vermeye devam etmişlerdir. Bu dönemde İbrahim Gazi'nin, "Malay Bilen İt" (Oğlan İle Köpek), "Ehmet Babay" (Ahmet Dede), "Avılbaş" (Hemşeri) hikâyelerini ve "Alar Üçev İdi" (Onlar Üç Kişiydi), "Biz Eli Uçraşırız" (Bir gün Kavuşuruz) (1946) povestlerini yazdığı,

* "*Tatar Tiliniñ Anlatmalı Süzligi*" adlı eserde "povest", uzun hikâye ya da romandan daha küçük, hikâyeden daha büyük olan edebi tür olarak gösterilmektedir. Bkz. **Tatar Tiliniñ Anlatmalı Süzligi**, tom 2, Kazan, Tatarstan Kitap Neşriyatı, 1979, s. 524.

²¹ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 176.

²² Devletşin, **a.g.e.**, s. 458.

²³ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 175.

²⁴ Zaripova Çetin, **a.g.m.**, s. 147- 148.

bu eserlerde Sovyet halkının cephede göstermiş olduğu kahramanlıkları işlediği bilinmektedir.²⁵

Sovyetler Birliği yazarlarının karşısında duran en önemli meselenin Faşizmle savaşmak olduğu görülmektedir. Bu düşüncenin bütün sanat hayatının yeni özelliklerini belirlediği ve yazarların da savaşın içinde yer aldıkları belirtilmektedir.²⁶ Bu dönemde cephede savaşarak ya da sağlığını yitirerek hayatını kaybeden yazarlar da oldukça fazladır. Ahmet Buran, “*Kurşunlanan Türkoloji*” adlı eserinde savaş yıllarında edebiyat ve sanatta da büyük kayıpların olduğunu, Tatar ediplerinin çoğunun savaş meydanında hayatını kaybettiğini ya da Almanlara esir düştüğünü belirtmektedir. Aynı eserde, savaşta esir düşen Türklerin özel bir uygulamaya tabi tutulduğu, bu esirlerin Almanya’da kurulan “Türkistan Lejyonu”nda askerliklerinin devam ettirildiği ve Ruslara karşı savaştırıldıkları ifade edilmektedir.²⁷ Bu dönemde yaşanan olaylar ve savaşta esir düşen âlimlerin yaşadıkları, eserlere de yansıtılmıştır.

Fatih Kerim’in “Razvedçik Yazmaları” (Araştırmacı Yazıları) (1942), “Yazgı Tünde” (Yaz Akşamında) (1944), Fazıl Hüsnî’nin “Yüzük Kaşı” (Yüzük Taşı) (1942) povestleri bu yıllarda kaleme alınmış önemli eserlerdir.²⁸

“Savaş sonrası yıllarda yazılmış olan Ö. Beşirov’un ‘Namus’ (1948), A. Epselemov’un ‘Altın Yulduz’ (1948) romanlarında cephedeki cesarete, fedakârlığa, vatanperverliğe yer verilmiştir.”²⁹ Böylece edebi eserler yoluyla halkta oluşturulan birlik ve beraberlik bilinci halkın zihninde yer edinmeye devam etmiştir.

“*Tatar Literature Today*” adlı eserde II. Dünya Savaşı sonrasında Tatar edebiyatının gelişmesinin zor olacağının düşünüldüğü, fakat savaş sonrasında edebiyatın yeniden gelişmeye başladığı ve bu dönemden sonra

²⁵(erişim)

http://gabduallatukay.ru/tat/index.php?option=com_content&task=view&id=1122&Itemid=81, Ocak 2013.

²⁶ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom V, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 13.

²⁷ Ahmet Buran, **Kurşunlanan Türkoloji**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2011, s. 466- 467.

²⁸ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom V, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 27.

²⁹ Zaripova Çetin, **a.g.m.**, s. 148.

verilen eserlerin Sovyet topraklarının dışında da tanınmaya başlandığı belirtilmektedir.³⁰

1930- 1940'lı yıllar edebi eser açısından zengin diyebileceğimiz dönemlerdir. Her ne kadar bu dönemde verilen eserler siyasi otoritenin yönlendirmeleri ve baskıları neticesinde yazılsa da bu yıllar için değerli eserlerdir. Eserlerde yazarların gerçek duygularını ifade edemediği, hayatı, olayları sadece güzel yönleri ile gösterdiği bilinmektedir. Bunlara rağmen bu dönemin eserlerinden dönemin önemli olayları ve şahsiyetleri hakkında bilgi edinmek de mümkündür. Bu sebeple 1930- 1940'lı yıllarda verilen eserler Tatar edebiyatında ayrı bir önem arz etmektedir.

2. ADİL KUTUY'UN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

“Adil Kutuy (Gadilşa Nurmhammetoğlu Kutuyev) 28 Kasım 1903 tarihinde Saratov ilinin Kuznetsk ilçesindeki (bugünkü Penza şehrinde) Tatar Kınadısı Köyü'nde dünyaya gelir. İlk eğitimini doğduğu köyün mektebinde alır.”³¹ Müderris Eglemov, “*Tatar Sovyet Edebiyatı hem Gadil Kutuy*” adlı çalışmasında, Adil Kutuy'un annesi Dine Hanım'ın çocuklarını okutmaya, edebiyat ve sanat ile yakınlaştırmaya istekli olduğunu, eşine sezdirmeden çocuklarını tiyatroya gönderdiğini, onlara halk masalları, destanlar, beyitler okuduğunu ve ilerleyen zamanlarda Adil Kutuy'un da ilk tenkitçisi olduğunu ifade etmektedir.³²

“*Edipleribiz*” adlı eserde Adil Kutuy'un babasının 1912 yılında ekinciliği bıraktığı ve ailesi ile birlikte Samara şehrine göç ettiği belirtilmekte, Samara'nın yazarın eğitim alması ve sanatını geliştirmesi için uygun bir yer olduğu, Adil Kutuy'un burada Rus dilinde ilk şiirlerini yazdığı ve Aleksander Neverov'un da içinde bulunduğu bir araştırma grubuna katılarak Rus

³⁰ **Tatar Literature Today**, Kazan, Magarif Publishers, 1998, s. 11.

³¹ Rahmani - Dautov, **Edipleribiz: Biyobibliyografik Bilişmelik**, tom 1, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 2009, s. 740.

³² Müderris Eglemov, “Tatar Sovyet Edebiyatı ve Gadil Kutuy”, **Tataristan**, 1993, s. 34.

nazmını, özellikle de Mayakovski'nin eserlerini yakından tanıdığı kaydedilmektedir.³³

“*Tapşırılmagan Hatlar Yazılmıyça Kala (G. Kutuy Prozasında Zaman ve Geroy Kontseptsıyesı)*” adlı çalışmada da Adil Kutuy’un on altı yaşında iken Samara Üniversitesi’nin Tatar-Filoloji Fakültesi’ne girdiği, Kazan’da yaşamaya başladığı ve “Bomba” isimli tiyatronun kurulmasına katkıda bulunduğu belirtilmektedir. Bu tiyatronun Tatar sanatının gelişmesine çok fazla katkı sağlamadığı, ancak drama yazarlarının tiyatro sanatını geliştirmesi için bir okul olarak görüldüğü söylenmektedir.³⁴

“1920 yılında yazar, Kazan’da yüksekokula başlar, ancak eğitimini yarıda bırakıp Kazan’daki Tatar- Başkurt Askeri Mektebi’nde edebiyat öğretmeni olarak çalışır. Bu dönemde Adil Kutuy’un sanatı da gelişir.”³⁵

Yazarın Kazan Şarkiyat Enstitüsü’nün Rus Edebiyatı bölümüne girdiği ve Kazan’daki Tatar okullarında Tatar edebiyatı dersi verdiği, 1929 yılında da Pedagoji Enstitüsü’nü bitirerek okullarda Rus Dili ve Edebiyatı dersi vermeye başladığı da kaydedilen bilgiler arasındadır.³⁶

2.1. II. DÜNYA SAVAŞI’NDA ADİL KUTUY

“II. Dünya Savaşı yıllarında vatan için hayatlarını kaybeden şairlerin arasında Fatih Kerim, Musa. Celil, Adil Kutuy, Nur Bayan gibi yetenekli kişiler bulunmaktadır. Musa Celil, Kavi Necmi ve diğer isimler kendileri için mukaddes olan savaşa katılıp ‘Vatan İçin’ isimli bir kitap çıkarmışlardır. Onların bu çalışmaları halk ruhunu da yücelterek halkta ortak amaçlar oluşturmuştur.”³⁷

Adil Kutuy’un cephede olduğu dönemde “K. Gadilşin”, “R. Asadullin” takma adları ile gazeteye yazılar yazdığı, cepheden bu takma adları

³³ Rahmani – Dautov, **a.g.e.**, s. 740.

³⁴ Liliya Garepşina, “Tapşırılmagan Hatlar Yazılmıyça Kala (G. Kutuy Prozasında Zaman ve Geroy Kontseptsıyesı)”, **G. Kutuyınñ Tuuwına 100 Yıl**, İdil, 2003, s. 72.

³⁵ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 740.

³⁶ Garepşina, **a.g.m.**, s. 72.

³⁷ Rife Rahman, **Mektep Ukuçısına Yaremlik**, Kazan, Rannur Neşriyatı, 2003, s. 146.

kullanarak yazmış olduğu bir mektupta yazarın, cephedeki hizmetinin materyal toplamak olduğunu, sürekli yeniliklerle ve yeni kişilerle karşılaştığını, ancak bu işin birtakım zorluklarının da bulunduğunu belirttiği söylenmektedir.³⁸

Adil Kutuy, II. Dünya Savaşı'na kendi isteği ile katılmıştır. Zira pek çok kaynakta yazarın kendi isteğiyle cepheye gittiğine dair ifadeler ve belgelere rastlanmaktadır. Yazarın cepheye gitme konusundaki isteğini Ömer Beşirov da dile getirmektedir. Ömer Beşirov, Adil Kutuy'un cepheye gitmek için dilekçe verdiğini ve onun önceleri orduda yer almadığını ifade etmektedir. Bu açıklamalarına Adil Kutuy'un komutanlığa yazdığı dilekçeyi eklemektedir:

“Ben, Sovyet yazarları üyesiyim, edebi hizmet ile meşgul olmam sebebiyle, son yıllarda hiçbir yerde de çalışmadım ve bugün de çalışmıyorum. Dehşetli savaş günlerinde Sovyet halkının tamamı sosyalist vatani korumak için yırtıcı faşistlere karşı çıkarken ben evde kalamam. Beni harekâttaki ordu saflarına kabul edip etmeyeceğinizi soruyorum. Düşmanı kalemim ve süngüm ile döverceğim. Hayatımı parti için vereceğim. Tüfek kullanabilir ve cephe haberleri yazabilirim. İstenirse her buyruğu yerine getirmeye hazırım. (1903 yılında doğdum, partisizim)

*Davet etmenizi, evimden çıkmadan, her gün saat 12'ye kadar bekleyeceğim.*³⁹

Adil Kutuy'un kalem arkadaşları “Huşlaşu Süzi” (Vedalaşma Sözü)'nde *“Adil Kutuy'un savaş yıllarında, bütün iradesi, bütün gücü ile zafere ulaşmak için umutlandığını, vatansever bir yazar olarak vatanının kaderini düşünüp dünyaya, memlekete refah getirmek için çabaladığını, düşmana karşı savaşmanın merakı ile yaşadığını”* belirtmektedirler.⁴⁰

“Tatar Edebiyatı Tarihi” adlı eserde Adil Kutuy'un cephede gösterdiği kahramanlıklar için “Batırlık Üçin” ve “Stalingrad Oboronası Üçin” (Stalingrad Savunması İçin) madalyaları ve “Kızıl Yıldız” nişanı ile ödüllendirildiği

³⁸ “Fatih Kerim hem Gadil Kutuy Hatları”, **Sovyet Edebiyatı**, 1960, s. 78.

³⁹ M.Ş. Celiliyeva, G.M. Edhemova, **Edebiyat** 6, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s.199- 200.

⁴⁰ Eglemov, **a.g.m.**, s. 36.

söylenmektedir.⁴¹ “Zaferin yaklaştığı 1944 yılının sonunda ise Adil Kutuy’a teğmen derecesi verilmiştir.”⁴²

Adil Kutuy’un Leningrad ve Stalingrad için yapılan savaşlara katıldığı, savaşta Berlin’e kadar ilerlediği de kaydedilmiş bilgiler arasındadır. Yazarın, “Sagınu” adlı meşhur nesrinde Berlin’e, memleketinden ayrılma kaygısını hiçbir zaman yaşamamak için öfke ile girdiğini de ifade ettiği söylenmektedir.⁴³

*“Ben gururla yürüyorum. Çünkü ben yabancı memlekette esir olarak değil, zaferci olarak yürüyorum. Bana her vatanın kapısı, her evin kapısı açık. Lakin birine de giresim gelmiyor benim. Ben atalarımın kurduğu memleketimdeki mukaddes vatan hakkında düşünüyorum ve oraya çabucak dönmek için Berlin’e aceleyle gidiyorum, Berlin’e ben, memleketimden ayrılma kaygısını bundan sonra hiçbir zaman yaşamamak için, sonsuz öfke ile gidiyorum.”*⁴⁴

1943 yılında “*Literatura İ İskusstvo*”^{*} gazetesinde de Tatar şarkılarının güzel, Tatar askerlerinin mülayim olduğunun ve lirik şiirler okuduklarının söylendiği belirtilmektedir. Gazetede, başka bölüklerde şiir okumanın ve şarkı söylemenin seyrek olduğunun, oradaki kişilerin Rus toprakları için, sevgili Tataristan’ı hatırlayarak savaştıklarının, savaşçıların Kızıl Ordu mensubu şair ve yazar Adil Kutuy’un ismini gururla söylediklerinin de yazdığı bilinmektedir.⁴⁵

Arif Aliyev’in Adil Kutuy ile birlikte cephede hizmet etmiş olduğu, kaydedilen bilgiler arasında bulunmaktadır. Arif Aliyev kendi anılarında Adil Kutuy’dan şu şekilde bahsetmektedir: “*Adil Kutuy ile ben büyük vatan savaşına kadar yakından tanışıyorduk. Savaşın son yıllarında biz, Adil Kutuy,*

⁴¹ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktori: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428.

⁴² Eglemov, **a.g.m.**, s. 35.

⁴³ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktori: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428.

⁴⁴ Celiliyeva - Edhemova, **a.g.e.**, s. 201- 202.

^{*} Edebiyat ve Sanat. “Müderris Eglemov, ‘Tatar Sovyet Edebiyatı hem Gadil Kutuy’, **Tataristan**, 1993.” eserinin 36. sayfasında 42. dipnotta gösterilen açıklamaların yer aldığı gazete şu şekilde gösterilmektedir: *Literatura İ İskusstvo*, No: 48(100) 27.XI.1943

⁴⁵ Eglemov, **a.g.m.**, 1993, s. 36.

İbrahim Gazi ve ben, uçümüz birlikte hizmet ettik. Biz birinci Belarus cephesi gazetesini editörlüğünde çalıştık. Ağır savaş şartlarında Adil Kutuy benim gözümüne iç güzelliği ile yeniden göründü.” (A. Aliyev, “Bizniñ Kutuy” İsteliği)⁴⁶

Yazarın, Tataristan Parti Ülke Komitesi’nin propaganda hizmetinde çalışan sekreteri Şefikov’a cepheden bir mektup yazdığı bilinmektedir. Bu mektup, savaş döneminde cephede bulunan yazar ve şairlerin düşüncelerini aktaran bir belge niteliğindedir. Adil Kutuy, kültür, sanat ve edebiyatın halkı yansıttığını belirtmektedir. Bununla birlikte halkın son birkaç yıl içinde çok geliştiğini, ancak bu gelişme ile birlikte milli kültür unsurlarının unutulmaya başladığını ifade etmektedir. Tatar halkının arasında çok güçlü şair ve yazarların olduğunu belirten Adil Kutuy, bu kişilere güç ve ruh verilmesi gerektiğini söylemektedir.⁴⁷ Bu düşünceleriyle Adil Kutuy, cephede bile eser vermekten, halkta milli şuur uyandırmaktan vazgeçmeyen bir yazar ve şairdir.

Savaş yıllarında yazar ve şairlerin çoğu cephede hizmet vermişlerdir. Bu kahramanlar, düşmanlarının gücünü kırmaya çalışan, onları çabucak dağıtmayı amaçlayan “ölümleri ile ölümsüzlük kazanan” kahramanlar olarak nitelendirilmişlerdir.⁴⁸ Bilindiği üzere Adil Kutuy da pek çok sanatkâr gibi cepheden sağ dönememiştir. “Edipleribiz” adlı eserde 1945 yılının yazında Adil Kutuy’un sağlığının kötüleştiği, yazarın askeri hastaneye kaldırıldığı söylenmekte, 15 Haziran 1945’te Adil Kutuy’un vefat ettiği, kabrinin de Zgierz şehrinde olduğu kaydedilmektedir.⁴⁹

Savaşta hayatlarını kaybeden Tatar şairlerinin (Adil Kutuy, Musa Celil, Fatih Kerim, Abdulla Aliş, Nur Bayan) anısına “İlin Turında Uyla”* adlı bir kitabın bağışlandığı, bu kitapta savaş yıllarında yazılmış şiirlerden örneklerle

⁴⁶ G. Galiyev- Avılım Cırçısı

(erişim) <http://docs.exdat.com/docs/index-334462.html?page=14#10327862>, 14 Ocak 2013.

⁴⁷ “Fatih Kerim hem Gadil Kutuy Hatları”, *Sovyet Edebiyatı*, 1960, s. 76- 77.

⁴⁸ Naciye Gıymadiyeva, *İmtihannar Üçin Soçineniyeler*, Kazan, Yañalif Neşriyat Yurtı, 2003, s. 52.

⁴⁹ Rahmani – Dautov, *a.g.e.*, s. 742.

* “A. M. Yusipova, v.d., *Çıgarılış Sınıf Ukuçılarının İmtihanda Yazgan Soçineniyeleri*, Kazan, 2003.” eserinin 35. sayfasında şiir kitabının adının Fatih Kerim’in şu dizelerinden alındığı belirtilmektedir:

“Ülim turında uylama
İlin turında uyla
İlin turında uylasan
Gomirin uzun bula.”

yer verildiği bilinmektedir.⁵⁰ Adil Kutuy'un doğduğu Tatar Kınadı Köyü'nde de mektebin bir odasında yazar için müze açıldığı elde edilen bilgiler arasında yer almaktadır.⁵¹ Bütün bu çalışmalar sayesinde savaşta önemli rol oynayan yazar ve şairlerin isimleri yaşatılmıştır.

2.2. ADİL KUTUY'UN EDEBİ HAYATI

2.2.1. Şair Kimliği ile Adil Kutuy

Adil Kutuy'un, 1923 yılında ilk şiirlerini "Kazbık, Ruslan, Asadullin, Turmühemmetov, Himalay, Gadilşin vb." takma adları altında yazdığı bilinmektedir.⁵²

" 'Bizniñ Yul' (Şimdiki "Kazan Utları") dergisinin dördüncü ve beşinci sayılarında 'Genç Fütürist Şair' olarak tanıtılan Adil Kutuy'un şiirleri basılmıştır. 1924 yılında da 'Künner Yügirgende' (Günler Geçerken) isimli ilk şiir kitabı çıkmıştır."⁵³ Bu kitapta, Adil Kutuy'un fütürizmin* etkisinde kalarak yazdığı şiirler bulunmaktadır.

Bu dönemde siyasi otorite şiir üzerinde de etkisini kullanmaya başlamıştır. "Komünist partisi, sanata ve edebiyata el atmış, gençleri ve aydınları yavaş ve sistemli bir şekilde eğiterek Marksist- Leninist görüş^{*54*} ve

⁵⁰ A. M. Yusipova, v.d., Çıgarılış Sınıf Ukuçılarının İmtihanda Yazgan Soçineniyeleri, Kazan, 2003, s. 35.

⁵¹ Fevziye Beyremova, "Tatar Avılı: Ütkeni, Bügingisi hem Kileçegi", **Bütün Dünya Tatar Kongressi**, 28 August, 2007, http://www.mirzayanov.com/images/1058_1072_1090_1072_1088_1072_1074_1099_1083_1099_.pdf, 30 Ocak 2013, s. 3.

⁵² Garepşina, **a.g.m.**, s. 72.

⁵³ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 740.

* "Sovyet dönemi ana başvuru kaynaklarına göre fütürizm, I. Dünya Savaşı öncesinde ve sonrasında İtalya, Fransa, İngiltere ve Rusya gibi ülkelerde burjuva sanat ve edebiyatında oluşan biçimci bir eğilimdir. Akımın en önemli özelliği geçmiş ve çağdaş sanat mirasını ve kültürü reddetmektir." Bkz. M. Özlem Parer, "Rus Edebiyatında Fütürizm", **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2002, s. 44- 45.

** "Karl Marks ve Frederik Engels'in ortaya koydukları düşüncenin gelişimi, değişik adlarla yansısı bile, devam eden bir süreç olmuştur. Marksizm kelimesine eklenen ilk tanımlama Leninizm, diğeri ise Stalinizm olmuştur. Marksizm- Leninizm- Stalinizm şeklinde birleştirilen kelimeler, Rus resmi

estetiğini benimsetip sanata ve edebiyata hâkim kılma işini gerçekleştirme yolunda adımlar atmıştır.”⁵⁵ *“Tatar Edebiyatı Tarihi”* adlı eserde 20. yüzyılda Marksist- Leninci ideolojinin kurallarını tam olarak bilmeyen aydınların fütürizm ve dönem içinde etkili olan başka akımların edebiyatın gelişimini değiştirmeye çalıştığını anlayamadıkları ve o dönemdeki modanın etkisinde kalarak bu ideolojiler çerçevesinde eserler verdikleri belirtilmekte, bu aydınların eskiyi kötüleyip dikkatlerini geleceğe yöneltmek fütürizm ve diğer akımları inkılâp olarak gördükleri ifade edilmektedir.⁵⁶ Adil Kutuy da bu modanın etkisinde kalmış aydınlardan biridir.

Adil Kutuy’un fütürizmin etkisinde kaldığı dönemde bazı hatalar yaptığı, Rus fütürist şairlerden etkilendiği, V. Mayakovski’nin şiirlerini şekil olarak takip edip kendi şiirlerini de bunların etkisinde yazdığı söylenmekte, şairin hayallerle dolu, anlaşılması güç olan şiirler ortaya koyduğu, ancak eserlerindeki bu eğilimi zamanla fark ettiği ve daha sonraki dönemlerde yazdığı şiirlerinde daha gerçekçi olmaya çalıştığı da belirtilen önemli hususlar arasında yer almaktadır.⁵⁷

Adil Kutuy’un Mayakovski’nin eserlerini yakından tanıdığı ve Mayakovski’den etkilenecek fütürizmin esaslarını benimsediği düşüncesi oldukça yaygındır. Ancak *“Tatar Edebiyatı Tarihi”* adlı eserde Adil Kutuy’un fütürizmi benimsemesinde Mayakovski’nin etkisinin olduğunu söylemenin pek de doğru olmayacağı belirtilmektedir. Mayakovski’nin eser vermeye başladığı zamanlarda, gençlik yıllarında fütürizmden etkilendiği, 20’li yıllarda ise fütürizmin kurallarını benimsemeyi bıraktığı söylenmektedir.⁵⁸

düşünce sisteminin zorunlu teorik temeli olarak gösterilmiştir. Marksizm, politik bakımdan özünde sınıf çatışması teorisine, ekonomik güçler arasındaki ilişkilerin tek tip olduğu ve işçi sınıfına devrimci bir yol çizilmesi inancına dayanmaktadır. Marksizm, ekonomik ve sosyal değişimin belirleyici önemine yaptığı vurgu nedeniyle iktisadi materyalizm olarak da bilinir.” Bkz. George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, 2. baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s. 466- 467.

⁵⁵ Fatma Özkan, “Yirminci Yüzyılda Tatar Şiiri”, **Türk Dili**, sayı 531, Ankara, Mart 1996, s. 1049.

⁵⁶ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 417.

⁵⁷ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 740.

⁵⁸ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 417.

“Adil Kutuy, yeni, aydın kişileri anlatmaya büyük önem vermektedir. Şairin ‘Talantlar Vatanı’ isimli manzumesinde bu düşüncenin izlerini görmek mümkündür.”⁵⁹

Şairin savaş dönemine kadar olan dönemlerdeki eserleri içinde “Üç İgizek Turında Hikeye” (Üçüzler Hakkında Hikâye), “Bilmiyeler” gibi şiirlerinin de önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir.⁶⁰

II. Dünya Savaşı başladığında Tatar şiirinde farklı temalar yer almaya başlamıştır. Şiirlerde vatanın korunması, düşmana karşı mücadele gibi meseleler işlenmiştir. Zafere ulaşma yolunda kalem gücünün de etkili olmasıyla Tatar halkının vatanı savunma gücü de artmıştır. Adil Kutuy da bu görüşlerin etkisiyle şiir yazmaya devam etmiştir. “Adil Kutuy’un sosyalist görüşün gereği olarak çalışmayı, üretmeyi özendiren ilk şiirlerine karşılık savaş yıllarında diğer Tatar şairleri gibi o da vatan sevgisini ısrarla işlemiştir.”⁶¹

Savaşın başladığı dönemlerde Adil Kutuy’un “Uzatu Cırı”, “Partizanka”, “Batır Kabirinde”, “Yana Yıl Bülegi” gibi şiirlerini kaleme aldığı bilinmektedir.⁶² Şairin bu dönemde Sovyet halkını kölelik zincirlerinden kurtarma konusunda “Kommunizm” şiirini, Leningrad için savaşıırken de “İrtengi Uylar” şiirini yazdığı da kaydedilen bilgiler arasındadır.⁶³

“Bu dönemde şiirde güçlü bir şekilde yankılanan temalardan biri, düşmana karşı savaşmaya giden kişinin vedalaşma zamanındaki duygularını anlatmaktır. Vedalaşmada, adet olduğu gibi sevdiğini uğurlayan kız, aşığının zafer ile döneceğine inanmaktadır. Âşık ise ‘*Yaz kaytmasak, kûz kaytırız/ Sîz kûtîğîz, süygenger.*’ (A. Kutuy) (Yazın dönmezsek, güzde döneriz/ Siz bekleyin, sevenler.) diyerek savaşa gitmektedir.”⁶⁴

⁵⁹ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 429.

⁶⁰ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 426.

⁶¹ Özkan, **a.g.m.**, s. 1074.

⁶² Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 742.

⁶³ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 427.

⁶⁴ Gıymadiyeva, **a.g.e.**, s. 51.

2.2.2. Nesir ve Drama Yazarı Kimliği ile Adil Kutuy

Adil Kutuy, 1930'lu yıllarda nesir ve drama alanlarında varlık göstermiştir. Yazar, bu yıllarda sosyalistik realizmin* etkisi ile eserler vermeye başlamıştır. “*Tapşırılmagan Hatlar Yazılmıyça Kala (G. Kutuy’un Prozasında Zaman ve Geroy Kontsepsiyesi)*” adlı çalışmada yazarın *nesir yazarı* olarak tanınmasını sağlayan eserinin “Tapşırılmagan Hatlar” (1935) hikâyesi olduğu ifade edilmektedir. Adil Kutuy’un bu hikâyesinde aydınların geniş yer tuttuğu, eserdeki Aliye ve Veli’nin Sovyet şartlarında yetişen aydınlar olduğu söylenmektedir.⁶⁵ Yazar, bu eser ile ilgili olarak “*Ben Tapşırılmagan Hatlar’da bizim dönemimizin Tatar kadını, onun zengin ve güzel iç dünyasını, salahiyyetini anlatmak istedim.*”⁶⁶ demektedir. Bunun sebebi olarak da M. Gorki’nin dramının ve romanın sosyalistik düzen memleketinde çalışan kadın ve kızların tasvirini vermediğini söylemesi gösterilmektedir. Adil Kutuy’un bu eseri yazma düşüncesinin buradan kaynaklandığı düşünülmektedir.⁶⁷

“*Tatar Edebiyatı Tarihi*” adlı eserde “Tapşırılmagan Hatlar” eserinin kadın kahramanı olan Aliye’nin, kendi hayatını devlet için, halk için adanmış bir aydın olduğu, eşi İskender’in bu görüşte olmamasının Aliye’nin İskender’e olan sevgisini azalttığı ifade edilmektedir.⁶⁸ Kahramanlardan biri devlete hizmet etme hevesinde iken, diğer kahraman devletin ve halkın menfaatlerinden uzaklaşmıştır, kendi menfaatleri için hizmet etme düşüncesindedir. Görüldüğü gibi eserde vatanına, milletine olan sevgisini, aşkının önünde gören bir kahraman tasvir edilmektedir.

* Sosyalistik realizm akımına göre “Sanat ve edebiyat gerçeğe dayalı toplumsal gelişme hedeflerini belirlemeli, ‘yeni’ kavramının ne anlama geldiğini açıklamalı, kahramanları yüceltmeli, geleceğe dair mücadeleler tasarlamalıdır.” Erdoğan Uygur, “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research**, sayı 1- 2, Nisan-Ağustos 2005,

(erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/erdogan_uygur_realizm.pdf, 14 Ocak 2013, s. 5- 6.

⁶⁵ Garepşina, **a.g.m.**, s. 72.

⁶⁶ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktör: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 420.

⁶⁷ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktör: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 420-421.

⁶⁸ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktör: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 423.

“ ‘Tapşırılmagan Hatlar’ hikâyesi yazıldığı dönemde olumlu yönde eleştiri almıştır. Musa Celil de hikâye ile ilgili olumlu şeyler söylemektedir. 1940 yılında Tataristan Yazarlar Birliği toplantısında da *‘Tapşırılmagan Hatlar gibi eserler nesir alanında önemli yer tutmaktadır.’* demektedir. Bu düşünce 1930 yılında *Cidigençilik** adlı bir örgüt kurmakla suçlanan Adil Kutuy için oldukça önemlidir.”⁶⁹

“*Edipleribiz*” adlı eserde “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinin “Sovyet Edebiyatı” (Şimdiki ‘Kazan Utları’) dergisinin dokuz- on ikinci sayılarında basıldığı ve yazarın isminin yeniden duyulmaya başladığı bilgisi yer almaktadır.”⁷⁰

“Adil Kutuy’un sevgi, aile, aydınlar temasını işleyen eserleri arasında 1925 yılında yazılmış olan ‘Ferzana’ bulunmaktadır. Epik türde yazılmış olan bu hikâyede Fazıl ile Ferzana’nın münasebetleri anlatılmaktadır. Gençler evlenirler, ancak Ferzana, Fethi isimli birini sever ve Ferzana’nın eşi ile arası bozulur. Fazıl, aldatılan eş durumuna düştüğü için bulunduğu yeri terk eder. Adil Kutuy, ailenin mutluluğu temasını işleyerek kadınların ahlaki vasıflarını gösterip ailenin yıkılma sebeplerini anlatmaktadır.”⁷¹ “Tapşırılmagan Hatlar” eserinden önce Adil Kutuy’un aile meselesine önem verdiğini görmekteyiz. “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinde olduğu gibi “Ferzana” hikâyesinde de yazar, bir ailenin yıkılışını ve bu yıkılışın sebeplerini dile getirmektedir.

“*Tapşırılmagan Hatlar Yazılmıyça Kala (G. Kutuy’un Prozasında Zaman ve Geroy Kontseptsiiyesi)*” adlı çalışmada Adil Kutuy’un “Ferzana” hikâyesinde sosyalistik realizm metoduna özgü motiflerin yer aldığı belirtilmekte, bu düşünce ise hikâye kahramanı Fazıl’ın “*Evet, bize ahlaki*

* “Komünist Partisinin Tataristan Ülke Komitesi toplantısı, 9 Kasım 1929 tarihli kararı ile ‘*bütün parti üyelerinin Sultangaliyeciliği kökünden sökmeye, geride kalan halk kitleleri arasında milli hurafelere karşı mücadeleyi kuvvetlendirmeye, halen parti organlarımızda saklanmış Sultangaliyevci ideolojiyi öne süren kişileri açığa çıkarmaya*’ davet eder. Bu kararları yerine getirmek için yazarlar çevresinde (A. Kutuy, N. İsenbet, A. Minskiy, T. Çinekey) ‘yediler’ örgütü uydurulur. Yazarlar edebiyat meydanından kovulup başka işe geçmeye veya Kazan’dan tamamen gitmeye mecbur olurlar. Adil Kutuy da yazarlar muhitini terk edip Kazan sanat okullarında hocalık yapar.” Rafail Mostafin, Reis Davutov, “Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları”, akt. Mustafa Öner, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 3, bahar, 1997, s.138.

⁶⁹ Garepşina, **a.g.m.**, s.73.

⁷⁰ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 741.

⁷¹ Garepşina, **a.g.m.**, s.73.

açından da, fizyolojik açıdan da sağlam, sağlıklı kişi gerek.” sözü ile kanıtlanmaktadır. Fazıl’ın bu sözü, sosyalist vatana duyulan sevginin bir göstergesi olarak nitelendirilmektedir.⁷²

“*Tatar Edebiyatı Tarihi*” adlı eserde, Adil Kutuy’un 1928 yılında yazmış olduğu “İcat Nigizleri” (Eser Verme Esasları) makalesinde söylediği “*Eser hayatı esas almalı... Genellikle hayattan alınarak yazılan eserler başarılı ve faydalı olmaktadır.*” sözleri yazarın sosyalistik realizm esasında başarılı eserler vermesi yolunda bir adım olarak kabul edilmektedir. Bu düşüncenin Adil Kutuy’un eserlerinde 1929 yılında görülmeye başlandığı ifade edilmektedir.⁷³ “ ‘Cavap’ (1929), bu değişimin ilk örneklerindendir. Eserdeki kahramanlar döneme özgü özellikleri ile gerçekçi bir şekilde tasvir edilmiştir.”⁷⁴

Adil Kutuy’un “Sultannın Bir Küni” (1938), “Vücdan Gazabı” (1939), “Nişlerge?” (1940), “İlham” (1941) gibi hikâyelerini de “yeni cemiyet kurmak için gelişen ve değişen yeni insanın şekillenmesi” teması çerçevesinde meydana getirdiği belirtilmektedir.⁷⁵

“Sultannın Bir Küni” adlı hikâyesinde Adil Kutuy, öğretmen bir delikanlı olan Sultan’ın yaşadıklarını, düşüncelerini, Roza’ya ve memlekete hizmet etmeye olan aşkını anlatmaktadır. “Yazar, kahramanların düşüncelerine büyük önem vermektedir. Bu eğilim de Tatar edebiyatında 30’lu yılların ikinci yarısına özgüdür.”⁷⁶ Adil Kutuy, “Sultannın Bir Küni” hikâyesini kendi hayatından, öğretmenlik tecrübesinden de faydalanarak meydana getirmiştir. “Yazar ile aynı dönemde yaşayan kişiler onun bilgi ve terbiye verme işine oldukça ciddi baktığını ve derslere çok iyi hazırlanıp geldiğini söylemektedirler.”⁷⁷ Eserin kahramanı Sultan da öğretmenlik mesleğine ciddiyetle eğilen, derslerine ve öğrencilerine çok fazla önem veren bir kişidir.

⁷² Garepşina, **a.g.m.**, s.73.

⁷³ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 419.

⁷⁴ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 420.

⁷⁵ Garepşina, **a.g.m.**, s.73.

⁷⁶ Garepşina, **a.g.m.**, s.73.

⁷⁷ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 426.

Adil Kutuy, “Sultannın Bir Küni” hikâyesinde aydınların inkılap sonrasında değişmiş olduğunu, “yeni tarzda öğretmenler”in de yetişmeye başladığını vurgulamaktadır.

1917 Ekim İnkılabı sonrasında Tatar aydınları yeni hayatı, ihtilali övmüşler, burjuva sınıfını ise kötülemişlerdir. Aydınlar, geleceğe umutla bakmışlar, yeni hayatın getirdiği değişimlerden mutlu olmaya çalışmışlar ve mutlu olduklarını dile getirmek zorunda kalmışlardır. Adil Kutuy’un “Sultannın Bir Küni” hikâyesinde de ihtilal sonrasındaki hayatın güzelliği anlatılmakta, burjuva sınıfı ise kötü, ortama göre şekil değiştiren bir tabaka olarak gösterilmektedir:

“Radyoda Moskova’dan yayınlanan sabah haberleri yankılanıyor. O, onları dinleye dinleye memleketi ve bütün dünya ile buluşuyor.

Sadece bir haber onun sakinliğini bozdu.

Sabah haberlerini dinledikten sonra o iki üç dakika Roza’nın resmine bakıp düşündü: ‘Mutluyuz, Roza, mutlu! Biz köle değiliz. Anlıyor musun, canım, köle değiliz. Bizim mutluluğumuzun bizim şenliğimizin büyüklüğünü, genişliğini bilmek için yabancı memleketlerdeki faciaları anlamak gerek. Hayat orada iki katlı. Birinci katta az sayıda sahipler ve onların yardımcıları bakanlar. Orada şakalar yapılır, orada olayların değişmesine göre makyaj değiştirilir. Ama ikinci katta, memleketin esas sahibi- halk. O facialar atlatır, hapislerde eziyet çeker, açlıktan ölür. O girdaptadır. Ama o güçlüdür. Girdaplar sonsuza dek var olmazlar. Girdaplar kesilebilir.’”⁷⁸ (Sultannın Bir Küni)

Adil Kutuy, “Sultannın Bir Küni” hikâyesinde inkılap sonrası değişen, güzelleşen hayatı anlatmaktadır. Sultan’ın annesi iç savaş döneminde açlıktan ölen masum bir kişidir. Annesinin ölümünden sonra kimsesiz bir şekilde ortada kalan Sultan’a, inkılâp sonrası vatanın yeni sahipleri sahip çıkar ve yeni hayatın düzeni içinde onun vatana hizmet eden bir aydın olmasını sağlarlar.

⁷⁸ Gadil Kutuy, **Saylanma Eserler**, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 2003, s. 145.

“Sultannın Bir Küni”, 1920’li yılları, iç savaş dönemini bütün gerçekliği ile yansıtan, gerçek şahıslara, gerçek olaylara yer veren, kadınların toplumdaki yeri hakkında da görüşler içeren bir hikâye olarak değerlendirilebilir.

“ ‘Vücdan Gazabı’ hikâyesinde yazar, Ekim İnkılabı sonrasında eski aydınların yeniden doğuşunu, yeni şartlarda yeni özellikler kazanmalarını, yeniden yaşamaya başlamalarını, karakterlerinin değiştiğini göstermektedir.”⁷⁹ Eserin kahramanı Riza Recepov, geçmişte başhekimine karşı gelemeyerek bir insanlık suçuna ortak olmuştur. Bundan sonraki hayatında bu vakayı unutup halk için elinden geleni yapmaya çalışan bir hekim olma konusunda kararlıdır. Bu kararını da hayata geçirir, halka yardım eder, memleketin tanınan hekimlerinden biri olur. Ancak günün birinde bu vaka yine karşısına çıkar. Eserde, istemeyerek dahil olduğu bir vakanın vicdan azabını yıllar sonra yeniden çekmeye başlayan bir hekimin hayatı, düşünceleri ve ruh hali anlatılmaktadır.

“Adil Kutuy, vatan savaşı yıllarında yazdığı hikâyelerinde ‘kişi problemi’ni merkeze koymaktadır. Hikâyelerinde ediplerin yaşayışını ele almakta, kişilerin hal ve hareketlerini daha fazla ve çok yönlü göstermeyi amaçlamaktadır.”⁸⁰

“*Tatar Edebiyatı Tarihi*” adlı eserde Adil Kutuy’un tema konusunda iki önemli yönünün olduğu belirtilmektedir. Bunların ilki yazarın, aydınları bazı temsilciler yoluyla göstermesidir. Diğeri ise Adil Kutuy’un, eserlerinde kahramanların o dönemdeki hallerinin yanında inkılâba kadar olan hayatlarını da göstermesi ya da kahramanların son hallerine karşılık başka kapitalizm memleketlerindeki aydınları göstermesi ve bunları kıyaslamasıdır. Böylece Adil Kutuy’un sosyalizmin getirdiği hayatın, kapitalizm esaslarına göre yaşanan hayattan çok daha üstün olduğunu anlattığı belirtilmektedir. Kutuy’un böyle bir yönünün olmasının tesadüf olmadığı, yazarın Gorki,

⁷⁹ *Tatar Edebiyatı Tarihi*, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 426.

⁸⁰ Garepşina, *a.g.m.*, s.73.

Mayakovski gibi ustalardan kapitalizmin getirdiği kötü hayatı göstermeyi öğrendiği söylenmektedir.⁸¹

Adil Kutuy, yazmış olduğu piyeslerle de ün sahibi olmuş bir yazardır. “*Edipleribiz*” adlı eserde kaydedilen bilgilere göre yazarın, dönemin çeşitli toplumsal ve ahlaki meseleleri hakkında yazdığı “Baldızkay” (1926), “Direktor Cemilev” (1926), “Kük Kügerçin” (1929), “Cavap” (1929), “Kazan” (1927) isimli piyesleri Tatar Devlet Akademisi tiyatro sahnesinde de oynanmış, bu piyeslerden üçünün (Direktör Cemilev, Cavap, Kazan) metinleri ise günümüze kadar saklanamamıştır.⁸²

“ ‘Cavap’ ve ‘Şatlık Cırı’ piyeslerinde yazar, sosyalizmi ortaya çıkaran Sovyet insanının mücadelesini ve yaratıcı çalışmalarını gözler önüne sermektedir.”⁸³ Tabii ki yazar bunu, diğer eserlerinde olduğu gibi “değişen insan” anlayışını merkeze koyarak gerçekleştirmektedir.

“*Gadil Kutuynın Cavap Piesası*” adlı çalışmada, Adil Kutuy’un 1929 yılında yazdığı “Cavap” piyesinin yazarın sosyalistik realizm esasında gelişimini gösteren eserlerden biri olduğu, bu piyesin ayrı bir kitap halinde basılmayıp el yazması olarak saklandığı ifade edilmektedir. Eserin sahnede ilk olarak 6 Aralık 1929 tarihinde sergilendiği kaydedilmektedir. Eserdeki bütün vakaların, gerçek yüzünü halktan gizleyen zengin aile çocuğu olan Nurgali Hanov etrafında geçtiği, Hanov’un Sovyet halkı arasında yaşayıp onların güvenlerini kazandığı ve iç savaş kahramanı Nurgali Hanov’u öldürüp kendini onun yerine takdim ettiği belirtilmektedir.⁸⁴

“*Tatar Edebiyatı Tarihi*” adlı eserde Adil Kutuy’un, piyeslerinin konularına ve kahramanların düşüncelerine çok değer veren bir yazar olduğu ifade edilmektedir. Onun tiyatro sanatından çok iyi anladığı ve bu sanatı geliştirmek için çabaladığı söylenmektedir. “Altın Saç” operası için söylediği ‘*Bu, Rusların ve başka milletlerin tiyatrosunda da oynanmaya layık eserdir.*’

⁸¹ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktori: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 429- 430.

⁸² Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 741.

⁸³ Z. Hüseyinov, **Antologiya Tatarskoy Poeziy**, Kazan, TACCP Kultura Ministrılıgının Tatpoligraf Tipografiyesi, 1956, s. 493.

⁸⁴ Z. Usmanova, “Gadil Kutuynın Cavap Piesası”, **Tatar Tili hem Edebiyatı**, Kazan, 1963, s. 284-285.

sözünün de ne kadar doğru olduğunun daha sonraki zamanlarda görüldüğü belirtilmektedir.⁸⁵ Adil Kutuy, bu yönüyle sadece hikâyeleri ile değil, piyesleri ile de tanınan, ileri görüşlü bir yazardır.

Tamurbek Devletşin'in "*Sovyet Tataristan'ı*" eserinde, Adil Kutuy'un 1920'lerde Tatar kültürünü ve Tatar dilini Ruslaştırma çabalarını fark ettiği ve Tatar tiyatrosu ile ilgili kaygılarını dile getirdiği ifade edilmektedir. Yazarın, Tatar tiyatrosunda Rusçadan tercüme edilmiş eserlerin çoğunlukta olduğunu gördüğü ve bunun üzerine "*Bizniñ Yul*" dergisindeki "*Tiyatro*" makalesinde görüşlerini dile getirdiği söylenmektedir. Yazarın düşüncesi o dönemdeki tiyatronun henüz Tatar tiyatrosu olarak adlandırılmayacağı doğrultusundadır. Adil Kutuy, Rusçadan tercüme eserlerin Tatar tiyatrosunun kendine özgü şeklini bozduğunun farkına varmıştır.⁸⁶ Bu ifadeler Adil Kutuy'un Tatar tiyatrosunun gelişimine çok fazla önem verdiğini ortaya koymaktadır.

"Yazar, 'Kazan' (1927) isimli dramasında Mollanur Vahitov'u, 'Ferzana' (1928) hikâyesinde bir müzisyeni, 'Baldızkay' (1926) piyesinde çalışmayı seven bir kişiyi, 'Kük Kügerçin' (1929) dramasında çalışıp okuyan bir öğrenci tipini ortaya koymayı amaçlamıştır."⁸⁷ Yazarın şiirlerinde, hikâyelerinde ve piyeslerinde vatana hizmet etmeyi seven, aydın kişiler tasvir edilmiştir. Bütün bu tasvirler, dönemin edebiyat anlayışını yansıtan unsurlardır. Adil Kutuy, dönemin gerektirdiği edebi anlayışa tam manasıyla bağlı kalmış, eserlerini bu düşünceyle kaleme almıştır.

Edebi tenkit makalelerinde ise yazarın, Sovyet hâkimiyetinin ortaya çıkardığı şartlarda edebiyatın ve sanatın toplumdaki rollerini anlattığı belirtilmektedir.⁸⁸

"Adil Kutuy'un savaş öncesi dönemlerde yazdığı nesirlerinde hayatın güzel yönlerine itibar etme eğilimi açıkça görülmektedir. Mesela, 'Sultannın Bir Küni' hikâyesinde aile kuracak olan öğretmen'in günlük işleri, aşkı, sevdiği

⁸⁵ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktori: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 427.

⁸⁶ Devletşin, **a.g.e.**, s. 446.

⁸⁷ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktori: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 419.

⁸⁸ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 741.

kız ile birlikte geçirdiği vakit anlatılmaktadır. Yazarın ‘Vücdan Gazabı’ (1939), ‘Nişlerge’ (1940), ‘İlham’ (1941) hikâyeleri ve ‘Şatlık Cırı’ (1935) isimli piyesi bu ruhta yazılmış eserlerdir.”⁸⁹

“*Tatar Edebiyatı Tarihi*” adlı eserde yazarın savaş döneminin zor şartlarında bile eser vermekten vazgeçmediği, “Ressam” (1941), “Yeşin” (1941), “Hencer” (1945) gibi hikâyelerini, “Rüstem Macaraları” (1944) adlı uzun hikâyesini, “Biz Stalingradçılar” (1944), “Sagını”, “Ul Sugışta Üsti”, “Küplerden Birev”, “Titre, Berlin!” (1945), “Berlin Yulında Uçraşu”, “Merfuga Apa” gibi nesirlerini ve röportajlarını kaleme aldığı belirtilmektedir.⁹⁰ Aynı düşünceye “*Edipleribiz*” adlı eserde de yer verilmekte, yazarın o dönemdeki zor şartlar içinde “Rüstem Macaraları” isimli fantastik hikâyesini da ortaya çıkarmış olduğu ifade edilmektedir.⁹¹

Yazar, bu eser ile ilgili düşüncelerini yazmış olduğu bir mektupta dile getirmektedir. Bu mektupta Adil Kutuy, Rus dilinde bir eser bıraktığını, eserin hikâyelerden oluştuğunu ve bu eserin faydalı olduğunu düşündüğünü belirtmektedir. “Rüstem Macaraları” eserinin birinci kitabı olarak dört- beş uzun hikâye bıraktığını söylemekte ve bu planı bozmadan bunu çıkarmalarını istemektedir.⁹² Cepheden yazmış olduğu bir başka mektupta ise Adil Kutuy, “Rüstem Macaraları”nın 7- 8. sayılarının bazı hatalar ile çıkmış olduğunu ve eserin kitap olarak çıkacağı zaman bu hataların düzeltilmesi gerektiğini belirtmektedir.⁹³

“ ‘Rüstem Macaraları’ eserinde on üç yaşındaki Rüstem Asadullin, o dönemdeki insanların isteklerine, ümitlerine örnek teşkil etmektedir. Rüstem savaşa gider ve gözle görülmeyen birçok kahramanlık yapar. Kahraman olarak bir çocuğun seçilmiş olması önemli bir husustur, çünkü genç neslin kendi yaşlarındaki birinin kahramanlıklarını benimsemesi daha kolay

⁸⁹ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 741.

⁹⁰ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktörü: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428.

⁹¹ Rahmani - Dautov, **a.g.e.**, s. 742.

⁹² “Fatih Kerim hem Gadil Kutuy Hatları”, **Sovyet Edebiyatı**, 1960, s. 77.

⁹³ “Fatih Kerim hem Gadil Kutuy Hatları”, **Sovyet Edebiyatı**, 1960, s. 78.

olmaktadır.”⁹⁴ Yazar, “Rüstem Macaraları” eserinde kendi fikirlerini de dile getirmektedir. Adil Kutuy’un düşüncesi, savaş zamanında zafer uğruna çocukların da olağanüstü çaba sarf etmesi gerektiği ve düşmanın memleketten böyle kovulacağı şeklindedir. Eserde bu fikri açıkça görmek mümkündür.⁹⁵ Hikâyede yazar, kendi fikirlerini, seçtiği kahramanlar vasıtasıyla ortaya koymaktadır.

“*İshakiy Hem 20. Gasır Tatar Edebiyatı- Monografiya*” adlı eserde, “Rüstem Macaraları” eserinde fantastik unsurların az miktarda bulunduğu ifade edilmektedir. On üç yaşını doldurmamış Rüstem isimli çocuğun eğretti otu yedikten sonra görünmez olduğu, düşmana karşı savaştığı ve düşmanın gizli niyetlerini öğrenip partizanlara haber verdiği söylenmektedir. Bunun yanında çalışmada, Adil Kutuy’un bu usulünün yeni olmadığı, görünmez kişi olan Griffin kahramanının H. G. Wells’in eserinde de mevcut olduğu, eğretti otunun ise masaldan alınıp esere yerleştirildiği düşünceleri de yer almaktadır.⁹⁶

Yazarın 1945 yılında kaleme aldığı “Sagınu” nesrinde vatan düşüncesi dile getirilmektedir. Yazar, bu eserinde bir askerin vatanına duyduğu özlemi ve hayranlığı ifade etmektedir.

“*Tatar Edebiyatı: Teoriya- Tarih*” adlı eserde “Sagınu” nesrinde “tugan il” düşüncesinin hakim olduğu ve eserdeki kahramanın bu düşüncüyü ‘*Sagındım, bik sagındım sinî, tugan il!*’ (Özledim, çok özledim seni, vatan!) ibaresiyle nesri beş parçaya ayırarak dile getirdiği ifade edilmektedir. Nesrin ilk bölümünde kahramanın, yabancı memleketteki çiçekleri kendi memleketindekilerle karşılaştırdığı, ikinci kısmında ise memleketinin çeşme ve ırmaklarına olan özlemini dile getirdiği söylenmektedir.⁹⁷ Eserin bu iki kısmında savaş zamanında vatanından uzakta olan bir kahramanın vatanının güzelliğine duyduğu hayranlık ve özlem anlatılmaktadır.

⁹⁴ Liyailya Ikhsanovna Mingazova, “Tatarskaya Detskaya Proza 1920- 60-h godov: Tematika, Problemi, Tendentsii Razvitiya”, *Vestnik Çalyabinskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Universiteta*, 4/2011, s. 250- 251.

⁹⁵ Daniya Fatihovna Zahidullina, v.d., *Tatar Edebiyatı: Teoriya- Tarih*, Kazan, Megarif Neşriyatı, 2006, s. 50.

⁹⁶ Ehmet Sahapov, *İshakiy Hem 20. Gasır Tatar Edebiyatı- Monografiya*, Kazan, Tatar “Miras” Kitap Neşriyatı, 1997, s. 153.

⁹⁷ Fatihovna Zahidullina, v.d., *a.g.e.*, s. 72.

Vatan, kahramanın gözünde en güzel ve en değerli yer olarak görülmektedir. Nesrin üçüncü kısmında bu düşünce hâkimdir. Kahraman bunu ‘*Sindeg’idey ilahi maturlık, sindeg’idey şagıyrane mehabetlik b’ir cirde de yuk, tujan il!*’ (Sendeki gibi ilahi güzellik, sendeki gibi şairane büyüklük hiçbir yerde yok, vatan!) sözleriyle dile getirir. Eserin diğer kısımlarında da vatan özleminin anlatıldığı bilinmektedir.⁹⁸

“ ‘Biz Stalingradçılar’ nesrinde Adil Kutuy, Rusların, Ukraynalıların, Tatarların, Belarusların ve başka milletlerin dayanışma içinde Stalingrad için mücadele etmelerini anlatmakta, ‘Titre, Berlin!’ röportajında ise Berlin’in zor durumunu gözler önüne sermektedir.”⁹⁹ Yazarın nesirleri aynı zamanda birer tarihi kaynak olarak da değerlendirilebilir. Bu eserler dönemin siyasi ortamını yansıtmaları açısından önemlidir.

“ ‘Küplerden Birev’ röportajında yazar, vatani uğruna savaşan kahramanlardan biri olan Nuritdinov’u anlatmaktadır. Bu röportajda kahramanlık pek çok kişinin mücadelesi olarak genelleştirilmektedir.”¹⁰⁰

Yazarın bu dönemde yazdığı makaleler arasında da “Patriot Tukay”, “Partizannar”, “Cinü Heberçisi”ni saymak mümkündür.¹⁰¹

2.2.3. Adil Kutuy’un Eserleri

Şiir Kitabı

“Künner Yügirgende” (1924)

Hikâyeler

“Ferzana” (1928), “Tapşırılmagan Hatlar” (1935), “Sultannıñ Bir Küni” (1938), “Vücdan Gazabı” (1939), “Nişlerge” (1940), “İlham” (1941), “Ressam” (1941), “Yeşin” (1941), “Rüstem Macaraları” (1944) (Fantastik Hikaye), “Hencer” (1945).

⁹⁸ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 72.

⁹⁹ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428.

¹⁰⁰ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428- 429.

¹⁰¹ Rahmani - Dautov, a.g.e., s. 741.

Piyesler

“Baldızkay” (1926), “Direktor Cemilev” (1926), “Kazan” (1927), “Cavap” (1929), “Kük Kügerçin” (1929), “Şatlık Cırı” (1935)

Röportajlar

“Küplerden Birev” (1945), “Titre, Berlin!” (1945)

Makaleler

“Cinü Heberçisi”, “İcat Nigizleri”, “Partizannar”, “Patriot Tukay”

Yazarın bu eserlerinin dışında “Kaynar Künner” (1928), “Biz-Stalingradçılar” (1944), “Merfuga Apa” (1945), “Sagınu” (1945), “Ul Sugışta Üsti” (1945) eserleri de nesir türünde yazılmış olan eserlerdir.

2. BÖLÜM

1. ADİL KUTUY'UN “TAPŞIRILMAGAN HATLAR” HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP

1935 yılında kaleme alınan ve birden fazla dile tercüme edilen “*Tapşırılmagan Hatlar*”, Adil Kutuy’u bir nesir yazarı olarak dünyaya tanıtan, bugün de değerinden bir şey yitirmemiş bir eserdir. Mektup türünün güzel bir örneğini oluşturan eser, kahramanların duygularını, düşüncelerini, ruh hallerini etkileyici bir şekilde yansıtabilmesi açısından oldukça başarılıdır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinin dil ve üslup özelliklerini hem oluşumsal hem de yapısal üslubun gerektirdiği ölçülere göre değerlendirecek, yazarın eser vermedeki başarısını ve üslup bakımından farklılığını ortaya koymaya çalışacağız.

İncelememize geçmeden önce “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinin konusunun daha iyi anlaşılabilmesi için eseri kısaca özetlemeyi uygun gördük.

Hikâye kahramanı Aliye, başarılı bir hekimdir. Aliye’nin hayat hikâyesi İskender ile tanıştıktan sonra başlar. İlk zamanlarda Aliye ve İskender’in hayatı her şeye rağmen güzeldir, ancak bu iki genç evlendikten sonra hayatlarında bazı şeyler değişmeye başlar. Aliye üniversite eğitimini tamamlayıp meslek sahibi olmak ister. İskender ise oyuncudur ve eşinin de bu mesleği seçmesini istemektedir. İkisinin arasındaki ilk çatışma bu olayla birlikte başlar ve uzun bir süre devam eder. İskender’in baba olmayı, sorumluluk almayı istememesine rağmen Aliye anne olmayı çok arzu etmektedir ve İskender’in karşı çıkmasına rağmen Aliye iki çocuk sahibi olur. İskender çocuklarının ve alilenin sorumluluğunu taşıyamayan biridir. Aliye için ise hayatta çocukları ve yaptığı iş çok önemlidir. Aliye, İskender ile ayrıldıktan sonra çocukları ile birlikte hayatını devam ettirmeye başlar. O dönemde maddi ve manevi yönden çok zorluk çeker, ancak güçlüdür, bütün zorlukların üstesinden gelir. Üniversiteyi bitirmiş, mesleğini icra etmeye başlamıştır. Çocukları ile birlikte yerleştiği köyde işini başarı ile yapar, hastaların

dertlerine deva olur, ün kazanır. Babasız büyüyen çocuklarına ve köydeki insanlara da eşinin olduğunu ve bir süre sonra döneceğini söyler. Birgün tesadüfen bir defterin arasından eski dönemlerde çekilmiş bir fotoğraf bulur. Bu fotoğrafta Aliye'nin İskender'e âşık olduğu dönemlerde Aliye'yi karşılıksız seven, ancak ona duygularını açıklayamayan Veli de bulunmaktadır. Aliye, Veli'nin fotoğrafını çocuklarına babaları diye gösterir. Veli matematik alanında tanınmış bir öğretmendir ve bir süre sonra yolu Aliye'nin yaşadığı yere düşer. Halk Veli'ye Aliye'nin eşi gözü ile bakar. Bunu duyan Veli, Aliye'yi ziyaret eder ve bir süre Aliye ve onun çocukları ile vakit geçirir. Aliye, Veli'ye alışmıştır, gitmesini istememektedir, ancak duygularına yenik düşmemelidir, Veli'nin duyguları ile oynamamalıdır. Veli gitmeli, kendi hayatını kurmalıdır.

Aliye, İskender ile tanıştığı dönemden beri yaşadığı her şeyi mektuplar halinde anlatmış ve çocuklarının ilerleyen zamanlarda her şeyi okuyup anlayabilmeleri için bu mektupları saklamıştır. Ancak artık o mektupları Aliye'nin kendisine böyle davranmasının sebebini öğrenmek isteyen Veli'ye verecek ve Veli'nin her şeyi oradan öğrenmesini isteyecektir.

1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinin en dikkat çekici yönü, mektuplardan oluşmuş bir eser olmasıdır. “Eserde dört mektup, dört vaka çizgisini meydana getirmektedir: 1. *muhabbet hikâyesi*, 2. *aile hikâyesi*, 3. *hizmet etme hikâyesi* 4. *mutlu olmayı dileme hikâyesi*. Esas vaka çizgisi yardımcı vaka çizgilerini birleştirmektedir. Eserin esas teması ise ebedi tema olan ‘*muhabbet*’tir.”¹⁰² Sevgi, aşk gibi temalar bütün toplumlarda ve bütün dönemlerde geçerli olan, herkesin dikkatini her dönemde çekebilen temalardır. Adil Kutuy da bu hikâyesinde anlatmak istediği şeyleri, vermek istediği mesajı “sevgi” teması etrafında birleştirmiş, eserini her dönemde değerli olabilecek bir eser haline getirmiştir.

¹⁰² Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 12.

Yazarın bütün vaka çizgilerini Aliye suretinde topladığı, hikâyenin kadın kahramanı Aliye'yi köy aydınlarının bir vekili olarak okuyucunun karşısına çıkardığı bilinmektedir.¹⁰³ Adil Kutuy, kendi görüşlerini Aliye vasıtasıyla okuyucuya aktarmaktadır. Eserin tamamı mektuplardan oluştuğu için de eserde samimi, inandırıcı bir üslup ortaya çıkmaktadır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesini değerlendirdiğimizde hikâyede anlatıcının aynı zamanda hikâye kahramanı olduğunu görmekteyiz. “Bu anlatım tarzında metnin yapısı ve üslubu üzerinde kahraman- anlatıcının kültür seviyesi, mizacı, dikkati, içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olmaktadır. Metinde nakledilen her şey onun duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği şekilde karşımıza çıkmaktadır.”¹⁰⁴ “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde de Aliye'nin hisleri, onun değerlendirmeleri, kültür seviyesi ve içinde bulunduğu sosyal çevre önem kazanmaktadır.

Hikâyede “ben” duygusu ön plandadır ve I. tekil kişili anlatım söz konusudur. Eylemi yapan kişi ile söyleyen kişi aynı olduğu için hikâyede dolaysız üslup mevcuttur:

“Min üzim münü bik sñq anladım, hem şunu yahşı itip anlağaç kına, semya facıgası neticesinde tujan yaralarım tiz hem ciñil tüzeldiler.” (TH*, s. 72)

(Ben kendim bunu çok geç anladım ve bunu anlayınca aile faciası neticesinde doğan yaralarım çabuk ve kolay düzeldi.)

“Pulsın sanarga dip kulına suzılsam, barmaklarım yuyış birnersege tiydı.” (TH, s. 115)

(Nabzını saymak için koluna uzandığımda parmaklarım ıslak bir şeye değdi.)

Aliye'nin başkalarının konuşmalarını aktardığı yerlerde de dolaysız üslup söz konusudur:

“Kadriye sinı ũnıtmagan iken, tanıdı:

¹⁰³ Zakire Hebibullina, Ravşaniya Minnullina, **Soçineniye Yazarga Üyrenebiz: Metodika hem Ürnekler**, Kazan, Yañalif Neşriyat Yurtı, 2002, s. 21.

¹⁰⁴ Şerif Aktaş, **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003, s. 93.

* “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinden alıntı yapılmış olan bütün örnekler şu kaynaktan alınmıştır: (erişim) http://franklang.ru/downloadfree/Gadel_Kutuj_Hatlar_M.pdf, 03.01.2013.

– Enkey, etiyim bit bu, didi.” (TH, s. 98)

(Kadriye seni unutmamıştı, tanıdı:

– Anneciğim, babam bu, dedi.)

“Karçık yılıy yılıy kullarıma yabıştı:

– Zinhar, hur ite kürmegiz... Çıgıp kitigiz... Sizden başka da tırile ul, diy.” (TH, s. 116)

(Yaşlı kadın ağlaya ağlaya kollarına yapıştı:

– Lütfen, hor davranmayınız... Çıkınız... Siz olmadan da canlanır o, diyor.)

1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI

“*Tatar Edebiyatı: Teoriya- Tarih*” adlı eserde “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde ideolojik ve psikolojik katmanın varlığından söz edilmektedir. İdeolojik katmanda yazar, kahramanlardan hareketle kendi görüşlerini yansıtır. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde kadınların, kızların bir araya gelip sohbet etmeleri, bir ideoloji etrafında toplanmaları ideolojik katman olarak değerlendirilmektedir.¹⁰⁵ Eserde kadınlar, kızlar köyde belirli zamanlarda toplanıp sohbet ederler. Aliye onlara kadınların kahramanlıklarını anlatır, memleket hakkında konuşulur, kimi zaman da Aliye daha önce toplamış olduğu bazı belgeleri, mektupları okur. Mektuplarda ve belgelerde Sovyetler devleti için mücadele eden, düşman tarafından esir alınan ve canından olan kadınlar, kızlar, yabancı memleketlerde yaşayan kadınların, kızların yaşadığı acı veren olaylar yer almaktadır.

Psikolojik katmanda ise “*yineleme, güçlendirme, karşı koyma ve montaj*” prensipleri görülebilir.¹⁰⁶ Hikâyedeki vaka çizgileri daha önce de belirttiğimiz gibi tek bir kahramanda ve tek bir vakada birleştirilmektedir. “ ‘*Tapşırılmagan Hatlar*’ hikâyesinde esas kompozisyon prensibi

¹⁰⁵ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 20.

¹⁰⁶ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 21- 22.

'güçlendirme'dir. Dört yardımcı vaka çizgisi tek bir vaka çizgisinde bir araya gelmektedir. İskender'in mektup yazması ile başlayan esas vaka çizgisi, ilk yardımcı vaka çizgisinde (Aliye'nin İskender'i başka bir kız ile görmesi) birleşmektedir. Olayların düğüm noktası burada başlayarak dördüncü vaka çizgisinin (Aliye'nin Veli'yi çocuklarına baba olarak tanıtmayı) düğümlenişinde zirve noktasına ulaşmaktadır. Dördüncü vaka çizgisinin kalan kısmı da esas vakanın sonucu olarak karşımıza çıkmaktadır."¹⁰⁷

"*Tatar Edebiyatı: Teoriya- Tarih*" adlı çalışmada "*Tapşırlımgan Hatlar*" eserinde kahramanların kompozisyon prensiplerine uygun olarak yerleştirildiği belirtilmektedir. Eserde İskender ile Aliye'nin ve İskender ile Veli'nin ilk bakışta birbirine zıt gibi görünen kahramanlar oldukları, ancak üçünün de genç, akıllı ve yetenekli kişiler olarak görüldükleri ifade edilmektedir.¹⁰⁸ Adil Kutuy, eserinde sosyalistik realizmin prensibine uygun olarak yeni özelliklere sahip kahramanlar ortaya koymaktadır. Aliye bir hekimdir, İskender tiyatro oyuncusudur, Veli Safiullin ise önceleri sıradan bir öğrenci iken daha sonra matematik konusunda kendini geliştiren ve hizmeti dolayısıyla Kızıl Bayrak nişanı ile ödüllendirilen bir öğretmen olmuştur. Hikâyedeki bu kişiler, "güçlü ve yetenekli kahramanlar" olarak nitelendirilebilecek türdendir.

Eserin kadın kahramanı Aliye, o dönemin şartlarında kazanmış olduğu başarıyı sadece kendi gücü ve yeteneği ile değerlendirmemekte, bu başarıyı memleketinin başarısı olarak da görmektedir. Memleket, kendi gücünü ve yeteneğini ortaya çıkaramamış olan Veli'yi de uykusundan uyandırmıştır:

"İlibiz Veliniñ yükimsiravın yugaltkan, kişilerden kaçıp yürgen Veli partiyege kürgen. Tugan ilim, sin nindiy küçli! Velini ataklı kişi bulu derecesine kütergensin. Mini de, mini de ilim, üziniñ küçaginnan çıgarma." (TH, s. 159- 160)

(Memleketimiz Veli'nin uyuklamasını yok etmiş, insanlardan kaçan Veli partiye girmiş. Vatanım sen ne kadar güçlüsün! Veli'yi meşhur biri olma

¹⁰⁷ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 22.

¹⁰⁸ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 22.

derecesine getirmişsin. Beni de, beni de memleketim, kendi kucağından çıkarma.)

Aliye ve İskender birbirlerini çok iyi tanımadan ve sonuçlarını düşünmeden yaptıkları evliliğin zorluklarını yaşayan kişilerdir. “Aliye ve İskender, aile kurmaya hazır olmayan kişilerdir. Aile kurmak için istek ve aile terbiyesi esasında yetişmiş olmak gerekmektedir. Eserde İskender’in önceki hayatı hakkında bilgi verilmemektedir. Aliye ise anne- baba sevgisi, aile sıcaklığı görmeyen ve aile ortamının nasıl olması gerektiğini anlayamayan genç bir kızdır. Aile kurduktan sonra onlara yol gösterecek, akıl verecek büyükleri de yoktur.”¹⁰⁹ Aliye ve İskender, hayat görüşleri farklı olan kişilerdir. Aralarındaki çatışma da buradan kaynaklanmaktadır. Eserde gösterilen bu kahramanlar “aydın kişi” temasında birleşse de karakter olarak birbirlerine çok fazla uyum sağlayamayan kahramanlardır. “İskender, anne olmaya hazır olan Aliye’yi anlayamamakta ve babalık vazifesini yerine getirmeye hazır olmadığını ifade etmektedir. Lakin Aliye de İskender’in duygularını anlayamamakta, çocuklar doğduktan sonra bile aileyi koruyamayacağını ve İskender’i değiştiremeyeceğini fark edememektedir.”¹¹⁰ Zira İskender, Kadriye ve Rafael’in dünyaya gelmesinden sonra Aliye ile daha fazla çatışma içine girmeye başlamıştır. “Aliye’nin de bazı hususlarda hatalı olduğu düşünülebilir. Aliye halka hizmet işini, eşinden ve çocuklarından daha üstün görmektedir.”¹¹¹ Bununla birlikte dönemin sosyal ve siyasi ortamı yazarları, vatan sevgisini ailesinden üstün tutan kahramanları anlatmaya yönlendirmektedir. “Partiye ve inkılâba gönül vermek, vatani sevmek bu dönemde aileyi sevmekten daha üstün görülen değerlerdir. İdeal kahramanlar tasvir edilirken vatan, aile ve yeni hayat sık sık karşı karşıya getirilmektedir. ‘*Tapşırlımayan Hatlar*’ hikâyesindeki Aliye de vatan- aile- yeni hayat içinde anlatılan idealize edilmiş bir kahramandır.”¹¹²

¹⁰⁹ E. G. Zaripova, “G. Kutuynın Tapşırlımayan Hatlar Eserinde Gaile, Edep- Ehlak Meselelerinin Küterilişi” (erişim) http://old.nmi.su/lib/exe/fetch.php/konf:didaktika-2011:razdel_2.pdf, 15 Ocak 2013, s. 72.

¹¹⁰ Zaripova, **a.g.m.**, s. 73.

¹¹¹ Zaripova, **a.g.m.**, s. 72

¹¹² A. D. Battalova, **Tatar Dramaturgiyesinde Yurt Obrazının Üsiş- Üzgerişi (1960-2000 Yıllar)**, Kazan, 2009, s. 35.

Aliye güçlüdür, kendi ayakları üzerinde durabilecek bir kahramandır, tıp fakültesine girer ve İskender'in bütün baskılarına rağmen eğitimine devam eder.

Aliye, zorluklarla dolu bir hayat geçirmiştir. Eğitimi sırasında da İskender'den yeterli desteği görmediği için maddi açıdan zorluklar çekmiştir, ancak Aliye'ye okuması için gereken yardım çok gecikmemiş, Aliye aldığı burs sayesinde eğitimini tamamlamıştır. "Aliye gibi maddi yönden imkanı olmayan bir kıza eğitim yolu açılmıştır. Aliye de elindeki fırsatın farkındadır ve büyük kişilerin okuduğu üniversitede okumaktan gurur duymaktadır."¹¹³

"E kayçağında universitetniñ ap-ak kolonnarına şüyele idim de, başımni yugarı küterip: 'İpteşler, küresizmi min nindiy beñitli... Min - Çulak Fehri kızı - Lenin... Tolstoy ukıgan yürtta ukıym', dip kıçkırıp ciberesim kile idi.'" (TH, s. 10)

(Başka bir vakitte üniversitenin bembeyaz kolonlarına dayanıyordum da, başımı yukarı kaldırıp: 'Yoldaşlar görüyor musunuz ben ne kadar şanslıyım... Ben, Çolak Fehri'nin kızı, Lenin'in, Tolstoy'un okuduğu yerde okuyorum.' diye çok yüksek sesle bağırasım geliyordu.)

Yazarın düşünce dünyasını incelediğimizde eserin oluşmasında onun ailesinin de etkisini açıkça görmekteyiz. Adil Kutuy, hikâyeyi yazarken kendi ailesini esas almıştır. Alime Kutuyeva'nın sözlerine baktığımızda "*Tapşırılmagan Hatlar*" hikâyesinde Adil Kutuy'un "Aliye"yi kimden esinlenerek şekillendirdiğini anlamak mümkündür. Alime Kutuyeva ailesi hakkında şunları dile getirmektedir:

*"Ben Tıp Teknik Meslek Lisesi'nde okuyordum. 1927 yılının Kasım ayında kızımız Gülşat doğdu. Çocuk bakıcısı yok, okula da çocuğu götürüyordum. Teknik Meslek Lisesi'ni bitirince enstitüye girmek istedim. Adil'in kız kardeşlerinin hepsi okuyor, ben de onlardan geri kalmak istemiyordum."*¹¹⁴

Alime Kutuyeva'nın yaşadıkları ile "*Tapşırılmagan Hatlar*" hikâyesinin kahramanı Aliye'nin yaşadıkları birbirine bazı hususlarda benzemektedir.

¹¹³ Hebibullina - Minnullina, a.g.e., s. 21.

¹¹⁴ Garepşina, a.g.m., s.73.

Mesela Aliye'nin çocuklarının olması, üniversite yıllarında onları bakıcıya bırakmak zorunda kalması ve en önemlisi Aliye'nin içindeki okuma isteği, Alime Kutuyeva ile Aliye'nin benzer yönleri olarak görülmektedir.

“ ‘*Tapşırılmagan Hatlar*’, gençleri hayata hazırlamaya çalışan, onların Aliye ile İskender’in mektuplarından ders alarak aile kurmalarını sağlayan, çocukları anne- baba sevgisiyle büyütmenin ve bunun için gereken şartları yerine getirmenin gerekli olduğunu anlatan önemli bir eserdir.”¹¹⁵ Eserin kahramanı Aliye, aileyi korumak, ailenin devamlılığını sağlamak, sözle dile getirilmeyen şeyleri yazabilmek için bir aile defteri tutmakta, bu defterin, çocuklarının hayatları için önemli bir belge olacağını düşünmektedir.

“ ‘*Tapşırılmagan Hatlar*’, birkaç nesile yeni ahlak kuralları ve insan ilişkilerinin saflığı için mücadele edilmesi konusunda ilham kaynağı olmuştur. Eserde Aliye, iç ve dış güzelliğini kaybetmeden kendi ayakları üzerinde durmayı başaramıştır.”¹¹⁶

“*Rusya Tarihi*” adlı eserde dönemin genel akımının, güncel, politik ve sosyal ihtiyaçlara cevap verebilecek bir edebiyat yaratmak olduğu ifade edilmektedir. Bu dönem edebiyatında Sovyet yazarının görevinin de yaşamı temelde esen ve güzel kabul etmek, eserlerinde bunu yansıtmak olduğu söylenmektedir.¹¹⁷ “*Tapşırılmagan Hatlar*” da bu ilke doğrultusunda yeni kurulan hayata karşı iyimser bir bakış açısıyla yaklaşan, “yeni hayat”ı, inkılap sonrasında ortaya çıkan “yeni kişiler”i iyi ve güzel yönleri ile gözler önüne seren eserlerden biri olmuştur.

Yeni hayatla birlikte düşünceler ve inançlar da değişir, “eski” artık güzel değildir. Hikâyede zaman zaman bunu gösterir nitelikte konuşmalar yer alır. Eserin kadın kahramanı Aliye kimi zaman Tatar kültürü hakkında bilgiler vermekte, bu konudaki düşüncelerini dile getirmektedir. Aliye, Tatar müziğinin ve şiirinin geç gelişmesi konusundaki düşüncelerini söylemekte, resim yapmanın ve şarkı söylemenin halk tarafından farklı değerlendirildiğini ve

¹¹⁵ Zaripova, **a.g.m.**, s. 73.

¹¹⁶ Kamaliyeva, **a.g.m.**, s. 235.

¹¹⁷ George Vernadsky, **Rusya Tarihi**, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, 2. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011, s. 481.

bunlara müsaade edilmediğini, halkın şarkı söyleyen ve resim yapan kişileri şu sözlerle korkuttuğunu ifade etmektedir:

“Başka sebepler bilen birge, kaher sukkan zamanda resim yasıy başlasan: ‘Bu resim tıgı dünyada sinnen can sürar, birirlık canıñ bulmagaç, ul sinıñ üz canıñnı alır, resim yasama, taşla’; cırlıy başlasan: ‘Cırlama, ferıştelernı kaçırasın... Tukta’, dip kurkıtkannar.” (TH, s.14)

(Başka sebepler ile birlikte, kahrolası zamanda resim yapmaya başlasan “Bu resim ahirette senden can ister, verecek canın olmazsa, o senin canını alır, resim yapma, bırak.”; şarkı söylemeye başlasan “Şarkı söyleme, melekleri kaçırıyorsun... Dur.”, diye korkutmuşlar.)

“*Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki*” adlı eserde bu durumun sebebi olarak Kazan Tatar kültüründe Müslümanlığın bazı sanatları, özellikle de sahne sanatlarını hoş karşılamaması ve halkın bazı şeyleri günah sayması gösterilmektedir. Tatar edebiyatında tiyatro türünün gelişiminin bu nedenle yavaş olduğu belirtilmektedir.¹¹⁸ “*Tapşırlımagan Hatlar*” eserinde Adil Kutuy, Aliye’nin konuşmalarında bu kültürü yansıtmakta, şiirin, müziğin, tiyatronun başka sebeplerle birlikte sözünü ettiğimiz görüş sebebiyle de yavaş geliştiğini anlatmaktadır.

İhtilal sonrasında yazarlara edebiyat alanında tanınan serbestliklerden birinin “*yeni doğan toplumu şekillendirmek*” olduğu bilinmektedir. Bu imkândan hareketle yazarların eserlerinde ahlaklı, hizmet etmeyi seven kahramanlara yer verdikleri belirtilmektedir.¹¹⁹ Adil Kutuy’un “*Tapşırlımagan Hatlar*” hikâyesi de bu anlayışla yazılmıştır. Eserde halka hizmet eden ve bu hizmet uğruna kendi ailesini, mutluluğunu kaybeden “Aliye” dönemin edebiyatına uygun olarak tasvir edilmiştir. Aliye, çeşitli köylerden gelen, hastalığına deva bulamamış hastaları iyileştirmekte ve bu vakalar Aliye’nin bu köylerde ün kazanmasını sağlamaktadır. Aliye, boğulan Nefise’yi doktorluk görevinin yanında annelik duygusuyla hayata döndürür, yaşlı bir

¹¹⁸ Alsu Kamaliyeva, *Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki*, Ankara, Grafiker Yayınları, 2009, s. 18.

¹¹⁹ Zaripova Çetin, *a.g.m.*, s. 147.

hastayı sağlığına kavuşturur. Bütün bu vakalardan sonra Aliye memlekete faydalı olmanın mutluluğunu ve gururunu yaşamaktadır:

“Bu üç vakıya minim ruhimni küterdi, kıyuligimni arttırdı. ‘Ukuwım yukka bulmagan, cemgiyetke minim de faydam tiye’, dip, kanatlanıp işliy başladım.” (TH, s. 124)

(Bu üç vaka benim ruhumu yüceltti, cesaretimi artırdı. “Okumam boşa değilmiş, cemiyete benim de faydam dokunuyor.” diye sevinerek çalışmaya başladım.)

1930’lu yıllarda Tatar edebiyatında yaygın olan ihtilal öncesindeki hayatla ihtilal sonrasındaki hayatın karşılaştırılması fikrini “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde de görmekteyiz. Eserin kahramanı Aliye de kendi hayatıyla babasının hayatını karşılaştırmaktadır. Aliye, toplumun önceki ve sonraki halini düşünmekte, “eski” ve “yeni”yi kıyaslamaktadır:

“Minim atamnıñ gümır- gümırge kürgeni barı biş- altı avıl bulgan. E - min anıñ kızı- Moskvada turdım, Leningradta buldım, Harkov, Taşkent, Bakunı kürdim... Min diñgizde yüzdım, Kavkaz tawlarına mındım. Minim atam üz tılın de kireğınçe bilmegen. E min -anıñ kızı- tatarça gına tüğil, rus, nemets tıllerinde de süyleşem. Minim atam bütün gümırın kütüçilikte, gazap-mihnet içinde uzdırgan, ülgende de sarıklar arasında ülgem. Ul bik yış sırhawlagan, lekin bir gıne tapkır da doktornı kürmegen. E min -Çolak Fehri kızı- hezır üzim doktor.” (TH, s.4)

(Benim babamın ömrü boyunca gördüğü beş- altı köy varmış. Lakin ben, onun kızı, Moskova’da yaşadım, Leningrat’ta bulundum, Harkov, Taşkent, Bakü’yü gördüm... Ben denizde yüzdüm, Kafkas dağlarına çıktım. Benim babam kendi dilini de gereğince bilmemiş. Ama ben, onun kızı, sadece Tatarca değil, Rusçayı, Almancayı da konuşuyorum. Benim babam bütün ömrünü çobanlıkla, azap- mihnet içinde geçirmiş, koyunların arasında ölmüş. O çok sık hastalanmış, lakin bir kere bile doktor yüzü görmemiş. Ama ben, Çolak Fehri’nin kızı, kendim doktorum.)

Aliye, değişen memleketle değişen insanı bağdaştırmakta, memleket ile birlikte insanların hislerinin de değişmeye başladığını ifade etmektedir. Huzurlu bir toplumda sevgiye daha fazla yer olduğu bilinen bir gerçektir:

“İlbiz bilen birge bizniñ hisleribiz de üzgere... Biz mehebbetten kurıkmıybiz. Bizniñ tıyğlar tagı da bayırlar, maturayırlar...” (TH, s. 29)

(Memleketimiz ile birlikte bizim hislerimiz de değişiyor... Biz sevmekten korkmuyoruz. Bizim duygularımız daha da zenginleşir, güzelleşir...)

“Muhabbet”, “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinin esas temasıdır. Aliye önceleri İskender’e olan sevgisinin okulunu etkileyeceğini düşünmekteyken daha sonra bu düşüncenin doğru olmadığını anlamış, hatta sevginin kendisini çalışmaya daha çok bağladığını hissetmiştir. Sevgi arttıkça memleketin başarısı da artmaktadır. Bu sevgi, sadece bir kişiye duyulan sevgi değil, hayata, vatana, geleceğe duyulan sevgidir:

“İlbizge kara! Kısa vakıt içinde anıñ iskitkiç uñışlarga irişüwı- işçiler sıynıfınıñ, hıżmet iyeleriniñ partiyeni, tırmışını, tıgan ilni yaratuları, kileçekke işanuları neticesinde bulgan nerse tıgılmi! Eyı, çın yaratı kişini gıne tıgıl, ilni de üstire.” (TH, s. 51)

(Memleketimize bak! Kısa süre içinde memleketin hoş başarılarla ulaşması- işçiler sınıfının, hizmet edenlerin partiyi, hayatı, memleketi sevmeleri, geleceğe inanmaları neticesinde olan bir şey değil mi! Evet, gerçek sevgi sadece kişiyi değil, memleketi de geliştiriyor.)

Aliye, duygu ve düşüncelerini anlatırken kimi zaman ünlü yazarların kahramanlarını örnek göstermekte ve anlattıklarını bu kahramanlarla bağdaştırmaktadır. Aslında bu ifadelerde Adil Kutuy’un edebi eserlere olan ilgisini, edebi eserlerdeki kahramanları özümsemesini de görmek mümkündür:

“ ‘Yaratam’ digen minutta siz - bızık ırlar – çın küñılden yaratam dip uylıysız. Siz, Gogolniñ Hlestakovı şikilli, üz yalganıgızga üzıgız işanasız.” (TH, s. 43)

(“Seviyorum” dediğiniz dakikada siz bozuk erkekler, samimiyetle seviyorum diye düşünüyorsunuz. Siz, Gogol’un Hlestakov’u gibi kendi yalanınıza kendiniz inanıyorsunuz.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde kadın- kız meseleleri hakkında da önemli tespitler yer almaktadır. Kadınların sorumlulukları, kültürlü kişiler

olmaları, kölelikten kurtulup kendi ayakları üzerinde durmaları eserdeki görüşlerden bazılarıdır. Kadınlarla ilgili görüşler okuyucuya Aliye'nin sözleriyle anlatılmaktadır:

“Min iş- bilim çınnan aldını ırlar bilen bir yugarılıkta turgan, kürkem hem sılı rus, gruzin, tatar, evrey, türkmen, ukrain, kazağ hatın- kızların bilem. Küllik çadralarının yırtılıp taşlanuwına az gına vakit ütken bulsa da, işlikli, talantlı, matur injener, agronom, vıraç, professor, işçi, kolhozçı hatın- kızlar bizde hezir iskitkiç küp bit.” (TH, s. 56)

(Ben iş- bilim konusunda ileride olan erkekler ile aynı seviyede duran, görkemli ve endamlı Rus, Gürcü, Tatar, Yahudi, Türkmen, Ukraynalı, Kazak kadınları, kızları biliyorum. Kölelik peçelerinin yırtılıp çıkarılmasının üzerinden az vakit geçmiş olsa da faal, yetenekli, güzel; mühendis, tarımbilimci, doktor, profesör, işçi, kolhoz mensubu kadın- kızlar bizde şimdi çok.)

Aliye, eşleri tarafından ezilen, eşlerinin istekleri ile hayatlarına yön veren kadınların durumunu dile getirmektedir:

“Kısır bulıp yeşewden kişiler nindiy kızık tabalar sün? ‘Tınıç’ tırmışların, ‘rehet’ künnerin bızarga tilemiyçe, selametliklerine zarar kitirip bulsa da, kübışinçe ırlarının kuşuwı bilen, gumır buyına balasız yeşegen hatın- kızlarını bilem min.” (TH, s. 68)

(İnsanlar kısır olup yaşamaktan ne zevk alırlar ki? “Rahat” hayatlarını, “rahat” günlerini bozmak istemeyerek sağlıklarına zarar verseler de çoğunlukla eşlerinin emri ile ömür boyunca çocuksuz yaşayan kadınları, kızları biliyorum.)

Aliye'nin kadınlar- kızlar hakkındaki tespitlerinden biri de çocuklarını babasız büyüten kadınlara halkın bakış açısının hâlâ iyi olmadığıdır:

“Belki, gaybetten saklanu için gine de min ‘irım bar’ diyer idim. Çünkü avılda tül hatınga, iri bulmıyça balalar asragan kişige naçar küz bilen karaw bitmegen eli.” (TH, s. 135)

(Belki sadece dedikodudan korunmak için de ben ‘Eşim var.’ diyordum. Çünkü köyde dul kadına, eşi olmadan çocuklarını büyüten kişiye kötü gözle bakma bitmemiş.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde kadınların memleket hakkındaki düşünceleri, memlekete ve inkılâba yaptıkları hizmetler vurgulanmaktadır. Yazar, olayları okuyucuya kısa ve etkili bir şekilde anlatabilmek için burada da mektup usulünün imkânlarını ustaca kullanmaktadır. Aliye ve köyün diğer kadınları, memleket hakkında konuşabilmekte ve memleket ile ilgili kitaplar, belgeler okumaktadırlar. Aliye, bulduğu bir belgeyi Tatarcaya tercüme edip diğer kadınlara okur. Bu belgede 1920 yılında yaşanan olayları, o dönemde yaşayan ve vatana hizmet eden kadınların durumunu görmek mümkündür. Odessa şehrinde öldürülen bir kızın ölümünden önce yazmış olduğu bu mektup, kızın duygularını ve o dönemdeki iç savaşı bizlere etkili bir şekilde anlatmaktadır:

“ ...

Enkey, tŭrmışımınñ ağırı tŭrme içñde, pulya astında bītŭwı ŭçñ yılama. Sovyetlar ilñññ işçen anası bulırğa tırış. Dŭşmannar kulında ŭlgen kızığınñ isteliğñe kır tŭşırme bolşeviklar yaklı bul.

Biz, ŭlımge hŭkım itilŭçiler, barıbiz da ŭzıbiznı yağışñ his itebiz. Bŭğñ sŭngı mertebe gazetalar ukıdık. Biznıkiñler Perekopka kileler. Tizden Ukraina irkin sulış alır.” (TH, s. 163- 164)

(...)

Anneciğim hayatımın sonu hapisanede, mermi altında bittiği için ağlama. Sovyetler devletinın çalışmayı seven annesi olmaya çalış. Düşmanların elinde ölen kızının hatırasına kir düşürme. Bolşeviklerden yana ol.

Biz, ölümüne hüküm verilenler, hepimiz de kendimizi iyi hissediyoruz. Bugün son defa gazete okuduk. Bizimkiler Perekop’a geliyorlar. Ukrayna çabucak rahat nefes alır.)

Yazarın hikâyede olayları bağlama, birbiri ile ilişkilendirme yöntemi oldukça dikkat çekicidir. Hikâyede bazen okuyucuyu şaşırtan tesadüflere yer verilmekte ve böylece hikâye daha etkileyici, daha sürükleyici bir hale gelmektedir. Aliye’nin bu mektubu okuduğu sırada o toplulukta bulunan yaşlı bir kadın olaylarla ve mektupta anlatılanlarla bağlantı kurup o mektubu uzun zamandır haber alamadığı kızının yazmış olduğunu düşünüp buna dair

kanıtlar ileri sürmüştür. Bu aşamada mektubun etkisi ve inandırıcılığı bir kat daha artmıştır.

Memleket meseleleri hakkında konuşan kadınlar, sadece kendi memleketlerindeki kadınlar hakkında değil, başka memleketlerdeki kadınlar, onların yaşayışları hakkında da konuşmakta ve kendi memleketlerindeki kadınların, kızların üstünlüğünü vurgulamaktadırlar. Zaten 1930'lu yıllar Tatar edebiyatında memleketi övmek, yüceltmek, memleketin iyi yönlerini göstermek ön plandadır. Adil Kutuy da bütün bunları karşılaştırmalar yoluyla daha etkili bir şekilde yansıtmaktadır:

“– Kuresizmi, ipteşler, didi Meftuha apay, bızniñ avıl hatın- kızları arasınan kimner çıga! Agronomnar, injenerlar, vraçlar, sudyalar, traktorçılar, pedsedateller. Bu bızniñ ilde! Lekin dünyada başka iller de bar. Hatın- kızlar anda niçik yeşiy sñ?” (TH, s. 170-171)

(– Görüyor musunuz, arkadaşlar, dedi Meftuha Abla, bizim köy kadın- kızları arasından kimler çıkıyor! Tarımbilimciler, mühendisler, doktorlar, hâkimler, traktörcüler, başkanlar. Bu bizim memleketimizde! Ama dünyada başka memleketler de var. Kadınlar- kızlar orada nasıl yaşıyor ki?)

Adil Kutuy'un eserlerinde inandırıcılık ve etkileycilik ön plandadır. İnandırıcılığı sağlamak için de Adil Kutuy, anlattığı şeylerle ilgili çeşitli belgelere başvurmaktadır. Bu belgeler kimi zaman duyguların yoğun olduğu bir mektup, kimi zaman da ciddi meselelerin yer aldığı bir yazı olmaktadır. Yazar, dünyadaki diğer memleketlerde kadınların, kızların nasıl yaşadığına dair anlatacağı şeyleri çoğu zaman belgelere dayandırmaktadır. Eserdeki bu belgelerden biri de ekonomik durumu kötü olan bir ailenin kızını para karşılığı genel eve sattığına dair bir belgedir. Japonya'da bu şekilde binlerce köylü kızının satıldığı da belirtilmektedir. Almanya'nın ise kadınları, kızları hor gördüğü, üniversitelerden kovduğu dile getirilmektedir:

“Germaniya faşistları hatın- kızını mñnarçı kürilmegen hurlıkka kaldırdı. Anda hatın- kızlarını universitetlardan, institutlardan kuwalap çıgardılar da:

– Sinñ işñ hatın bulırğa, sinñ işñ irlerni nazlarga, sin milletniñ süyerkesi, sin işleme, ukıma, sinñ urınıñ kuhnya, çirkew, krovat, didiler.” (TH, s. 173)

(Almanya faşistleri kadın- kızı bu ana kadar görülmemiş kötü vaziyete düşürdü. Orada kadın- kızları üniversitelerden, enstitülerden kovdular da:

– Senin işin kadın olmak, senin işin erkekleri şımartmak, sen milletin metresisin, sen çalışma, okuma, senin yerin mutfak, kilise, yatak, dediler.)

Görüldüğü gibi yazar, eserin kahramanı Aliye'nin ağzından değişik memleketlerdeki kadınların gördüğü muameleyi okuyucuya aktarmakta ve Sovyetlerde yaşayan kadınların, kızların namusuyla yaşadığını, okuyup iyi yerlere gelebildiğini vurgulamaktadır.

Eserde, eserin yazıldığı yıllarda yaygın olan fikirlere de yer verilmektedir. Aliye, her şeye “maddecilik” gözüyle bakan kişileri eleştirmekte ve İskender'in de bu görüşte olmasına, hatta güzel duygularla tutmaya başladığı aile defterini kirletmesine üzülmemektedir:

“ ‘Semya defteri’ ene şulay başlagan idı. Lekin sin bu defterge barı bır gıne tapkır karadın. Çünkü ‘defter’ yazıla başlagan yılları ‘meşan’ süzi bik modada idı: Tanets- meşanlık, duhi- meşanlık, çeçekler- meşanlık, galstuk- meşanlık... Küp nerseni meşanlık dip ‘anlawçılar’ bar idı. Sin de minim defterimni ‘meşanlık’ dip pıçrattın.” (TH, s. 62)

(“Aile defteri” işte böyle başlamıştı. Ama sen bu deftere sadece bir kere baktın. Çünkü “defter”in yazılmaya başladığı yıllarda “maddeci” sözü çok moda idi: Dans- maddecilik, parfüm- maddecilik, çiçekler- maddecilik, kravat- maddecilik... Çok şeyi maddecilik diye “anlayanlar” vardı. Sen de benim defterimi “maddecilik” diye kirlettin.)

Adil Kutuy, olayların etkileyiciliğini genellikle o olaya bağlı başka bir olayla artırmaktadır. Aliye, Veli'nin fotoğraflarını köy halkına göstererek onu eşi olarak tanıtır, çocuklarına da Veli'nin resmini babaları olduğunu söyleyerek gösterir ve bu yalana kendisi de inanmaya başlar. Bir gün klinikteki bir doktor, Aliye'ye eşinin geldiğini söyler ve Aliye çok şaşırır. Adil Kutuy, bu şaşkınlığı basit bir ifade ile dile getirmek yerine, başka bir eylemle ifade etmektedir ve okuyucuya Aliye'nin şaşkınlığını daha gerçekçi bir şekilde anlatmaktadır:

“Birkün ambulatoriyede avırularını karap bitirip kiterge cıyında gına yal yürtü doktorı kırıp:

– İriñ bızge yal iterge kildı. Sinıñ turıda süylegeç, bik şatlandı. Būğın yanına kile, didı.

Kulımda gradusnik idı- tüşıp vatıldı. Bır- iki minutka tılsız kaldım.”
(TH, s. 177)

(Birgün klinikte hastaları bakıp bitirip gitmeye hazırlanırken istirahat evi doktoru girip:

– Eşin bize istirahat etmeye geldi. Senin hakkında konuşunca çok sevindi. Bugün yanına geliyor, dedi.

Elimde derece ölçüm aleti vardı, düşüp kırıldı. Bir iki dakika konuşmadım.)

Daha önce de söylediğimiz gibi eserde Aliye, İskender ve Veli aralarında zıtlıklar olan şahıslar gibi görünseler de aslında bu kahramanlar Adil Kutuy’un düşüncelerini anlatmada yararlandığı modellerdir. Veli de sevgi ve acıma duyguları olan, bir kadına sadece saf duygular besleyen, başkasının çocuklarına, çocukların hayalleri yıkılmasın diye, baba gibi davranabilen biridir.

“*Tapşırılmagan Hatlar*”, etkileyiciliğini hiçbir vaka çizgisinde kaybetmediği gibi son kısmında da devam ettirebilmiş bir eserdir. Eserin sonunda Aliye, Veli’yi çocuklarına ve halka niçin eşi olarak tanıttığını açıklamak zorunda kalmıştır. Yazar, burada da değişik bir yol izlemekte, Aliye ile Veli’yi karşı karşıya getirip olayları uzun uzun anlatmamaktadır. Aliye o güne kadar yazmış olduğu, eseri oluşturan ve bizim de eser boyunca okuduğumuz mektupların hepsini Veli’ye verecek ve Veli’nin bütün gerçeği oradan öğrenmesini isteyecektir. Burada küçük bir ayrıntı daha dikkati çekmektedir. Aliye bütün mektupları İskender’e yazmıştır. Mektupları Veli’ye vermeden önceki düşüncelerini Veli başka bir odadayken yine bir mektupla dile getirir ve hem İskender hem de Veli ile vedalaşarak mektubunu bitirir. Böylece bir mektupla başlayan eser, yine bir mektupla son bulur.

Eserin sonunda Adil Kutuy’un okuyuculara yazmış olduğu bir yazı mevcuttur. Yazar, mektupları bir aileden aldığını, aile bireylerinin isimlerini, ilçe ve köy isimlerini değiştirerek bu mektuplardan faydalandığını

belirtmektedir.¹²⁰ Yazarın bu notu okuyucuyu bir kez daha etkilemekte, olayların gerçekliğini ortaya koymakta, dolayısıyla eserin inandırıcılığını daha da artırmaktadır.

“Adil Kutuy ‘*Tapşırılmagan Hatlar*’ eserinin ikinci kısmını yazmayı da düşünmüştür. Yazar, ‘*Tapşırılmagan Hatlar*’ eserinin ikinci kısmı aklımdadır. Aliye ile İskender vatan savaşı günlerinde askeri hastanede karşılaşırlar. Vatan savaşı manzaraları, şimdiki kahramanlar gösterilir. *Tapşırılmagan Hatlar* büyük bir eser olacak, onu yazmak için iki üç ay yetmez.’ diyerek bu konudaki planlarını paylaşmaktadır.”¹²¹

1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde aile, ahlak, aydın kişiler gibi konular işlenmektedir. Hikâyede bu konularla ilgili kelimelere rastlamak mümkündür. Aile ile ilgili olarak “semya”, “bala”, “etiy”, “eniy” gibi kelimelerin fazlaca kullanılmış olduğu görülmektedir. “doktor”, “artist”, “vrač”, “agronom”, “injener” gibi meslek isimleri “aydın insan” fikrini gösteren kelimeler olarak düşünülebilir. 1930- 1940’lı yıllar Tatar edebiyatında değişen ve gelişen hayatı güzel gösterme fikrinin hâkim olduğunu bilmekteyiz. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde de “yağşı”, “matur”, “maturlık” kelimelerinin sık kullanıldığı görülmektedir.

Eserde işlenen esas tema “sevgi”dir. Hikâyedeki “mehebbet”, “yaratu” kelimelerinin sık kullanılması bunu gösterir niteliktedir.

Hikâyede kadınların toplumdaki yeri ve önemi ayrıca vurgulanmaktadır. “Kadın- kız” kelimeleri, hikâyede sık kullanılan kelimeler arasında yer almaktadır.

¹²⁰Gadil Kutuy, *Tapşırılmagan Hatlar*, (erişim) http://franklang.ru/downloadfree/Gadel_Kutuj_Hatlar_M.pdf, 15 Ocak 2013, s.191- 192.

¹²¹ Garepşina, *a.g.m.*, s. 73.

1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler

Aliye'nin İskender ile tanışmadan önceki hayatını, İskender ile nasıl tanıştığını, evlilik sürecinde yaşadıklarını, İskender ile ayrıldıktan sonraki hayatını anlattığı yerlerde görülen geçmiş zaman kipinin kullanıldığını görmekteyiz:

“Yeşirmiyim, min aldığı Sovyet hatını gına tügıl, güzel hatın bulırğa da tıledim.” (TH, s. 56)

(Gizlemiyorum, ben sadece öncü Sovyet kadını değil, güzel bir kadın olmayı da diledim.)

“Min tırmışta, İskender, süylep bıtırgışız kıynlıklar kürdım. Sigız yeşimde min ata- anasız kaldım.” (TH, s. 39)

(İskender, ben hayatta söylemekle bitmeyecek zorluklar gördüm. Sekiz yaşında ben babasız, annesiz kaldım.)

“Min yalvarırğa da, tızlenırge de tılemedim. Başta miña bik kıyn buldı. Sin çıgıp kitkende, minim bütin baylığım, şatlığım ikı balam idı.” (TH, s. 95)

(Ben yalvarmayı da, diz çökmeyi de istemedim. Önceleri bana çok zor geldi. Sen gidince benim bütün zenginliğim, mutluluğum iki çocuğum oldu.)

Görülen geçmiş zaman kipi olayların gerçekliğini, kahramanın da olayların içinde bulunduğunu ve olayları bizzat gördüğünü, yaşadığını gösteren bir kiptir. Eserin kahramanı Aliye, anlattıklarını bizzat görmüş ve yaşamıştır, kendi gözlemlerini ve yaşadıklarını anlatmaktadır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eseri mektuplardan oluşmuş bir eser olmakla inandırıcılığını artırırken kullanılan görülen geçmiş zaman kipi de zamanda belirginliği göstererek bu inandırıcılığı pekiştirmektedir.

Eserde şimdiki zaman kipinin de fazlaca kullanıldığını görmekteyiz. Şimdiki zaman da hikâyenin anlatıcısı olan kahramanın olayların içinde olduğunu, olayları o anda yaşadığını göstermektedir.

Aliye'nin mektubu yazarken hissettikleri, olaylar ve durumlar karşısındaki düşünceleri şimdiki zaman kipi ile anlatılmaktadır:

“Minimçe, semya hem mehebbet romantikasız bulmıy.” (TH, s.61)

(Bence aile ve muhabbet hayal etmeden olmuyor.)

“İlîbîz bilen birge bîznîñ hislerîbîz de üzgere... Bîz mehebbetten kurıkmıybîz.” (TH, s.29)

(Memleketimiz ile birlikte bizim hislerimiz de değişiyor... Biz sevmekten korkmuyoruz.)

“Başım hiç işlemiy. Gîl anıñ turında uylanam.” (TH, s.188)

(Kafam hiç çalışmıyor. Her vakit onun hakkında düşünüyorum.)

“Kadriye açık, yaktı, yaltıravıklı eybîrler yarata, ‘bım- bım’ avazların eyte. Şatlanuwın şulay bildiremi?” (TH, s.85)

(Kadriye açık, parlak, yaldızlı şeyleri seviyor, “bım bım” seslerini çıkarıyor. Mutluluğunu böyle mi anlatıyor?)

“Kürşî bülmede Veli utıra. Yaza almıym, kullarım kaltırıy.” (TH, s.189)

(Komşu odada Veli oturuyor. Yazamıyorum, ellerim titriyor.)

Hikâyede, görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipleri ağırlıklı olarak kullanılmıştır. Bu kiplerin yanında hikâye birleşik zamanın da kullanıldığını görmekteyiz. Bu birleşik zamanın çoğunlukla şimdiki zamanın ve geniş zamanın hikâyesi olarak kullanıldığı görülmektedir ancak bu kullanım, geçmiş zaman ve şimdiki zaman kiplerine göre daha azdır:

“Sin bit balaga sût alırga birgen akçanı da, sadaka akçasın karagan şikîllî, eylendirîp- eylendirîp, mîñ kat kırıy idîñ.” (TH, s.75)

(Sen ki çocuğa sût almak için verdiğin paraya da sadaka parasına baktığın gibi döndürüp döndürüp bin defa bakıyordun.)

“Spektakller bulganda, sin teatrğa kite idîñ, e min sinîñ bülmeñde, yalgız kalıp kitaplardagı kaharmannar bilen sŭyleşe sŭyleşe, sinîñ kaytkanıñnı kŭte idîm.” (TH, s.54)

(Piyesler olduğunda sen tiyatroya giderdin, ben senin odanda yalnız kalıp kitaplardaki kahramanlarla konuşa konuşa senin dönmeni beklerdim.)

Hikâyede zaman zaman istek, emir ve gereklilik kiplerinin de kullanıldığı görülse de bu kiplerin sayısı çok fazla değildir. Hikâyenin tamamında hâkim olan kipler, görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kipleridir.

Aliye'nin, mutluluğunu ve isteğini dile getirdiği yerlerde istek kipinin kullanıldığını görmekteyiz:

“E kayçağında universitetniñ ap-ak kolonnarına süyele idim de, başımni yugarı küterip: ‘İpteşler, küresizmı min nindiy beñitli... Min - Çolak Fehri kızı - Lenin... Tolstoy ukıgan yŭrtta ukıym’, dip kıçkırıp ciberesim kile idı.” (TH, s. 10)

(Başka bir vakitte üniversitenin bembeyaz kolonlarına dayanıyordum da, başımı yukarı kaldırıp ‘Yoldaşlar görüyor musunuz ben ne kadar şanslıyım... Ben, Çolak Fehri’nin kızı, Lenin’in, Tolstoy’un okuduğu yerde okuyorum.’ diye çok yüksek sesle bağırasım geliyordu.)

Eserde yeterlik fiilinin de zaman zaman kullanıldığını görmekteyiz. Özellikle Aliye’nin çaresiz kaldığı, bir mesele karşısında yeterlilik gösteremediği durumlarda olumsuzluk eki ile birlikte yeterlik fiilinin kullanıldığını görmekteyiz:

“Eyı, yalgışkanmın şul. Çŭnki bız ikevıbız de ul çaknı meħebbetniñ nerse ikeniñ anlap cite almaganbız.” (TH, s.65)

(Evet yanılıyorum. Çŭnkŭ biz ikimiz de o dönemde muhabbetin ne olduğunu anlayamamışız.)

“Lekin in kurıkkanı avırını bile almaw, dŭrıs diagnoz kuymıyça yalgışu idı.” (TH, s.106)

(Lakin en korktuğum, hastayı bilememek, doğru teşhis koymamak, yanılmak idi.)

1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ

Adil Kutuy, “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde çeşitli yöntemlerden faydalanmıştır. Bunlardan en önemlisi de hikâyenin tamamının mektuplardan oluşmuş olmasıdır. Eser, Aliye’nin İskender’e yazdığı özel mektuplardan meydana gelmektedir. Yazar, eserin kahramanı olan Aliye’yi anlatıcı olarak belirlemiş ve her şeyi mektuplar yardımıyla Aliye’ye anlattırıştır. Bu yöntem şüphesiz ki eserin inandırıcılığını, samimiyetini artırmış, eserin daha etkileyici olmasını sağlamıştır. Mektupları okuyan okuyucu Aliye’nin hislerine inanmakta ve onun yaşadığı mutluluğu, üzüntüyü, hayal kırıklığını, acıyı

hissetmektedir. Böylece okuyucu eserin dünyasına daha fazla nüfuz edebilmekte, eseri yaşayabilmektedir. Yazar, mektupları kullanarak kendisinin olaylara müdahale etmediği, olayların tamamen Aliye tarafından anlatıldığı izlenimini vermektedir ve dolayısıyla eserin kahramanı Aliye kendi bakış açısını ortaya koymakta, okuyucuyu buna inandırmaktadır.

Adil Kutuy'un diğer eserlerinde olduğu gibi *“Tapşırılmagan Hatlar”* eserinde de bazı mesajları vermek, bazı gerçekleri göstermek ve okuyucuyu bazı düşüncelere inandırmak esastır. *“Tapşırılmagan Hatlar”* eserinde bu mesajlar, mektup türünün özellikleri kullanılarak verilmekte ve yazar bu etkileyici yöntemle, mektupları zaman zaman şiirlerle de süsleyerek amacına ulaşmaktadır. “Adil Kutuy bu yöntemi, vakaları ve düşünceleri, kısa tasvirlerle okuyucuyu inandırmak için kullanmaktadır.”¹²²

Mektupların gerçek şahıslardan alındığı, gerçek olayları anlattığı, sadece isimlerin değiştirildiği bilgisinin eserin sonuna eklenmesi ise eserin gerçekçiliğini artıran oldukça önemli bir unsur olarak görülebilir.

Hikâyede tahkiyeli anlatım mevcuttur. Kişiler, yer, zaman ve olaylar etkileyici bir üslupla bir araya getirilmiştir. Anlatıcı, eserde ayrıntılara da yer vermiş kimi zaman tasvirlerle de üslubuna renk katmıştır. *“Tapşırılmagan Hatlar”* eserinde insan ve tabiat tasvirlerine rastlamak mümkündür:

“Meĥebbet kişini matır ite. Bülmege kİRü bilen ük min küzgİge karadım. GümİRimde birİNÇİ tapkır min üzİmnİN yüzİm- kıyafetİM bilen kanegatlendİM. Şatlık kızılığI bilen bizelgen bit almalarım kara küzlerİmnen sibİlgen nurlar yaktısında hem çeçİLİp tüşken bÜdre çeçlerİM astında tağı da matırrak bulıp kÜRİndİler.” (TH, s.25)

(Sevgi insanı güzel kılıyor. Odaya girdiğim gibi aynaya baktım. Ömrümde ilk defa yüzümden, görüntümden memnun oldum. Mutluluk kızılığı ile bezenen yanaklarım, kara gözlerimden saçılan ışıkların aydınlığında ve saçılıp dökülen kıvrıkcık saçlarımın altında daha güzel görünüyor.)

¹²² **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktör: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 425.

“Şuşındıy kadırlı minutar bïlen matur kış ütip te kitti. Yaz... Çeçekli yaz... Mehebbetli yaz citti. Sirin ağaçları çeçek attı... Bırınçı May bayrakları cılırdedı... Uram şawılgara tütındı. Sandugaçlar sayravı işitildi... Bakçalarda muzıka yañıradı... May kostyumnarına kiyiñgen yeş yürekler, yıldızlarga karap, türlü tıllerde, türlü tavişta ‘süyem’, ‘yaratam’ süzlerin eyte başladılar.” (TH, s. 52)

(Böyle değerli dakikalar ile güzel kış geçti gitti. Yaz... Çiçekli yaz... Muhabbetli yaz geldi. Leylak ağaçları çiçek açtı... İlk mayıs bayrakları dalgalandı... Sokakta gürültüler başladı. Bülbüllerin ötüşü duyuldu... Bahçelerde müzik yankılandı... Mayıs elbiselerini giyen genç yürekler, yıldızlara bakıp farklı dillerde, farklı seste “seveyim”, “âşık olayım” sözlerini söylemeye başladılar.)

“Avıl urtasınnan bürgalanıp sırgalanıp agım su üte. Şunda şatlana şatlana bebkeleri bïlen kazlar, ördekler hem neni balalar küyına. Su buyına almagaçlar, çiye hem şümirt ağaçları tizilgen. Yaz künnerinde avıl ap-ak çeçeklerge kümïle. Avıl üstıne huş is- aromat ceyile. Kürşï tawlardan çışmeler aga. Taw üstünde urman şawlıy.” (TH, s. 101)

(Köyün ortasından kıvrıla kıvrıla dere geçiyor. Burada mutlu mutlu yavruları ile kazlar, ördekler ve minik çocuklar yıkanıyor. Su boyunca elma ağaçları, kiraz ve kuş kirazı ağaçları dizilmiş. Yaz günlerinde köy apak çiçeklere gömülüyor. Köy üstünde hoş koku- aroma yayılıyor. Komşu dağlardan çeşmeler akıyor. Dağ üstünde orman gürldüyor.)

“Teni küğilcım tüşke kire başlagan, irinneri karalıp bürişken. Ayak barmakları arasına ülen kısılgan. Nindiy matur bala idı.” (TH, s. 109)

(Teni mavimsi renge dönmeye başlamış, dudakları kararıp buruşmuş. Ayak parmakları arasına ot sıkışmış. Nasıl güzel çocuktu!)

“Anıñ tınıç tavişı, küzlük arkılı miña tikelgen sürgilt küzleri yımışımını ünıttırdılar.” (TH, s.128)

(Onun sakin sesi, gözlüğünün arkasından bana dikilen boz renge yakın gözleri görevimi unutturdu.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eseri Adil Kutuy’un sanat yönü ön planda olan, şairane üslupla yazılmış, dünyaca tanınmış eseridir. Aliye’nin yazdığı

mektuplarda, özellikle de Aliye'nin İskender'e olan sevgisini anlattığı, İskender'i tasvir ettiği yerlerde bu şairane üslup dikkat çekmektedir:

“İskender! Bu kiçni sin gacep igtibarlı idñ. Süzleriñ cılı, tavişın yūmşak idī. Aylı kiçte yawgan bñrññi kar tenkeleriñ sin, çeçeklerge ũñşatıp, süznñ kiñ küññllī, batır yŭrekli, tireñ ħisli zur akıl iyeleriñe bŭrdıñ. Sin bu kiçni baytak dahılarnıñ ũzleriñ hem alarnıñ eserleriñde bulgan kaharmannarnı tılge aldıñ.” (TH, s. 23)

(İskender! Bu gece sen çok dikkatli idin. Sözlerin sıcak, sesin yumuşak idi. Aylı gecede yağan ilk kar tanelerini sen, çiçeklere benzetip sözü, geniş gönüllü, kahraman yürekli, derin hisli yüce akıl sahiplerine getirdin. Sen bu gece dahileri ve onların eserlerindeki kahramanları dile getirdin.)

Aliye, düzenlenen bir gecede söylediği şarkının güzelliğini, etkileyiciliğini de şairane bir üslupla dile getirmektedir:

“Minim cır, yem- yeşil ũlenner, al, zeñgersu çeçekler arasınnan atılıp çıkkan çişme kibik akkan sayın arta, kiñeye barıp, diñgizge kuşılğan zur yılga tŭşın aldı...” (TH, s.18)

(Benim şarkım yemyeşil otlar, kırmızı, mavi çiçekler arasından çıkan çeşme gibi, her aktığında artarak genişleyerek denize katılan büyük ırmak rengini aldı...)

1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI

Hikâyede görülen geçmiş zaman kipinin en fazla kullanılan kip olduğunu söyleyebiliriz. Hikâyede geçmiş zamanı gösteren zaman zarflarından da yararlanıldığı görülmektedir:

“ ‘Tral- le- le’ didim de **tŭngi segat birde** urındık alıp biyirge tŭtındım.” (TH, s.26)

(“Tral- le- le” dedim de **gece saat birde** sandalye alıp dans etmeye başladım.)

“**Tŭngi segat ikide** bŭlmedeşleriñ kayttılar.” (TH, s.28)

(**Gece saat ikide** oda arkadaşlarım döndüler.)

“**Kŭn buyı** balam bŭlen sŭyleŝip utırdım. **Kiç bŭlen** Galiekber abzıylarga barıp kayttım.” (TH, s. 85)

(**Gŭn boyu** çocuğum ile konuŝtum. **Gece** de Aliekber ağabeylere gittim geldim.)

“**Bŭğŭn** Kadriyege bŭr bukŭt çeçekler aldım.” (TH, s. 85)

(**Bugŭn** Kadriye’ye bir buket çiçek aldım.)

“Tik İskender gŭne Kadriyenŭn tugaŭ kŭnŭn ŭnıtkaŭ. Ul **bŭğŭn tŭngŭ ikŭde** kayttı.” (TH, s.88)

(Sadece İskender Kadriye’nin doğum gününü unuttu. O, **bugŭn gece ikide** döndü.)

“**Kiçe** Kadriyenŭ demonstratsiyege alıp çıktım.” (TH, s. 90)

(**Gece** Kadriye’yi gösteriye götürdüm.)

“**Bŭğŭn kiçe taba** şulay buldı, didŭ anası.” (TH, s. 106)

(**Bugŭn geceye doğru** böyle oldu, dedi annesi.)

Hikâyedeki cŭmlelerin çoğunda sadece kip kullanılmış, zaman ifadelerine fazla yer verilmemiştir. Burada dikkat çeken bir nokta da “tŭn, kiç, kiçe” kelimelerinin “*Ressam*” ve “*Vŭcdan Gazabı*” hikâyesinde görŭleceğŭ gibi diğŭer zaman ifadelerine göre daha fazla kullanıldığıdır. Bunun bir ŭslup özelliğŭ olduğŭ da dŭŝŭnŭlebilir. “Gece”, duyguların daha etkili olduğŭ bir zaman dilimini, çaresizliğŭ, hŭznŭ göstermektedir. Adil Kutuy’un hikâyelerinde “gece, akşam” vb. ile ilgili kelimelerin olduğŭ cŭmleler çoğŭ zaman hŭznŭ, karamsarlığŭ, sıkıntıyı göstermektedir.

Hikâyede şimdiki zamanın da fazlaca kullanıldığŭnı belirtmiştik. şimdiki zamanın cŭmlelerde daha çok “hezŭr” kelimesiyle gösterildiğŭ görŭlmektedir:

“İn yaratıp ukıgaŭ kitaplarım- bŭyŭk kiŝŭlernŭn tercŭmei hŭllerŭ hem alar turında yazılgaŭ istelŭkler idŭ. **Hezŭr** de min alarnı yaratıp ukıym.” (TH, s.54)

(En severek okuduğŭm kitaplarım bŭyŭk kiŝŭlerin tercŭme- i halleri ve onlar hakkında yazılmış hatıralardı. **şimdi** de ben onları severek okuyorum.)

“Mŭne **hezŭr** de, şuşı hŭatnı yazıp utırganda da bŭrçılam.” (TH, s.187)

(İşte **şimdi** de, bu mektubu yazarken de ŭzŭlŭyorum.)

“şimdiki zaman, çok kısadır. Sadece içinde bulunulan anı gösterir. Geçmiş ile gelecek arasında bir köprüdür. Geçmişi geleceğŭe aktarma işlevi

üstlenir. Bu yüzden yalnız iki zamanın varlığı düşünülebilir. Biri gerçekten yaşanmış olan ‘geçmiş zaman’, diğeri henüz yaşanmamış ama yaşanması tasarlanan ‘gelecek zaman’dır.”¹²³ Bu durumda şimdiki zaman, geçmiş ve geleceği az da olsa kapsayabilen bir zamandır. Hikâyede az olmakla birlikte gelecek zamanı gösteren bir zarfın şimdiki zamanla kullanımına rastlamak mümkün olabilmektedir:

“– İrtege kitem, Galiye. Lekin kitesî kilmiy. İyeleştîm.” (TH, s. 189)

“– **Yarın** gidiyorum, Aliye. Ama gitmek istemiyorum. Alıştım.”

Yazar, hikâyeyi 1935 yılında, hikâyedeki olaylar gerçekleştikten sonra yayımlamıştır, ancak mektuplar daha önceden yazılmış gerçek mektuplar olduğu için kahramanların duyguları etkisini yitirmemiştir. Bu durumda olayların, yaşandığı dönemdeki etkileyiciliği ve gerçekçiliği ile aktarılabildiğini söylemek mümkündür.

1.5. HİKÂYEDE MEKÂN VE MEKÂNA BAKIŞ AÇISI

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Aliye’nin çocukları ile birlikte yaşadığı “*Edres*”, olayların önemli bir kısmının geçtiği mekândır. Hikâyede özellikle Aliye’nin çalıştığı klinik ve Aliye’nin çocukları ile birlikte oturduğu ev, mekan olarak ön plandadır.

Aliye ve köyün kadınları, kızları zaman zaman bir araya gelerek memleket, iç savaş, kendini memlekete adanmış ve bu uğurda can vermiş kadınlar, kızlar hakkında konuşmakta ve birlikte bunlarla ilgili mektuplar, belgeler okumaktadırlar. Bu konuşmalardan birinin geçtiği mekânlardan biri de Minnisa isimli bir kişinin evidir.

Aliye’nin gençlik yılları ise Kazan’da geçmiştir. Aliye bu yılları, hikâyede zaman zaman geri dönüşler yaparak anlatmaktadır. O yılları

¹²³ Kerime Üstünova, “Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi”, *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 9, 2005, (erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kerime_ustunova_turkcede_zaman_kavrami.pdf, 15 Ocak 2013, s. 2.

anlattığı bölümlerde mekân olarak Aliye'nin kaldığı yurt ve Kazan Üniversitesi dikkat çekmektedir.

Aliye'nin İskender'i görmek için gittiği Kaban Gölü köprüsü de hikâyede yer alan mekânlar arasındadır.

1.6. SÖZ VARLIĞI

İncelememizde, “Söz Varlığı” başlığı altında kelimeler, atasözleri ve deyimler, ikilemeler ve yabancı kelimeler değerlendirilecektir. Kalıplaşmış ifadelerin, ikilemelerin ve kullanılan kelimelerin yazarın dünya görüşünü, kültürünü ve içinde bulunduğu çevreyi yansıtması açısından önemli olduğu görüşündeyiz. Çalışmamızın bu bölümünde “Kelime Hazinesi” yerine “Söz Varlığı” başlığını kullanmayı tercih etmekteyiz. “Söz varlığı” ifadesi ile kelime hazinesini de incelemeye dâhil edeceğimiz, bir dile ait bütün unsurları gösterme imkânına sahip olacağımız kanaatindeyiz.

1.6.1. Atasözleri ve Deyimler

Atasözleri ve deyimler, bir milletin kültürünü yansıtan unsurlardır. Üslup incelemelerinde de atasözleri ve deyimlerin ayrı bir öneminin olduğu düşüncesindeyiz. Atasözleri ve deyimler konuşma dilinin özelliklerini yansıtma açısından oldukça önemlidir.

Hikâyede bir Fransız atasözüne rastlamaktayız. Bu da bize yazarın ne kadar zengin bir kültüre sahip olduğunu göstermektedir:

“Kış üzüne kürürge turı kilmiy turgan kaygıları, facigalerni kaygırtıp kartaya, gazap çige.” (TH, s. 93)

(İnsan görmek zorunda olmadığı kaygıları, faciaları görüp yaşlanır, azap çeker.)

Hikâyede atasözü olmayan, insanların önceleri bazı konular ile ilgili olarak söyledikleri sözlere de yer verilmektedir:

“Bu resim tıgı dünyada sinnen can sŭrar, birirlık canıñ bulmagaç, ul sinıñ űz canıñnı alır, resim yasama, taşla.” (TH, s. 14)

(Bu resim öteki dünyada senden can ister, verecek canın olmazsa o senin canını alır, resim yapma, bırak.)

“Cırlama, ferıştelernı kaçırasın... Tukta.” (TH, s. 14)

(Şarkı söyleme melekleri kaçırsın... Dur.)

Bu cümleler bir inancı yansıtmaktadır. Bu cümlelerin hikâyede yer alması geçmişten gelen kültürün hikâyede yansıtıldığını göstermektedir.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bazı kalıp ifadelere de rastlamaktayız. Hikâyede yer alan kalıp ifadeleri şu şekilde gösterebiliriz:

- **“kaher sukkan” ifadesi**

“Kaher sukkan cıñıs...” (TH, s. 31)

(Kahrolası kadın)

“kaher sukkan” ifadesini “kargış” (“Bir kimseye kötülük dilemek için söylenen dua”¹²⁴) olarak nitelendirmek mümkündür. “Tatar Türkçesinde alkış ve kargışların bildiriminde tasarlama kiplerinden emir veya istek kipi ekleri; -GAn geçmiş zaman sıfat fiil eki ve kimi eksiltili şekiller ile özellikle -Gırl eki kullanılır.”¹²⁵

- **“şaytan algırı” ifadesi**

“Şafyor İbray:

- İh, şaytan algırı, maşınanıñ motorı bűzıldı bit, didı.” (TH, s. 143)

(-Eh, şeytan alsın, arabanın motoru bozuldu, dedi.)

Yukarıdaki cümlede “şaytan algırı” (şeytan alsın) ifadesini görmekteyiz. Bu ifade de kalıplaşmış bir ifadedir. “kaher sukkan” ifadesi gibi bu ifadede de kargış olarak nitelendirilebilir. Burada Tatar Türkçesinde kargışı bildiren -Gırl* ekinin varlığını da görebilmekteyiz.

¹²⁴ Erdal Şahin, “Tatar Türkçesinde Alkış ve Kargış Eki: -Gırl”, **Uluslar arası Tatar Türkçesi Bilgi Şöleni Bildirileri (12-14 Ekim 2009)**, Eskişehir, 2010, s.383.

¹²⁵ Şahin, **a.g.m.**, s.383.

* “Çağatay Türkçesindeki sıfat- fiil eki olarak kullanılan -gur/ gür eki, bu yazı dilinin yayıldığı ve yerel lehçeleri etkilediği bölgelerde fiillerden kalıcı sıfatlar yapmış ve dilek anlamıyla sadece alkış ve

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde deyimlere de rastlanmaktadır. Hikâyede deyimlerin kullanılmış olması yazarın eserde sade bir üslup kullandığını, mahalli unsurlara yer verdiğini göstermektedir.

Hikâyede yer alan deyimleri şu şekilde gösterebiliriz:

1. “ah vah itü”*: Ah vah etmek, üzölmek.

“Eyİ, küpmİ gİne ah vah itsem de bu iki kişİniñ bİrsİ sin idİñ.” (TH, s. 37)

(Evet, ne kadar ah vah etsem de bu iki kişiden biri sendin.)

2. “akka küçİrü”*: Temize çekmek.

“Jenniy Marks eserleriñ akka küçİrgen, alarnı massaga taratırğa bulışkan, Marks ũçİn hatlar yazgan.” (TH, s. 34)

(Jenny, Marks’ın eserlerini temize çekmiş, onların halka dağıtılması için yardım etmiş, Maks için mektuplar yazmış.)

3. “baş iyü”*: Boyun eğmek.

“Çũnki sinİñ şİkillİ tüben kişİler ũzleriñe baş iyüñİ yaratalar.” (TH, s. 95)

(Çũnkü senin gibi aşağı kişiler birinin kendilerine boyun eğmesini seviyorlar.)

4. “cefa çİgü”*: Cefa çekmek.

“Çũnki hezİr doktor bulgan Tatar kızınıñ nesİlİ de, tũrmış tũbİnnen yũğarığa, yazuçılık derecesİne kũterİlgen yazuçınıñ nesİlİ kibİk ũk, iskİ zaman bizgeğİnde, cefa çİgü utında yeşegen nesİl.” (TH, s.6)

kargışların bildirimine özel bir ek olarak görev almıştır. Tatar Türkçesinde ise -Gır/ -GUr sıfat fiil eki tercih edilmiştir. Tatar Türkçesinde alkış veya kargışların söz dizimi yapısı içinde bu ek 3. kişi iyelik ekini de bünyesine katarak -Gİrİ şeklinde kullanılagelmiştir.” Erdal Şahin, “Tatar Türkçesinde Alkış ve Kargış Eki: -Gİrİ”, *Uluslar arası Tatar Türkçesi Bilgi Şöleni Bildirileri (12-14 Ekim 2009)*, Eskişehir 2010, s. 396.

* “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesindeki deyimler tespit edilirken şu eserden faydalanılmıştır: **Tatar Tiliniñ Aqlatmalı Sũzligi**, tom I, II, III, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1977, 1979, 1981.

(Çünkü şimdi doktor olan Tatar kızının nesli de, hayatın dibinden yukarıya, yazarlık derecesine getirilen yazarın nesli gibidir, eski zaman sıtmasında cefa çekme ateşinde yaşayan nesil.)

5. “çıray sıtı”: Surat asmak.

“Başta sin, çırayınını sıtıp, ikı üç kün indeşmiyçe yürdñ.” (TH, s. 66)

(Başta sen, suratını asıp iki üç gün konuşmadın.)

6. “irkñ sulış alu”: Rahat nefes almak.

“Tizden Ukraina irkñ sulış alır.” (TH, s. 164)

(Ukrayna çabucak rahat bir nefes alır.)

7. “is kitü”:

Bu deyim iki anlamı bulunmaktadır: 1. Şaşırmak, 2. Hayran olmak¹²⁶

Aşağıdaki cümlede “is kitü” deyimini “şaşırmak” anlamında kullanılmıştır:

“Şuşındıy yuler başnıñ rayonda citekçi bulıp tūruwına isñ kitti. (TH, s. 125)

(Böyle ahmak birinin ilçede rehber olarak yaşamasına hayret ettim.)

Aşağıdaki cümlede “is kitü” deyimini “hayran olmak” anlamında kullanılmıştır:

“Çiberliğıne isñ kiter.” (TH, s. 69)

(Güzelliğine hayran olursun.)

8. “iske tüşü”: Akla gelmek, hatırlamak.

“İki balalı buluwım, rabfakta aqardan külip yürüwim sinñ bilen tūruwım anıñ işine tüşer, ul bürçilir, bürçilsa da eytmes.” (TH, s. 188)

(İki çocuklu olmam, yüksekokulda ona gülerek yürümem senin ile olmam onun aklına gelir, o üzülür, üzülse de söylemez.)

¹²⁶ Tatar Tiliniñ Aqlatmalı Süzligi, tom I, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1977, s. 415.

9. “iste tūtu”: Akılda tutmak, unutmamak.

“Alarnıñ kiñeşlerİN iste tūtıp, Galiullin kabinetİnnan min raykomga kittİM, hem elİ bİr atnalar çaması gına rayonga kilİp İşliş başlagan raykom sekretarİ ipteş Kürbanov yanına kİrdİM.” (TH, s. 126)

(Onların tavsiyelerini akılda tutup, Galiullin’in odasından ben ilçe parti komitesine gittim ve hemen hemen bir hafta önce ilçeye gelip çalışmaya başlayan İlçe Parti Komitesi Sekreteri Yoldaş Kurbanov’un yanına girdim.)

10. “kadİrİN bİlÜ”: Kıymetini bilmek.

“Doktorıgıznıñ kadİrİN bİlİgİZ, dip sūylegen didİler.” (TH, s. 123)

(Doktorunuzun kıymetini bilin, dediğini söylediler.)

11. “karşı tūru”: Karşı durmak.

“Karşı tūrmassız dip uylagan idİM, didİ.” (TH, s. 147)

(Karşı durmazsınız diye düşünmüş idim, dedi.)

12. “katıp kalu”: Donup kalmak.

“Aptıravımnan nesre eytİrge bİlmedİM. Katıp kaldım.” (TH, s.158)

(Şaşkınlığımdan ne diyeceğimi bilemedim. Donup kaldım.)

13. “kiñeş birÜ”: Akıl vermek, tavsiye etmek.

“E sūñİnnan artistlik talantİnnan faydalanıp, minİ sūyerge, nazlarga, nazlagan bulıp, abort yasatırğa kiñeş birİrge tūtındıñ, ħetta kuşa da başladıñ...” (TH, s. 66)

(Ve sonra artistlik yeteneğinden faydalanıp beni sevmeye, nazlandırmaya, nazlandırıp, çocuğu aldırmaq için akıl vermeye başladıñ, hatta emretmeye de başladıñ...)

14. “kūl bulu”: Kul köle olmak, boyun eğmek.

“Sinİñ bu sūzlerİñ: ‘Miña buysın, Miña kūl bul’ diyÜ bİlen bİr bit.” (TH, s. 64)

(Senin bu sözlerin “Bana boyun eğ, bana kul ol” demek ile birdir.)

15. “kul çabu”: El çırpma, alkışlamak,

“Kolhoz predsdatelĭ Meftuĥa apay turında sŭylegende, ‘Bĭznĭĭ arada nindiy ŧep kĭŧĭler bar’ digen sıman, bĭrniçe tapkır kul çaptılar.” (TH, s. 176)

(Kolhoz başkanı Meftuha Abla hakkında konuşunca “Bizim aramızda nasıl ŧahane kiŧiler var.” der gibi, birçok defa el çırptılar.)

16. “kuldā kilŭ”: Elinden gelmek.

“Hem, kulımnā kilgençe, sinĭ ŭzgertĭrge tırıŧtım.” (TH, s. 77)

(Ve elimden geldiği kadar seni değıŧtirmeye çalıŧtım.)

17. “kŭz aldına kilĭp basu”: Gözünün önüne gelmek, hatırlamak.

“Resĭmnĭ kulga alıp karıy başlaw bĭlen kŭz aldıma tĭrĭ Veli kilĭp bastı.” (TH, s. 150)

(Resmi elime alıp bakmaya başlamamla gözümün önüne canlı Veli geldi.)

18. “kŭz aldında tŭru”: Gözünün önünde olmak, hatırlamak.

“Lekin ayırılıŧkan minutlardāğı çırayın ĥaman kŭz aldımda tŭra.” (TH, s. 93)

(Lakin ayrıldıığımız dakikalardaki çehren halen gözümün önünde duruyor.)

19. “kŭz aldınnan uzu”: Gözünün önünden geçmek, hatırlamak.

“Kŭpmĭ katıp turganmın, açık ĥetĭrlemiyim, lekin ŧul minutta kŭz aldımnā nindiy kartınalar uzganı iŧimde.” (TH, s.37)

(Çok uzun süre mi durdum, iyi hatırlamıyorum, ama o dakikada gözümün önünden nasıl manzaraların geçtiği aklımda.)

20. “kŭz tŭŧĭrŭ”: Göz gezdirmek, bakmak.

“Lekin sin, ĭskender, bu defterge bĭr gĭne tapkır da kŭz tŭŧĭrmedĭĭ.” (TH, s.83)

(Lakin sen, ĭskender, bu deftere bir defa bile bakmadın.)

21. “küzden kiçirü”: Gözden geçirmek.

“Edebiyat, fen, tehnika kitapların, tarih- politika jurnalların hervakit küzden kiçirip bardım.” (TH, s.54)

(Edebiyat, fen, teknik alanlarında kitapları, tarih- politika dergilerini her zaman gözden geçirdim.)

22. “küzden yūgalu”: Gözden kaybolmak.

“Sinin alda kıkçine bulip kalmaw, ipteslerin bilin uçraşkanda küzden yūgalmaw uğin, min üzimnin bilimimni arttırırğa üyrendim.” (TH, s. 54)

(Senin önünde küçük kalmamak, arkadaşların ile karşılaşınca gözden kaybolmamak için, ben kendi bilgimi arttırmayı öğrendim.)

23. “mıyık astınnan yılmayu”: Bıyık altından gülmek.

“Bašta mıyık astınnan yılmaydı.” (TH, s. 170)

(Bašta bıyık altından gülümsedi.)

24. “miħnet çigü”: Mıhnet çekmek.

“Tevliğine uniki- undürt segat işlegende de, anın semyası aılıkta- yalangaılıkta miħnet çikken.” (TH, s.45)

(On iki- on dört saat çalışınca da, onun ailesi fakirlikten mıhnet çekmiş.)

25. “rıza bulu”: Razi olmak.

“Ul rıza buldı.” (TH, s. 180)

(O razi oldu.)

26. “tem tabu”: Tat almak, zevk almak.

“Min anın şulay ‘tral- le- le’ dip eytüwünde elle nihetli tem tabam.” (TH, s.26)

(Ben onun böyle “tral- le- le” deyişinden ne kadar tat alıyorum.)

27. “yaraga tüz salu”: Yaraya tuz basmak.

“Yaraga tüz salıp erniştirge tılemediler, küresış.” (TH, s. 97)

(Yaraya tuz basıp sızlatmayı istemediler, görüyorsun.)

28. “yukka çıgu”: Boşa çıkmak, gerçekleşmemek.

“Romantikaga birilip tudırılğan hıyalıy irim yukka çıkkaç, halıkka, balalarga nerse eytirmın?” (TH, s. 178)

(Hayalperestliğe gönül verip ortaya çıkardığım hayali eşim boş çıkarsa halka, çocuklara ne derim?)

Hikâyede duygunun arttığı yerlerde bazı şairlerin şiirlerinden alıntılara yer verildiğini görmekteyiz.

Ünlü şair Abdullah Tukay’ın “Mehebbet” şiirinden yapılan alıntı, duygularına Aliye’den karşılık bulamayan Veli’nin ruh halini iki mısradaki etkileyici bir şekilde anlatmaktadır:

“Emma lezzetli de sün yeşir’in gazap, yeşir’in yanu!

Bar miken, bilmim, münin minnen büten anlawçısı?”

(“Ancak zevklidir de, gizli ızdırıp, gizli yanı!./ Var mıdır, bilmem benden başka aşkın anlayıcısı?”¹²⁷) (TH, s. 22)

Hikâyede, Aliye’nin anne olma isteğinin anlatıldığı kısımda, duyguları daha etkileyici yansıtabilmek için Hadi Taktaş’ın “Mehebbet Tewbesi” şiirinden faydalanılmıştır:

“Şulay, dustım!

Sızniñ pisi halkı

Balaların taşlap kiteler.

Pisi halkı gına tügıl,

İtler, ayular da,

Kışiler de şulay iteler...

Yarıy elı, sızniñ pisi malayları

Ni bulsa da tiri tualar.

E kışilerniñ kübişi,

¹²⁷ Özkan, a.g.e., s. 421.

Bala tabudan kurkıp
 Kûrsakta çakta uk bualar.” (TH, s. 67)
 (Böyle dostum!
 Sizin kedi halkı
 Yavrularını bırakıp giderler.
 Sadece kediler değil,
 Köpekler, ayılar da,
 İnsanlar da böyle yaparlar...
 Tamam, sizin kedi yavruları
 Ne de olsa diri doğarlar.
 Ama insanların çoğu,
 Çocuk sahibi olmaktan korkup
 Karınlarındayken boğarlar.)

1.6.2. İkilemeler

İkilemeler ve tekrarlar anlatıma güç katan unsurlardır. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde ikileme ve tekrarların çok fazla kullanıldığını görmekteyiz. Bu durum yazarın anlatımını pekiştirmekte ve anlatımın etkileyiciliğini artırmaktadır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde yer alan ikilemeler şunlardır:

“kat kat” (tekrar tekrar), “biş altı” (beş altı), “analı kızlı”, “üzak uzak” (uzun uzun), “irte kiç” (sabah akşam), “iki üç”, “irli hatınlı” (erkekli kadınlı), “bır iki”, “uç dürt”, “unikı undürt”, “ukırğa yazarga” (okuma yazma), “üzik üzik” (kesik kesik), “az az”, “tŭrlı tŭrlı” (tŭrlü tŭrlü), “yıltır yıltır” (pırıl pırıl), “biş un”, “bırem bırem” (bir bir), “tiren tiren” (derin derin), “vakıt vakıt” (zaman zaman), “irikli iriksiz” (ister istemez), “cım cım” (pırıl pırıl), “kart karçık” (kadın erkek), “bala çaga” (çoluk çocuk), “ul bu” (o bu), “kiçkine kiçkine”

(küçük küçük), “açlı tuklı” (aç tok), “üş baş” (üst baş), “un unbiş”, “tura bara”^{*} (git gide).

Zarf fiillerle kurulmuş olan tekrarları ise şu şekilde gösterebiliriz:

“yütıla yütıla” (yutkuna yutkuna), “şatlana şatlana” (sevine sevine), “uylana uylana” (düşüne düşüne), “utıra utıra” (otura otura), “suga suga” (vura vura), “süyleşe süyleşe” (konuşa konuşa), “maktana maktana” (övüne övüne), “süye süye” (seve seve), “übe übe” (öpe öpe), “küte küte” (bekleye bekleye), “küça küça” (kucaklaya kucaklaya), “eylendiriş eylendiriş” (çevirip çevirip), “uçlap uçlap” (dokunup dokunup), “süylene süylene” (söylene söyle), “üzip üzip” (kesip kesip), “bürgalanıp sırgalanıp” (kırılı kırılı), “yılıy yılıy” (ağlaya ağlaya), “sürte sürte” (sile sile), “kurka kurka” (korka korka), “kısıp kısıp” (sıkıp sıkıp), “maktıy maktıy” (öve öve).

Tekrarların çoğunun “-a/ -e (>y)” eki ile oluşturulduğu, az bir kısmının da “-p” zarf fiil eki ile kurulduğu görülmektedir. “Ünlü biçimindeki zarf- fiiller Tatarcada, hal zarfı işleviyle unutulmuştur ve sadece tekrar grupları ile birleşik fiillerde görülür.”¹²⁸ Bu açıdan bakıldığında “-a/ -e” zarf fiil eki ile daha fazla tekrar grubunun oluşturulmasının Tatar Türkçesinin bir özelliği olduğu görülür.

Hikâyede sayısı az olmakla birlikte yansıma kelimelerden oluşmuş ikileme ve tekrarlara da rastlanmaktadır:

“ırıldap mırıldap” (ırıldayıp mırıldayıp), “ah vah”, “şaw şuw”, “bım bım”, “ü ü”.

1.6.3. Yabancı Kelimeler

“İdil- Ural bölgesinde yaşayan Tatar Türkleri iki dilli bir Türk boyu durumundadır. Ortak İslam medeniyeti içinde yer almasından dolayı bünyesinde pek çok Arapça ve Farsça unsur bulunduran Tatar Türkçesinin

* “Tura bara” (git gide) ikilemesi, zarf- fiille kurulmuş olmasına rağmen kalıplaşmış olduğu için ikilemeler kısmında değerlendirilmiştir.

¹²⁸ Mustafa Öner, “Tatar Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, Ed. Ahmet Bican Ercilasun, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s. 725.

en çok etkilendiği dil ise Rusçadır.”¹²⁹ Ancak Rusçanın etkisi Tatar Türkçesinde çok fazla değişiklik meydana getirmemiştir. “Tatar dilindeki söz tertibine Rus dilinin tesiri çok güçlü olsa da bu tesir onun esaslarını yok edememiştir. Çünkü Tatar dilinin asırlardır süregelen bir yazma geleneği vardır.”¹³⁰ “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde de dile yerleşmiş olan Arapça ve Farsça kelimeleri, özel isimleri görmek mümkündür.

Rusça- Türkçe/ Türkçe-Rusça sözlüğün* Rusça- Türkçe bölümünde madde başı olarak yer alan bazı kelimeler, Tatarca- Türkçe sözlükte** de madde başı olarak gösterilmektedir. Rusçadan gelen bazı kelimelerin, Tatarca- Türkçe sözlükte madde başı olarak verilmesi, kelimelerin Tatar Türkçesi söz varlığına yerleşmiş olduğunu göstermektedir. Yaptığımız incelemede bu kelimeler tespit edilmeye çalışılmış, Rusça kanalıyla gelip Tatar Türkçesine yerleşmiş olan kelimeler bu yolla belirlenmiştir.

Dünya üzerindeki diller birbirleri ile sürekli bir iletişim içindedir. Bir dilde başka dillerden kelimeler olması doğal bir durum olarak görülebilir. Doğal olmayan ve bir dil için tehlike yaratan durum ise başka dilden gelen kalıplaşmış ifadeler, kavramlar ve gramer kurallarıdır.

Araştırmamızda bu düşüncelerden hareketle Tatar Türkçesine Rusçadan gelen ve dile yerleşmeye başlayan kelimeler incelenecek, fakat dile yerleşmiş durumda olan Arapça ve Farsça unsurlar “yabancı kelimeler” başlığı altında değerlendirilmeyecektir. Böylece hikâyelerde bulunan Rusça kökenli kelimelerin Tatar Türkçesindeki etkileri ortaya konmaya çalışılacaktır.

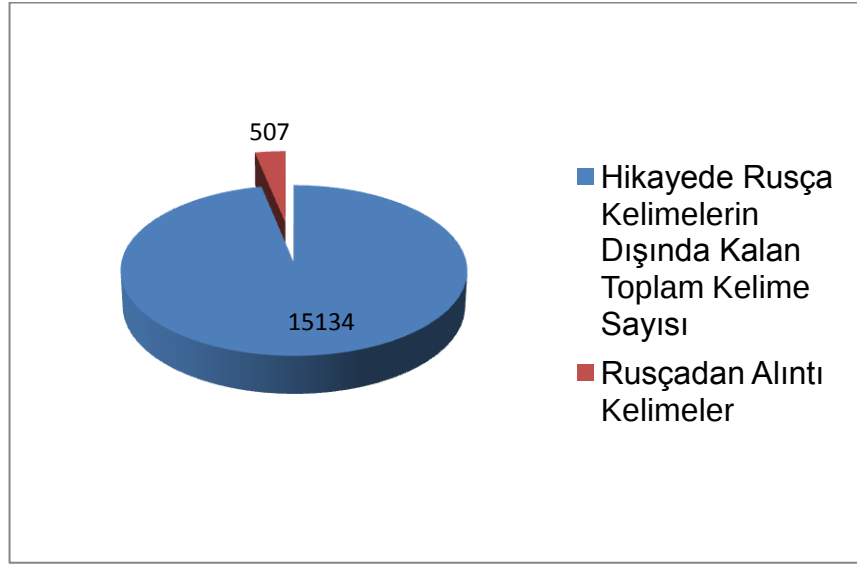
“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan 15641 kelimenin 507’sinin alıntı kelime olduğu tespit edilmiştir. Hikâyede tespit edilen alıntı kelimelerin hikâyedeki toplam kelime sayısına oranı ise %3.24 olarak gösterilebilir.

¹²⁹ Ercan Alkaya, “İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümeleri”, **Türkoloji Araştırmaları**, İlkbahar, 2007, s. 42.

¹³⁰ F. S. Safiyullina, “Tatar Tilinin Sintaksik Tüzilişine Başka Tillerniñ Tesiri”, **III. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı**, Ankara, 1999, s. 982.

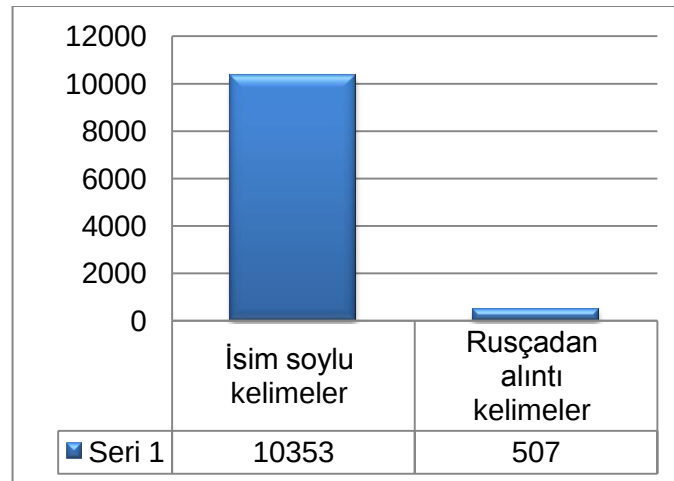
* Hikâyede yer alan Rusçadan alıntı kelimeler şu kaynak yardımı ile tespit edilmiştir: **Fono Rusça Standart Sözlük: Rusça- Türkçe/ Türkçe- Rusça**, Haz. Mehmet Aslan, Galina Stoletnaya, İstanbul, Özel Matbaası, 2006.

Tatar Türkçesi söz varlığına Rusçadan yerleşen kelimelerin tespiti için şu kaynaktan faydalanılmıştır: Fuat Ganiyev, Rifkat Ahmetyanov, Halil Açıkgoz; **Tatarca- Türkçe Sözlük, Moskova, İnsan Yayınevi, 1997.

1. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan Rusçadan alıntı kelimelerin hikâyedeki isim soylu kelimelerin sayısına oranı ise %4.8’dir. Hikâyedeki isim soylu kelimelerin toplam sayısı ile Rusçadan alıntı kelimelerin sayısının karşılaştırmasını şöyle gösterebiliriz:

2. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması

Bu tespitlerden hareketle “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde yazarın alıntı kelimelere çok fazla yer vermediğini, Rusça kelimelerin Tatar Türkçesine girdiği dönemlerde yazarın bu hareketten fazla etkilenmediğini söylemek mümkündür. Adil Kutuy, milli kültürü koruma bilincinde olan bir yazardır. Bu anlayışa sahip olan bir sanatçının eserlerinde alıntı kelimelerin az sayıda görülmesi de doğaldır.

Hikâyede bulunan Rusçadan alıntı kelimelerden bazılarını ve bu kelimelerin sıklık derecelerini şu şekilde göstermek mümkündür:

Hikâyede sıklık derecesi en fazla olan kelime “semya” (54) kelimesidir. Bu kelimeyi “doktor” (29), “minut” (22), “maşına” (19), “rayon” (13), “ambulatoriya” (12), “gazeta” (12), “student” (13), “vrač” (11), “familiya” (10), “dokument” (10), “kvartira” (10), “punkt” (8), “stena” (7), “avtomobil” (7), “radio” (7), “jurnal” (7), “remont” (7), “apteka” (6), “partiya” (6), “universitet” (5), “matematika” (5), “meditsina” (5), “kabinet” (5), “bolnitsa” (5), “dogovor” (5), “revolyutsiya” (5), “institut” (4), “motor” (3), “professor” (3), “priyom” (3), “plan” (3), “rashod” (3), “injener” (3), “papka” (3), “spektakl” (3), “romantika” (3) kelimeleri takip etmektedir. Bunların dışındaki alıntı kelimeler ise hikâyede birer ya da ikişer defa kullanılmıştır: “samovar” (2), “gradusnik” (2), “flag” (2), “material” (2), “kampaniya” (2), “zal” (2), “agronom” (2), “puls” (2), “rol” (2), “faşist” (1), “sekund” (1), “plakat” (1), “orator” (1)...

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan Rusçadan alıntı kelimelerin çoğunun tıp ve eğitim alanında kullanılan terimler olduğu görülmektedir. Bunun dışında meslek adlarının çoğu da Rusçadan alıntıdır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Rusçadan alıntı kelimelerin tamamına yakınının Rusçadaki şekilleri ile kullanıldığı görülmektedir. Hikâyede en sık geçen Rusçadan alıntı kelimeler ve bu kelimelerin hem Rusçadaki hem de “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde geçen şekilleri şöyle gösterilebilir:

1. Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Rus İmlasının Korunduğu Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	автомобилъ	автомобилъ
2	амбулатория	амбулатория
3	аптека	аптека
4	болъница	болъница
5	врач	врач
6	газета	газета
7	договор	договор
8	доктор	доктор
9	документ	документ
10	журнал	журнал
11	инженер	инженер
12	институт	институт
13	кабинет	кабинет
14	квартира	квартира
15	математика	математика
16	машина	машина
17	медицина	медицина
18	мотор	мотор
29	папка	папка
20	партия	партия
21	план	план
22	профессор	профессор
23	пункт	пункт
24	радио	радио
25	район	район
26	расход	расход

27	революция	революция
28	ремонт	ремонт
29	романтика	романтика
30	семья	семья
31	стена	стена
32	студент	студент
33	спектакль	спектакль
34	университет	университет
35	фамилия	фамилия

Hikâyede bulunan alıntı kelimelerin birkaçında ses değişimlerinin olduğunu söylemek mümkündür:

2. Tablo “Tapşırılmağan Hatlar” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “Tapşırılmağan Hatlar” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	минута	минут
2	секунда	секунд

Hikayede bulunan “minut” ve “sekund” kelimelerinde bir ünlü düşmesi söz konusudur. (minuta> minut, sekunda> sekund, a>ø)

“*Tapşırılmağan Hatlar*” hikâyesinde kökü Rusça olan bazı kelimelerin Tatar Türkçesindeki yapım ekleri ile türetildiğini ve bu kelimelerin Tatar Türkçesi söz varlığına kazandırıldığını görmekteyiz:

“талантлы” (talantlı), “мещанлык” (meşanlık), “артистлык” (artistlık), “врачлык” (vraçlık), “минутлык” (minutlık), “тракторчы” (traktorçı), “культуралы” (kulturalı).

Hikâyede çok fazla olmamakla birlikte bazı kavram ifadelerine de rastlamaktayız. Mesela, hikâyede yer alan “rehim itigiz”¹³¹ (TH, s. 178) ifadesi, Tatarcaya Rusçadan geçmiş bir kalıp ifadedir. “gafu it”, “huş” ifadeleri de birer kavram alıntısı olarak karşımıza çıkmaktadır:

“Gafu it, İskender.” (TH, s.6)

(Affet, İskender.)

“Huş, İskender.” (TH, s. 190)

(Hoşça kal, İskender.)

“Rusçada Türkçenin söz dizimine aykırı olarak kullanılan önce unvanın ardından da ismin geldiği unvan grupları kavram tercümesi olarak Tatar Türkçesinde görülmektedir.”¹³² “ipteş” kelimesinin bu kullanım içerisinde çok fazla yer aldığını söyleyebiliriz. Bu kullanıma “*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde de bir örnekte rastlanmaktadır:

“İpteş Kurbanov” (TH, s. 126)

(Yoldaş Kurbanov)

1.6.4. Kelime Türleri

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde kelime türleri *isim soylu kelimeler* (isim, sıfat, zamir, zarf, edat) ve *fiil unsurları* (fiil, sıfat- fiil, zarf- fiil, isim- fiil) olarak değerlendirilecektir.

1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan isim soylu kelimelerin sıklık değeri 10353* olarak tespit edilmiştir.

¹³¹Hikâyede bulunan kavram tercümeleri <http://www.suzlek.ru/suzlek/phrase.show> sayfasındaki örneklerden hareketle tespit edilmiştir.

¹³² Alkaya, **a.g.m.**, s. 49.

* Bu sayıya özel isimler dahil edilmemiştir.

3. Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri*

SIRA	KELİME	SIKLIK DEĞERİ
1	min	518
2	DA	448
3	sin	250
4	ul	242
5	bilen	226
6	üz	179
7	bu	172
8	bala	127
9	bir	125
10	şul	110
11	hem	101
12	kız	98
13	kışi	95
14	bik	94
15	biz	86
16	uçin	84
17	lekin	79
18	kün	70
19	hat, hatın	68
20	sün	66
21	siz	65
22	hezir	56
23	semya	54
24	süz	53
25	iş, alar	51
26	nerse	48

* Tabloda özel isimlere yer verilmemiştir.

27	mīne	45
28	avıl	44
29	türmiş	42
30	küz	41
31	yuk, tığıl	40
32	matur	39
33	birge	38
34	ir, şulay	37
35	küp, vakıt, ata, çak	35
36	iñ	34
37	yıl, yahşı	33
38	ipteş, resim, çünkü	32
39	yan, kul, cır	31
40	niçik, iki	30
41	ana, doktor, iç, nindiy	29
42	al, indî, kım, il	27
43	zur	26
44	üy, çeçek, birinçi	25
45	avıru	24
46	tik, defter	23
47	minut, bütün, yış, başka, yal, maturlık	22
48	ay, mehebbet, taviş, tiz	21
49	yeş, urın, ikınçı, kibik, halık	20
50	hel, yardım, şatlık, maşına, yürek, isim, dünya	19
51	üzak, yurt, kiç, yul, bugün, urman, eyi	18
52	baş, bülme	17
53	kitap, fikir, tapkır	16
54	vakıyga, yak, uram, hetli, cavap, annarı, işçi...	15
55	düris, bolay, nige, rayon, türlü...	14

56	student, mümkün, deriş, rabfak, cılı...	13
57	gazeta, kürşî, tiren, kûç, segat, tûygı...	12
58	zaman, vrac, irte, tûp, şehir, tîl, avır, çın...	11
59	iski, kûndelik, yaña, yaz, herbîr, rehmet, dokument, kiçe...	10
60	gayıplı, az, bûzık, tûn, beñit, is, art, ûç, naçar, kûçak, ayak...	9
61	bina, hîzmet, kûñıl, seħne, çit, yakın, sebep, belki, apa, sır...	8
62	jurnal, gacep, devam, gazap, sulış, kûy, zinhar, kara, radio, tîrî, şular, aşlık, tûs, artık, katı, kart, bular...	7
63	açık, apteka, atna, salkın, yeş, ülîk, kadîrlî, akça, yartı, hıyalıy, yaktı, istelik, usal, terbiye, bîrniçe, tanış...	6
64	dogovor, kûkrek, ak, dîngîz, taraf, bûlek, revolyutsiya, urta, kişîlik...	5
65	kûpten, mertebe, nesîl, kaygı, yûkı, iye, kızık, kirî, millet, kireklîk, kûçlî, kinet, mîskîn, kabaħet...	4
66	hûkûmet, çıye, karanğı, huca, şep, çeçeklî, çişme, ûmît, çiber, kızganiç, ûstîñ, üzek, yuklık, yafrak, citekçi, cil, ülen, kûl, şat, cılılık, îz, romantika, rûħset, mîñ, sigîz, siyrek...	3
67	biş, devlet, alma, faħiş, akıl, yarım, kûrkem, yetim, garip, lirika, bilgîlî, uzaklamıy, kûlmek, irîñ, kûleç, irkelîk, sugış, çistalık, kûzlîk, kûreş, kûreşçi, urındık, saf, mûñ...	2

68	uñışlı, ħak, uñaysız, ħayvani, uñaysızlık, fakır, basmaçı, faydasız, faydalı, felesefe, ħerif, tugız, bñlıt, tufani, bñzıklık, botinka, tulı, tulılık, timñr, tñl, tñnık, tñzsız, ulı, uç, ut, usallık, bitlñk, bişñk, tñssız, ħaksız, bilgñ...	1
----	---	---

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde en fazla kullanılan kelime “min” (518)’dir. Daha önce de belirtmiş olduğumuz gibi eserde kahramanın duygu ve düşünceleri ön plandadır ve I. tekil kişi ağzından anlatım vardır. Bu nedenle eserde “ben” kelimesi en fazla kullanılan kelime olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu kullanımda eserin tamamının mektuplardan oluşmuş olmasının payı çok büyüktür. Özel mektuplarda samimi, senli- benli olarak da ifade edebileceğimiz bir dil kullanılır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Aliye’nin hayatı ve hayatla tek başına mücadelesi anlatılmaktadır, dolayısıyla hikâye kahramanı kendini ön plana çıkarmakta, tek başına olan mücadelesini “ben” kelimesi ile dile getirmektedir. Aliye, kendi duygularını, düşüncelerini samimi bir dille anlatmaktadır.

Hikâyede “sin” (250) kelimesinin de en sık kullanılan kelimeler arasında olması, hikâyenin samimi bir üslupla kurulmuş olduğunu kanıtlar niteliktedir. Özel mektuplarda hitap ifadeleri mevcuttur. Aliye’nin mektupları “İskender!” hitabı ile başlamaktadır. “Sen” kelimesi de bu hitabın bir sonucu olarak, bir seslenme ihtiyacı olarak ortaya çıkmaktadır. “sin” kelimesi daha çok Aliye’nin İskender’e seslendiği, İskender’i anlattığı yerlerde kullanılmıştır.

Sıklık derecesi bakımından dördüncü sırada yer alan “ul” (242) kelimesi hikâyede daha çok zamir olarak kullanılmaktadır. Aliye, yazmış olduğu mektuplarda İskender’e çevresinde olup biten olayları, etrafında bulunan kişileri de anlatmaktadır. Bu olayların ve kişilerin anlatımında bir nesneyi ya da bir kişiyi işaret etmek amacıyla “ul” kelimesi kullanılmaktadır. “Sin” ve “ul” kelimeleri sıklık bakımından birbirine yakın kelimelerdir. Bu durumda Aliye’nin mektuplarında daha çok İskender’e seslendiğini, İskender’i

ve onunla geçirmiş olduğu günleri anlattığını, ancak bunun yanında etrafındaki olaylara ve kişilere de kayıtsız kalmadığını söyleyebiliriz.

Aliye'nin mektupları yazma amacı çocuklarına bırakabileceği bir aile defteri oluşturmaktır. Aliye, çocuklarının hayattan ders alabilmeleri için de hayatın iyi ve kötü yanlarını onlara göstermek istemektedir. Bunu yapabilmek için bir günlük tutuyormuş gibi olayları aktarmıştır. Bu olaylar bazen geçmişe dönük aktarılmakta, bazen olayın üzerinden kısa bir süre geçtikten sonra aktarılmaktadır. Hikâyenin sonundaki mektupta da olayın yaşandığı an, o anki duygularla yansıtılmaktadır.

Sıklık bakımından altıncı sırada yer alan kelime “üz” (179)'dür. Dönüşlülük zamiri, “yapılan işin tekrar yapana döndüğünü gösteren veya söz içinde öncülü kişiyi daha ziyade belirtmeye yarayan zamirdir.”¹³³ “Üz” kelimesi hikâyede daha çok “min” kelimesi ile birlikte kullanılmıştır. Bu kelime kimi zaman cümlede öznenin yerini alarak “bizzat” anlamında kullanılmış, kimi zaman da pekiştirme görevi görmüştür:

“Üzüm hat yazam, üzüm Kaban külî küpürüne basıp turgandagıday uylanam.” (TH, s. 37)

(Kendim mektup yazıyorum, Kaban Gölü köprüsüne çıktığımdaki gibi düşünüyorum.)

Yukarıda verilmiş olan cümlede “üz” kelimesi “bizzat” anlamındadır ve bu kelime, cümlenin öznesini temsil etmektedir.

“Min üzüm münü bik sün anladım...” (TH, s. 72)

(Ben kendim bunu çok geç anladım...)

Bu cümlede de “üz” kelimesi “min” kelimesini pekiştirmekte ve anlatıma güç katmaktadır.

Sıklık bakımından yedinci sırada olan kelime “bu” (172)'dur. İsim soylu kelimelerin gösterilmiş olduğu tabloda (3. Tablo) “bu” kelimesinin hem sıfat hem de zamir olarak kullanım sıklığı gösterilmiştir. “Bu” kelimesi sıfat olarak da gösterme zamiri olarak da anlatıcının nesnelere yakın olduğunu gösteren bir kelimedir.

¹³³ Banguoğlu, a.g.e., s. 364.

“Bala” (127) kelimesi sıklık bakımından sekizinci sırada yer almaktadır. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesi, “Çocuk nasıl yetiştirilmeli?” sorusunun cevabını bulabileceğimiz bir hikâyedir. Adil Kutuy, eserin dört esas meselesinden ikisi olan “sevgi ve aile”de çocuklara da yer vermektedir. Eserin kahramanı Aliye, bütün zorluklara göğüs gererek çocuklarının babasız büyümelerini bile göze alarak çocuk sahibi olmuş ve çocuklarına hem anne hem baba olmuştur. Annelik duygusunu ve sorumluluğunu yüreğinde hisseden Aliye’nin mektuplarındaki “çocuk” kelimesi diğer kelimeler arasında da önemli bir yer tutmaktadır.

Hikâyede “bır” kelimesi 125 defa kullanılmıştır. “Bır” kelimesi bazı yerlerde sayı sıfatı, bazı yerlerde de belgisiz sıfat olarak kullanılmıştır. Kelimenin belgisiz zamir olarak kullanımı ise “Zamirler” kısmında ayrıca değerlendirilecektir. Gülsüm Saldere’ye göre “bir” kelimesinin kullanım sıklığının fazla olması yazara özgü bir üslup özelliği olarak değerlendirilmemelidir. Bu kelime belirsizlik ifade ettiği için Türk dilinde çok kullanılan bir kelimedir.¹³⁴ Bu nedenle “bir” kelimesinin kullanımında Adil Kutuy’un üslubunun farklı bir yönünü aramak pek de doğru olmayacaktır, çünkü bu kelimenin kullanımı yazara özgü bir durum değildir.

Kullanım sıklığı bakımından onuncu sırada yer alan kelime “şul” (110)’dur. “Şul” kelimesinin az uzakta bulunan nesneleri ifade ettiği söylenebilir.¹³⁵

“Hem” (101) kelimesi, kelimeleri ve cümleleri bağlama görevi gören bir bağlama edatı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Hikâyede bir diğer sık kullanılan kelime “kız” (98)’dir. Kelimenin bu kadar sık kullanılmasının sebebini ise yine Adil Kutuy’un anlatmak istedikleri ile bağlantılı olarak açıklayabiliriz. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde kadınların, kızların toplum içindeki yerlerine ve önemlerine değinilmektedir. Hikâyede kadınlara ve kızlara ayrı bir önem verildiği görülmektedir. Aliye’nin

¹³⁴ Gülsüm Saldere, “Abdurrahim Karakoç’un Lirik Şiirlerinde Kelime Dünyası”, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi)**, 2001, s. 40.

¹³⁵ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 360.

bu konudaki düşüncelerini anlattığı yerlerde “kadın- kız” kelimelerini fazlasıyla görmekteyiz:

“Hatlar ukılıp bîtkeç, şul unay bilen bîz grajdannar sugışı hem sugışta hatın- kızların katnaşuları turında süyleşip aldık.” (TH, s. 166)

(Mektuplar okunup bitince bu vesileyle biz iç savaş ve savaşa kadınların, kızların katılması hakkında konuştuk.)

“Lekin dünyada başka iller de bar. Hatın- kızlar anda niçik yeşiy sün? (TH, s. 170-172)

(Lakin dünyada başka memleketler de var. Kadınlar- kızlar orada nasıl yaşıyor ki?)

Bunun yanında Aliye’nin, kızı Kadiye’yi anlattığı yerlerde de bu kelimenin kullanımına rastlamaktayız:

“Kızım Kadriye, vakit tiz uza.” (TH, s. 87)

(Kızım Kadriye, vakit çabuk geçiyor.)

“Dimek, kızımın başı işliy.” (TH, s. 83)

(Demek, kızımın kafası çalışıyor.)

Hikâyede sık kullanılan kelimelerden biri de “kişî” (95)’dir. Adil Kutuy, eserlerinde “kişi meselesi” üzerinde duran bir yazardır. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Aliye, aydın ve ahlaklı kişileri; İskender aydın fakat sorumluluk sahibi olmayan, ailenin değerini anlamayan kişileri, Veli de yeni hayat içinde yetişen bir aydını temsil etmektedir. Eserde fazlaca bahsi geçen Galiullin ise bunlara zıt bir eser kahramanı olarak kötü niyetli, memlekete gerektiği gibi hizmet etmeyen kişileri gösteren bir örnektir. Eserde bazı olaylarda yer alan, isimleri fazla geçmeyen kişiler de birer temsil olarak görülebilir. Hikâyede genel hatları ile “kişi meselesi”ne değinilmesi, bu durumun kelimelere de yansımada etkili olmaktadır.

“Bik” (94) kelimesi de hikâyede sık kullanılan kelimelerden biridir. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde “bik” kelimesi çoğunlukla sıfatların önüne gelerek karşılaştırma anlamı ortaya çıkarmış ve zarfların önüne gelerek onları derecelendirmiştir, kimi zaman da bir hareketin veya durumun derecesini belirtmiştir:

“Bik yaḥşı işçi.” (TH, s. 109)

(Çok iyi işçi.)

“Balalar aña bik tiz iyeleştiler.” (TH, s.187)

(Çocuklar ona çok çabuk alıştılar.)

“Üzğizni bik yaratarlar.” (TH, s. 128)

(Sizi çok seviyorlar.)

“Bik” kelimesi anlatımı kuvvetlendirmekte ve daha etkili hale getirmektedir.

“BİZ” (86) kelimesi, beraberlik ifade eden bir kelimedir. Aliye’nin geçmişte yaşadığı duyguları ve olayları anlattığı yerlerde “bİZ” kelimesinin daha fazla kullanıldığını görmekteyiz. Aliye’nin İskender’i tanıdığı günlerdeki bu birliktelik duygusu, daha sonraki dönemlerde kendi ayakları üstünde tek başına durabilen Aliye için “ben” haline gelmiştir.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesindeki özel isimleri incelediğimizde eserde şahıslara verilen önemi daha açık görmekteyiz. Eserde kullanılan özel isimlerin sıklığı 585 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en çok kullanılan özel isim “İskender”dir, sıklık derecesi ise 55 olarak tespit edilmiştir. “İskender” isminin bu kadar çok kullanılmasının sebebi İskender’in mektuplarda hitap edilen kişi olmasıdır. “İskender” isminden sonra en çok “Kadriye” (51) isminin kullanıldığını görmekteyiz. Kadriye, Aliye’nin büyük zorluklarla büyüttüğü kızıdır. Üçüncü sırada ise Aliye’nin hayatında çok sonradan var olmaya başlayan “Veli” (42) ve Aliye’nin ahlak konusunda zayıf gördüğü “Galiullin” (42) bulunmaktadır. Sıklık derecesi bakımından dördüncü sırada yer alan isim ise “Galiye” (23)’dir.

Kişi adlarını incelediğimizde hikâyede daha çok Arapça ve Farsça kökenli adların kullanıldığını görmekteyiz:

Kadriye (51), Veli (42), Galiye (23), Meftuħa (13), Galiekber (12), Nefise (11), Gabdılhak (8), Fatıyma (6), Nizam (4), Halise (2), Ciħanħa (2), Gayħe (1), Meryem (1), Kamer (1)...

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Adil Kutuy, hikâye kahramanlarının isimleri ile yaşantılarını bağdaştırmıştır. Mesela, hikâyenin baş kahramanı Aliye, ismi gibi yüce, ahlakı, bilgisi en üst noktada olan biridir. Aliye, hikâyede yeni hayat şartlarında yetişen aydınları, ahlaklı insanı, toplum içinde üst

mevkilere erişebilmiş kadınları temsil eder. “Veli” kelimesini “sahip; bir çocuğun her türlü hareketinden ve halinden sorumlu olan kimse”¹³⁶ anlamları ile değerlendirecek olursak hikâyedeki “Veli” ile bu anlamların bağlantılı olduğunu görebiliriz. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Veli, ahlaklı aydınları temsil eder, Aliye’yi ve Aliye’nin babasız büyüyen çocuklarını sahiplenir. “Kadriye” ismi de kıymet, değer gibi anlamlara gelmektedir. Aliye, eşi İskender’in kendisinden ayrılmasını bile göze alarak çocuk sahibi olur ve ilk çocuğu olan Kadriye’ye çok değer verir, onun iyi yetişmesi için elinden geleni yapar.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bazı soyadların da kişilerin karakterlerine uygun olarak seçildiği görülmektedir. Mesela hikayede bulunan “Dautov” soyadı, hikayede bu soyadı taşıyan kahramanın kişilik özelliklerine uygun olarak seçilmiştir. “Davidov- Daudov soyadının temelini oluşturan isim David- Daud özel adları Rus dilinde (David- David) yaygın olduğu gibi Türk halkları arasında da yaygındır. Dawud- Daud< Eski İbranicede david ‘sevimli’ manası taşır.”¹³⁷ Hikâyede de Dautov, Aliye’ye eğitimini tamamlaması için yardım eden kişilerden biridir. İncelediğimiz hikâyede bulunan “Kürbanov” soyadının kaynağının Arapça erkek adı olan “Gurban” ismi olduğu düşünülmektedir.¹³⁸ “Kurban” kelimesinin anlamını “Allah’ın rızasını kazanmaya vesile olan şey; bir gaye uğrunda feda olma”¹³⁹ olarak ele alırsak “Kürbanov” soyadının da anlamının da bu soyadı taşıyan kişi ile ilgili olduğunu görebiliriz. Safa Kürbanov, hikâyede Aliye’ye hizmeti için yardım eden ahlaklı kişilerden biridir. Bu kelimelerin dışında hikâyede Tahirova, Kadiyrov, Latıypov gibi soyadlara da rastlanmaktadır, ancak bu soyadlara sahip kahramanların kişilik özellikleri ile ilgili yeterli bilgi olmadığından bu kelimelerle ilgili yorum yapmak pek mümkün olmayacaktır.

¹³⁶ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat*, 22. baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 2005, s. 1146.

¹³⁷ N. A. Baskakov, *Türk Kökenli Rus Soyadları*, çev. Samir Kâzımoğlu, Ankara, 1997, s. 76.

¹³⁸ Baskakov, *a.g.e.*, s. 83.

¹³⁹ Devellioğlu, *a.g.e.*, s. 527- 528.

Hikâyede bulunan “Zeytüne” (5) kelimesinin ise Tatar halk şarkılarında geçen isimlerden biri olduğu bilinmektedir.¹⁴⁰

Bunların yanında “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde Rusçadan ve diğer batı dillerinden alınan isimler mevcuttur. “Tatar Türkleri 1917 Bolşevik İhtilali’nden sonra yeni bir kültür dairesine girmişlerdir. Bolşevik İhtilali’nden sonra Tatar adlarının çoğalmasa, değişmesi ve yenilenmesi çeşitli şekillerde gelişmiştir.”¹⁴¹ Daha önce de söylediğimiz gibi 1920 ile 1940 yılları arasında Tatar Türkçesine Rusçadan fazla sayıda kelime girmeye başlamıştır. Kişi adlarının bu dönemde kültürel etkileşim sebebiyle dile girmeye başladığını söyleyebiliriz. Hikâyede buna gösterilebilecek en iyi örnek Aliye’nin oğlunun adı olan “Rafael” (11)’dir. “İdil- Ural bölgesinde Tatar kimliği ile dikkat çekmemek, sistem içinde belirsizleşmek, Rus ya da Yahudi kimliği ile tanınmak amaçlı bir akımdan da söz edilebilir. Tatarlar arasında Yahudi mensubiyetinde olduğunu ima etmek amacıyla da “Rafael” adının yaygın olduğu gözlemlenir.”¹⁴² Eserde yer alan, Rusça ve diğer batı dillerine ait olan isimleri şu şekilde gösterebiliriz:

İroçka (12), Marks (8), Liza (4), Nikolayev (3), Olga (3), Nataşa (2), İrina (2), Tamara (1), Dezdemon (1), Luiza (1)...

Yer isimlerine baktığımızda en çok “Edres” (11) ve “Kazan” (10) kelimelerinin kullanıldığını görmekteyiz. Eserde Aliye’nin İskender ile tanıştığı ve hayatının en güzel yıllarını yaşadığı yer “Kazan”dır, daha sonra doktor olarak gidip kendine yeni bir hayat kurduğu, olgunlaştığı, “yeni insan” halini aldığı dönemlerde ise “Edres” ön plandadır. Sıklık olarak üçüncü sırada bulunan yer adları ise “Kaban Küli” (5) ve “Moskva” (5)’dir.

Hikâyede Şubert (Schubert) (6), Lenin (5), Tolstoy (2), Tukay (1), Şekspir (1), Stalin (1), Taktaş (1), Anatol Frans (1) gibi tanınmış sanatkârlara ve devlet adamlarının isimlerine de yer verilmiştir.

¹⁴⁰ Ercan Alkaya, “Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 11, sayı 1, Ocak 2001, s. 119.

¹⁴¹ Alkaya, **a.g.m.**, s. 117- 118.

¹⁴² Emine Gürsoy- Naskali, “Sovyet Döneminde İdil- Ural’da Adlar ve Adlandırma Yöntemleri”, **Yirmi Birinci Yüzyılda İdil- Ural**, Ankara, Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş., 2008, s. 134.

1.6.4.1.1. Zamirler

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde zamir olarak kullanılan kelimelerin sıklık değeri 1569 olarak tespit edilmiştir.

1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan kişi zamirlerinin sıklık değeri 1119 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede bulunan kişi zamirlerini ve bu zamirlerin sıklık derecelerini şu şekilde gösterebiliriz:

4. Tablo “*Tapşırılmagan Hatlar*” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri

Sıra	Kişi Zamirleri	Sıklık Değeri
1	min	518
2	sin	250
3	ul	180
4	bız	86
5	sız	65
6	alar	20

Hikâyede I. tekil kişi ağzından anlatım mevcut olduğu için “min” zamirinin en fazla kullanılan zamir olması doğaldır. “Sin” (250) kelimesi kullanım sıklığı bakımından ikinci sırada yer almaktadır. Aliye, mektuplarını İskender’e yazmakta ve ona sürekli “sen” kelimesi ile hitap etmektedir. “Ul” kelimesi ise üçüncü şahısları gösterir ve bu kelime hikâyede Aliye’nin etrafındaki kişilerden bahsettiği yerlerde daha çok kullanılmaktadır.

“Bız” kelimesi daha önce de belirttiğimiz gibi birliktelik ifade eden bir kelimedir. Bu kelimenin, kişi zamirlerinin arasında kullanım sıklığı bakımından

dördüncü sırada yer alması, hikâyede daha çok bireysel özelliklerin ön plana çıktığını göstermektedir.

“Siz” kelimesinin hikâyede çoğunlukla nezaket, saygı belirtmek için kullanıldığını görmekteyiz. “Kişi zamirlerinin çokluları yalın ve çekimli halleriyle çok defa nezaket, ululama veya ululanma yollu tekli yerine kullanılır.”¹⁴³ Hikâyede kullanılan “siz” kelimesinde de çoğunlukla böyle bir durum söz konusudur:

“Min sizniñ turıda küp kine yahşı nerseler işitirge ülgirdim.” (TH, s.128)

(Ben sizin hakkınızda çok iyi şeyler işitme şerefine eriştim.)

“Siz üziğizde bulgan talantnıñ kadırın bilmiysiz.” (TH, s. 20)

(Siz kendinizde olan yeteneğin değerini bilmiyorsunuz.)

“Siz minıñ ınıtkansızdır da indı.” (TH, s.179)

(Siz beni unutmuşsunuzdur da şimdi.)

1.6.4.1.1.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri olarak bilinen, anlatımı kuvvetlendiren ve pekiştiren “üz” kelimesinin hikâyedeki kullanım sıklığı 179 olarak tespit edilmiştir. “Üz” kelimesi bazen doğrudan cümlede işi yapan kişinin yerini almış, bazen de eylemi yapan kişi ile birlikte kullanılarak anlamı pekiştirmiştir.

1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesindeki işaret zamirlerinin sıklık değeri 170 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede kullanılan işaret zamirlerinin sıklık derecelerini şu şekilde gösterebiliriz:

¹⁴³ Banguoğlu, a.g.e., s. 359.

5. Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan İşaret Zamirlerinin Sıklık Değerleri

Sıra	İşaret Zamirleri	Sıklık Değeri
1	şul	70
2	bu	47
3	ul	31
4	şular	8
5	alar, bular	7

Hikâyede biraz uzakta olan varlıkları göstermek için kullanılan “şul” kelimesinin gösterme zamiri olarak en fazla kullanılan kelime olduğunu görmekteyiz:

“Şunun üstüne kiçeği kadırlı minutar da üzilip kalgan matur tüş bulıp kına tüyıldılar.” (TH, s.31)

(Şunun üstüne gecekı değerli dakikalar da sona eren güzel bir düş gibi geldi.)

“Şunnan sün bız gacep uzak tüyılğan iki atna buyınça uçraşmıy türdik.” (TH, s.39)

(Ondan sonra biz çok uzun gelen iki hafta boyunca karşılaşmadık.)

“Eytirge tilegen süzim şul gına idi.” (TH, s.81)

(Söylemek istediğim söz şu idi.)

Hikâyede “ul” kelimesi işaret zamiri olarak yakını işaret eden “şul” ve “bu” kelimelerine göre daha az kullanılmıştır. Yakında olan varlıkların işaret edilmesi bize anlatıcının olayların içinde olduğunu, olaylara hâkim olduğunu göstermesi açısından önemli bir husustur.

1.6.4.1.1.4. Belgisiz Zamirler

“Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinde bulunan belgisiz zamirlerin sayısı 48’dir. Hikâyede “bırew” (11), “bırsı” (7), “barısı” (4), “elle kım” (4), “elle kaya”

(3), “nersedir” (3), “kaybirew” (2), “birkim” (2), “başkalar” (2), “başka” (1), “tigi” (1), “herbirsı” (1), “kubisi” (1), “hemmesi” (1), “kubibiz” (1), “barıbiz” (1), “butinisi” (1), “biri” (1), “biribiz” (1) kelimelerinin belgisiz zamir olarak kullanıldığı tespit edilmiştir. “birew” ve “birsı” kelimeleri hikâyede en çok kullanılan belgisiz zamirlerdir:

“Şul vakıt **birew**:

– Sizniñ çeçigiz nindiy yumşak, nefis, cılı, didi.” (TH, s. 18)

(O sırada biri:

– Sizin saçınız ne kadar yumuşak, nefis, hoş, dedi.)

“Eyı, küpmi gıne ah vah itsem de bu iki kişiniñ **birsı** sin idiñ.” (TH, s. 37)

(Evet, ne kadar ah vah etsem de bu iki kişiden biri sendin.)

Belgisiz zamirlerde de kişileri ifade eden kelimelerin kullanılması dikkat çekicidir. Hikâyenin “kişiler” etrafında şekillendiğini düşünürsek bu sonucun ortaya çıkmasını doğal karşılamak gerekecektir. Bu tespitler “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinin esas meselesini bir kez daha vurgulamaktadır.

1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan soru zamirlerinin toplam sıklığı 53 olarak tespit edilmiştir.

Hikâyede en çok kullanılan soru zamiri bir kişiyi buldurmaya yönelik olan “kım” (20) kelimesidir. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde kişiler ön plandadır, dolayısıyla sorulan sorular da kişileri buldurmaya yöneliktir:

“Siz **kım** bulasız?” (TH, s.128)

(Siz kimsiniz?)

“Minim etiyim **kımge** ühşagan?” (TH, s. 135)

(Benim babam kime benziyor?)

“Nindiy irim? **Kım?** İskendermi? Velimi?” (TH, s. 177)

“Kım” kelimesinden sonra hikâyede en çok kullanılan soru zamiri “nerse” (14)’dir. “Nerse” kelimesi nesneyi buldurmaya yöneliktir:

“...EnkeyİM irtge **nerse** kitİRİR iken?” (TH, s. 8)

(Anneciğim yarın ne getirir acaba?)

“ ‘Romantikaga birİlİp tudırılğan hıyalıy irİM yukka çıkkaç, halıkka, balalarga **nerse** eytİrmİN?’ dip uylandım.” (TH, s. 178)

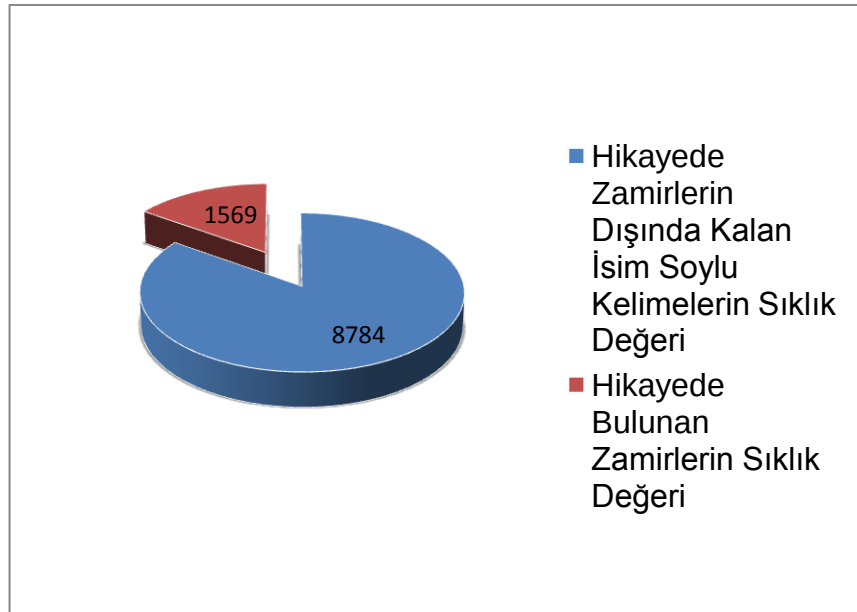
(“Hayalperestliğe gönül verip ortaya çıkardığım hayali eşim boş çıkarsa halka, çocuklara ne derim?” diye düşündüm.)

“Bu İşke sebep **nerse**?” (TH, s. 185)

(Bu işe sebep ne?)

Hikâyede yer alan diğer soru zamirlerini ise şu şekilde gösterebiliriz: “kayda” (12), “ni” (2), “kaya” (1), “kaydan” (2), “kaysı” (1), “nersege” (1).

Hikâyede zamir olarak kullanılan kelimeler, hikâyedeki isim ve isim soylu kelimelerin toplamının %15.15’ini oluşturmaktadır.

3. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.2. Sıfatlar

İncelemenin bu kısmında tek başına isim olarak da kullanılabilen kelimeler ve ikilemeler değerlendirilecek, bu değerlendirmeye sıfat- fiiller ve kelime grupları dâhil edilmeyecektir.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan niteleme sıfatlarının sıklığı 527 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en çok kullanılan niteleme sıfatlarını şu şekilde gösterebiliriz:

6. Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Niteleme Sıfatlarının Sıklık Değerleri

SIRA	NİTELEME SIFATI	SIKLIK DEĞERİ
1	matur	22
2	zur	20
3	yağşı	18
4	şuşındıy	15
5	türli	14
6	yaña, iski	10
7	tiren, kiçkine, avır, andıy, bir (“aynı” anlamında)	8
8	yümşak, cılı, kürşî, büzık, şundıy, mündıy	7
9	naçar, çın, hıyalıy	6
10	rehet, huş, kara, ataklı, tûp	5
11	ciñil, kiñ, yeşirîn	4
12	kıyın, tınıç, kadırlı, çeçekli, katı, büyük, ap-ak, yağımlı, batır, yaktı, temli, tatlı, biçara, yuyış, matdi, çit...	3
13	kündelik, kızıl, uzun, karanğı, salkın, fahiş, şatlıklı, şep, kısa, ak, kuyı, iskitkiç, garip, tabigıy, dūris, tiri, yakın,	2

	talantlı, açık, sizgır, yeş, taza...	
14	tüben, tışkı, tulı, tüzsız, tül, timır, tis, tünık, yavız, yalğan, yaltıravıklı, yetime, üksız, yeşıl, yapyaktı, yemyeşıl, yaman, yemsız, şakşı, tar, urta, usal, tūçı, tüssız, uñ, uñaysız, hayvani, şeñsi, şabır, heyirli, uñışlı, facıgalı, örnek, gıylmi, güzel, vakıtlı, zirek, kanlı, irkin, buş, akıllı, al, altın, beñitli, kiskın, saf, sarı, sınık, tertipsız, sıynıfsız, menği, mehebbetli, kulturalı, kızık, kırı, kıpkızıl, küñilli, küçli, kükrem, tecribesız...	1

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde birer defa kullanılan niteleme sıfatlarının sayısının fazla olduğu görülmektedir. Yazar, bir olayı, nesneyi ya da kişiyi farklı kelimeler kullanarak anlatabilmektedir. Birer defa kullanılan kelimelerin çokluğu, yazarın kelime hazinesinin zengin olduğunu ve tasvirlerle önem verdiğini göstermektedir.

“1930’lu yıllar Tatar edebiyatında en önemli değişimin ‘geçmiş yok sayarak, yeniye kabul etmeye çalışmak’ olduğu söylenebilir. ‘Değişim’ edebiyatın asıl amacı olmaya başlar.”¹⁴⁴ Bu dönemde yazarlar, geleceğin daha güzel olacağını ümit etmişlerdir. Hikâyede niteleme sıfatı olarak en çok kullanılan kelime olan “matur” (22) ve kullanım sıklığı bakımından üçüncü sırada yer alan niteleme sıfatı “yahşı” (18), 1930’lu yıllar Tatar edebiyatındaki “hayatı güzel kabul etme” fikrini kanıtlar niteliktedir. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde değişen memleket güzeldir, tabiat ve insanlar güzeldir, geleceğe umutla bakılır:

“Bırniçe yıldan sññ minım **matur** ilım herbır rayon vraçın avtomobilge utırtıp yürtir.” (TH, s.132)

¹⁴⁴ Kamaliev, a.g.m, s. 230.

(Birkaç yıl sonra benim güzel memleketim her bir ilçe doktorunu otomobile bindirir.)

“İkew bërge urmanga yürirbız. Anda bik küp **matur** çeçekler bar.” (TH, s. 156)

(İkimiz birlikte ormana gideriz. Orada pek çok güzel çiçek var.)

“Bız yış üçraşa başladık, herbır üçraşuwıbiz **matur** tüş şikillı üte idı.” (TH, s.50)

(Biz sık sık buluşmaya başladık, her bir buluşmamız güzel bir düş gibi geçiyordu.)

“Semyanı burjuvalarça anlawdan arçınıp, **yahşı** Sovyet semyası tüzirge kirek.” (TH, s. 61)

(Aileyi burjuvalar gibi anlamaktan vazgeçip iyi Sovyet ailesi kurmak gerek.)

Sıklık bakımından ikinci sırada yer alan niteleme sıfatı “zur” (20) kelimesidir. “Zur”, eserde anlatımı kuvvetlendiren, daha etkili hale getiren kelimelerden biridir. Ümitlerin, değişimin, mutluluğun büyüklüğünü, insanlar için bazı zamanların, olayların önemini vurgulamak için “zur” kelimesine başvurulmuştur:

“Bu kart Edreske **zur** ümitler bilên kildı.” (TH, s.123)

(Bu ihtiyar, Edres’e büyük ümitlerle geldi.)

“Türmişima **zur** üzgerış kırtken bır vakıyga bulu arkasında bu hat nek 20 kün üzilip türdı.” (TH, s. 176)

(Hayatıma büyük değişim getiren bir olay olduğu için bu mektup tam yirmi gün kesildi.)

“Bu **zur** kiçe üçin min ‘Türmiş turında cır’ ezirledim.” (TH, s. 16)

(Bu büyük gece için ben “Hayat hakkında şarkı” hazırladım.)

“Bu radio balalarga gına tügıl, üzime de kürşilerge de **zur** şatlık buldı.” (TH, s.91)

(Bu radyo sadece çocuklara değil, bana da komşulara da büyük mutluluk idi.)

Hikâyede kullanım sıklığı bakımından beşinci sırada yer alan niteleme sıfatı “tǔrlı”(14) dir. “Tǔrlı”, bir şeyin çeşitliliğini gösteren, değişimi ve farklılığı vurgulayan bir kelimedir:

“Üçinçï vakıyga **tǔrlı** cirde devalanıp ta selametlene almagan bïr kartnıñ Edreske kilüwï buldı.” (TH, s. 123)

(Üçüncü vaka çeşitli yerlerde tedavi olup da sağlığına kavuşamayan bir ihtiyarın Edres’e gelmesi idi.)

“E min, Velinïñ gazetada basılğan resimñ karap, **tǔrlı** uylarga çumdım.” (TH, s.159)

(Ve ben, Veli’nin gazetede basılan resmini görüp çeşitli düşüncelere daldım.)

Aşağıdaki örnekte “*tǔrlı millet*” ifadesi eser kahramanının kendi milleti dışındaki diğer milletleri de göz önünde bulundurduğunu, farklılıkları değerlendirdiğini, olaylara daha geniş bir bakış açısıyla yaklaştığını göstermektedir.

“Minim papkamda **tǔrlı** millet hatın- kızları bar.” (TH, s. 174)

(Benim dosyamda çeşitli milletlerin kadınları, kızları var.)

Kullanım sıklığı bakımından altıncı sırada bulunan ve “*Tapşırılmağan Hatlar*” eserindeki önemli fikirleri yansıtmaları bakımından incelenmeye değer gördüğümüz kelimeler ise “yaña” (10), “iskı” (10) kelimeleridir. Bu kelimelerin metin içindeki kullanım sıklıkları aynıdır. Kelimeler, 1930’lu yıllardaki Tatar edebiyatının özelliklerini yansıtmakta, o dönem yazarlarının olayları ele alış tarzını göstermektedir. “Eski” ve “yeni”, 1930’lu yıllar Tatar edebiyatında karşı karşıya olan iki kavramdır. “*Tapşırılmağan Hatlar*” eserinde eski hayat ve yeni hayat bir arada anlatılmaktadır. Eserin kahramanı Aliye zaman zaman geri dönüşler yaparak eski hayatından bazı vakalara yer vermektedir. Eski hayat zorluklarla doludur, Aliye zorluklarla dolu bir hayattan gelen, ünlü alimlerin okuduğu bir üniversitede eğitimini tamamlayan bir hekimdir. Babasının doktor yüzü görmeden yaşadığı yoksul hayata karşılık kendisi bir doktordur, zaman ve nesil yeni şartlar altında değişmektedir. Hayatın değişen şartları altında eğitim de değişmiştir. Aliye, daha önceleri Kazan Üniversitesi’nde beş- altı Tatar öğrenci mevcut iken, yeni hayat şartlarında soylu neslinden olmayan

pek çok Tatar öğrencinin orada okuma fırsatı bulduğunu ifade etmektedir. Kadınlar ve kızlar artık meslek sahibidir, toplum içinde itibarlıdır. Bütün bunlar eski hayat ile yeni hayat arasındaki farkı anlatan vakalar ve fikirlerdir:

“Sinñ bu süzlerñ: ‘Miña buysın, miña küñ bul.’ diyü bilēn bñr bit. Bu bik **iskñ** karaş.” (TH, s. 64)

(Senin bu sözlerin “Bana boyun eğ, bana kul ol” demek ile birdir. Bu çok eski görüş.)

Yukarıdaki cümlede kadına bakış açısı ele alınmış, eskiden kadına bakış açısının nasıl olduğu gösterilmiş ve artık bu görüşün değiştiği hissettirilmiştir.

“Kirişñçe, bu saylanış urınına sinde, İskender, bñrge tñra başlagaç ta, tışkı maturlık astına yeşñrñgen **iskñ** karaşlar çeçek atarga tñtındılar.” (TH, s. 65)

(Tersine, bu seçim yerine sende, İskender, birlikte yaşamaya başlayınca da dış güzellik altında gizlenen eski görüşler çiçek açmaya başladı.)

Dönemin yazarları “inkılap öncesindeki eski hayatın yoksulluk ve cefa içinde geçtiği” düşüncesini işlemekte, eski hayatın olumsuz yönlerini göstermektedirler:

“Miñnisa ebiy **iskñ** zamannı iske tñşñrñp, açlı- tuklı, yeşewñn, gazap-miñnet içñde küñ kürüwñn sñyledñ.” (TH, s. 168)

(Miñnisa Ebe eski zamanı hatırlayıp aç- tok yaşadığını, azap- mihnet içinde bir hayat geçirdiğini söyledi.)

Yeni hayat ve yeni kişiler, memleketi geliştirecek olan unsurlardır. Hikâyede yeni olan her şey iyimser bir bakış açısıyla değerlendirilmiştir:

“Galiullin kitñp **yaña** citekçñler saylangaç, rayonıbız bik tiz alga, yugarıga taba küterñle başladı.” (TH, s. 148)

(Galiullin gidip yeni rehberler seçilince ilçemiz çok çabuk ileriye, yukarıya doğru yükselmeye başladı.)

“ ‘Kapital’ nı yazıp kışñlık dñnyasına **yaña** gıylñm açkan Marks üzñññ ipteşñ üçññ in yagımlı, in şigriyetlñ cırlarnı cıygan, alarnı ‘Minñm yñregñme’ dip, aña, sñyñklñ dustına bağışlagan.” (TH, s.34)

(“Kapital”i yazıp kişilik dünyasında yeni ilim açan Marks, arkadaşı için en coşkulu, en şairane şiirlerini söylemiş, onları “Benim yüreğime” diye, ona, sevgili dostuna bağışlamış.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde mevcut olan niteleme sıfatlarının çoğu varlıkların durumunu göstermektedir. Varlıkların rengini gösteren niteleme sıfatlarına hikâye içinde az rastlanmaktadır. “kara” (5), “apak” (3), “zeңger” (2), “kızıl” (2), “ak” (2), “zeңgersu” (1), “al” (1), “sarı” (1), “kıpkızıl” (1), “yeşil” (1), “yemyeşil” (1) kelimelerinin hikâye içinde niteleme sıfatı olarak kullanıldığını görmekteyiz. Bu kelimelere daha çok tabiat ve insan tasvirlerinde başvurulmuştur:

“Yaz küñnerinde avıl **ap- ak** çeçeklerge kümîle.” (TH, s. 101)

(Yaz günlerinde köy, bembeyaz çiçeklere gömülüyor.)

“Minim cır, **yem- yeşil** ülenner, **al, zeңgersu** çeçekler arasınnan atılıp çıkkan çişme kibik akkan sayın arta, kiñeye barıp, diñgizge kuşılğan zur yılga tüşin aldı...” (TH, s. 18)

(Benim şarkım yemyeşil otlar, kırmızı, mavi çiçekler arasından çıkan çeşme gibi, her aktığında artarak genişleyerek denize katılan büyük ırmak rengini aldı...)

“Min sizniñ **kara** küzlerigizni yaratam...” (TH, s. 20)

(Ben sizin kara gözlerinizi seviyorum.)

“Bizni űzatkan küzler arasınnan ayırmaçık küriñgeni student Veli Safiullinnıñ **kara** küzleri buldı.” (TH, s. 21- 22)

(Bizi izleyen gözler arasından açık seçik görüneni öğrenci Veli Safiullin’in kara gözleri idi.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan belgisiz sıfatların sayısı 147 olarak tespit edilmiştir. Belgisiz sıfat olarak en çok “bır” kelimesinin kullanıldığını görmekteyiz. “Bır” kelimesinin belirsizlik ifade ettiğini ve bu kelimenin sık kullanılmasının yazara özgü bir üslup özelliği olmadığını daha önce de belirtmiştik.¹⁴⁵ “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan “bır”

¹⁴⁵ Bkz. 134. dipnot.

kelimesini incelediğimizde bu kelimenin 36 defa belgisiz sıfat olarak kullanıldığını görmekteyiz:

“İn evvel iki ay buyına ambulatoriyenin kiçkine gine **bır** bülmesinde urnaşıp türdim.” (TH, s. 102)

(Önce iki ay boyunca kliniğin küçük bir odasında oturdum.)

“İkinci künimde ök üzime tilire başlagan 6 yeşlik **bır** ir balanı kitirdiler.” (TH, s. 106)

(İkinci günümde bana delirmeye başlayan altı yaşında bir erkek çocuğu getirdiler.)

“Kiçkine gine **bır** üy yanına tuktaldım.” (TH, s. 115)

(Küçük bir evin yanında durdum.)

“Bır” kelimesinden sonra hikâyede belgisiz sıfat olarak en çok kullanılan kelime “bütün” (21) kelimesidir. “Bütün” kelimesinin belgisiz sıfat olarak anlamı kuvvetlendirdiği, pekiştirdiği görülmektedir:

“Minä kalsa, sizniñ şikilli matur hatın bilen şışındıy yeşil ırmanda, çeçekler arasında, saf hava urtasında birge bulu için min kişeşmeni gine tügöl, **bütün** dünyanı ünıta alam, dip kuyı ağaçlar arasına kırıp kitti.” (TH, s. 141)

(“Bana kalsa, sizin gibi güzel bir bayan ile böyle yeşil ormanda, çiçeklerin arasında, temiz havada birlikte olduğumuz için sadece toplantıyı değil, bütün dünyayı unutabilirim.” diyerek sık ağaçların arasına girip gitti.)

“Minim atam **bütün** gümürin kütüçilikte, gazap- miñnet içinde uzdırgan, ülgende de sarıklar arasında ülgem.” (TH, s. 4)

(Benim babam bütün ömrünü çobanlıkla, azap mihnet içinde geçirmiş, koyunlar arasında ölmüş.)

Hikâyede belgisiz sıfat olarak kullanılan diğer kelimeler ve sıklık değerleri şu şekildedir: “küp” (18), “başka” (12), “herbır” (9), “kaybır” (7), “iki üç” (7), “her” (6), “birniçe” (6), “biş altı” (5), “barlık” (3), “baytak” (3), “bır iki” (3), “barı” (2), “az” (2), “bik” (2), “hiçbır” (2), “elle kay” (1), “kübrek” (1), “elle niçe” (1).

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan sayı sıfatlarının kullanımı sıklığı 225 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en çok kullanılan sayı sıfatı “bır”

(56)'dir. "BİR" kelimesinin hikâyede sayı sıfatı olarak kullanıldığı bazı yerlerde anlatımı güçlü hale getirdiğini söyleyebiliriz:

"Min **bİR** gİne kİşİnİ sŭyerge, **bİR** gİne kİşİnİ ũberge tİliym." (TH, s. 32)

(Ben sadece bir kişiyi sevmek, bir kişiyi öpmek istiyorum.)

Yukarıda verilen cümlede "bİR" kelimesinin tekrarı ile cümlenin anlamı daha etkileyici bir hale gelmiştir, anlam daha da kuvvetlenmiştir.

"Hezİr **bİR** gİne kİşİnİ yaratasım kile." (TH, s. 49)

(Şimdi sadece bir kişiyi sevmek istiyorum.)

"Lekin sin, İskender, bu defterge **bİR** gİne tapkır da kŭz tŭşİrmedİŭ." (TH, s. 83)

(Lakin sen, İskender, bu deftere bir kere bile bakmadın.)

"İlİbİz şul heİlİ ũzgerİr kİ, **bİR** segat İçİnde tİlegen bİR kİşİnİ tabİp sŭyleşİrge mŭmkİn bulaçak." (TH, s. 87)

(Memleketimiz o kadar gelişir ki, bir saat içinde istediğin bir kişiyi bulup konuşmak mümkün olacak.)

"*Tapşırılmagan Hatlar*" hikâyesinde bulunan sayı sıfatlarını ve bu sıfatların sıklık değerlerini şu şekilde gösterebiliriz:

"bİrİnçİ" (25), "İkİ" (24), "İkİnçİ" (20), "ŭç" (9), "bİrer" (7), "un" (7), "sŭŕŕı" (6), "dŭrt" (5), "yİğİrmİ" (5), "ŭçİnçİ" (3), "yartı" (3), "altı" (3), "sigİz" (3), "biş" (3), "yİğİrmİ İkİ" (3), "tugız" (2), "mİŕ" (2), "utız" (2), "cidİ" (2), "İkİ mİŕ" (2), "mİŕ ŭç yŭz illİ ŭç" (1), "yŭz illİ" (1), "illİ mİŕ ŭç yŭz illİ ŭç" (1), "ŭç yŭz" (1), "cidİ mİŕ" (1), "yartı mİŕ" (1), "yarım" (1), "altıdan bİR" (1), "altışar" (1), "dŭrtİnçİ" (1) ...

Hikâyede "nindiy" (4) ve "kay" (1) kelimeleri olmak üzere 5 soru sıfatı tespit edilmiştir:

"– **Kay** cirİŕ avİrta, apa?" (TH, s. 104)

(– Neren ağrıyor, abla?)

"Galiullin **nindiy** plannar kŭra İken?" (TH, s. 145)

(Galiullin nasıl planlar kuruyor acaba?)

"**Nindiy** kemİt bu?" (TH, s. 183)

(Nasıl oyun bu?)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan işaret sıfatlarının sayısı 196 olarak tespit edilmiştir. İşaret sıfatı olarak en çok kullanılan kelime “bu” (127)’dur. “Bu” kelimesini “şul” (40), “ul” (14), “şuşı” (10), “tıği” (5) kelimeleri takip etmektedir. Tahsin Banguoğlu işaret sıfatları için şöyle bir izah yapmaktadır:

“Gösterme sıfatları, sıfat olarak kullanılan gösterme zamirleridir. Adlara geldiklerinde nesneyi göstererek belirtirler ve ona mekânda, zamanda veya tasavvurda uzaklığına göre bir yer tayin ederler.”¹⁴⁶

Hikâyede en çok kullanılan işaret sıfatı “bu”dur. “Bu” kelimesinin işaret sıfatı olarak kullanım sıklığının diğer işaret sıfatlarına göre oldukça fazla olduğunu görmekteyiz. İşaret sıfatları nesnelerin mekânda, zamanda ve düşüncede tuttukları yere göre verildiklerine göre hikâyede kullanılan bu sıfatların sıklıklarına göre uzaklık ya da yakınlık bakımından bir değerlendirme yapmak mümkündür. “Bu” kelimesinin işaret sıfatı olarak kullanıldığında yakındaki bir nesneyi gösterdiğini düşünürsek hikâyenin anlatıcısının nesnelere ve olaylara yakın olduğu düşüncesine varabiliriz. Bu sonuç bizi daha önce gelmiş olduğumuz bir noktaya götürecektir. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde anlatıcı aynı zamanda hikâyenin kahramanı da olduğu için olayların içindedir, kendi başından geçenleri, kendi düşüncelerini dile getirmektedir. Nesnelere ve olaylara yakın olduğu için de “bu” işaret sıfatını fazlaca kullanmıştır.

“**Bu** kitap miña eytîp bitîrgişiz süýniç, lezzet birdî.” (TH, s. 6)

(Bu kitap bana anlatmakla bitmeyecek sevinç, lezzet verdi.)

“**Bu** cırda min azatlık hem maturlık, tabigat hem süýü turında küp kîne nerse eytirge tîledîm.” (TH, s. 18)

(Bu şarkıda ben özgürlük ve güzellik, tabiat ve sevgi hakkında çok şey söylemek istedim.)

“Sin **bu** kiçni baytak dahilarnıñ üzlerñ hem alarnıñ eserlerñde bulgan kaharmannarnı tîlge aldın.” (TH, s. 23)

¹⁴⁶ Banguoğlu, a.g.e., s. 351.

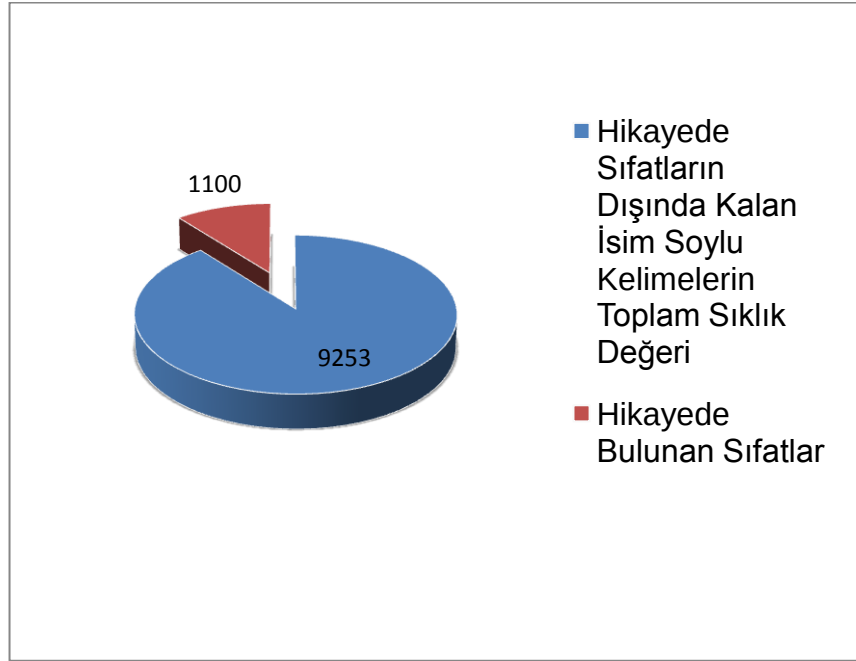
(Sen bu gece pek çok dahiye ve onların eserlerinde olan kahramanları anlattın.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde yer alan sıfatları ve bu sıfatların sıklık değerlerini şu şekilde gösterebiliriz:

7. Tablo “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Sıfatlar ve Bu Sıfatların Sıklık Değerleri

Sıfat Türü	Sıklık Değeri
Niteleme Sıfatları	527
Belirtme Sıfatları - Sayı Sıfatları (225) - İşaret Sıfatları (196) - Belgisiz Sıfatlar (147) - Soru Sıfatları (5)	573
	Toplam Sıklık Değeri: 1100

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde yer alan 10353 isim soylu kelimenin 1100’ü (%10.6’sı) varlıkları niteleyen ve belirten kelimelerdir.

4. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.3. Zarflar

İncelememizde “Zarflar” başlığı altında tek başlarına isim olarak kullanılabilen kelimeler ve ikilemeler değerlendirilmiş, kelime grupları ve zarf-fiillerle kurulan tekrarlar değerlendirmeye alınmamıştır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan zarfların sayısı 784 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede bulunan zarfların 205’inin azlık çokluk zarfı, 210’unun zaman zarfı, 52’sinin soru zarfı, 6’sının yer-yön zarfı, 311’inin durum zarfı olduğu belirlenmiştir.

1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan zaman zarflarının sıklık değeri 210 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en sık kullanılan zaman zarflarını

şu şekilde gösterebiliriz: “hezîr” (56), “indî” (27), “bügîn” (20), “üzak” (15), “annarı” (15), “irte” (6), “bîrvakıt” (6), “hervakıt” (3), “bîrkûn” (2), “bıyıl” (3), “sûnra” (1), “irte kiç” (2), “vakıt vakıt” (1)...

“Hezîr” kelimesi, zamanı gösteren bir kelimedir. Hikâyede bu kelime daha çok Aliye’nin mektuplarını yazdığı andaki duygu ve düşüncelerinin aktarıldığı yerlerde kullanılmıştır:

“Mîne **hezîr** de, şuşı hatnı yazıp utırganda da bürçılam.” (TH, s. 187)
(İşte şimdi de, bu mektubu yazarken de üzülüyorum.)

“Bu uylar minî **hezîr** de taşlamıylar.” (TH, s. 32)
(Bu düşünceler beni şimdi de bırakmıyor.)

“İndî” kelimesinin de bazı yerlerde “hezîr” ile aynı anlamda kullanıldığı görülmektedir:

“Sîz minî ûnitkansızdır da **indî**.” (TH, s. 179)
(Siz beni unutmuşsunuzdur da şimdi.)

1.6.4.1.3.2. Azlık Çokluk Zarfları

Hikâyede bulunan azlık çokluk zarflarının sıklık değeri 205 olarak tespit edilmiştir. Bu zarflardan en çok kullanılanları şöyle gösterebiliriz: “bik” (91), “in” (34), “yış” (22), “nindî” (19), “baytak” (5), “artık” (4), “bîraz” (4), “kübrek” (4), “hiç” (4), “az” (3)...

Hikâyede kullanım sıklığı ile dikkati çeken zarf, “bik” (91)’tir.

“Şunnan sûñ anı **bik** tiz taptılar hem ul ikî yıl eniyîme bulışıp kildî.” (TH, s. 36)

(Bundan sonra onu çok çabuk buldular ve o, iki yıl anneme yardım etti.)

“Sin bu cırnı **bik** yarata idîñ.” (TH, s. 39)

(Sen bu şarkıyı çok seviyordun.)

“Bu **bik** iskî karaş.” (TH, s. 64)

(Bu çok eski görüş.)

“Lekin hezir de **bik** şep ukıy, yaza, resım yasıy.” (TH, s. 91)

(Lakin şimdi de çok güzel okuyor, yazıyor, resim yapıyor.)

“Bik” (pek) kelimesi zarf olarak “gereken, beklenen veya alışılmış olandan çok”¹⁴⁷ anlamlarını karşılayan, cümlelerdeki anlamı pekiştiren, güçlendiren bir kelimedir. Hikâyede zarf olarak en çok kullanılan kelimenin “bik” olması yazarın üslubunun bir özelliği sayılabilir. “Bik” kelimesinin kullanım sıklığı, diğer zarfların kullanım sıklıklarına göre oldukça fazladır. Hikâyede bulunan zarflardan kullanım sıklığı bakımından üçüncü sırada yer alan “in” (34) kelimesi de “bik” gibi anlamı kuvvetlendiren bir kelimedir. Buradan hareketle yazarın “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde “bik” ve “in” zarflarını kullanarak daha kuvvetli bir anlatım ortaya çıkardığını söylemek mümkündür:

“Bu kürinış, dırışi- sinı tanu, minim **in** matur uylarımni pıçrattı.” (TH, s. 37)

(Bu görüntü, daha doğrusu seni tanımak, benim en güzel düşüncelerimi kirletti.)

“**İn** ilik sin minim ukırğa kırüwıme karşı türdin.” (TH, s. 58)

(En önce sen benim okumama karşı çıktın.)

1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları

Hikâyede bulunan soru zarflarının sıklık değeri 52 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en çok kullanılan soru zarfları şunlardır: “niçik” (27), “nige” (14), “nik” (8), “kayçan” (2)...

“Türmişin **niçik** uza?” (TH, s. 100)

(Hayatın nasıl geçiyor?)

“– **Nige** sin katnaştın?” (TH, s. 120)

(Niye sen karıştın?)

¹⁴⁷ **Türkçe Sözlük**, 10. baskı, Ankara, TDK Yayınları, 2005, s. 1590.

1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları

Hikâyede bulunan durum zarflarının sıklık değeri 311 olarak tespit edilmiştir. Durum zarflarından en çok kullanılanları şu şekilde gösterebiliriz: “şulay” (22), “tiz” (20), “bırge” (14), “būlay” (13), “yaḥşı” (12), “yaḥadan” (7), “būtinley” (6), “ciñil” (6), “tizrek” (4), “kinet” (4), “katı” (4), “nık” (3), “siyrek” (3), “yaḥşırak” (3), “kat kat” (3), “andıy” (2), “birem birem” (2), “avır” (2), “buş” (2), “tiren” (2), “mündiy” (1), “gūmumen” (1), “gadi” (1), “kıska” (1), “kıyın” (1), “nazsız” (1), “yūmşak” (1), “ūzak ūzak” (1), “tiren tiren” (1), “irīklī irīksīz” (1), “aḥlı tuklı” (1), “analı kızlı” (1)...

“Min **şulay** uyladım.” (TH, s. 180)

(Ben böyle düşündüm.)

“Balalar aḥa bik **tiz** iyeleştiler.” (TH, s. 187)

(Çocuklar ona çok çabuk alıştılar.)

“Alar **bırge** uynıylar idī.” (TH, s. 112)

(Onlar birlikte oynuyorlar idi.)

1.6.4.1.3.5. Yer-yön Zarfları

“*Tapşırılmağan Hatlar*” hikâyesinde bulunan yer- yön zarflarının sıklık değeri 6’dır. Hikâyede kullanılan yer- yön zarflarını şöyle gösterebiliriz: “kirī” (3), “yugarı” (3).

“Aşıy tūrgan aşımını yūta alımıym, **kirī** çıgaram, diy.” (TH, s. 123)

(Yediğim yemeği yutamıyorum, geri çıkarıyorum, diyor.)

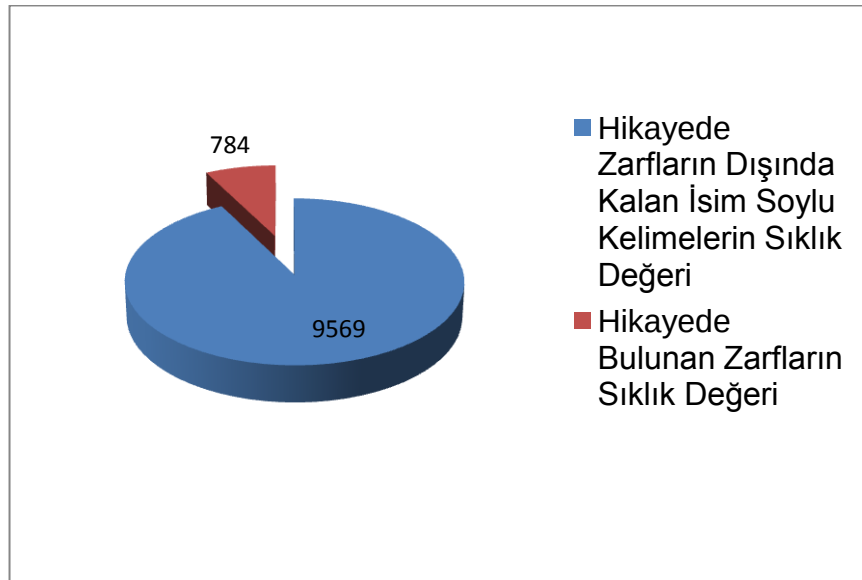
“E kayçağında universitetnıñ ap-ak kolonnarına sūyele idīm de, başımını **yugarı** küterip: ‘İpteşler, küresizmi min nindiy beḥitli... Min - Çulak Feḥri kızı - Lenin... Tolstoy ukıgan yūrtta ukıym’, dip kıçkırıp ciberesim kile idī.” (TH, s. 10)

(Başka bir vakitte üniversitenin bembeyaz kolonlarına dayanıyordum da, başımı yukarı kaldırıp ‘Yoldaşlar görüyor musunuz ben ne kadar

şanslıyım... Ben, Çolak Fehri'nin kızı, Lenin'in, Tolstoy'un okuduğu yerde okuyorum.' diye çok yüksek sesle bağırasım geliyordu.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde “nersege tütinirga bïlmiyçe”, “mal karaganday”, “tün buyı”, “irtegışi kün”, “kiçke taba”, “üzliksiz revışte”, “irte bïlen”, “kiskın revışte”, “nişlerge bïlmiyçe”, “kün sayın” gibi bazı kelime gruplarının da zarf görevinde kullanıldığını görmekteyiz.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan zarfların hikâyedeki isim soylu kelimelerin sayısına oranı %7.5'tir.

5. Grafik “*Tapşırılmagan Hatlar*” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde isim, sıfat ve zarfların yanında edatları da değerlendirecek olursak hikâyede bağlama ve son çekim edatlarının çok sık kullanıldığını söyleyebiliriz. “DA” (448) ve “hem” (101) edatları, kelimeleri, kelime gruplarını ve cümleleri bağlayan unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Son çekim edatı olarak da “bïlen” (226) kelimesinin fazlaca kullanıldığı görülmektedir.

1.6.4.2.1. Fiiller

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan fiillerin sayısı 4703 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede bulunan fiillerin 374’ü metinde birer defa geçmektedir. 4703 fiilin 374’ünün birer defa kullanılmış olması, hikâyedeki fiillerin çoğunun belirli konular etrafında toplandığını göstermektedir.

Hikâyede bulunan fiilleri şu şekilde gösterebiliriz:

8. Tablo “*Tapşırılmagan Hatlar*” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Değerleri

SIRA	KELİME	SIKLİK DEĞERİ
1	di-	288
2	bul-	271
3	i-	229
4	al-	122
5	it-	101
6	tür-	92
7	kit-	87
8	başla-	86
9	kara-, kür-	79
10	kil-	74
11	çık-	70
12	yaz-	69
13	yür-, yarat-	62
14	bar-	61
15	bir-	60
16	ukı-	57
17	bıl-	55
18	kal-	53
19	eyt-	51
20	süyle-	49

21	kır-	47
22	işle-	41
23	uyla-	40
24	tile-, utır-	36
25	tırış-, kayt-	34
26	añla-	32
27	tap-, sūra-	26
28	cit-, sŭyleş-, üt-, tŭtın-	25
29	kitir-	24
30	ciber-, yıla-	23
31	çıgar-, cırla-	21
32	sŭy-, uyna-	20
33	bıt-	19
34	kŭrset-	18
35	bıtır-, añlat-, ūs-, tıñla-	17
36	kaç-, uylan-, tŭş-, tŭt-, cıy-, yeşe-	16
37	ŭyren-, işit-	15
38	küter-, ŭçraş-, ūp-	14
39	hetirle-	13
40	kuş-, yazıl-, nişle-, ŭnıt-, uz-, taşla-, ūl-, yŭkla-	12
41	kŭl-, siz-, şatlan-, cıyıl-, yat-, yasa-, açulan-	11
42	tul-, kŭt-, kara-, kŭrın-	10
43	kuy-, kaldır-, kışkır-, şayar-, iyeleş-, kurık-, kırt-, ŭz-, aç-, tanış-, tŭyıl-	9
44	yasa-, ayırıl-, tırıl-, at-, kurk-, başlan-, ışan-, bas-	8
45	eytıl-, tŭz-, ŭnıtıl-, ŭçra-, ūstır-, bat-, suz- çap-, kuzgal-, kuşıl-, katnaş-, yeşır-, eylendır-, sŭrt-, ŭzat-, uzdır-, yalgış-,	7

	üzger-, küç-, ũşa-	
46	küteril-, alın-, sakla-, biril-, aşık-, çakır-, it-, indeş-, art-, süylen-, kurkıt-, tuy-, avır-, ũhşa-, tüz, ũzil-, maktan-, izle-...	6
47	kılan-, nazla-, taşlan-, ak-, yört-, saklan-, tutır-, ũylen-, kaygırt-, ütın-, suzıl-, arı-, kirek-, sal-, ũlgır-, eylen-, ezirle-, tüzet-, yangıra-, tüşır-, tuktat-, tukta-, tanıştır-, sagın-, beylen-, tanı-, sat-...	5
48	ıç-, mın-, urnaş-, bilğilen-, tınıçlandır-, ilek-, suk-, kaytar-, tüzıl-, cıyın-, tudır-, yükımsıra-, tüşın-, kür-, kısıl-, bürçıl-, gacepsın-, süklan-, bür-, ukıl-, küriş-, kiriş-, zarlan-, çakırt-, makta-, açıl-...	4
49	kızgan-, tız-, tikel-, küç-, avırt-, ũçrat-, savbullaş-, kıs-, çum-, almaştır-, bulış-, buysın-, aş-, bürıl-, küçır-, bñleklen-, arttır-, yasat-, kuzgat-, tiy-, bildir-, ũyal-, basıl-, beyle-, üzgert-, bize-...	3
50	kümıl-, uynat-, küçın-, küreş-, püşın-, tüzıl-, tınıçlan-, tüle-, ũmtıl-, uçla-, faydalan-, hıyallan-, utırtıl-, tuñ-, sıyla-, tabıl-, buyla-, terbiyele-, tırıl-, bñzıl-, cimırıl-, bñz-, cimır-, ceyıl-, buşa-, gayıple-, kultıkla-, şawla-...	2
51	tızıl-, tın-, tirbet-, tñmalan-, tudırıl-, turgız-, tişıl-, tızlen-, tinleştır-, tupaslan-, tığırçın-, tñttır-, tutırıl-, tıgıl-, tñtıl-, tık-, tikşır-, yaltır-, yamanla-, yalgışa-, yeşir-, yasal-, yarsı-, yava-, yabırıl-, ışandır-, yu-, yugal-, yabık-, yugalt-, yangır-,	1

	üzleştir-...	
--	--------------	--

“*Tapşırılmagan Hatlar*” eserinde en çok “di-” (288) fiilinin kullanıldığını görmekteyiz. “Di-” fiilinin fazla kullanılması, eserde dolaysız üslup olmasından kaynaklanmaktadır. Anlatıcı, eserdeki kahramanların sözlerini olduğu gibi yansıtmaktadır.

Hikâyede “bul-” (271) fiilinin kullanım sıklığı açısından ikinci sırada yer aldığını görmekteyiz. “Bul-” fiilinin hikâyede kaç defa geçtiği hesaplanırken “bul-” fiili ile kurulmuş olan deyimler hesaplama dan ayrı tutulmuş, bu deyimler ayrı ve tek başlarına bir fiil olarak kabul edilmiştir. “bul-” fiilinin esas fiil ve yardımcı fiil olarak kullanımı göz önünde tutularak fiilin kullanım sıklığı 271 olarak tespit edilmiştir. “Bul-” fiili 158 defa esas fiil olarak kullanılmıştır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde yer alan fiiller arasında kullanım sıklığı olarak üçüncü sırada “i-” (229) fiili bulunmaktadır. “i-” fiili, hikâyede isim soylu kelimelere gelerek bu kelimeleri yüklem yapmış, bunun yanında birleşik zamanlı fiiller de oluşturmuştur. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde “i-” fiilinin isim soylu bir kelimeye eklendiği örneklerin sayısı 72’dir.

“Eyİ, sin matur idİŋ.” (TH, s. 16)

(Evet, sen güzel idin.)

“Bu kiçnİ sin gacep igtıbarlı idİŋ. Süzlerİŋ cılı, tavışın yümşak idİ.” (TH, s. 23)

(Bu gece sen çok dikkatli idin. Sözlerin sıcak, sesin yumuşak idi.)

“Sin üziŋniŋ yaratkan rolİnde idİŋ.” (TH, s. 98)

(Sen sevdiğin rolde idin.)

“Gacep beĥitli semya idİ bu.” (TH, s. 45)

(Bu, çok mutlu bir aile idi.)

“i-” fiilinin hikâyede çoğu kez birleşik zamanlı fiiller oluşturduğu görülmektedir:

“Safiullin minİ yarata idİ.” (TH, s. 22)

(Safiullin beni seviyor idi.)

“Sin bu cırnı bik yarata idİŋ.” (TH, s. 39)

(Sen bu şarkıyı çok seviyordun.)

“Bız yış üçraşa başladık, herbır üçraşuwıbiz matur tüş şikılli üte idı.”

(TH, s. 50)

(Biz sık sık buluşmaya başladık, her bir buluşmamız güzel bir düş gibi geçiyordu.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde “al-” (122) fiili, kullanım sıklığı bakımından dördüncü sırada yer almaktadır. Bu fiil, hikâyede hem esas fiil hem de yardımcı fiil olarak kullanılmıştır. Fiilin esas fiil olarak kullanıldığı örneklerin sayısı 54 olarak tespit edilmiştir:

“Balamnı bolnitsadan aldım.” (TH, s. 89)

(Çocuğumu hastaneden aldım.)

“İşnıñ in küp ülişin üzime aldım.” (TH, s. 106)

(İşin en fazla kısmını üzerime aldım.)

Fiilin hikâyedeki diğer örneklerde yardımcı fiil olarak kullanıldığı görülür. Bu fiil eklendiği fiillere yeterlik anlamı katmıştır.

“Siz, irlerniñ bızık ülişı, bır ök ‘süyem’ süzin iki- üç kün içinde üçdört kişige eyte alasız.” (TH, s. 43)

(Siz, erkeklerin bozuk kısmı, bir “seviyorum” sözünü iki üç gün içinde üç dört kişiye söyleyebilirsiniz.)

Hikâyede fiilin olumsuzluk eki ile kullanıldığı örnekler de mevcuttur. Bu örneklerde cümlelerde “bir şeye gücü yetmeme, bir şeyi yapamama” gibi anlamlar ortaya çıkmaktadır:

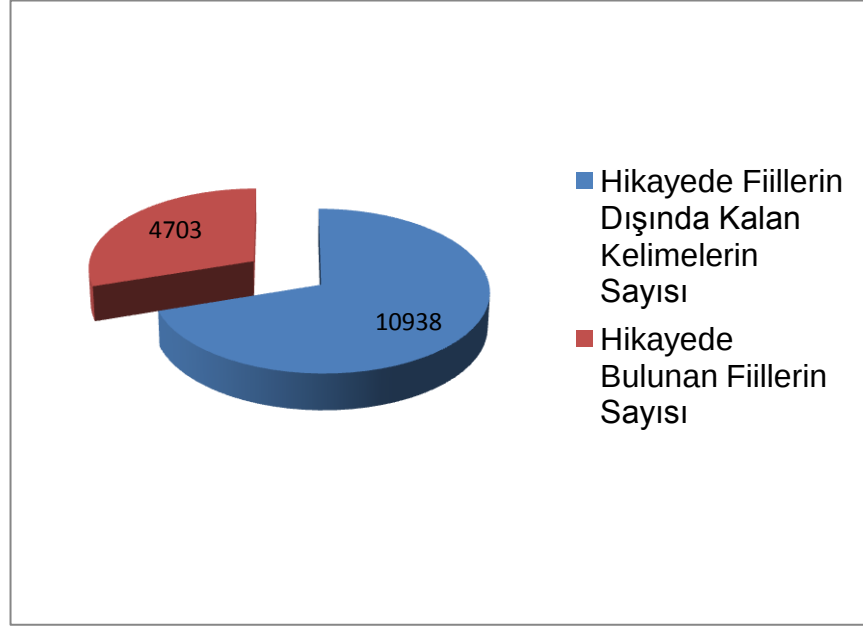
“Mında tatıgan şatlıgımnı min hezır tınıç yaza alıym.” (TH, s. 47)

(Burada tattığım mutluluğu ben şimdi rahatça yazamıyorum.)

“Yaza alıym, kullarım kaltırıy.” (TH, s. 189)

(Yazamıyorum, ellerim titriyor.)

“*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde bulunan fiillerin sayısının hikâyedeki toplam kelime sayısına oranı %30’dur.

6. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

3. BÖLÜM

1. ADİL KUTUY'UN “RESSAM” HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP

Adil Kutuy'un 1941 yılında yazmış olduğu “*Ressam*” hikâyesi, II. Dünya Savaşı yıllarını bizlere gösteren bir hikâye olma özelliğini taşır. Adil Kutuy “*Ressam*” hikâyesinde savaşın gerçek yüzünü gözler önüne sermektedir.

Adil Kutuy, sanata önem veren ve eserlerinde çeşitli mesleklerle meşgul olan aydınları anlatan, onların yaşamlarından kesitler sunan bir yazardır. Yazarın bütün hikâyelerinde olduğu gibi bu hikâyesinde bir aydın anlatılmaktadır. “*Ressam*” hikâyesinde yazar, başarılı bir ressamın savaş döneminde yaşadığı olayları, tablolarına yansıttığı savaş manzaralarını ve bir aydının aynı zamanda vatani uğruna mücadele eden bir kahraman da olabileceğini ifade etmektedir.

“*Ressam*” hikâyesinin konusunu daha iyi anlayabilmek için inceleme kısmına geçmeden önce hikâyeyi kısaca özetlemek faydalı olacaktır:

II. Dünya Savaşı yıllarında yazılmış olan hikâyede, tanınmış bir ressam olan hikâye kahramanı Maks Latis'in hayatından bir kesit sunulmaktadır. Savaşın ortasında kalan Maks Latis mücadele etmekten asla vazgeçmez. Eşini ve çocuğunu daha güvenli bir yere gönderen Latis, memleketinin, ailesinin ve tablolarının kaderini düşünerek şehri terk etmez. Latis, evinde tabloları ile baş başa kalır, onlarla konuşur, dertleşir. Tablolarının zarar görmelerini engellemek için onları saklar. Son tablosunu ise akşam vaktinde yanan evlerin ışığının altında yapar. Bu tabloda savaşın gerçek yüzü gösterilmiş, çocuğunu koruyan, yıkıntıların arasında kalan fedakâr bir anne tasvir edilmiştir. Bu tabloyu da alarak evden çıkan Maks Latis'i askeri birlikler bir ormanın girişinde bulurlar. Latis yaralıdır, kollarının arasında da son yaptığı tablosu vardır. Kısa sürede sağlığına kavuşan Maks Latis, düşmanla mücadele etmek üzere hayatına devam eder, askeri birliklere katılır, düşmanla savaşır. Maks Latis'in kollarının arasında bulunan tablosu ise bütün dünyada ün kazanır.

Hikâyenin özetinden de anlaşılabilceği gibi hikâye kahramanı Maks Latis, sanatına oldukça önem veren ve sanatını kendi yaşamından üstün gören bir ressamdır. Düşmanın şehri bombaladığı sırada şehirden kaçıp kurtulmak yerine günün birinde evinin, ailesinin ve çok değer verdiği tablolarının da savaştan zarar göreceğini, savaşın onları da yok edeceğini düşünerek şehirde kalmaya ve düşmanla mücadele etmeye karar verir:

“Latis kulındaki kartınanı maşınaga kuydı, hatınıñ, balasın üpti hem yangan yürtka işare yasap:

– Bızñıñ yürtñı da, bızñıñ kartinalarnı da ene şundıy yazmış kũte. Bıraz kutkara almammı... Min sizñı kuwıp citemin. Siz aşığız!, didi.”*
(Ressam, s. 207)

(Latis, elindeki tabloyu arabaya bıraktı, eşini, çocuğunu öptü ve yanan evi gösterip:

– Bizim evimizi de, bizim tablolarımızı da işte böyle bir kader bekliyor. Biraz olsun kurtaramaz mıyım... Ben sizi bırakıp gidiyorum. Siz acele edin!, dedi.)

Ressam Maks Latis’in evine gelen subay, Latis’in tablolarından birkaçını keser. Latis kendi üzüntüsünün yanında tablolarında hayat verdiği sevdiklerinin bu olaydan duydukları acıyı da hisseder:

“Ofitser çıgıp kitti, e Maks ‘Kürdñmı, ressam, kırgıy bandit bızñı nişlettı!’ digendey, aña küz tıkegen yaralı kartinalarga karap aldı. Turalgan resimner tilge kilgendey tıyıldılar. Ul alar yanına kildı: ‘Etkey... Enkey... Kızım... Sıyıklım!..’ dip, resimnerde yasalğan kişilerniñ yüzlerinnen sıypadı. E resimnerdegı yaralangan kişiler: ‘Bızñıñ yürekleribiz sızlıy’, dip kıkırılar.”
(Ressam, s.208)

(Subay gitti, Maks Latis “Gördün mü, ressam, vahşi eşkıya bize ne yaptı!” der gibi ona gözlerini diken yaralı tablolara baktı. Doğranan resimler dile gelmiş gibiydi. O, tabloların yanına geldi: “Babacığım... Anneciğım...

* “Ressam” ve “Vicdan Azabı” hikâyelerinden verilen örneklerin tamamı şu eserden alınmıştır: Gadil Kutuy, **Saylanma Eserler**, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 2003.

Kızım... Sevgilim!" diye resimlerdeki kişilerin yüzlerini sıvazladı. Sanki resimlerdeki yaralı kişiler: "Bizim yüreklerimiz sızlıyor." diye bağııyorlardı.)

Adil Kutuy, Maks Latis'in ruh halini, tablolarına yapılan zulme katlanamayarak onları ortadan kaldırmaya çalışmasını, Latis'in aklından geçenleri şu şekilde anlatır:

"Maks yaralanan kartinaları nevpke ıgardı. Annarı elle kaydan kp küp itip kerosin tabıp kırdı, kerosinni idenge, stenalarga hem ofitser saklarga kuşkan kartinalarga sibip ıktı. Kaltırangan kullarına şırıp aldı. 'Tukta, min nişliym? Akıldan yazdımmı elle?' dip nerse işlevine hisap birirge tıledı." (Ressam, s.208)

(Maks yaralanan tabloları kilere götürdü. Sonra onları parçalayıp benzin bulup geldi, benzini döşemelere, duvarlara ve subaydan saklamaya çalıştığı tablolara serpti. Titreyen ellerine ırıp aldı. "Dur, ben ne yapıyorum? Aklımı mı kaçırdım?" diye ne yaptığına anlam vermeye çalıştı.)

Maks Latis, askeri kâşifler tarafından karargâha götürülür ve orada sağığına kavuşturulur. Bunun zerine Latis ekipte kalmak ister, iyi bir asker olur ve düşmanlardan öcünü alır:

"Tnnerniň bırsinde ul, otryad bilen birge, şeherge nalyot yasadı. Ktılmegen bu hcmnen düşman bik nık kişildı. Uramnar nemets soldatlarının cıyıp bitirgisiz sanda l gevdeleri bilen kaplandı. Hurlangan kızlar, cezalangan balalar, kabirge tıriley kmılgen kartlar in  aluga Latis şat idı." (Ressam, s. 209)

(Gecelerden birinde o, ekip ile birlikte şehre baskın yaptı. Beklenmeyen bu hücumla düşman kesildi. Sokaklar Alman askerlerinin saymakla bitmeyecek kadar fazla cesedi ile kaplandı. Latis, kt davranılan kızların, cezalandırılan çocukların, kabre diri diri gömülen yaşıların öcünü almaktan mutlu idi.)

1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI

Yazar, bu hikâye yoluyla kendisi de dahil olmak üzere bütün sanatçıların savaş dönemindeki yükümlülüklerini göstermektedir. Adil Kutuy, “*Ressam*” hikâyesiyle savaş dönemini anlatıp mesajlar vermekteyken yazarın eserindeki kahraman da tablolarıyla savaşı yansıtarak mesajlar vermektedir. Dolayısıyla yazar ile olayı yaşayan kahraman arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır.

Ünlü ressam Maks Latis, hikâyede bizlere Adil Kutuy’un düşüncelerini çok iyi bir biçimde yansıtmaktadır. Yazarın Leningrad, Stalingrad için savaştığını ve Berlin’e kadar gittiğini, “Sagınu” nesrinde de Berlin’e memleketinden ayrılmamak, böyle bir kaygıyı bir daha yaşamamak için gittiğini ifade ettiğini bilmekteyiz.¹⁴⁸ “*Ressam*” hikâyesinde Adil Kutuy’un bu düşüncesini görebilmekteyiz.

Hikâyede dolaysız üslup söz konusudur. Yazar, hikâye kahramanı Maks Latis’in ve hikâyedeki diğer kahramanların sözlerini dolaysız bir üslupla dile getirmektedir:

“– Yuk, kaçmadı, semyasın üzata kitti, didi Maks, gümürinde birinçi tapkır yalğanladı.” (Ressam, s. 208)

(– Yok, kaçmadı, ailesini uğurlamaya gitti, dedi Maks, ömründe ilk defa yalan söyledi.)

“– KİM munda huca? didi ul ofitser.” (Ressam, s.208)

(– Buranın sahibi kim? dedi subay.)

“– Bİznîñ yürtnı da, bİznîñ kartinalarnı da ene şundıy yazmış küte. Bİraz kutkara almammı... Min şİznİ kuwıp cİtermİn. Sİz aşİgİgİz! didi.” (Ressam, s. 207)

(– Bizim evimizi de, bizim tablolarımızı da işte böyle bir kader bekliyor. Biraz olsun kurtaramaz mıyım... Ben sizi bırakıp gidiyorum. Siz acele edin!, dedi.)

¹⁴⁸ **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktör: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989, s. 428.

Hikâye, olayların dışında bulunan, ancak olayları bilen bir anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Hikâyede hâkim bakış açısının kullanıldığını söylemek mümkündür. Daha önce de belirttiğimiz gibi yazar, dönemle ilgili bazı mesajlar verme çabasında olduğu için çoğu zaman bizlere kendi düşüncesini yansıtmaktadır:

“Büyük icat hiçkayçan yugalmıy. ‘Gitlerga mîñ nelet!’ kartinası turında gazeta- jurnallarda mekaleler çıktı. Kartina Meskewge citkeç, anı karar üçin mîñnerçe halık kürgezmege agıldı.” (Ressam, s. 209-210)

(Büyük eser hiçbir zaman kaybolmaz. “Hitlere binlerce lanet!” tablosu hakkında gazete- dergilerde makaleler çıktı. Moskova’ya gidince onu görmek için binlerce kişi sergiye akın etti.)

1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Üslup incelemelerinde, edebi eseri ortaya çıkaran unsurlar ve sanatçının ideolojisinin araştırılması önemlidir. Eser yoluyla yazarın düşünceleri tespit edilebilir.

Adil Kutuy “*Ressam*” hikâyesinde, ünlü bir ressam olan ve savaşın en dehşetli anlarını yaşayan Maks Latis’i, onun vatan düşüncesini ve sanatına verdiği değeri anlatmaktadır. Ünlü Ressam Maks Latis, sanatına öylesine bağlıdır ki savaşın en korkunç dakikalarında bile sanatından, çok değerli olan tablolarından vazgeçmemektedir:

“Lekin Latis hanım iriñ icatka, sengatke birilgen buluwın da bik yañşı bile. Anıñ iri in kurkınıçlı minutta da sengatnı taşlayaçaq tügıl idı.” (Ressam, s. 207)

(Lakin Latis Hanım, eşinin esere, sanata gönül vermiş olduğunu da çok iyi biliyor. Onun eşi en korkunç dakikalarda da sanatı bırakacak değildi.)

Büyük vatan savaşı yıllarında en çok işlenen temalardan birinin “Faşizmin vahşiliğini göstermek” olduğu bilinmektedir.¹⁴⁹ Adil Kutuy’un “*Ressam*” hikâyesi bu tema etrafında meydana getirilmiş bir eser olarak değerlendirilebilir.

Hikâyenin kahramanı Maks Latis, düşmanların bir millet için önem taşıyan mukaddes yerleri yok ettiğini ifade etmektedir. Ünlü ressam, savaş dakikalarında evinde yalnız olduğunu unutup yanında birileri varmış gibi konuşarak düşüncelerini dile getirmektedir. Bu, ressamın savaş anındaki ruh halini göstermesi bakımından önemli bir husustur:

“– Ene karagız, nerse kaldı. Kil, kızım, kara- bala tabu yûrtı idî bu. Sin de şul yûrtta tuwdı. Gûnahsız bala kûkregînnen atılıp çıkkın in bîrîncî yeşew avazınnan da kıymmetrek avaz dñnyada yuk, kızım. Eger de min kompozitor bulsam, şul avaznı kuşıp, simfoniya yazar idîm. E faşistlar şuşındıy izgî yûrtlarnı bûmbaga tûtalar. Ene tagın, tagın yana başladı.” (Ressam, s.207)

(– İşte bakınız ne kaldı. Gel, kızım, bak çocuk doğum evi idi bu. Sen de orada doğdun. Günahsız çocuk göğsünden çıkan ilk yaşam sesinden daha kıymetli ses dünyada yok, kızım. Eğer ben bestekâr olsaydım, bu sesi alıp senfoni yazardım. Ama Faşistler böyle mukaddes yerleri bombalıyorlar. İşte yine, yine yanmaya başladı.)

Adil Kutuy, “*Ressam*” hikâyesinde hem bir aydını hem de vatani uğruna savaşan bir askeri tek bir kahramanın bünyesinde toplamaktadır:

“Ressamın partizannar bilen bîr safta tûrıp, düşmanga karşı kûreş alıp baruwı bûtîn dñnyaga taraldı. Anın isîmîne gazetalarda kutlaw telegrammaları basıldı, radio aşş selam hatları ukıldı.” (Ressam, s.210)

(Ressamın partizanlar ile aynı safta olup düşmana karşı mücadele etmesi bütün dünyaya yayıldı. Onun adına gazetelerde kutlama telgrafları çekildi, radyodan selam mektupları okundu.)

¹⁴⁹ Fatihovna Zahidullina, v.d., a.g.e., s. 224.

1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler

Hikâyede geçen “ofitser”, “düşman”, “partizan”, “bumba”, “faşist”, “samolyot”, “ştab”, “sugış” gibi kelimeler bizlere hikâyede bir savaş döneminin anlatıldığını açık bir şekilde göstermektedir. “kartina”, “ressam”, “resim”, “icat”, “sengat” gibi kelimeler ise yazarın sanata olan ilgisini, sanata verdiği önemi göstermesi açısından oldukça önemlidir. Burada dikkati çeken husus, sanatla ilgili kelimelerin sayıca az olması, ancak sanatla ilgili bazı kelimelerin sıklıklarının savaş ile ilgili kelimelere göre oldukça fazla olmasıdır. Bu durumda yazarın “*Ressam*” hikâyesinde sanatı öne çıkardığını söyleyebiliriz. Zaten hikâyenin başlığının “*Ressam*” olması da bunu kanıtlar niteliktedir.

1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler

Kipler, yazarın üslubunu, anlatmak istediğini göstermeleri açısından da oldukça önemlidir.

“*Ressam*” hikâyesinin genelinde, görülen geçmiş zamanın (-DI) kullanıldığını görmekteyiz:

“kaldı, birildi, tüşti, ünitti, küründi, kuydı, karadı, işledi, kaçmadı, taptılar, üyrendi, utırdılar, işitmedi, sanadı, üpti, kitti, katnaştı, çıkırdı, gaceplendi, kapladı, tiledi, tanıdılar, devaladılar, urnaştık, şatlandırdı...”

Görülen geçmiş zaman kipi, hikâyedeki anlatıcının da olayların içinde olduğunu ya da bu olayları gördüğünü göstermektedir.

Adil Kutuy’un hikâyelerinde inandırıcılık ve etkileycilik ön plandadır. İnandırıcı olabilmek de bir olayı veya durumu başkasından duymakla değil, bizzat görmekle ve gördüklerini anlatmakla mümkün olmaktadır. Yazarın kullandığı “görülen geçmiş zaman” kipi bunu destekler niteliktedir. Okuyucu olaylara daha gerçekçi gözle bakabilmekte, yazarın anlattıklarına daha kolay inanmakta ve dolayısıyla hikâyeden daha çok etkilenmektedir.

Hikâyede az da olsa gereklilik ve emir kiplerinin kullanıldığını da görülür. Bu kiplerin, yazarın düşünceleri konusunda yol göstereceği

düşüncesindeyiz. Bu nedenle söz konusu kipler incelenirken kiplerin bulunduğu cümleler de göz önünde bulundurulmalıdır. “Ressamga aşığırga kirek idī.” (Ressam, s. 206) (Ressamın acele etmesi gerek idi.) cümlesine baktığımızda yazarın bir çaresizlik karşısında karar verdiğini anlamaktayız. “Acele etmesi gerek idi.” ifadesi bize hızlı gelişen olayları ve olaylar karşısında ani karar vermek gerektiğini göstermektedir. Bu ifadenin hikâyede bir kez daha aynı anlam ile geçtiğini görmekteyiz:

“Lekin ūzak uylap tŭırırga vakıt yuk, aşığırga kirek idī.” (Ressam, s. 209)

(Lakin uzun süre düşünmeye vakit yoktu, acele etmeliydi.)

Yukarıdaki cümlede anlam daha fazla ortaya çıkarılmış, durumun önemi ortaya konulmuştur. Yazar, hikâyenin kahramanı Maks Latis’in, olaylar karşısında çabuk hareket etmesinin gerektiğini bu kip ile anlatmaktadır.

Hikâyede gereklilik kipi “tahmin” ifade etmek için de kullanılmıştır. Yazar, hikâyede bir olayın sonucunu kendisi söylememekte, başka kahramanların tahminlerine yer vererek merakı ve düşündürücülüğü artırarak hikâyeye etkileyicilik katmaktadır:

“Bu kışŭ yırak hem kurkınıçlı yul uzgan bulırga kirek.” (Ressam, s. 209)

(Bu insan uzak ve korkunç bir yoldan gelmiş olmalı.)

Hikâyede çok az olmakla birlikte emir kipinin, istek kipinin ve şimdiki zamanın da kullanıldığını görmekteyiz, ancak bu kullanımlar yazarın düşünce dünyasına dair bilgi verecek kadar fazla olmadığı için bunların üzerinde durulmayacaktır.

1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ

“*Ressam*” hikâyesinde anlatıcı, Maks Latis’in başından geçen olayları dile getirmektedir. Eserde hikâye türünde ve tahkiyeli anlatımda olması gereken “vaka, şahıs veya şahıslar, zaman, mekân” unsurları mevcuttur.

Hikâyede olayların ve kahramanların anlatılması, detaylarının gösterilebilmesi için sık sık tasvirlerle başvurulmaktadır. “*Ressam*” hikâyesinde tasvirler yardımıyla eserin etkileyici yönünün ön plana çıkarıldığını söyleyebiliriz.

Anlatıcı, hikâyenin başında savaş sebebiyle terk edilen bir şehri bizlere anlatmaktadır:

“Yulbasarlar kulına ilekken şehirde kişî bik az kaldı. Halık kiçe ük, düşman ırgıtkan bûmbalardan üylerge ut kapkaç uk, aşığıç revişte şehirden çıgıp kittî.” (Ressam, s.206)

(Haydutların eline geçen şehirde çok az insan kaldı. Halk gece düşmanın attığı bombalardan evleri alev alınca çabucak şehirden ayrıldı.)

Hikâyede savaşın korkunç yüzü ve Maks Latis’in savaş karşısındaki tutumu oldukça etkileyici ve inandırıcı tasvirlerle gösterilmektedir:

“Danı dünyaga taralgan ressam Maks Latis ta kiterge ezîrlengen idî. Aqa maşsus avtomobil birîldî. Hatını hem balası, kul astına ilekken tûyinnernî alıp, maşınaga kîrip utırdılar. Lekin ressam üzîniñ in kıymmetli kartinalarinnan bîrsin küterip üyden çıkkanda, karşıdagı yûrt üstine bîr- bîr artlı bîrniçe bûmba tûştî hem küçli yangın küterîldî. Şehir üstinde düşman samolyotları yışaydı. Ressamga aşığırga kirek idî. Ul: ‘Kaherler!’ dip, kükke karadı hem kiterge kireklîknî ünıttı. Anıñ yûdrıkları üzlerinnen üzlerî yûmarlandılar, küzlerinde yeşindey ut uçkinnarı kürîndî. Bu minutta ul hatınıniñ: ‘Eyde indî, utır!’ dip kabat- kabat eytîp tûruwın da, balasınıñ: ‘Etkey, kittîk!’ diyüwın de işitmedi. Küzlerî yañadan yalkın içinde kalgan yûrtka tûştîler. Şuşındıy minutta, bûtennerge yardım kürsetîrge kirek çakta, şehirden aşığıç çıgıp kitünî ul cinayetke sanadı hem kalırga buldı.” (Ressam, s.206)

(Şöhreti dünyaya yayılan ressam Maks Latis de gitmeye hazırlanıyordu. Ona özel otomobil verildi. Eşi ve çocuğu, ellerine bohçalarını alıp otomobile bindiler. Lakin ressam en kıymetli tablolarından birini alıp evden çıktığında karşıdaki evin üstüne birbiri ardına pek çok bomba düştü ve büyük bir yangın çıktı. Şehrin üstünde düşman uçakları çoğalıyordu. Ressam acele etmeliydi. O “Merhametsizler!” diyerek gökyüzüne baktı ve gitmesi

gerektiğini unuttu. Yumruklarını sıktı, gözlerinde yıldırım gibi kıvılcımlar göründü. Bu dakikada o, eşinin “Haydi, otur!” diye tekrarlamasını da, çocuğunun “Babacığım, gidiyoruz!” deyişini de duymadı. Gözleri yeniden alevler içinde kalan eve takıldı. Bu dakikada, başkalarına yardım etmesi gereken zamanda, şehirden aceleyle gitmeyi cinayet saydı ve kalmalıydı.)

Hikâyede yer alan tasvirler genellikle hareket tasvirleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Anlatıcı, hareket tasvirlerinde olayları daha ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır.

Maks Latis evini ateşe verdikten sonra savaşın dehşeti içindeyken yaptığı son tabloyu da alarak kaçır. Ressamı tablosuyla birlikte bir ormanda bulurlar. Maks Latis’in tablosunda altın harfler ile yazılmış “Çocuk Doğum Evi” yazısını görenler, savaşın dehşetini bütün gerçekliği ile anlarlar. Yıkılmış duvarların arasında yeni doğmuş çocuğunu koruma çabası ile duran anne ve muhtemelen bu annenin sözleri olan “Hitlere binlerce lanet!” yazısı tabloyu görenlerde derin izler bırakır. Anlatıcı, savaşın gerçek ve korkunç yüzünü bir tablo yoluyla etkileyici bir biçimde göstermeyi, tablodaki insanların tasvirini gerçekçi bir şekilde yaparak o tabloyu okuyucunun gözünde canlandırmayı tercih etmektedir:

“Tübende işlîp tüşken stenalar hem alar astında kısılgan ak külmeklî hatın. Anıñ kulında yaña tugan bala. Şefkatlî ana, yangınnan hem cerehetlenüden saklar üçin, balanı alga suzgan.” (Ressam, s. 209)

(Aşağıda dağılıp düşen duvarlar ve onların arasında sıkışan beyaz gömlekli kadın... Onun elinde yeni doğmuş çocuk... Şefkatli ana, yangından ve yaralanmaktan korumak için çocuğunu önüne almış.)

Kahramanın fiziksel özelliklerinin anlatıldığı yerlerde ise tasvirlerle kısa ifadelerin hâkim olduğu görülür:

“Anıñ yalan ayagı bik nık yaralangan, çilenîp bîtken, üstine kiygen külmegî de elle niçe urınnan yırtılğan. Başında yahşı işlepe, bîr kulında şırpı, ikînçî kulında kükregine kısılgan helde kartına, iskitkîç kartına.” (Ressam, s. 209)

(Onun çıplak ayağı çok kötü yaralanmış, üstüne giydiği gömleği de çok yerinden yırtılmış. Başında iyi bir şapka, bir elinde çırpı, diğerinde göğsüne sıkışmış halde tablo, hoş tablo.)

Hikâyede kahramanın duygusal yönünün anlatılmasına önem verildiğini hissetmekteyiz. Kahramanın üzüntüsü, acıma duygusu, vefa duygusu hikâyenin tamamına hâkimdir. Şehirden çıkıp gidememesi, bunu cinayet olarak görmesi, yaralı tablolarındaki kişileri zihninde canlandırıp onların acısını hissetmesi, yaptığı tabloda çocuğunu yıkılmış duvarlardan korumaya çalışan, ağlayan bir anneyi tasvir etmesi hikâyenin etkileyici yönünü oluşturan unsurlar olarak göze çarpmaktadır.

Bir tablo yapmak için en uygun zaman sabah saatleridir, ancak ressam savaşın en dehşetli anlarını gece vaktinde yaptığı bir tabloda göstermektedir. Ünlü ressamın evini gece boyu yanan evlerden düşen ışık aydınlatır ve ressam, bu ışık eşliğinde ünlü tablosunun ilk renklerini ortaya çıkarır. Bu, hiç şüphesiz, Adil Kutuy'un savaşın dehşetini anlatmada ne kadar başarılı olduğunu gösteren bir ayrıntıdır. “Dürleple yanan yūrtlardan tūşken yaktılık” (gürleyip parlayarak yanan evlerden düşen ışık) ifadesi belki de uzun uzun yapılacak tasvirlerden bile daha etkileyici, daha inandırıcı ve savaşın korkunç yüzünü gerçekten zihninizde canlandırabilecek bir ifadedir.

1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI

“*Ressam*” hikâyesi, etkileycilik ve inandırıcılık açısından oldukça başarılıdır, çünkü anlatıcı kendi hissettiklerini, o duyguları yaşıyor iken aktarmıştır.

Hikâyede en çok, görülen geçmiş zaman kipinin kullanıldığını daha önce de ifade etmiştik. “Geçmiş zaman, başı belirsiz oldukça geniş bir yelpaze sunduğundan, eylemin geçmişin neresinde gerçekleştiğini söylemek mümkün gözükmemektedir. İşte burada, zaman zarfı görevindeki ulaş öbekleri devreye girerek bu zamanı bir derece daha belirgin yapmaya

çalışmaktadır.”¹⁵⁰ Yazar, hikâyede zamanı belirgin hale getirmek için bazı zarfları kullanmıştır:

“**Tan**da anın üyine bir ofitser kilip kirdi.” (Ressam, s.208)

(**Tan vakti** onun evine bir subay girdi.)

“Maşina kuzgalıp kitti hem **üzaklamıy** küzden yugaldı.” (Ressam, s. 207)

(Araba hareket etti ve **uzun süre geçmeden** gözden kayboldu.)

Anlatıcı bu cümleyi “Maşina kuzgalıp kitti hem küzden yugaldı.” (Araba hareket etti ve gözden kayboldu.) şeklinde de kurabilirdi, ancak “üzaklamıy” (uzun süre geçmeden) ifadesiyle bizlere kahramanların içinde bulunduğu durumu göstermekte ve hikâyenin başından beri üzerinde durduğu “acele etme” eylemini vurgulamaktadır.

Hikâyede “gece” ile ilgili zarfların kullanımı dikkat çekicidir. Anlatıcı zaman dilimi olarak geceyi tercih etmekte, böylece savaşın karanlık yüzüne vurgu yapmaktadır:

“Halık **kiçe** ök, düşman ırgıtkan bumbalardan üylerge ut kapkaç uk, aşığıç revışte şeherden çıgıp kitti.” (Ressam, s.206)

(Halk **gece** düşmanın attığı bombalardan evleri alev alınca çabucak şehirden ayrıldı.)

“**Tünle bilen** şeherge faşistlar kirdiler.” (Ressam, s. 208)

(**Gece olunca** şehre Faşistler girdi.)

“**Tünnerniñ birsinde** ul, otryad bilen birge, şeherge nalyot yasadı.” (Ressam, s. 209)

(**Gecelerin birinde** o, ekip ile birlikte şehre baskın yaptı.)

Hikâyede az da olsa geniş zamanın da kullanıldığı görülmektedir. Anlatıcının bir cümlesinde geniş zamanı belirgin hale getirmek istediğini ve bunun için “bırazdan” ifadesini kullandığını görmekteyiz. Böylece anlatıcı, gelecek zamanda, hatta yakın gelecekte meydana gelecek bir olayı ifade etmiştir:

¹⁵⁰ Üstünova, a.g.m., s. 8.

“– Kalgannarın sakla. **Bırazdan** general üzi kırıp karar!” (Ressam, s. 208)

(– Kalanları sakla. **Bırazdan** general kendisi gelip bakar!)

Haber kiplerinin zaman ifadesi taşıdığını bilmekteyiz. Dilek kiplerinin herhangi bir zamanı ifade edip etmediği konusunda ise bazı görüş ayrılıkları mevcuttur. Tahsin Banguoğlu dilek- şart, istek ve gereklilik kiplerinin gelecek zaman, emir kipinin ise şimdiki zaman içinde sayıldığını ifade etmektedir.¹⁵¹ Muharrem Ergin ise bu düşüncenin tersine, bildirme kiplerinin zaman ifadesi taşıdığını fakat dilek kiplerinin herhangi bir zaman ifadesi taşımadığını belirtmektedir.¹⁵²

Emin Özdemir de eylemlerde zamanın açık ya da dolaylı olarak bulunduğunu belirtmekte, bütün çekimli fiillerde zaman unsurunun var olduğunu ifade etmektedir.¹⁵³

Kerime Üstünova bu konudaki görüşleri “*Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi*” başlıklı yazısında değerlendirmiş ve bazı yargılara varmıştır. Kerime Üstünova’ya göre emir kipi, gelecek zamanı ifade etmektedir, çünkü eylem emir verildikten sonra yapılacaktır. Cümlelerde zaman ifade eden birimler kullanılarak eylemin gerçekleşme anı, soyut olan zaman kavramı içinde bir yere yerleştirilir. Dilek- şart, istek ve gereklilik için de aynı durum söz konusudur.¹⁵⁴

Bu görüşlerden hareketle, cümlelerin ifade ettiği anlamlara bakarak ya da cümle içinde kullanılan zarflardan yararlanarak dilek kiplerinin hangi zamanı ifade ettiğini çıkarmanın mümkün olduğunu söyleyebiliriz. Hikâyede dilek kipleri ile kurulan cümleleri incelediğimizde cümlelerdeki zaman unsurunun herhangi bir zarfla kesin hale getirilmemiş olduğunu görmekteyiz:

“Ressamga aşığırga kirek idî.” (Ressam, s. 206)

(Ressam acele etmeliydi.)

“– Eyde indî, Maks, birge kitiyk, dip yalvarıp karadı.” (Ressam, s. 207)

(– Haydi, Maks, birlikte gidelim, diye yalvararak baktı.)

¹⁵¹ Banguoğlu, **a.g.e.**, s. 443.

¹⁵² Muharrem Ergin, **Türk Dil Bilgisi**, 2. baskı, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 1983, s. 289.

¹⁵³ Emin Özdemir, “Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış”, **TDAY-B**, 1967, s. 178.

¹⁵⁴ Üstünova, **a.g.m.**, s. 10.

“– Kalgannarın sakla.” (Ressam, s. 208)

(– Kalanları sakla.)

“Künneriñ beñitli uzsınar. Selamıbiz sıña bitmes küç birsın.”
(Ressam, s. 210)

(Günlerin mutlu geçsin. Selamımız sana bitmez güç versin.)

Örnekleri incelediğimizde kiplerde zaman açısından bir kesinlik olmadığını, zamanın somutlaştırılmamış olduğunu görmekteyiz. Emir, gereklilik ve istek kiplerinin bu örneklerde gelecek zaman ifade ettiğini de söylemek mümkündür.

1.5. HİKÂYEDE MEKÂN VE MEKÂNA BAKIŞ AÇISI

Hikâyede mekân olarak düşmanın eline geçen bir şehir, özellikle de ressamın oturduğu sokak ön plana çıkmaktadır. Bunun yanında olayların bir kısmının ressamın evinde geçtiğini söyleyebiliriz. Eserde Ressam Maks Latis’in yaralı bir şekilde bulunduğu orman ve ressamın iyileştirildiği karargah da olayların geçtiği mekânlar arasında sayılabilir.

Hikâyede ilk olarak ressamın yaşadığı şehrin durumu gösterilmekte, böylece eserin başında hikâyenin devamında anlatılacak olaylar hakkında ipuçları verilmektedir:

“Yulbasarlar kulına ilekken şehirde kişi bik az kaldı. Halık kiçe ök, düşman ırgıtkan bumbalardan üylerge ut kapkaç uk, aşığıç revışte şherden çığıp kitti.” (Ressam, s.206)

(Haydutların eline geçen şehirde çok az insan kaldı. Halk gece düşmanın attığı bombalardan evleri alev alınca çabucak şehirden ayrıldı.)

Hikâyede ünlü ressamın savaş zamanında, savaşın korkunç dakikalarında gördüğü bir manzaradan esinlenerek yapmış olduğu ünlü bir tablodan bahsedilmektedir. Anlatıcı, savaşın en fazla zarar verdiği yer olan çocuk doğum evini anlatmaktadır, ressamın çizdiği tablo da bu mekân hakkında daha fazla ayrıntıyı aktarmaktadır.

Hikâyede mekân anlatıcı tarafından gözlemlenmekte ve okuyucuya aktarılmaktadır.

“Şehir, yurt, üy, uram, urman” gibi kelimeler hikâyedeki mekânı yansıtan kelimelerdir.

1.6. SÖZ VARLIĞI

1.6.1. Atasözleri ve Deyimler

Hikâyede atasözüne rastlamamakla birlikte Türkiye Türkçesinde de kullandığımız bazı deyimleri görebilmekteyiz. “kulına İlegü, küzden yugalı, iske tüşü, küzge çağılı, küz tüşü, akıldan yazı, heyran kalı” deyimleri hikâyede tespit edilen deyimlerdir.

1. “akıldan yazı”*: Aklını kaçırmak.

“ ‘Tukta, min nişliym? Akıldan yazdım mı elle?’ dip nerse işlevine hisap birirge tİledİ.” (Ressam, s. 208)

(“Dur, ben ne yapıyorum? Aklımı mı kaçırdım?” diye ne yaptığına anlam vermek istedi.)

2. “heyran kalı”: Hayran kalmak.

“Anı kürüğe, küzetçİler heyran kaldılar: ...” (Ressam, s. 209)

(Onu görünce askeri kâşİfler hayran kaldılar: ...)

3. “iske tüşü”: Akla gelmek.

“Ul bit, isİne tüşİrüçİ bulmasa, aşarga- İçerge kireklİknİ de ünİta, ene hezirğİdey, üzİ de sizmiyçe, bİr ayagina galoş, ikİnçİ ayagina botinka kiyİp yİriy.” (Ressam, s. 207)

* “Ressam” hikâyesindeki deyimler tespit edilirken şu eserden faydalanılmıştır: **Tatar Tiliniñ Añlatmalı Süzligi**, tom I, II, III, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1977, 1979, 1981.

(O, hatırlatan olmasa, yeme- içme gerekliliğini de unutuyor, işte şimdi olduğu gibi kendisi de fark etmeden bir ayağına galoş ikinci ayağına ayakkabı giyiyor.)

4. “kulına İlegü”: Eline düşmek.

“Yulbasarlar kulına İlekken şehirde kişi bik az kaldı.” (Ressam, s. 206)

(Haydutların eline geçen şehirde çok az kişi kaldı.)

5. “küz tüşü”: Gözü takılmak.

“Küzleri yañadan yalkın İçinde kalgan yürtka tüştiler.” (Ressam, s.206)

(Gözleri yeniden alevler içinde kalan eve takıldı.)

6. “küzden yugalı”: Gözden kaybolmak.

“Maşina kuzgalıp kitti hem uzaklamıy küzden yugaldı.” (Ressam, s. 207)

(Araba hareket etti ve uzun bir süre geçmeden gözden kayboldu.)

7. “küzge çağılı”: Göze çarpmak.

“Elİğİ bala tabu yürtİ da küzge çağıldı: Yürt yangan, kara kümİrge eylengen, lekin ni gacep, şul kara kümİrler urtasında bagana hem baganada yürtnİñ viveskası kalgan.” (Ressam, s. 208)

(Önceki çocuk doğum evi göze çarptı: Ev yanmış, kömüre dönmüş, lakin ne kadar acaip, şu kara kömürlerin ortasında bir direk ve direkte evin tabelası kalmış.)

Yazar, anlattıklarını daha etkili ifade edebilmek için kültüre ve millete özgü unsurlar olarak kabul edilen deyimlere başvurmaktadır. Eserlerde kullanılan deyimler aynı zamanda yazarın yalın bir anlatım tarzını benimsemiş olduğunu da gösterir. Bu durumda Adil Kutuy’un “*Ressam*” hikâyesinde yalın bir anlatım tarzını tercih ettiğini söylemek mümkündür.

Eserin yazıldığı döneme baktığımızda yazarın, değinmesi gereken meselelerinin olduğunu görmekteyiz. II. Dünya Savaşı'nın bütün dehşetiyle devam ettiği bir dönemde yazılmış olan bu hikâye, bir aydının gözünden savaşın gerçek yüzünü anlatmakta, bu aydının düşmana karşı savaşıarak vatanını nasıl savunduğunu göstermektedir. Yazarın söylemek istediği düşünceler, hissettirmek istediği duygular ve vermek istediği mesajlar vardır. Yazarın bu mesajları okuyucuya iletebilmesi için sade bir dil kullanması oldukça doğaldır.

1.6.2. İkilemeler

“*Ressam*” hikâyesinde “kabat kabat” (tekrar tekrar), “üç dürt” (üç dört), “küp küp” (çok çok) gibi ikilemelerin yanında “söylene söylene” (söylene söylene), “ürile ürile” (yüksele yüksele), “ernip ernip” (sızlaya sızlaya) vb. zarf fiil ile kurulan tekrarlara da rastlamaktayız. Hikâyenin geneline baktığımızda ikileme ve tekrarların fazla sayıda olmadığını görmekteyiz. İkilemelerin ve tekrarların bulunduğu cümlelerde de yazarın abartılı ve etkileyici bir anlatım ortaya çıkarmak istediğini, anlattıklarını pekiştirdiğini söyleyebiliriz:

“Külmegine ut kapkan, gevdesi kısılgan ana ernip ernip nersedir kıkıra.” (Ressam, s. 209)

(Giysisi yanan, vücudu sıkışan anne sızlaya sızlaya bir şeyler söylüyor.)

“– Eyî, hetirledim! dip üzaldına söylene söylene buyawlar alıp resim yasarga kırıştı.” (Ressam, s. 207)

(– Evet, hatırladım! diye kendi kendine söylene söylene boyalar alıp resim yapmaya başladı.)

1.6.3. Yabancı Kelimeler

“*Ressam*” hikâyesinde Arapça ve Farsçadan gelip dile yerleşen kelimeleri görmek mümkündür. “Mahsus, cinayet, günah, hizmet, heyran, dehşet, şefkat, cerehet, hel, şühret, düşman, kabır, şat, selam, derece, ressam” vb. kelimeler Tatar Türkçesine yerleşmiş kelimelerdir. “*Ressam*” hikâyesinde mevcut olan “avtomobil, kartina, samolyot, kompozitor, ofitser, bombardirovşik, otryad, ştab” gibi kelimeler ise Rusçanın Tatar Türkçesi üzerindeki etkisini açıkça göstermektedir.

“*Ressam*” hikâyesinde yer alan Rusçadan alıntı kelimeler ve sıklık değerleri şu şekilde belirlenmiştir:

“kartina” (18), “ofitser” (7), “minut” (5), “partizan” (4), “faşist” (3), “otryad” (3), “maşina” (3), “stena” (2), “kerosin” (2), “gazeta” (2), “viveska” (1), “telegramma” (1), “bombardirovşik” (1), “bandit” (1), “avtomobil” (1), “kompozitor” (1), “jurnal” (1), “semfoniya” (1), “samolyot” (1), “general” (1), “materiya” (1), “nalyot” (1), “galoş” (1).

Hikâyede bulunan Rusçadan alıntı kelimelerin çoğunda Rus imlasının korunduğu söylemek mümkündür:

9. Tablo “*Ressam*” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “ <i>Ressam</i> ” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	автомобиль	автомобиль
2	бандит	бандит
3	бомбардировщик	бомбардировщик
4	вывеска	вывеска
5	газета	газета
6	генерал	генерал
7	журнал	журнал
8	картина	картина

9	керосин	керосин
10	комполитор	комполитор
11	материя	материя
12	машина	машина
13	отряд	отряд
14	офицер	офицер
15	партизан	партизан
16	симфония	симфония
17	стена	стена
18	телеграмма	телеграмма
19	фашист	фашист

Hikâyede bulunan bazı kelimelerin Rusça kökler üzerine Tatar Türkçesindeki yapım eklerinin getirilerek türetildiği de dikkati çeken bir husustur. “свастика” (svastika), “пулемёт” (pulemyot) kelimelerinin Tatar Türkçesindeki yapım ekleri ile türetildiği ve bu kelimelerin Tatar Türkçesi söz varlığına dahil edildiği görülmektedir: “свастикалы” (svastikalı), “пулеметчы” (pulemyotçı)

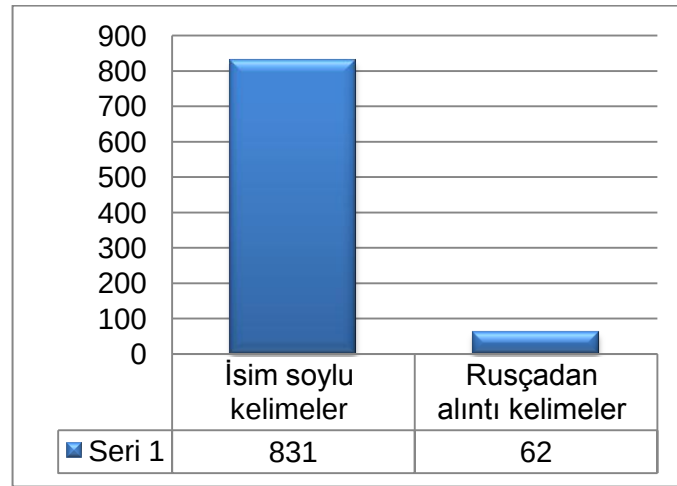
“*Ressam*” hikâyesindeki yabancı kelimelerin bazılarında ise sadece ses farklılıklarının olduğunu söylemek mümkündür:

10. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Rus İmlasındaki Şekliyle Bulunmayan Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “Ressam” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	минута	минут
2	галоши	галош

Hikâyede bulunan “minut” kelimesinde a ünlüsünün, “galoşı” kelimesinde de i ünlüsünün düştüğü görülmektedir. (minuta> minut a>ø, galoşı> galoş i>ø)

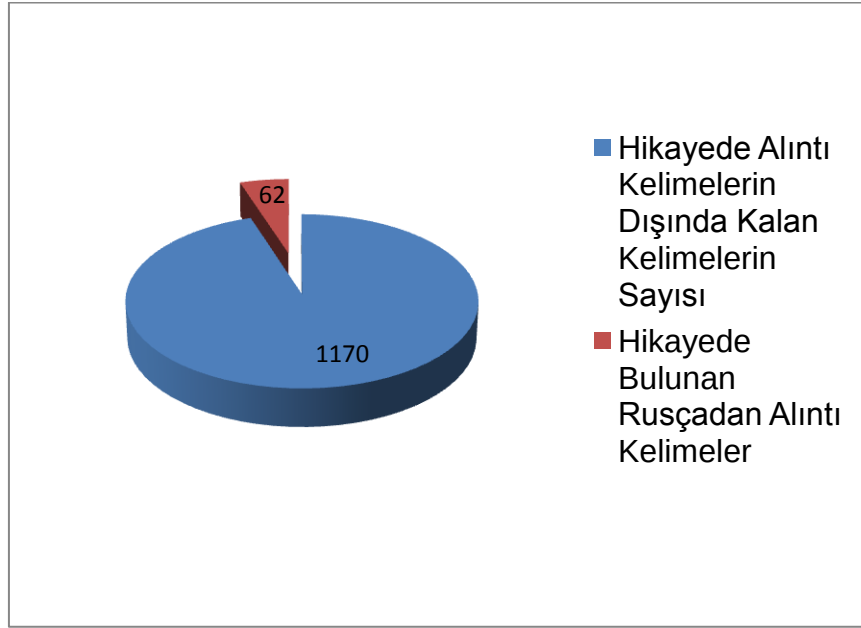
Hikâyede yer alan yabancı kelimelerin toplam sıklık değeri 64 olarak tespit edilmiştir. Hikâyedeki isim soylu 831* kelimenin 62'si Rusçadan alıntıdır. Buradan hareketle “*Ressam*” hikâyesinde %7.4 oranında Rusçadan alıntı kelimenin olduğunu söyleyebiliriz.

7. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması

“*Ressam*” hikâyesinde bulunan toplam kelime sayısı 1232’dir. Hikâyedeki Rusçadan alıntı kelimelerin, toplam kelime sayısına oranı ise %5’tir.

* Bu sayıya özel isimler dâhil edilmemiştir.

8. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

1920-1940 yılları arasında Tatar Türkçesinde Rusçanın etkisinin arttığını göz önünde bulundurduğumuzda 1941’de yazılmış olan bu hikâyede de bu etkinin izlerinin görülebileceğini düşünmekteyiz. Yine de hikâyede %5 oranında bulunan Rusçadan alıntı kelimelerin sayısının o döneme göre çok fazla olmadığını söylemek mümkündür.

1.6.4. Kelime Türleri

“Ressam” hikâyesindeki kelimelerin türleri *isim soylu kelimeler* (isim, sıfat, zamir, zarf, edat) ve *fiil unsurları* (fiil, sıfat- fiil, zarf- fiil, isim- fiil) olarak değerlendirilecektir.

Hikâyede bulunan kelimelerin toplam sıklık değeri 1232 olarak tespit edilmiştir.

1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler

Hikâyede yer alan isim soylu kelimelerin toplam sıklık değeri 831 olarak belirlenmiştir. Tespit ettiğimiz bu sayı, isim, sıfat, zamir, zarf ve edat olarak kullanılan kelimelerin toplam sıklık değeridir.

11. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri*

SIRA	İSİM SOYLU KELİMELE	SIKLIK DEĞERİ
1	ul (ul, aḡa, anıḡ, anda, anı...)	40
2	DA, hem	27
3	kartina	18
4	ressam, yḡrt	14
5	bḡr, ḡz, bala, bu	13
6	kıḡı	11
7	bik	9
8	ḡy, bḡz, lekin, bḡlen	8
9	ḡeḡer, ḡatın, e, ofitser, alar, kul	7
10	ḡul, inḡ, resḡm, sḡz, ḡḡın, yuk	6
11	min, dḡḡman, ayak, yan, sin, minut, ḡzak, ikḡnḡı, kirek	5
12	yaḡḡı, ut, kız, ḡalḡk, yalkın, partizan...	4
13	ḡst, faḡist, aḡıḡıḡ, bḡrḡnḡı, nelet, otryad, dḡnya, bḡmba, kḡn, ḡey, kḡz...	3
14	sḡz, tereze, stena, ḡuḡındıy, kḡmḡr, kḡlmek, yangın, maḡına, gazeta, kerosin, ḡlḡk, ḡḡ, kiḡe, tapkır, urta, kḡreḡ, ḡat, selam, icat, izḡı, taḡ, ḡanım, sengat...	2

* Tabloda özel isimlere yer verilmemiştir.

15	urman, bizgek, biraz, viveska, telegramma, jurnal, vakıyga, uçkın, birazdan, takta, cinayet, büyük, tabigatlı, ekemetrek, derece, dehşet, dan, cıynak, tutaş, artlı, yara, arıganlık, art, ataklı, avtomobil, şundi, ak, ştab, şefkat, şat, şefkatli, altın, yazmış, batır, baş, başka, yaralı, yulbasar, yüdrık, bandit, kük, samolyot, general, pulemyotçı, sıldat, hücüm, bombardirovşık, semfoniya, kompozitor ...	1
----	--	---

İsim soylu kelimelerin içinde en çok “ul” (40) kelimesinin tekrarlandığını görmekteyiz. Daha önce de belirttiğimiz gibi “*Ressam*” hikâyesi hikâye kahramanının dışında bir anlatıcı tarafından aktarılmaktadır. En çok tekrarlanan kelimenin “ul” olması yazarın anlatım tarzını yansıtmaları açısından önemlidir. “Ul” kelimesinden sonra en sık kullanılan kelime “hem” (27) dir. “Hem”, kelimeleri ve cümleleri bağlayan bir bağlama edatıdır. “*Ressam*” hikâyesinde de bu kelime, kelimeleri de bağlamakta, bağlı cümleler de oluşturmaktadır.

Hikâyede birer defa kullanılan kelimeler oldukça fazladır. Bu durum, yazarın kelime hazinesinin ne kadar geniş olduğunu ve kelimeleri kullanma konusundaki ustalığını göstermesi açısından oldukça önemlidir. Yazar belli kelimeler üzerinde yoğunlaşmamakta, kelimelerin çoğunu birer defa kullanmaktadır.

Listenin üçüncü sırasında yer alan “kartina” (18) kelimesi yazarın fikir dünyası hakkında bilgi verebilecek nitelikte bir kelimedir. Daha önce de söylediğimiz gibi Adil Kutuy, sanata önem veren bir yazardır ve hikâyelerinde de sanattan faydalanır. Bir ressamın savaş karşısındaki tutumunun anlatıldığı “*Ressam*” hikâyesinde, hikâyenin kahramanı Maks Latis’in yaptığı tablo

okuyucuya savaşı etkili bir şekilde tasvir etmektedir. Hikâyenin okuyucu üzerindeki etkisini anlatabilmek için böyle bir yol seçen yazarın “kartina” (tablo) kelimesini sık kullanması oldukça doğaldır.

Hikâyede özel isim olarak “Latis” (8), Maks (7), Maks Latis (4), Gitler (3), Nemets (1), Meskev (1) isimlerine yer verilmektedir. Gitler ve Nimits kelimeleri o dönemdeki Rus- Alman mücadelesini gösteren kelimeler olarak değerlendirilebilir.

Hikâyede geçen isimler incelendiğinde sanatın, sanatçının ve mücadelenin ön planda tutulduğunu görmek mümkündür. “ofitser” (7), “düşman” (5), “partizan” (4), “ut” (4), “otryad” (3), “faşist” (3), “bumba” (3), “Gitler” (3), “küreş” (2), “Nemets” (1), “sığış” (1), “batır” (1), “süldat” (1), “ştab” (1), “samolyot” (1) “pulemyotçı” (1), “bombardirovşik” (1), “bandit” (1), “general” (1), “hücum” (1) isimleri yazarın mücadele ile ilgili olarak kullandığı kelimelerdir ve bu gruptaki isimlerin sıklık değeri 45’tir.

“kartina” (18), “ressam” (14), “resim” (6), “sengat” (2), “icat” (2), “semfoniya” (1), “kompozitor” (1) kelimeleri ise yazarın sanatla ilgili olarak kullandığı kelimelerdir. Bu gruptaki kelimelerin sıklık değeri 44’tür.

Görüldüğü gibi sanat ve mücadele ile ilgili kelimelerin sıklığı birbirine oldukça yakındır. Mücadele ile ilgili kelimeler, sanat ile ilgili kelimelere göre sıklık bakımından daha fazladır. 1941 yılında, mücadele yıllarında yazılmış bir hikâyede bu mesele ile ilgili kelimelere yer verilmesi oldukça doğaldır. Bunun dışında Adil Kutuy’un daha önceki hikâyelerinde de önem verdiği “aydınlar meselesi, yeni insan ortaya koyma meselesi”nin de etkisiyle mücadele yıllarında sanat ve sanatçıya hikâyede yer verilmektedir. Özel isimlerde de bunların yansımaları görmek mümkündür.

1.6.4.1.1. Zamirler

Hikâyede geçen zamirlerin toplam sıklık değeri 93 olarak tespit edilmiştir.

1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri

12. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri

Kişi Zamirleri	Sıklık Dereceleri
min	5
sin	5
ul	33
biz	8
siz	2
alar	7

Kişi zamirlerinden sıklık derecesi en fazla olan “ul”dur. Daha önce de belirttiğimiz gibi anlatıcı, hikâyesinde bir kahramanın başından geçenleri III. tekil kişili anlatım ile anlatmaktadır. Bu nedenle hikâyede “ul” zamiri sıklığı en fazla olan zamirdir. Hikâyede “min” I. tekil kişi ve “sin” II. tekil kişi zamirlerini ise daha çok konuşma cümlelerinde görmekteyiz:

“– Yarıy, yarıy. **Min** uzaklamam, huşuğuz, didi ressam...” (Ressam, s. 207)

(– Olur, olur. Ben geç kalmam, hoşçakalın, dedi ressam...)

“– Ene karagız nerse kaldı. Kil, kızım, kara, bala tabu yurtı idi bu. **Sin** de şul yurttı tudın.” (Ressam, s. 207)

(– İşte bakınız ne kaldı. Gel, kızım, bak, çocuk doğum evi idi bu. Sen de o yurttı doğdun.)

“Sin” zamirini hikâyenin sonunda yer alan, Maks Latis’in eşinin yazmış olduğu mektupta da görmekteyiz. Mektuplarda anlatım daha samimidir ve “min, sin” gibi zamirlerin kullanımı bu samimiyeti ifade etmektedir.

Hikâyede “ul” dan sonra sıklığı en fazla olan zamir “biz” dir. “biz” zamiri, birlikte yapılan işleri belirtir ve yapılan işe başka kişilerin de dahil edildiğini ifade eder.

“Düşman ciñilir hem **bız** yañadan tujan kalabızga kaytırbız.” (Ressam, s.210)

(Düşman yenilir ve biz yeniden vatanımıza döneriz.)

1.6.4.1.1.2. Dönüşlülük Zamiri

Dönüşlülük zamiri olan “üz” hikâyede 13 defa geçmektedir.

“Yuk alay tüğil, yalkın **üzİ** ‘bala’ süzinnen kurıkkın, üyalgan sıman çitke üriİle.” (Ressam, s.209)

(Yok, öyle değil, ateş kendisi “çocuk” sözünden korkmuş, utanmış gibi dışarıya yükseliyor.)

“Birazdan general **üzİ** kırıp karar!” (Ressam, s. 208)

(Birazdan general kendisi gelip bakar!)

1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri

İşaret zamiri olarak hikâyede “ul” (6) ve “bu” (5) kelimeleri mevcuttur:

“Maks Latis yaña kartina yanına kildİ hem **anı** in kadİrlİ eybİr itİp kaya yeşİrİrge bİlmiyçe uzak vakıt aptırap yİrdİ.” (Ressam, s. 208)

(Maks Latis, yeni tablonun yanına geldi ve onu en değerli şey olarak görüp nereye saklayacağını bilmeden uzun süre şaşkın gezdi.)

“Kartina Meskewge citkeç, **anı** karar üçİn mİñnerçe ħalık kürgezmege agİldı.” (Ressam, s. 209-210)

(Tablo Moskova’ya gidince onu görmek için binlerce kişi sergiye akın etti.)

“- **Münısı** kirekmiy!” (Ressam, s. 208)

(- Bu gerekmez!)

“Kil, kızım, kara, bala tabu yİrtı idİ **bu**.” (Ressam, s. 207)

(Gel, kızım, bak, çocuk doğum evi idi bu.)

“...**münnan** bir gine minut ilik bizgek tütikanday kaltıranan kişî hezîr ni üçündür yılmayıp kuydı.” (Ressam, s.207)

(...bundan sadece bir dakika önce sıtma tutmuş gibi titreyen insan, şimdi nedendir gülerek bıraktı.)

1.6.4.1.1.4. Belgisiz Zamirler

Hikâyede “bîrsî” (2), “bütenner” (1), “eybîr” (1), “nersedîr” (1), “elle kay” (1) kelimelerinin belgisiz zamir olarak kullanıldığı görülmektedir.

“Şuşındıy minutta, **bütennerge** yardım kürsetîrge kirek çakta, şeherden aşığıç çıgıp kitünî ul cinayetke sanadı hem kalırğa buldı.” (Ressam, s.206)

(Bu dakikada, başkalarına yardım etmesi gereken zamanda, şehirden aceleyle gitmeyi cinayet saydı ve kalmalıydı.)

“Maks Latis yaña kartina yanına kildî hem anı in kadîrlî **eybîr** itîp kaya yeşîrîrge bîlmiyçe uzak vakıt aptırap yûrdî.” (Ressam, s. 208)

(Maks Latis, yeni tablonun yanına geldi ve onu en değerli şey olarak görüp nereye saklayacağını bilmeden uzun süre şaşkın gezdi.)

“Lekin ressam üzîniñ in kıymmetlî kartinalarınnan **bîrsîn** küterîp üyden çıkkanda, karşıdagı yûrt üstüne bîr- bîr artlı bîrniçe bûmba tûştî hem kûçlî yangın küterîldî.” (Ressam, s.206)

(Lakin ressam en kıymetli tablolarından birini alıp evden çıktığında karşıdaki evin üstüne birbiri ardına pek çok bomba düştü ve büyük bir yangın çıktı.)

“Annarı **elle kaydan** küp küp itîp kerosin tabıp kîrdî, kerosinnı idenge, stenalarga hem ofitser saklarga kuşkan kartinalarga sibîp çıktı.” (Ressam, s.208)

(Sonra onları parçalayıp benzin bulup geldi, benzinini döşemelere, duvarlara ve subaydan saklamaya çalıştığı tablolara serpti.)

“Külmegîne ut kapkan, gevdesî kısılgan ana ernîp ernîp **nersedîr** kıçkıra.” (Ressam, s. 209)

(Giysisi yanan, vücudu sıkışan anne sızlaya sızlaya bir şeyler söylüyor.)

1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri

“*Ressam*” hikâyesinde soru zamiri olarak “kım” (2) ve “kaya”(1) kelimelerinin kullanıldığı tespit edilmiştir.

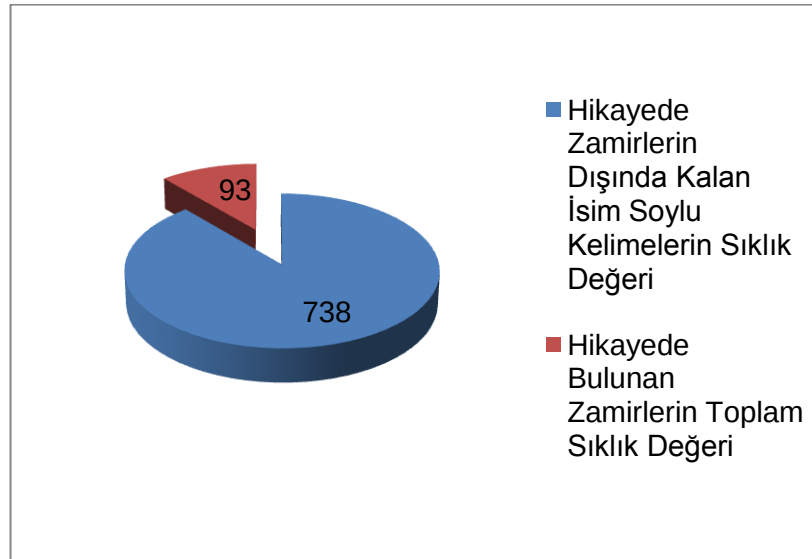
“- **Kım** munda huca?” (Ressam, s. 208)

(Buranın sahibi kim?)

“- İşitkenim bar, **kaya** sūñ ul üzi?” (Ressam, s. 208)

(Duymuştum, kendisi nerede?)

“*Ressam*” hikâyesinde bulunan zamirlerin sıklık değerinin isim soylu kelimelerin toplam sıklık değerine oranı %11.1 olarak tespit edilmiştir.

9. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.2. Sıfatlar

Hikâyede bulunan sıfatların toplam sıklık değeri 82 olarak tespit edilmiştir. “*Ressam*” hikâyesinde bulunan niteleme sıfatlarının sıklık değeri 35, belirtme sıfatlarının sıklık değeri ise 47’dir.

Hikâyede tek başına isim olarak da kullanılabilen kelimelerden oluşmuş niteleme sıfatlarının sık kullanılanları şunlardır: “kara” (3), “kıymmetli” (2), “kurkınıçlı” (2), yaşı (2), “izgi” (2), “kuyı” (1), “üzliksiz” (1), “yaşa” (1), “iski” (1), “buş” (1), “kırgıy” (1), “şefkatli” (1), “ataklı” (1), “büyük” (1), “küçli” (1), “kadırlı” (1), “çit” (1)...

“E faşistlar şuşındıy **izgi** yürtlarını bumbaga tütalar.” (Ressam, s. 207)
(Ama Faşistler böyle mukaddes yerleri bombalıyorlar.)

“**Şefkatli** ana, yangınnan hem cerehetlenüden saklar üçün, balanı alga suzgan.” (Ressam, s. 209)

(Şefkatli ana, yangından ve yaralanmaktan korumak için çocuğunu önüne almış.)

“Yürt yangan, **kara** kümırge eylengen, lekin ni gacep, şul **kara** kümırler urtasında bagana hem baganada yürtniñ viveskası kalgan.” (Ressam, s. 208)

(Ev yanmış, kömüre dönmüş, lakin ne kadar acaip, şu kara kömürlerin ortasında bir direk ve direkte evin tabelası kalmış.)

Hikâyede eklendiği kelimelerden sıfat yapan -ki eki ile oluşturulan niteleme sıfatlarına da rastlanmaktadır: “karşıdagı (yürt)”, “kulındagı (kartina)”, “tübendegi (süzler)”, “mundagı (halık)”, “resimnerdegı (yaralangan kişiler)”. Bu şekilde kurulan niteleme sıfatlarının sayısı da 4’tür.

“*Ressam*” hikâyesinde bulunan belirtme sıfatlarının toplam sıklık değeri 47’dir. Bu sıfatların 23’ü sayı sıfatı, 16’sı işaret sıfatı, 8’i ise belgisiz sıfat olarak tespit edilmiştir.

Hikâyede işaret sıfatı olarak “bu” (6), “şul” (6), “şuşındıy” (2), “ul” (1), “şundıy” (1); belgisiz sıfat olarak “bır” (3), “bırniçe” (2), “niçe” (1), “bütün” (1), “üç dürt” (1); sayı sıfatı olarak ise “bır” (9), “ikinci” (4), “bırinci” (3), “mıñ” (2),

“süňgi” (2), ũç (1), “mĩnerçe” (1), “iki” (1) kelimeleri kullanılmıştır. Hikâgede soru sıfatına rastlanmamıştır:

“Altın ħerifler bĩlen yazılğan **bu** süzler yũrekke ũk barıp kĩreler.” (Ressam, s. 209)

(Altın harfler ile yazılmış olan bu sözler yũreęe işliyor.)

“Lekin ressam ũzĩnĩn in kıymetli kartinalarinnan bĩrsĩn kũterĩp ũyden çıkkanda, karşıdagı yũrt ũstĩne bĩr- bĩr artlı **bĩrniçe** bũmba tũřtı hem kũçli yangın kũterildi.” (Ressam, s.206)

(Lakin ressam en kıymetli tablolarından birini alıp evden çıktığında karşıdaki evin ũstũne birbiri ardına pek çok bomba dũřtı ve bũyũk bir yangın çıktı.)

“Kartina astında **ũç** süz- ana kıçkırgan süzler bulırğa kirek:

– Gitlerga **mĩn** nelet!” (Ressam, s. 209)

(Tablonun altında ũç söz- annenin haykırdığı sözler olmalı:

– Hitler’e binlerce lanet!)

“**Bĩrĩnçi** kũrũde anı kĩm diyerge de bĩlmedĩler.” (Ressam, s. 209)

(İlk görũřte onun kim olduğunu da bilemediler.)

13. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Belirtme Sıfatlarının Sıklık Değerleri

Sıfat Tũrleri	Sıklık Değeri
Sayı Sıfatları	23
İşaret Sıfatları	16
Belgisiz Sıfatlar	8

Hikâgede işaret sıfatları olan “bu” ve “şul” kelimelerinin fazlaca kullanıldığını görmekteyiz. “*Ressam*” hikâyesinde uzaktaki nesneler için “şul”, daha yakındaki varlıklar için “bu” kelimesi kullanılmıştır.

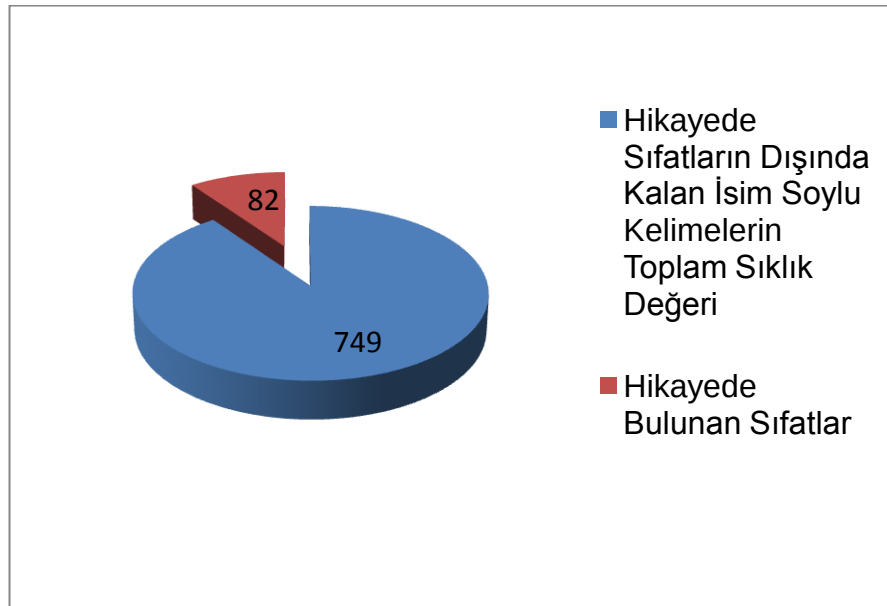
“*Ressam*” hikâyesinde sıfat fiillerle kurulmuş sıfat tamlamaları da mevcuttur:

“yangan yrt” (yanan yurt), “yaralangan kartinalar” (yaralanan tablolar), “cezalangan balalar” (cezalandırılan çocuklar) vb.

Hikâyede hareket tasvirlerinin fazla olduğunu daha önce belirtmiştik. Sıfat- fiiller ekleri ile oluşturulan sıfatların da daha çok hareket tasvirlerinde kullanıldığını görmekteyiz. “*Ressam*” hikâyesinde sıfat- fiillere ve bu unsurlarla oluşmuş sıfat tamlamalarına fazlaca rastlamaktayız. Bu durum yazarın hareketli bir üsluba sahip olduğunu göstermektedir.

14. Tablo “*Ressam*” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sıklık Dereceleri ve Sıfatların Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

Sıfatlar	Sıklık Dereceleri
Niteleme Sıfatları	35
Belirtme Sıfatları	47
Toplam Sıfat Sayısı	82
Sıfatların Sıklık Değeriinin İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değeriine Oranı	%9.8
Sıfatların Sıklık Değeriinin Toplam Kelimelerin Sıklık Değeriine Oranı	%6.6

10. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.3. Zarflar

“*Ressam*” hikâyesindeki zarfların sayısı 42 olarak tespit edilmiştir. Bu sayıya tek başına isim olarak kullanılabilen kelimeler ile ikilemeler dahil edilmiş, zarf fiiller ve zarf- fiillerle kurulan tekrarlar (kalıplaşmış durumda olanlar hariç) dahil edilmemiştir.

1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları

“*Ressam*” hikâyesindeki zaman zarflarının toplam sıklık değeri 9 olarak tespit edilmiştir. Kelime gruplarından meydana gelmiş olan zarfların sayısı da 12 olarak tespit edilmiştir.

“*uzak*” (3), “*hezîr*” (2), “*kiçe*” (1), “*tañda*” (1), “*hiçkayçan*” (1), “*bîrazdan*” (1) kelimeleri hikâyede zaman zarfı olarak kullanılan kelimelerdir.

“**Bîrazdan** general üzi kırıp karar!” (Ressam, s. 208)

(Birazdan general kendisi gelip bakar!)

“Büyük icat **hiçkaycan** yugalmıy.” (Ressam, s. 209-210)

(Büyük eser hiçbir zaman kaybolmaz.)

“**Tan**da anın üyine bir ofitser kilip kırdı.” (Ressam, s.208)

(Tan vakti onun evine bir subay girdi.)

“Halık **kiçe** ök, düşman ırgıtkan bumbalardan üylerge ut kapkaç uk, aşığıç revişte şeherden çıgıp kitti.” (Ressam, s.206)

(Halk gece düşmanın attığı bombalardan evleri alev alınca çabucak şehirden ayrıldı.)

“...münnan bir gine minut ilik bizgek tütkinday kaltırangan kişi **hezir** ni üçündür yılmayıp kuydı.” (Ressam, s.207)

(...bundan sadece bir dakika önce sıtma tutmuş gibi titreyen insan, şimdi nedendir gülerek bıraktı.)

“Maks gadetince, hatının çakırdı, anın **üzak** cavap birmiy türuwına gaceplendi.” (Ressam, s. 207)

(Maks âdet olduğu gibi eşini çağırdı, onun uzun süre cevap vermemesine şaşırdı.)

“*Ressam*” hikâyesinde zaman ifade eden kelime gruplarının da cümlelerde zarf tümleci olarak kullanıldığını görmekteyiz:

“bir gine minut ilik, şul uk minutta, bu minutta, şuşındıy minut, bütünnerge yardım kürsetirge kirek çakta, in kurkıncılı minutta, tün buyı, tünle bülen, uzak vakıt, ahır çikte, ikınçı künniñ taqında, tünnerniñ birsinde...”

1.6.4.1.3.2. Azlık- Çokluk Zarfları

İncelediğimiz hikâyede yer alan azlık- çokluk zarflarının sıklık değeri 16'dır: “bik” (9), “in” (6), “az” (1).

“Yulbasarlar kulına ilekken şehirde kişi **bik az** kaldı.” (Ressam, s. 206)

(Haydutların eline geçen şehirde çok az kişi kaldı.)

“Maks Latis yaņa kartina yanına kildĭ hem anı **in** kadĭrlĭ eybĭr itĭp kaya yeŝĭrĭrge bĭlmiyçe űzak vakıt aptırap yűrdĭ.” (Ressam, s. 208)

(Maks Latis, yeni tablonun yanına geldi ve onu en değerli şey olarak görüp nereye saklayacağını bilmeden uzun süre şaşkın gezdi.)

1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları

Hikyede soru zarfı olarak “nik” (1) kelimesinin kullanıldığı görülmektedir.

“E min **nik** kaldım sűņ?” (Ressam, s. 207)

“Ben niye kaldım ki?”

1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları

İnceledięimiz hikyede yer alan durum zarflarının sıklık deęeri 16 olarak tespit edilmiŝtir. “nik” (2), “tiz” (2), “yaņadan” (2), “aŝıgıç” (2), “yaĥŝı” (2), “ĥezĭrgĭdey” (1), “bűtĭnley” (1), “kűĝsĭz” (1), “gadetĭnçe” (1), “tĭrĭley” (1), “kabat kabat” (1).

“Kűzlerĭ **yaņadan** yalkın içinde kalgan yűrtka tűŝtĭler.” (Ressam, s.206)

(Gözleri yeniden alevler içinde kalan eve takıldı.)

“Maks **gadetĭnçe**, ĥatının çakırdı, anıņ űzak cavap birmiy tűruwına gaceplendĭ.” (Ressam, s. 207)

(Maks det olduğu gibi eşini çağırdı, onun uzun süre cevap vermemesine şaşırdı.)

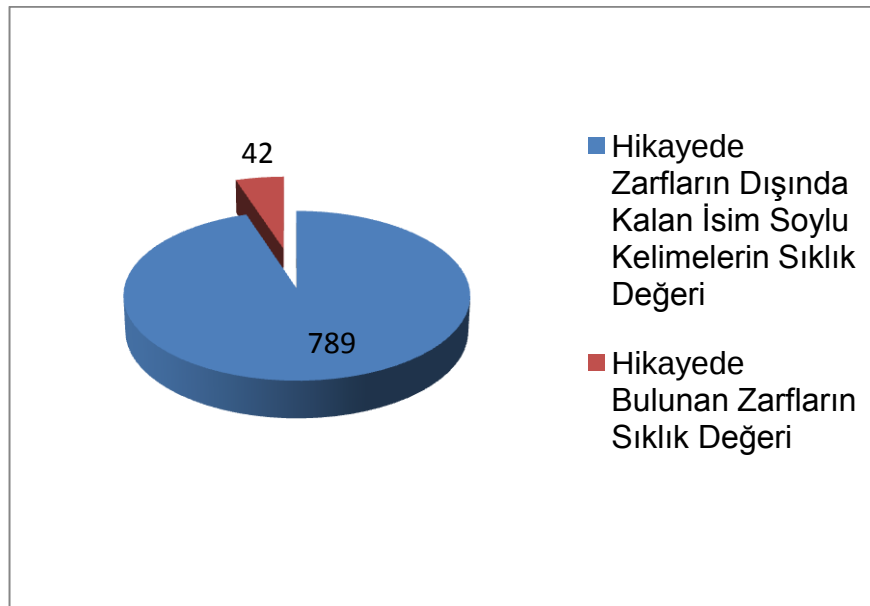
“Ressam ayakka **tiz** bastı.” (Ressam, s. 209)

(Ressam abuk ayağa kalktı.)

15. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sıklık Değerleri

Zarf Çeşitleri	Sıklık Değeri
Durum Zarfları	16
Zaman Zarfları	9
Azlık- Çokluk Zarfları	16
Soru Zarfları	1
Yer- Yön Zarfları	0
Zarfların Toplam Sıklık Değeri	42

“Ressam” hikâyesinde bulunan zarfların hikâyedeki isim soylu kelimelerin toplam sıklık değerine oranı %5 olarak tespit edilmiştir.

11. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

“Ressam” hikâyesinde isimlerin, sıfatların, zamirlerin ve zarfların yanında bazı edatların da kullanım sıklığının fazla olduğu görülmektedir. “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinde olduğu gibi “Ressam” hikâyesinde de bağlama edatları olan “DA” (27) ve “hem” (27) kelimelerinin en sık kullanılan kelimeler arasında olduğu görülmektedir.

1.6.4.2. Fiiller

Hikâyede bulunan fiillerin toplam sıklık değeri 377 olarak belirlenmiştir.

16. Tablo “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Dereceleri

SIRA	KELİME	SIKLIK DEĞERİ
1	di-	21
2	i-	15
3	kara-	12
4	kit-, kal-,	11
5	tūr-, bul-, al-	9
6	kil-	8
7	çık-, kır-, kışkır-, yan-,	6
8	kūr-, bir-,	5
9	sakla-, tüş-, bıl-	4
10	yasa-, yaralan-, kūrın-, üzakla-, aşık-, kısıl-, kırış-, ürıl-...	3
11	Kürset-, kapla-, kayt-, kūt-, kirek-, kaç, yasal-, süylen-, uyla-, üp-, ūnıt-, tap-, taral-, tîle-, kūtıl-, iç-, anla-, bar-, hetirle-...	2
12	Yalvar-, tūrt-, başlan-, yarat- cıy-, tūyıl-, ukı-, basıl-, ūyal-, cezalan-, ukıl-, urnaş-, ūzat-, yalganla-, aptıra-, yeşir-, at-, çirkan-, şatlandır-, ırgıt-, üyren-, ütir-, çenç-, aşı-, devala-, yazıl-, yırtıl-, tirge-, taşla-, tanı-, tapşır-, sızla-...	1

İncelediğimiz hikâyede bulunan fiillerin 109'u (%28.9'u) hikâyede birer defa kullanılmıştır. Hikâyede isimlerin de çeşitli olduğunu belirtmiştik. Fiillerde de aynı durum söz konusudur. Yazar, hareketleri farklı kelimelerle dile getirmiş, zengin bir kelime dünyası ortaya koymuştur.

“di-” (21) fiilinin “*Ressam*” hikâyesinde en çok kullanılan fiil olması hikâyede dolaysız üslubun hâkim olduğunu kanıtlar niteliktedir.

“i-” (15) fiili kullanım sıklığı bakımından ikinci yer almaktadır. “i-” 12 defa ek fiil olarak, 3 defa da birleşik fiil yapısında yardımcı fiil olarak kullanılmıştır.

Sıklığı bakımından dikkati çeken diğer fiil ise “kara-” (12)’dir. Anlatıcı olayları gördüğünü hem hikâyede kullandığı kip ile hem de sık kullandığı kelimelerle göstermektedir.

İncelediğimiz hikâyede zarf- fiiller, sıfat- fiiller ve isim- fiillerden daha fazla kullanılmıştır. Hikâyede bağlama zarf- fiili olan “-p”nin sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Bu zarf- fiil “iki kılışın birbiri ardınca veya aynı zamanda gerçekleştiğini gösterir.”¹⁵⁵ Daha önce hikâyede yer alan tasvirlerin genellikle hareket tasviri olduğunu belirtmiştik. Zarf- fiillerin sıklıkla kullanımı hareketli üslubu gösteren önemli bir özellik olarak görülmektedir:

“Halık kiçe ök, düşman ırgıtkan bûmbalardan üylerge ut **kapkaç** uk, aşığıç revışte şherden **çıgıp** kitti.” (Ressam, s. 206)

(Halk gece düşmanın attığı bombalardan evleri alev alınca çabucak şehirden gitti.)

“Maşina **kuzgalıp** kitti hem **üzaklamıy** küzden yugaldı.” (Ressam, s. 207)

(Araba hareket etti ve uzun süre geçmeden gözden kayboldu.)

Hikâyede sıfat- fiil eki olarak en çok -GAn (geçmiş zaman sıfat- fiili) kullanılmıştır. “Bu ek, yüklemi olduğu iç cümleyi bütünüyle baş cümleinin unsurlarından birine sıfat yapar.”¹⁵⁶ Hikâyede ağırlıklı olarak geçmiş zaman kullanılmış olduğu için sıfat- fiillerin de çoğunlukla geçmiş zaman sıfat- fiili olarak kullanılmış olması doğaldır:

¹⁵⁵ Banguoğlu, a.g.e., s. 429.

¹⁵⁶ Banguoğlu, a.g.e., s. 423.

“Altın herifler bilen **yazılğan** bu süzler yürekke ök barıp kireler.”
(Ressam, s. 209)

(Altın harfler ile yazılmış bu sözler, yüreğe işliyor.)

“Lekin bu turıda ul bütünley uylamadı, çünkü dörlep **yangın** yürtlerden **tüşken** yakıtlık aña citerlik idı.” (Ressam, s. 207)

(Lakin bu konuda o fazla düşünmedi, çünkü gürleyip parlayarak yanan evlerden düşen ışık ona yeterli idi.)

Hikâyede sıfat- fiillerle kurulmuş sıfat tamlamaları da göze çarpmaktadır. Bu tamlamalar bize yazarın seçimini göstermekte, dolayısıyla hikâyenin de öznel olmasını sağlamaktadır. “Sıfat tamlamaları daha çok tasvir, dolayısıyla duygu ağırlıklı kavramların işaretlenmesinde başvuru yapılarıdır.”¹⁵⁷ Bu tamlamalar yazarın duygu ve düşüncelerini göstermekte, dolayısıyla hikâyenin de öznel olmasını sağlamaktadır:

“Yulbasarlar kulına İlekken şehir” (Ressam, s. 206)

(Haydutların eline geçen şehir)

“resimnerdegı yaralangan kişiler” (Ressam, s. 208)

(Resimlerdeki yaralanan kişiler)

“ana kıçkırgan süzler” (Ressam, s. 209)

(Annenin haykırdığı sözler)

Hikâyede çoğunlukla etken çatılı fiiller kullanılmıştır. Etken çatılı fiillerin yanında hikâyenin belli kısımlarında edilgen çatılı fiillerin kullanıldığı da görülür. “Fiilin edilgen ve dolayısıyla geçişsiz olması eylemin irade dışı, bir başkası tarafından veya kendi kendine oluşmasıyla gerçekleştiğini ifade eder.”¹⁵⁸ Hikâyede edilgen çatılı eylemler başkası tarafından yapılan işleri göstermektedir:

“Aña mahsus avtomobil **birıldı**.” (Ressam, s. 206)

(Ona özel otomobil verildi.)

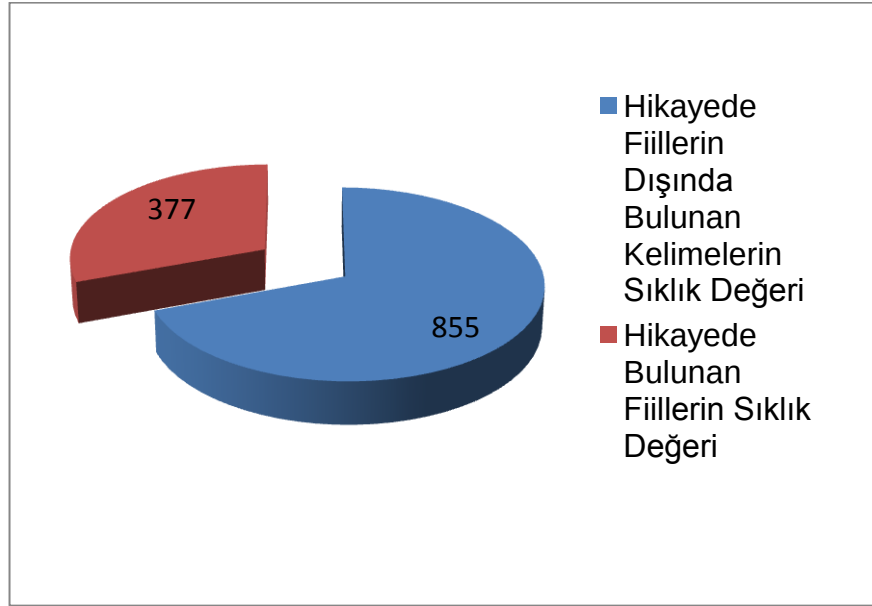
“Anıq isimine gazetalarda kutlav telegrammaları **basıldı**, radio aşu selam hatları **ukıldı**.” (Ressam, s. 210)

¹⁵⁷ Muhsine Börekçi, Yusuf Tepeli, “Tarık Buğra’nın ‘Ömer’ Adlı Hikâyesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 6, 1996, s. 38.

¹⁵⁸ Fatih Özek, “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Ölümünden Sonra Adlı Şiirinin Dilbilimsel Açısından İncelenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt 11, sayı 2, 2001, s. 152.

(Onun adına gazetelerde kutlama telgrafları çekildi, radyodan selam mektupları okundu.)

“*Ressam*” hikâyesinde bulunan fiillerin sayısının hikâyedeki toplam kelime sayısına oranı %30.6 olarak tespit edilmiştir.

12. Grafik “Ressam” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

4. BÖLÜM

1. ADİL KUTUY'UN “VÜCDAN GAZABI” HİKÂYESİNDE DİL VE ÜSLUP

Adil Kutuy'un 1939 yılında yazmış olduğu “*Vücdan Gazabı*” hikâyesi, daha önce işlediği bir suçun vicdan azabından kurtulamayan ünlü bir doktoru anlatmaktadır. Yazarın, hikâyelerinde aydınları anlattığını, kişi problemini ele aldığını daha önce belirtmiştik. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de yazar bir doktoru, onun halka hizmetini anlatmaktadır.

İncelediğimiz diğer hikâyelerde yapmış olduğumuz gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinin de kısa bir özetini vermeyi, daha sonra hikâyenin inceleme kısmına geçmeyi uygun gördük. Böylece hikâyenin konusunu daha iyi anlayabilmemiz ve incelemeleri daha dikkatli yapabilmemiz mümkün olacaktır.

Hikâyede yıllar önce yaşadığı üzüntü verici bir olayın pişmanlığını yaşayan tanınmış bir hekimin duyguları ve düşünceleri yansıtılmaktadır. Hikâye kahramanı ünlü hekim Riza Recepov, Rüstem isimli bir çocuğu tedavi etmeye gittiğinde uzun bir zaman önce yaşadığı bir olayı hatırlar. Gittiği evde ölümünde kendisinin de suçlu olduğunu düşündüğü Tahir Kaharmanov'un resmini gören Riza Recepov, o dehşetli günlere geri döner. Günlerce odasından çıkmaz, eşiyle konuşmaz, hayata küser. Riza Recepov, yaşadığı olayı yazdığı bir mektupta anlatır. Bu mektupta Riza Recepov'un daha önce çalıştığı bir hastanenin başhekiminin ihtilal karşıtı biri olduğu ve yaralı halde hastaneye getirilen komutan Tahir Kaharmanov'u ölüme terk ettiği, herkese de Tahir Kaharmanov'un hayatını kaybettiğini bildirdiği yazmaktadır. Tahir Kaharmanov, yaşama azmi ile hayata tutunur, ancak Riza Recepov'un onun yaşadığından yıllarca haberi olmaz. Riza Recepov o dönemde bu üzücü olaya engel olamadığı için kendini suçlar. Riza Recepov, Tahir Kaharmanov'un resmini gördükten sonra her şeyi açıklayıp cezasını çekmeye razı olur ve suçunu itiraf etmek üzere gittiği makamda karşısında Tahir Kaharmanov'u bulur. Kaharmanov ona bu olayda suçlu olmadığını, olayın yıllar önce araştırılıp incelendiğini söyler. Vakanın üzerinde

durulmamasında Recepov'un değişmesinin de etkili olduğunu belirtir. Riza Recepov, yıllardır çektiği vicdan azabından kurtulur, dürüst bir insan olmanın mutluluğunu yaşıar.

Hikâyede görüldüğü gibi olaylar Tahir Kaharmanov'un oğlu Rüstem'in hastalanması ve Rüstem'i tedavi etmek üzere ünlü bir doktorun gelmesi ile başlamaktadır. Olayın düğüm kısmı ise ünlü Doktor Recepov'un, gittiği evin duvarında yıllar önce ölüme terk ettiği Tahir Kaharmanov'un resmini görmesi ve Tahir Kaharmanov'un, tedavi ettiği çocuğun babası olduğunu öğrenmesidir. O andan itibaren Recepov, uzun zamandır hatırlamadığı, ona vicdan azabı çektiren olayı hatırlar:

“Tahir kaharmanovniğ resimni hem hatının kürü Recepovni münnan unsigiz yıl ilik bulgan vakıygalarga alıp kitti. Ul, kaya barasın bilmiyçe, başın tüben salıp, uram buyınça atladı. Temam ünıtilgan, ünıtılmasa da bik siyrek iske tüşken hem iske tüşken sayın küñilni bürçıgan, vücdanni gazaplagan facigalı tün kütüçkiç kürniş bulıp yañadan küz aldına kalıktı. Kaharmanovnię resimni kürü dotsent Recepovta üz- üzine nefret tudırdı, ütken türmişına legnetler ukıttı.” (VG, s.179)

(Tahir Kaharmanov'un resmini ve hanımını görmek Recepov'u bundan on sekiz yıl önce olan olaylara götürdü. Nereye gideceğini bilmeden başını aşağı eğip sokak boyunca yürüdü. Tamamen unutilan, unutulmasa da çok seyrek hatırlanan ve her hatırlandığında gönlü acıtan, vicdan azabı çektiren feci gece korkunç bir görüntü olarak yeniden gözünün önüne geldi. Kaharmanov'un resmini görmek Doçent Recepov'da kendi kendine nefret doğurdu, geçen hayatına lanetler okuttu.)

Riza Recepov'un ilk görev yıllarında çalıştığı hastanedeki başhekim, Recepov'u kendi görüşlerine inandırmaya ve onun güzel geleceğe dair görüşlerini değiştirmeye çalışmaktadır. Recepov yazdığı mektupta bu olayı şöyle anlatmaktadır:

“1920 yılını min Ç. şehriniğ herbi gospitalinde vıraç bulıp işledim. Gospitalge kilip kırüwim bilen ök baş minı üz yüğıntısına alırga tırıştı hem caylı minut çıkkın sayın politik meseleler kuzgatıp, Sovyetler vlastiniğ tizden

bītūwī turında miņa tūrlī deliller kitīrīrge tūtındı. Min, iskī karaşlı intelligent, aña ışanır- ışanmas, ikīlenīp yūrdīm.” (VG, s.183)

(1920 yılında ben Ç. Şehrinin askeri hastanesinde doktor olarak çalıştım. Hastaneye gelişim ile birlikte başhekim beni kendi etkisine almaya çalıştı ve uygun olan her dakikada politik meseleler açıp Sovyetler devletinin çabucak biteceği hakkında bana çeşitli deliller getirmeye başladı. Ben gerici aydın, ona inanır inanmaz, şüphelendim.)

Recepov’un çalıştığı hastaneye tifoya yakalanmış, kahramanlıkları dilden dile yayılan bir komutanı getirirler. Başhekim, Recepov’a bu komutanı öldürmesini emretmiştir. Recepov bu emri yerine getirmemiş, ancak tecrübesizliğinden ve korkusundan gerekli kurumlara durumu da bildirememiştir. Yıllar sonra Recepov, bu durum karşısında kayıtsız kaldığı için vicdan azabı çekmektedir ve yaptığıının düşmana destek olmaktan farklı olmadığını düşünmektedir:

“– Baş vracnıñ kūrtkıçlıgın bīlīp te, tiyīşlī ūyışmalarga eytmeyīm, nihayet, baş vrac kull bīlen kabīrge ūzatılğan komandırnı yaklamavım düşmanga rizalık kūrsetū tūgīl idīmī?

Rizalık kūrsetū idī.” (VG, s. 184)

(– Başhekimin korkunçluğunu bilip de gerekli kurumlara söylememem, nihayetinde başhekimin eli ile kabre gönderdiği komutanı müdafaa etmemem düşmana rıza göstermek değil miydi?

Rıza göstermek idi.)

Tahir Kaharmanov, yaşamanın verdiği güçle morgdan, ölülerin arasından çıkarak hayata tutunur ve Recepov’a “Siz nişliysiz, doktor efendi! Sizge doktor isimi heram!” (Siz ne yapıyorsunuz, doktor efendi? Size doktor ismi haram!) sözlerini sarf eder. Recepov yıllarca bu sözlerin etkisinde yaşar, bıkmadan çalışır, “doktor” ismine layık olmak ve temiz insan olmak için çabalar, ancak yine de “temiz insan” ismini hak etmediğini düşünmektedir:

“Tırışıp işlevīm ūçin minī kūp tapkır būlekledīler, lekin her būlekñī kabul itīp alganda, minīm kūz aldımda: ‘Siz nişliysiz, doktor efendi?’ dip kahkahelī yılmayı bīlen Tahir Kaharmanov basıp tūrdı.” (VG, s. 185)

(Çalışmalarım için beni çok defa ödüllendirdiler, lakin her hediye kabul edip aldığımda benim gözümün önüne: “Siz ne yapıyorsunuz, doktor efendi?” diye kahkahalı gülme ile Tahir Kaharmanov geldi.)

Hikâyede verilmek istenen “değişen insan” mesajı hikâyenin çözümlendiği kısımda açıkça yansıtılmaktadır.

1.1. HİKÂYEDE DİLBİLİME DAYALI BAKIŞ AÇISI VE ANLATIM TARZI

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde dolaysız üslup vardır. Anlatıcı, kahramanların sözlerini olduğu gibi aktarmaktadır:

“İşikten çıguga anı bürçu aldı, hem ul, nerse işlevine hisap birmiyçe, kirî kayttı. Hediçe apa anıñ tüşî kitüwîn, yüzine kaygı çıguwın, kinet kartayuwın kürdî hem gacepsînü bilen:

– Sızge ni buldı, doktor? didî.” (VG, s. 179)

(Kapıdan çıkınca onu üzüntü aldı ve ne yapacağını düşünmeden geri döndü. Hediçe Hanım onun renginin gittiğini, yüzüne endişe geldiğini, birdenbire yaşlandığını gördü ve şaşkınlıkla:

– Size ne oldu doktor?, dedi.)

“– Sin niçik uylıysın? dip, Negıyme apa elî bıyl gına institut bitirîp vraç isimî alğan ũlı kızına kinayelî sūraw birdî.” (VG, s. 182)

(– Sen nasıl düşünüyorsun? diye Negıyme Hanım bu yıl enstitüyü bitirip doktor olan büyük kızına kinayeli bir soru sordu.)

Adil Kutuy, hikâyenin başında, Recepov’un duvardaki resmi görmesi ve birden telaşa kapılması ile okuyucuda merak uyandırmakta, merak edilen olayı ise en ince ayrıntılarıyla Recepov’un ağzından aktarmaktadır. Adil Kutuy’un, eserin kahramanı Recepov’un duygu ve düşüncelerini daha etkili anlatabilmek için mektup türünün imkânlarına başvurduğunu görmekteyiz. Yazarın diğer eserlerinde de mektup türünün imkânlarını kullanarak kahramanlarının düşüncelerini daha etkili aktardığını bilmekteyiz.

Hikâyede olaylar III. tekil kişi ağzından anlatılmaktadır. Recepov’un düşüncelerinin okuyucuya aktarıldığı mektuplarda I. tekil kişili anlatımı

görmekteyiz. Adil Kutuy, Recepov'un aklından geçenleri, duygularını, düşüncelerini bilmektedir ve bunları okuyucuya yansıtmaktadır:

“– Bütünişi de küle, bütünişi de şatlana... Tik min gïne şatlana alımıym... Çünkü minim namusım kirlî, min vücdansız kaldım... Min kişiliğimni yugalttım, dip ul küzgi tün kibik karangı uylar astında bakçadan çıgıp kitti.” (VG, s.180)

(– Hepsi de gülüyor, hepsi de seviniyor... Sadece ben sevinemiyorum... Çünkü benim namusum kirli, ben vıcdansız kaldım... Ben kişiliğimi kaybettim, diye sonbahardaki gece gibi karanlık düşünceler altında bahçeden çıktı.)

Adil Kutuy, okuyucuya kahramanların yaşamlarından da bilgiler vermekte ve kahramanları okuyucuya tanıtmaktadır:

“Elî küpten tügîl gïne Rüstem mîne şunda, şuşı bülmelerde şaw-gür kilip, yığire yığire uynap yüriy idî. Anıñ şat tavışı, balalarga has maturlık bilen cırlavı, her nersenîñ sıñine tüşinirge tilegendey, zurlarınñ başına da kırmegen kızıklı sūrawlar birüwî semyada beñit hem kuwanıç tudıra idî.” (VG, s. 177)

(Çok uzun zaman olmamıştı, Rüstem işte burada, bu odalarda gürültü patırtı edip yürüye yürüye oynuyordu. Onun mutlu sesi, çocuklara has güzellik ile şarkı söylemesi, her şeyin sırrını iyi anlamak ister gibi büyüklerin aklının almadığı ilginç sorular sorması ailede mutluluk ve kıvanç doğuruyor idi.)

1.2. HİKÂYEDE İDEOLOJİ- YAZARIN VE KAHRAMANLARIN DÜŞÜNCE DÜNYASI

Adil Kutuy'un bütün hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de vermek istediği mesajlar olduğunu görmekteyiz. Adil Kutuy bu hikâyesinde okuyucuya değişen insanı, değişen aydınları anlatmayı amaçlamaktadır. Yazar, “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde okuyucuya hem

1920'li yılların siyasi özelliklerini hem de 1930'lu yılların edebiyat anlayışını yansıtmaktadır.

Eserde Recepov'un yazmış olduğu mektuptan 1920'li yılların siyasi özelliğini görebilmekteyiz. Adil Kutuy, iç savaş döneminin karmaşıklığını, ihtilali savunan ve ihtilale karşı çıkan aydınların çatışmasını yansıtmaktadır. "Bolşevik partisinin milli bağımsızlık, medeniyeti geliştirme meselelerinde halka verdiği vaatlere güvenen Tatar aydınları, ihtilali överek, zenginleri, burjuva sınıfını, ihtilal karşıtı güçleri kötüleyip eserler yazmaya başlamışlardır."¹⁵⁹ Recepov'un yazmış olduğu mektupta da ihtilal karşıtı bir hekimden söz edilmektedir.

İhtilal karşıtı başhekim, hastaneye getirilen komutanın yaşamasını istememekte ve diğer doktorlara bu konuda talimatlar vermektedir:

"Küzgi tunnerniñ birsinde minim palatama tif bilen avırgan bir komandirni kitirdiler. Bu komandirniñ batırlığı, arısladay kıyulığı turında küp yazalar hem küp süyliyer idı.

Şul tunnı miña baş vraç üziniñ birinçi zadaniyesin birdi. Avır helde yatkan legendar komandirga kürsetip ul:

– Bu münnan tiri çıkmaska tiyişli: Anı kabır küte. Anladınımı? didi.

Üz gümirimde birinçi tapkır işitilgen mündiy emirge karşı min ni dip eytirge de aptıradım.

İki üç künnen şun avırınıñ heli yahşırgan kibik buldı. Min anıñ tizrek tirilüwin hem baş vraç ezirlegen ülüm kapkanınnan kutılıp çıgıp kitüwin kuttım." (VG, s.183)

(Sonbahardaki gecelerden birinde benim odama tifodan hastalanmış bir komutanı getirdiler. Bu komutanın kahramanlığı, aslan gibi cesurluğu hakkında çok yazıyorlar ve çok konuşuyorlar idi.

Bu gece bana başhekim kendisinin ilk görevini verdi. Ağır halde yatan efsane kahramanı gibi komutanı gösterip:

– Bu buradan diri çıkmamalı. Onu kabir bekliyor. Anladın mı?, dedi.

¹⁵⁹ Zaripova Çetin, a.g.m., s. 146.

Ömrümde ilk defa işittiğim bu emre karşı ben ne diyeceğimi de şaşırdım.

İki üç gün sonra hastanın durumu iyi gibi oldu. Ben onun çabuk canlanmasını ve başhekimin hazırladığı ölüm kapanından kurtulmasını bekledim.)

Rıza Recepov, Adil Kutuy'un, eserinde yarattığı "yeni şartlar altında yetişen ahlaklı insan"dır. Rıza Recepov, yıllarca yaşamış olduğu vicdan azabını yıllar sonra itiraf eder ve cezasını çekmek ister. Suçsuz olduğunu öğrendiğinde ise dürüstlük duygusunu tatmanın mutluluğunu yaşar:

"Bu minutlarda ul üz gümürinde birinçi tapkır tiren şatlık kiçirdi. Şatlıktan anıñ yılıysı da, külesi de kildi. Bu şatlık yürek itin aşagan, cannı gazaplagan nefretli vakıyganı kişige bildirü hem şunı bildirgennen sün da işanıç kürü, çın kişilik hislerin tatu şatlığı idi." (VG, s. 187)

(Bu dakikalarda o, ömründe ilk defa derin mutluluk duydu. Mutluluktan onun ağlayası da gülesi de geldi. Bu mutluluk- yüreğini dağlayan, gönlüne azap çektiren nefretli olayı birine söyleme ve bunu söyledikten sonra da inanç görme, dürüst kişi olma hislerini tatma mutluluğu idi.)

Adil Kutuy, "*Vücdan Gazabı*" hikâyesinde şahısların ihtilal sonrasındaki değişimlerini anlatmaktadır. Hikâyede baş hekimine karşı gelemeyerek bir insanlık suçuna ortak olan ünlü hekim Recepov, bu olaydan sonra değişmiş ve halka hizmet eden, halkın mutluluğunu her şeyden üstün gören bir hekim haline gelmiştir. Recepov'daki bu değişim de dönemin edebi anlayışına uygun olarak tasvir edilmiştir. Hikâyede Tahir Kaharmanov'un söylediği sözlerden Adil Kutuy'un değişen insanı yansıtmak istediğini sezmekteyiz:

"– Sız yazgan vakıyga 1921 yılını uk tikşirilip bıtken.

– Bıtmegen! didi Recepov, urınınnan tırıp. Bıtse, ni üçin minı kulga aluçı bulmadı?

– Birinçiden, sız kaçkansız; ikınçiden, sizniñ cinayetigiz üzigiz yazgan derecede ök bulmagan; üçinçiden, sizni izlep tapkaç sizniñ üzgerüwigiz bilingen. Mine nerse, ipteş Recepov, min sizge kaytırga da, namuslı işigizni devam iterge kiñeş birir idim. Münnan unsigiz yıl ilik bulgan

hem bugün aña üzïğiz de nefret bilen karagan vakıyga üçin ceza kütü kireksiz nerse.” (VG, s.186-187)

(– Sizin yazdığınız vaka 1921 yılında incelenip bitmiş.

– Bitmemiş, dedi Recepov yerinden kalkıp. Bittiyse, niçin beni yakalayan olmadı?

– Birincisi siz kaçmışsınız, ikincisi sizin cinayetiniz yazdığınız şekilde olmamış, üçüncüsü sizi arayıp bulunca sizin değiştiğiniz bilinmiş. İşte neyse, arkadaş Recepov, ben size dönmenizi, namuslu işinize devam etmenizi tavsiye ediyorum. Bundan on sekiz yıl önce olan ve bugün kendinizin de nefretle baktığı olay için ceza beklemek gereksiz bir şey.)

Hikâyenin kahramanı Rıza Recepov, Maksim Gorki, Aleksandr Puşkin, Abdullah Tukay gibi sanatkârların eserlerini okuyup inceler ve duygularını dile getirmek için onlardan ilham alır:

“Puşkin, Tukay kitapların açtı. Gorkiynın ‘İzïrgil Karçık’ isimli legendasın ukırğa tütındı. Dankonın kişilerge bulgan çiksiz mehebbeti turında yazılğan urınnarga citkeç, küpten, bik küpten yılamagan doktorın küzlerine inci bürtikleri çıktı. Kışılerni sazlıktan, karanlıktan kütkaru üçin, Danko, üziniñ kükregiñ yırtıp, yüregiñ çıgargan. Danlı yiğit Danko, kuyaş sıman yangan yalkınlı yüregiñ küterip, kişilerge yul kürsetken.” (VG, s. 182)

(Puşkin’in, Tukay’ın kitaplarını açtı. Gorki’nin “İzergil Karçık” isimli eserini okumaya başladı. Danko’nun insanlara olan sonsuz muhabbeti hakkında yazılan yerlere gelince uzun zamandır, çok uzun zamandır ağlamayan doktorun gözlerine inci taneleri doldu. İnsanları bataklıktan, karanlıktan kurtarmak için Danko, kendi göğsünü yırtıp yüreğini çıkarmış. Şanlı yiğit Danko, güneş gibi yanan ateşli yüreğini kaldırıp insanlara yol göstermiş.)

“Gorkiynın legendası teısirı astında ul yazarga utırdı. Bu yulı indı Recepov yaza tırgan eybiriniñ bir gıne süzin de bızmadı. Bir bir artlı akkan cümlelerge ul üziniñ kaygı- sağışın salırğa tıledı.” (VG, s. 183)

(O, Gorki’nin eserinin tesiri altında yazmak için oturdu. Bu sefer Recepov yazdığı şeylerin bir sözünü bozmadı. Bir biri ardına akan cümlelere kendi kaygılarını, düşüncelerini vermeyi diledi.)

Yazarın diğer eserlerinde olduğu gibi bu eserinde de kendi hayatından ilham alarak bazı kahramanlar ortaya çıkardığını söyleyebiliriz. Eserde hasta olan çocuğun adının “Rüstem” olması, Adil Kutuy’un kendi ailesinden etkilendiğini gösteren bir husus sayılabilir. Yazarın, hasta olan çocuğa kendi oğlunun adı olan “Rüstem” adını vererek onun ile ilgili duygu ve düşüncelerini daha samimi ve etkili bir şekilde dile getirmiş olabileceği düşünülebilir.

1.2.1. İdeolojiyi Yansıtan Kelimeler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde tıp alanında terimlere, dönemin edebiyat anlayışı olan “yeni ve ahlaklı” insan yaratma konusunu yansıtan ve hikâyenin yazıldığı yıllarda Sovyetler devletinin içinde bulunduğu durumu gösteren bazı kelimelere rastlanmaktadır.

Hikâyede geçen “doktor, ukol, temperatura, baş vrac, gospital” gibi kelimeler tıp alanında kullanılan kelimelerdir. Adil Kutuy, “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde dürüst, ahlaklı bir hekimi anlatmaktadır. Hikâyede yer alan “intelligent, namus, vücdan, namuslu” gibi kelimeler bu anlayışı yansıtan kelimeler olarak görülebilir.

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde hikâyenin yazıldığı dönemi ve bu dönemdeki siyasi ortamı anlatan “komandir, batır, sugış, herbi gospitali, politik, düşman, Çeka mensubu, komendatura, gaskeri” vb. kelimelere de rastlamaktayız.

1.2.2. İdeolojiyi Yansıtan Kipler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde, görülen geçmiş zaman ve şimdiki zaman kiplerinin en fazla kullanılan kipler olduğunu görmekteyiz. Hikâyede genel olarak en fazla kullanılan kip görülen geçmiş zamandır. Tasvirlerde ve

kahramanların konuşmalarında şimdiki zaman kipinin tercih edildiğini görmekteyiz:

“Tüŋġi segat bġr. Üyde avır tınlık. Kġşiler ayak uçlarına gına basıp yŷriyeler. Bu tınlıkı ülim bġlen tartışıp yatkan altı yeşlik Rŷstemnġi suzıp suzıp ıŋıraşuwı gına bŷza. Avıru yanında başın tüben salıp utırgan Hediçe apa, nişlerge bġlmiyçe, küz yeşin yŷtıp yılıy.” (VG, s. 176)

(Gece saat bir. Evde ağır bir sessizlik. İnsanlar ayak uçlarına basarak yürüyorlar. Bu sessizliğı, ölüm ile çekişen altı yaşındaki Rŷstem’in uzun uzun inlemesi bozuyor. Hastanın yanında başını aşıağı eğıp bekleyen Hediçe Hanım, ne yapacağını bilmeden gözyaşını yutup ağılıyor.)

Yukarıda verilmiş olan tasvir örneğinden hareketle, anlatıcının tasvir ettiğı evi ve orada olan olayları gördüğünü hissettirdiğini söylemek mümkündür. Anlatıcı, şimdiki zamanı kullanarak okuyucunun kendini mekânın ve olayların içinde hissetmesini, hikâyeden daha çok etkilenmesini sağlamaktadır.

“Ap- ak mġnderler ŷstinde yatkan balasına karap ul yŷrek ŷzgġç uylarga çuma, yŷmşak kulları bġlen Rŷstemnġi çım- kara çeçlerin sıypıy. Avırınıġ ġssġ maŋgayı barmaklarını yandır.” (VG, s. 176)

(Bembeyaz minderlerin üstünde yatan çocuğuna bakıp, yürek koparan düşüncelere dalıyor, yumuşak elleri ile Rŷstem’in siyah saçlarını okşuyor. Hastanın sıcak alnı parmakları yakıyor.)

Konuşma cümlelerinde de şimdiki zamanın hakim olduğı görölmektedir:

“– Bŷtġnġisġ de küle, bŷtġnġisġ de şatlana... Tik min gġne şatlana almiym... Çŷnkġ minġim namusım kġrlġ, min vŷcdansız kaldım...” (VG, s.180)

(– Hepsi de gülüyor, hepsi de seviniyor... Sadece ben sevinemiyorum... Çŷnkŷ benim namusum kġrlġ, ben vġcdansız kaldım...)

“– Yaratam, Necipnġi gġne yaratmıym min.” (VG, s. 178)

(– Seviyorum, sadece Necip’i sevmiyorum ben.)

Şimdiki zamanda olduğı gibi görölen geçmiş zamanda da anlatıcının olayları gördüğŷ ve bildiğı sezdirilmektedir:

“Yatıp yal iterge kiñeş birilse de, Hediçe apa bu tǔnnı de yǔkısız uzdırdı. Aña karap, semyadagı bǔten kışılar de kǔz yǔmmıyça, tiren tınlıkta utırıp ǵıktılar.” (VG, s. 177)

(Yatıp dinlenmesi tavsiye edilse de Hediçe Hanım bu geceyi de uykusuz geçirdi. Ona bakıp ailedeki başka kişiler de gözlerini kırpmadan derin sessizlikte oturdular.)

“Doktor Recepov tǔngı segat ikide gıne kildı. Bǔgıngı tǔnnı Rǔstem ikıñçı patsiyentı idı indı anıñ. Balaga ul aşıgıç ukol yasadı, üzi bılın alıp kilgen nindidır bır poroşok birdı.” (VG, s. 177)

(Doktor Recepov gece saat ikide geldi. Bu gece Rǔstem onun ikinci hastası idi. Çocuğa acilen iğne yaptı, yanında getirdiği bir tozu verdi.)

Anlatıcı, görmediği ve başkasından duyduğu olayları anlatmak için hikâyenin bazı yerlerinde öğrenilen geçmiş zaman kipini kullanmaktadır:

“Ülikler kamerasına taşlangan komandır tañ aldınnan aña kilgen. Başta ul, kayda yatkanın bılmiyçe, su sǔrap ıñırışkan. Annarı tuña başlaganın sizıp, eylene- tiresın kapşarga kırışken. Kulları bılın sap- salkın meyitlerge tiygeç, üziniñ holodilnikta ülikler kamerasında yatkanın anlagan. Ülimni ciñerge üyrenen batır aktık kǔçin cıyıp kıçkırırğa, ışıkke sǔyrelip kilip, ışık dǔbırdetirge tǔtingan. Kıçkır- kıçkır tavisı karlıkkan, dǔbırdete dǔbırdete kǔçı bitken. Lekin yeşiyisı kilü, mǔndıy ħurlıklı cirde, meyitler arasında ülesı kilmew aña kǔç birgen. Ul tagın kıçkırgan hem tagın dǔbırdetken.” (VG, s. 184)

(Morgda bırakılan komutanın tan vaktinden önce şuuru yerine gelmiş. Başta o, nerede yattığını bilmeden su isteyip inlemiş. Sonra donmaya başladığını sezip dönerek çevresine dokunmaya başlamış. Elleri ile sopsoğuk ölümlere deyince kendisinin buzdolabında, morgda yattığını anlamış. Ölümü yenmeyi öğrenen kahraman en son gücünü toplayıp bağırmaya, kapiya sürüklenip gelip kapıyı gümbürdetmeye başlamış. Bağıra bağıra sesi kısılmış, gümbürdete gümbürdete gücü bitmiş. Lakin yaşamak istemek, böyle utançlı yerde, ölümler arasında ölesi gelmemek ona güç vermiş. O yine bağırması ve yine kapıyı vurmuş.)

“– BİRİNÇİDEN, SİZ KAÇKANSIZ; İKİNCİDEN, SİZİNİN CİNAYETİĞİZ ÜZİĞİZ yazgan derecede ük bulmagan; ÜÇÜNCÜDEN, SİZİNİZ İZLEP TAPKAÇ, SİZİNİZ ÜZGERÜWİĞİZ BİLİNGEN.” (VG, s. 187)

(– Birincisi siz kaçmışsınız, ikincisi sizin cinayetiniz yazdığınız şekilde olmamış, üçüncüsü sizi arayıp bulunca sizin değiştiğiniz bilinmiş.)

Hikâyede çok fazla olmamakla birlikte emir kipinin de kullanıldığını görmekteyiz. “Emir kipi Türk dilinin tarihi gelişimi içinde sadece emir değil, başka işlevlerle de kullanılmıştır. Türk yazı dilinin çeşitli devirlerine ait örneklerinde emir kipinin emir ile birlikte, öğüt verme, yakarma, istek, gereklilik, dua, meydan okuma, uyarma, yasaklama gibi işlevleri de karşıladığı görülmektedir.”¹⁶⁰

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde emir kipinin emir anlamının dışında da kullanıldığını görmekteyiz. Aşağıdaki cümlelerde öğüt verme ve uyarma anlamlarını sezmekteyiz:

“– İrtege hetli avıruga bîrnerse de birmegiz.” (VG, s. 177)

(– Sabaha kadar hastaya bir şey vermeyiniz.)

“Yüzündeki kaygılı çirayınını bitirirge tırış.” (VG, s. 182)

(Yüzündeki kaygılı ifadeyi yok etmeye çalış.)

Hikâyede emir kipinin istek işlevinde kullanıldığı da görülmektedir:

“Dürisîn eytiğiz...” (VG, s. 177)

(Doğrusunu söyleyiniz...)

“Tizrek tîril eyde.” (VG, s. 178)

(Çabuk diril, haydi.)

“Bir kulıñnı!” (VG, s. 178)

(Ver elini!)

“Zinhar, yardım itigiz: Minî kulga alıp, minâ tiyışli cezânı birigiz.” (VG, s. 186)

(Lütfen, yardım edin. Beni yakalayınız, bana gerekli cezayı veriniz.)

Emir kipinin bir cümlede teselli etme işlevinde kullanıldığını söyleyebiliriz:

¹⁶⁰ Fatma Türkyılmaz, **Tasarlama Kiplerinin İşlevleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999, s. 18- 19.

“– Bırçılmağız, akıllılarım, min selamet.” (VG, s. 181)

(– Üzülmeyin, akıllılarım, ben iyiyim.)

Emir kipinin hikâyede genel olarak bilinen emir verme işlevinde de kullanıldığını görmekteyiz:

“İpteşlerine de eytiyk: ‘Sıña ni buldı? Yabıkkansıñ. Avırıysıñmı elle?’ dip sagız bulmasınar.” (VG, s. 182)

(Arkadaşlarına da söyleyelim: “Sana ne oldu? Zayıflıyorsun. Hastalanıyor musun?” diye yapışmasınlar.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde birkaç örnekte gereklilik kipinin kullanıldığı görülmektedir. “Gereklilik kipinin ana işlevi tasarlanan hareketin yapılmasının gerekli olduğunu ifade etmektir. Tespit edilen diğer işlevler ise şunlardır: dilek- istek, mecburiyet, tahmin, emir, şart, tereddüt, önemsememe, kendi kendine telkin, alay etme, öğüt verme- tavsiye, uyarı, şaşkınlık, kızgınlık, kesinlik.”¹⁶¹

İncelediğimiz hikâyede, gereklilik kipinin istek, tavsiye ve kesinlik işlevlerini görmek mümkündür:

“Rüstem yeşerge tiyiş.” (VG, s. 177)

(Rüstem yaşamalı.)

Yukarıdaki cümlede gereklilik kipinin istek işlevinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

“Siz arıgansız, sizge yal iterge kirek.” (VG, s. 181)

(Siz yorulmuşsunuz, dinlenmeniz gerek.)

Yukarıda verilen cümlede gereklilik kipinin tavsiye işlevinde kullanıldığı görülmektedir.

“– Bu, münnan tiri çıkmaska tiyişli, anı kabır küte.” (Vücdan Gazabı, s. 183)

(– Buradan diri çıkmamalı, onu kabir bekliyor.)

Yukarıdaki örnekte de gereklilik kipinin kesinlik işlevinde kullanıldığını söyleyebiliriz.

¹⁶¹ Türkyılmaz, a.g.e., s. 106.

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde birleşik çekimli fiiller (şimdiki zamanın hikâyesi) ve çok az olmakla beraber gelecek ve geniş zamanın da kullanıldığını görebiliriz. Hikâyede gelecek zaman ve geniş zaman, diğer kiplere göre çok az kullanıldığından üslubu gösteren unsurlar olarak ayrıca değerlendirilmeyecektir.

1.3. HİKÂYEDE ANLATIM TEKNİKLERİ

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde yazar, mektup türünün imkanlarından faydalanmıştır. Anlatıcı, önce resimlerle, başka kahramanlarla (Hediye Hanım, Rüstem) merak unsurunu artırmış ve Rıza Recepov’un vicdan azabı çekmesinin, hayatla olan bütün bağlarını koparmasının sebebinin onun ağzından yazılmış bir mektupla anlatmıştır. Olayların bir mektupla anlatılması hikâyenin etkileyiciliğini artırmıştır.

Hikâyede insan tasvirleri önemli bir yer tutmaktadır. Anlatıcı, insanların dış görünüşünü tasvir ederek onların ruh hallerini açıklamaya çalışmaktadır:

“Anıñ küzleri stenaga ilingen bir resimge tüşti. Resimde yığırminçi yılları hetirletken gaskeri kiyimnerge kiyingen, bilne nagan takkan komandir idı. Resimni kürüğe, ul bizgek tütkinday kaltıranıp kitti hem: ‘Bu- ul, Tahir Kaharmanov- minim kurbanım’ dip, üzaldına süylendi.” (VG, s. 178)

(Onun gözleri duvara asılmış bir resme takıldı. Resimde yirmili yılları hatırlatan askeri kıyafetler giyen, beline tabanca takmış komutan vardı. Resmi görünce o, sıtma tutmuş gibi titreyerek gitti ve ‘Bu o, Tahir Kaharmanov, benim kurbanım.’ diye kendi kendine söylendi.)

“Düris cevap birmew anarda üz- üziñe açu tudırdı, hem üyaludan bit almaları kızarıp kitkendey buldı. Uñaysız helden kütılı üçin ul kiyiñe- kiyiñe tagın birniçe süz kuştı.” (VG, s. 178)

(Doğru cevap vermemek onda kendi kendine acı doğurdu ve utancından yanakları kızarmış gibi oldu. Elverişsiz durumdan kurtulmak için giyine giyine daha birçok söz söyledi.)

“Hediçe apa anıñ tüşı kitüwın, yüzine kaygı çıguwın, kinet kartayuwın kürdı hem gacepsınü bılın:

– Sızge ni buldı, doktor? didı.” (VG, s. 179)

(Hediçe Hanım onun renginin gittiğini, yüzüne endişe geldiğini, birdenbire yaşlandığını gördü ve şaşkınlıkla:

– Size ne oldu doktor?, dedi.)

“Recepov başın küterıp naçalnikka karadı hem gacepke kaldı: Anıñ aldında Tahir Kaharmanov basıp tūra idı. Hiç üzgermegen diyerlik. Ene şramı da kürine. Tik çeçi gıne agargan.” (VG, s. 187)

(Recepov, başını kaldırıp müdüre doğru baktı ve şaşıp kaldı: Onun önünde Tahir Kaharmanov duruyordu. Hiç değişmemiş gibi. İşte yara izi de görünüyor. Sadece saçı ağarmış.)

1.4. HİKÂYEDE ZAMAN KAVRAMI

Adil Kutuy, Recepov’un yaşadığı vicdan azabınının sebebinin 1921 yılında kahramanın yaşadığı bir olayı yine kahramanın ağzından anlatarak açıklamaktadır.

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde en çok geçmiş zaman ve şimdiki zamanın kullanıldığını daha önce belirtmiştik. Hikâyede, eylemlerin zamanını daha belirgin hale getirmek için kullanılan zarfların arasında “tün, kiç” kelimeleri dikkat çekmektedir. Yazarın diğer hikâyelerinde de bu kelimelerin diğer zaman zarflarına göre fazla kullanıldığını görmekteyiz. Bu kelimelerin çok sık kullanılması yazarın üslup özelliği olarak değerlendirilebilir. Yazar, bu kelimelerle belki de kahramanın ruh halini yansıtmaya çalışmakta ve anlatacaklarını daha etkileyici bir şekilde anlatabilmektedir:

“Doktor Recepov **tüñgı segat ikide** gıne kildı.” (VG, s. 177)

(Doktor Recepov **gece saat ikide** geldi.)

“Üyine ul **bu tünñı bik sñ** kayttı.” (VG, s. 181)

(Evine **bu gece çok geç** döndü.)

“Hem **kiç bïlen** ul, bïr professornı hem partkom sekretarın alıp, Recepovnıñ üyine ħel bïlirge bardı.” (VG, s. 181)

(Ve **akşamleyin** o, bir profesörü ve parti komitesi sekreterini alıp Recepov’un evine ne olduğunu anlamaya gitti.)

“Bu tũnnı de Riza Recepov **sũñ** kayttı.” (VG, s. 181)

(**Bu gece** de Riza Recepov **geç** döndü.)

“E doktor Recepovnıñ vũcdan gazabı **bu tũnnı** tagı da kũçeydı.” (VG, s. 182)

(Ama Doktor Recepov’un vicdan azabı **bu gece** daha da arttı.)

“**Kũzgı tũnnernıñ bïrsinde** minım palatama tif bïlen avırgan bïr komandırnı kitirdiler.” (VG, s. 183)

(**Sonbahar gecelerinden birinde** benim odama tifodan hastalanmış bir komutanı getirdiler.)

“**şul tũnnı** mıña baş vıraç üziniñ bïrinciñ zadaniyesin birdı.” (VG, s. 183)

(**O gece** bana başhekim ilk görevimi verdi.)

Hikâyede bu kelimelerin dışında “irte” kelimesi de eylemlerin zamanını daha belirgin hale getirmek için kullanılmaktadır:

“**İrte bïlen** doktor Recepov yañadan kırdı.” (VG, s. 177)

(**Sabah** Doktor Recepov yeniden geldi.)

“**İrte bïlen** Negıyme in temli aşlardan üstel ħezirledı.” (VG, s. 186)

(**Sabah** Negıyme en lezzetli yemeklerden sofraya hazırladı.)

Hikâyede kimi zaman da yıl veya belli bir zaman dilimi verilerek zamanın belirginleştirildiği görölmektedir:

“**1920 yılını** min Ç. řeheriniñ ħerbi gospitalinde vıraç bulıp şşledim.” (VG, s. 183)

(**1920 yılında** ben Ç. şehrinin askeri hastanesinde doktor olarak çalıştım.)

“Lekin **ütken aynı** min, **bïr avır bala yanına bargaç**, komandir Kaharmanovnıñ 1920 yılını tũřken resimın kürdim.” (VG, s. 185)

(Lakin **geçen ay** ben, **hasta bir çocuğun yanına gidince** komutan Kaharmanov’un **1920 yılında** çekilen resmini gördüm.)

“İki üç künnen sün avırunıñ heli yahşırgan kibik buldı.” (VG, s. 183)

(İki üç gün sonra hasta iyileşir gibi oldu.)

“– Siz yazgan vakıyga **1921 yılını** uk tikşirilip bitken.” (VG, s. 186)

(Sizin yazdığınız vaka **1921 yılında** incelenip bitmiş.)

“ÜlİKler kamerasına taşlangan komandır **tañ aldınnan** aña kilgen.”

(VG, s. 184)

(Morgda bırakılan komutanın **tan vaktinden önce** şuuru yerine gelmiş.)

“E **bu sünğı aynı** akıldan şaşu derecesine cittim.” (VG, s. 185- 186)

(Ve **bu son ayda** aklımı kaçırma derecesine geldim.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde şimdiki zamanı gösteren eylemlerle de bazı zaman zarflarının kullanıldığını görmekteyiz:

“Lekin, aşığıç işler bulu sebepli, **hezırge** ul sızñı kabul ite almy elı.”

(VG, s. 186)

(Lakin acil işleri olduğu için **şimdi** o sizi kabul edemiyor.)

“Kabinetında **tün buyı** ut sünmiy...” (VG, s. 181)

(Odasında **gece boyu** ışık sönmüyor...)

“Emir kipinde hareket; emrin, ricanın, isteğin bildirilişinden sonra yapılması gerekeceğinden gelecek zaman kavramı vardır.”¹⁶² “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bir örnekte bu gelecek zaman ifadesinin “irtege” kelimesi ile yakınlaştırıldığı ve daraltıldığı görülmektedir:

“**İртеge** sin aña üzi yaratkan in temli aşlardan pişir.” (VG, s. 182)

(**Sabah** sen ona onun sevdiği en lezzetli yemeklerden pişir.)

Hikâyedeki başka bir örnekte ise geniş zamanın daraltıldığını ve kesinleştirildiğini görmekteyiz:

“**İрте біlen** min tagı kırıp çıgarmin.” (VG, s. 177)

(**Sabah** ben de gelirim.)

Hikâyedeki bu örneklerin sayısının çok fazla olmadığı görülmektedir.

¹⁶² Üstünova, **a.g.m.**, s. 10.

1.5. HİKÂYEDE MEKÂN VE MEKÂNA BAKIŞ AÇISI

Hikâyede, mekân olarak Hediçe Hanım'ın evi, Recepov'un evi ve kumandanlık karargâhı ön plana çıkmaktadır.

1.6. SÖZ VARLIĞI

1.6.1. Atasözleri ve Deyimler

Hikâyede deyimler fazlaca yer almakta iken atasözü olarak nitelendirilebilecek tek bir söz mevcuttur.

“Çir ayak astında yŭriy.” (Hastalık ayak altında gezer.) sözü hikâyedeki diyaloglardan anlaşıldığı kadarıyla halk arasında kullanılan bir sözdür:

“– Çir ayak astında yŭriy, diyler.” (VG, s. 179)

(– Hastalık ayak altında gezer, derler.)

Adil Kutuy'un incelemiş olduğumuz diğer hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de deyimlere fazlaca rastlamaktayız. Hikâyede yer alan deyimleri şu şekilde gösterebiliriz:

1. “akıldan şaşu”*: Aklını kaçırmak.

“Şunda ul etiysiniñ seyir tŭyılğan sŭzlerin, baş eylendirgıç hareketlerin akıldan şaşuv semptomnarı itip anladı hem yeş vraçnıñ kırıkleri kaynar küz yeşı bilen çılandılar.” (VG, s. 182)

(Orada o, babasının tuhaf olan sözlerini, kafa karıştıran hareketlerini aklını kaçıрма belirtileri olarak anladı ve genç doktorun kirpikleri sıcak gözyaşı ile nemlendi.)

* “*Vücdan Gazabı*” hikâyesindeki deyimler tespit edilirken şu eserden faydalanılmıştır: **Tatar Tiliniñ Añlatmalı Sŭzligi**, tom I, II, III, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1977, 1979, 1981.

2. “anğa kilü”: Şuuru yerine gelmek, bilinci açılmak.

“Ülġkler kamerasına taşlangan komandir taŋ aldınnan aŋına kilgen.”
(VG, s. 184)

(Morgda bırakılan komutanın tan vaktinden önce şuuru yerine gelmiş.)

3. “aptıraşta kalu”: Şaşırmak.

“Kurkuwınnan ul bütinley aptıraşta kala: şundiŋ avır minutlarını iriñiŋ üyde bulmavına içi püşa, irin çakırtıp telegramma sukıavına üzün- üzi tirgiŋ.” (VG, s. 176)

(Korkusundan şaşıırıp kalıyor: Böyle zor dakikalarda eşinin evde olmamasına içi burkuluyor, telgraf çekip eşini çağırmadığı için kendine kızıyor.)

4. “baş vatu”: Kafa patlatmak.

“Lekin bir segat çaması baş vatıp utırsa da, biş- altı cümle yazudan hem alarnı sızıp taşlawdan başka gıylmi hıŋmetine ul bir gıne de üzgeriş kırte almadı.” (VG, s. 182)

(Lakin bir saate yakın kafa patlatsa da beş altı cümle yazmaktan ve onları çizip atmaktan başka ilmi çalışmasına bir değişiklik getiremedi.)

5. “bizgek tütu”: Sıtmaya tutulmuş gibi titreme gelmek.

“Resimni kürüge, ul bizgek tütıanday kaltırıp kitti hem: ‘Bu ul, Tahir Kaharmanov, minim kurbanım.’ dip üzaldına süylendi.” (VG, s. 178)

(Resmi görünce sıtmaya yakalanmış gibi titredi ve “Bu o, Tahir Kaharmanov, benim kurbanım” diye kendi kendine söylendi.)

6. “gacepke kalu”: Şaşırmak.

“Mündiy garizaga direktsiya de Recepovniŋ şekirtleri de gacepke kaldılar.” (VG, s. 181)

(Bu isteğe müdürlük de Recepov’un öğrencileri de şaşırdılar.)

7. “vafat bulu”: Vefat etmek.

“– Tiren kaygı, ipteşler, komandir Kaharmanov bugün tünle bñlen vafat buldı, dip baş vıraç cavap birdi.” (VG, s. 184)

(– Büyük üzüntü, arkadaşlar, komutan Kaharmanov bugün geceleyin vefat etti, diye başhekim cevap verdi.)

8. “düriske çıgu”: Haklı çıkmak.

“Lekin nerseden şiklenüwimniñ birer kişiğe barıp eytü tügñl, şul turıda şiklenüwimniñ düriske çıgu mümkünliğı turında uylawdan da kurıktım min.” (VG, s. 184)

(Lakin neyden şüphelendiğimi birilerine gidip söylemekten değil, o konudaki şüphelerimin doğru çıkma ihtimali hakkında düşünmekten korktum.)

9. “iske tüşürü”: Hatırlamak.

“– Bñlmiym, sugış yıllarındağı batırlıkların iske tüşirgende ipteşleri bugün de bik maktap süyliyer.” (VG, s. 178)

(– Bilmiyorum, savaş yıllarındaki kahramanlıklarını hatırlayınca arkadaşları bugün de çok överek anlatıyorlar.)

10. “iske tüşü”: Akla gelmek, hatırlamak.

“Temam ünıtılğan, ünıtılmasa da bik siyrek iske tüşken hem iske tüşken sayın küñilniñ bürçigan vücdannı gazaplagan facigalı tñn kütüçkiç küriniş bulıp yañadan küz aldına kalıktı.” (VG, s. 179)

(Tamamen unutilan, unutulmasa da çok seyrek hatırlanan ve her hatırlandığında gönlü üzen, vicdan azabı çektiren feci gece korkunç bir görüntü olarak yeniden gözünün önüne geldi.)

11. “kaygı basu”: Endişelenmek.

“ ‘Keyifñ yuklık’ ikññi atnanı da üçññi atnanı da devam itkeç bñtñn semyanı tiren kaygı bastı.” (VG, s. 179)

(“Keyfinin olmaması” ikinci hafta da üçüncü hafta da devam edince bütün aileyi derin kaygı sardı.)

12. “kiņeř birü”: Akıl vermek, tavsiye etmek.

“Mĩne nerse, ipteş Recepov, min şizge kaytırga da, namuslı řiřgĩznĩ devam iterge kiņeř birĩ idĩm.” (VG, s. 187)

(İşte böyle, yoldaş Recepov, ben size dönmenizi, namuslu şişinize devam etmenizi tavsiye ediyorum.)

13. “kul tiydĩrũ”: El sürmek, bir işle ilgilenmek.

“Her ırte sayın doktorlık dissertatsiyesi ũstĩnde şişliy idĩř- indĩ aņa da kul tiydĩrmiysĩř...” (VG, s. 180)

(Her sabah doktorluk tezi ũstũnde ĉalıřıyordun, şimdi ona da elini sũrmũyorsun...)

14. “kuldān kilũ”: Elinden gelmek.

“Kunaklar anı mũmkin bulganĉa tınıĉlandırıp hem kuldān kilgen bũtĩn bulışlıknı kũrsetĩrge sũz birĩp sawbullaştılar.” (VG, s. 181)

(Misafirler onu mũmkũn olduğu kadar dinleyip ellerinden gelen bũtũn yardımını gũstermek iĉin sũz verip veda ettiler.)

15. “kũĉ birũ”: Gũĉ vermek.

“Lekin yeřiysĩ kilũ, mũndıy ģurlıklı cirde, meyiťler arasında ũlesĩ kilmew aņa kũĉ birgen.” (VG, s. 184)

(Lakin yaşamak istemek, böyle utanĉlı yerde, ũlũler arasında ũlesi gelmemek ona gũĉ vermiş.)

16. “kũz tũřũ”: Bakmak.

“*Vũcdān Gazabı*” hikāyesinde bu deyim “bakmak” anlamında kullanılmıştır.

“Ĥediĉe apanış kũzleri Rũstemnĩř uynĉıklarına tũřeler.” (VG, s. 177)

(Ĥediĉe Abla Rũstem’in oyuncaklarına baktı.)

17. “küz yeşî tügü”: Ağlamak.

“Şuşındıy yürek üzgîç ütünü, yalvaru, küz yeşî tügü vakıtlarında Rıza Recepov, bütin faciganî süylep nindiy avır minutlar kiçirüwın anlatırğa ezîr idî.” (VG, s. 180)

(Böyle yürek acıtıcı rica ettiği, yalvardığı, gözyaşı döktüğü zamanlarda Rıza Recepov, bütün faciayı söyleyerek nasıl ağır dakikalar geçirdiğini anlatmaya hazır idi.)

18. “küz yummaw”: Uyumamak.

“Aña karap, semyadağı bütin kişiler de, küz yummıyça, tiren tınlıkta utırıp çıktılar.” (VG, s. 177)

(Ona bakarak ailedeki bütün kişiler de gözlerini yummadan derin sessizlik içinde oturdular.)

19. “küzden yugalı”: Gözden kaybolmak.

“– Sız utırışa tırız, min hezîr kaytam, dip küzden yugaldı.” (VG, s. 186)

(– Siz oturadurunuz, ben şimdi dönüyorum, diye gözden kayboldu.)

20. “legnetler uku”: Lanet okumak.

“Kaharmanovnıñ resimın kürü dotsent Recepovta üz- üzine nefret tudırdı, ütken tırımışına legnetler ukıttı.” (VG, s. 179)

(Kaharmanov’un resmini görmek Doçent Recepov’da kendine nefret doğurdu, geçen hayatına lanetler okuttu.)

21. “rizalık birü”: Rız olmak.

“Tanışırğa rizalık birip, Rüstem doktornıñ kulın kıstı hem, yagımlı bîr yılmayı bîlen:

– Yarıy, didî.” (VG, s. 178)

(Tanışmaya razı olup Rüstem doktorun elini sıktı ve tatlı bir gülümseme ile:

– Olur, dedi.)

22. “uyga talu”, “uyga çumu”: Düşünceye dalmak.

“Ul uyga talıp cılı süzler İzliy İzliy hatının yuattı.” (VG, s. 180)

(O, düşüncelere dalıp yumuşak sözler araya araya eşini avuttu.)

“Anın mündiy kılanışların bik siyrek kürgen direktor uyga çumdı.” (VG, s. 181)

(Onun böyle davranışlarını çok seyrek gören müdür düşünceye daldı.)

23. “yüreğ üzgıç”: Endişelendirici, korku verici.

“Apak mînderler üstinde yatkan balasına karap, ul yûrek üzgıç uylarga çuma, yûmşak kulları bilen Rüstemnîñ çım kara çeçlerin sıypıy.” (VG, s. 176)

(Bembeyaz minderlerin üstünde yatan çocuğuna bakıp, yürek koparan düşüncelere dalıyor, yumuşak elleri ile Rüstem’in simsiyah saçlarını okşuyor.)

1.6.2. İkilemeler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde ikilemelere ve zarf- fiillerle kurulmuş tekrarlarla rastlamaktayız. Hikâyede yer alan ikilemeleri şu şekilde gösterebiliriz:

“ikî üç” (3), “bîr ikî” (3), “şaw gür” (2), “küp küp” (1), “üzik üzik” (1), “bîr bîr” (1), “biş altı” (1), “az maz” (1), “tûra bara” (1)*, “tûnîn kûnîn” (1), “kiçîn tûnîn” (1), “üzak uzak” (1), “kırık illî” (1), “uyın kûlkî” (1), “kaygı sagış” (1), “eylene tire” (1).

Hikâyede bulunan, zarf fiillerle yapılmış tekrarları da şöyle gösterebiliriz:

* “tûra bara” (git gide) ikilemesi, zarf fiille kurulmuş olmasına rağmen kalıplaşmış olduğu için ikilemeler kısmında değerlendirilmiştir.

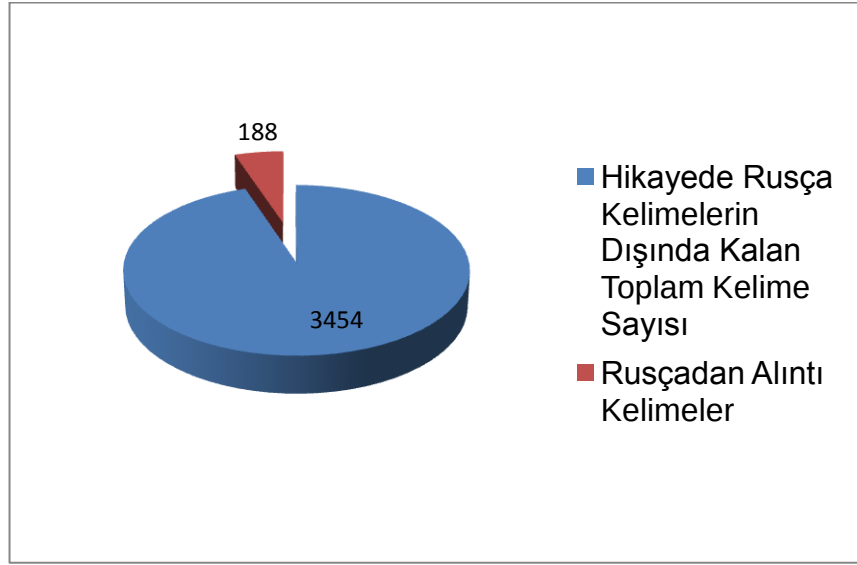
“suzıp suzıp” (1), “yüğire yüğire” (1), “kiyiine kiyiine” (1), “aşığa aşığa” (1), “izliy izliy” (1), “kuçışa kuçışa” (1), “kıkıra kıkıra” (1), “dübırdete dübırdete” (1), “çaykala çaykala” (1), “buwıla buwıla” (1), “uylana uylana” (1).

1.6.3. Yabancı Kelimeler

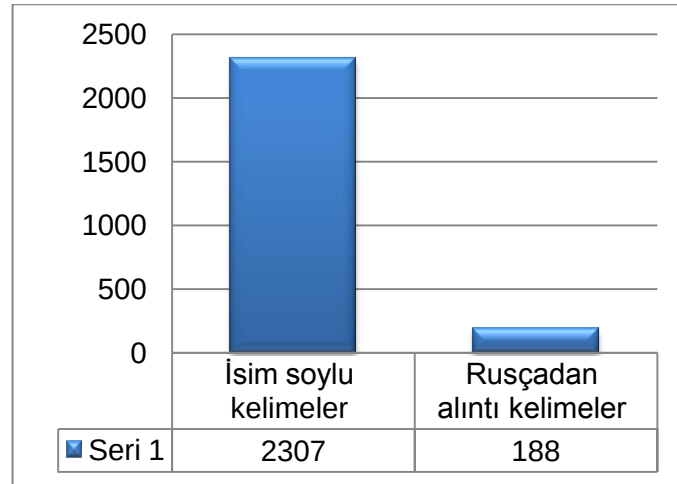
“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan alıntı kelimelerin sıklığı 188 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en fazla “doktor” (33) kelimesinin geçtiği görülmektedir. Bu kelimeyi sıklık olarak “vrač” (18) ve “komandır” (16) kelimeleri izlemektedir. Hikâyede en fazla geçen kelimeler olarak tespit ettiğimiz bu üç kelime “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinin konusunu ve hikâye kahramanlarının mesleklerini göstermektedir.

Hikâyede geçen diğer alıntı kelimelerden en sık kullanılanları ve bu kelimelerin sıklık değerlerini şu şekilde gösterebiliriz: kabinet (11), gospital (7), palata (7), minut (6), kamera (4), naçalnik (4), direktsiye (4), holodilnik (3), telefon (3), muzıka (3), gazeta (3), semya (3), dotsent (3), çekist (2), propusk (2), stakan (2), telegramma (2), legenda (2), intelligent (2), zadaniye (2), direktor (2), stena (1), rejim (1), samovar (1), sekretar (1), razboy (1), temperatura (1), vagon (1), partkom (1)...

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde toplam 3642 kelime bulunmaktadır. Bu kelimelerin 188’inin alıntı kelimeler olduğu görülmektedir. Hikâyede bulunan alıntı kelimelerin hikâyedeki toplam kelime sayısına oranı ise %5.16’dır. Hikâyede bulunan isim soylu kelimelerin sayısı ise 2307 olarak tespit edilmiştir. Alıntı kelimelerin hikâyedeki isim soylu kelimelere oranı ise %8.14’tür.

13. Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Rusçadan Alıntı Kelimelerin Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

14. Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Toplam Sıklık Değeri ile Hikâyedeki Rusçadan Alıntı Kelimelerin Sıklık Değerinin Karşılaştırılması

“Vücdan Gazabı” hikâyesinde Adil Kutuy’un “Ressam” ve “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyelerine göre daha fazla alıntı kelime kullanıldığı görülmektedir. Bunun sebebi olarak hikâyede tıp terimlerine ve askerlik ile ilgili terimlere fazlaca yer verilmesi ve bunların da Rusçadan seçilmiş olması düşünülebilir. Bunun yanında 1920- 1940 yılları arasında Tatar Türkçesine

Rusçadan fazla sayıda kelimenin yerleştiğini bilmekteyiz. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de bunun etkilerinin görüldüğünü söylemek mümkündür. Adil Kutuy’un “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan alıntı kelimelerden sadece ikisinin Rusçadaki şeklinden farklı olarak kullanıldığı göze çarpmaktadır. “minut” ve “legendar” kelimeleri “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde Rusçadaki şekillerinden farklı olarak kullanılmıştır:

17. Tablo “*Vücdan Gazabı*” Hikâyesinde Rus İmlasına Uymayan Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “<i>Vicdan Azabı</i>” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	минута	минут
2	легендарный	легендар

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan “minut” kelimesinde a ünlüsünün düştüğü görülmektedir. (a>ø minuta> minut)

“legendarnıy” kelimesinde ise “- nıy” ekinin düştüğü ve kelimenin Tatar Türkçesine “legendar” şeklinde geçtiği görülmektedir.

Hikâyede bulunan diğer alıntı kelimelerin Rusçadaki şekillerinin korunduğu görülmektedir:

18. Tablo “*Vücdan Gazabı*” Hikâyesinde Rus İmlasının Korunduğu Alıntı Kelimeler

	Kelimenin Rusçadaki Şekli	Kelimenin “<i>Vicdan Azabı</i>” Hikâyesinde Geçen Şekli
1	адрес	адрес
2	актив	актив
3	бутерброд	бутерброд
4	вагон	вагон
5	визит	визит
6	власть	власть

7	врач	врач
8	газета	газета
9	госпиталъ	госпиталъ
10	директор	директор
11	дирекция	дирекция
12	диссертация	диссертация
13	доктор	доктор
14	доцент	доцент
15	институт	институт
16	интелигент	интелигент
17	кабинет	кабинет
18	камера	камера
19	картина	картина
20	кино	кино
21	командир	командир
22	концерт	концерт
23	коридор	коридор
24	кресло	кресло
25	легенда	легенда
26	музыка	музыка
27	началъник	началъник
28	палата	палата
29	партком	партком
30	патциент	патциент
31	политик	политик
32	порошок	порошок
33	пропуск	пропуск
34	профессор	профессор
35	психиатрия	психиатрия
36	режим	режим

37	самовар	самовар
38	семья	семья
39	симртом	симртом
40	стакан	стакан
41	стена	стена
42	театр	театр
43	телеграмма	телеграмма
44	телефон	телефон
45	температура	температура
46	тиф	тиф
47	трамвай	трамвай
48	укол	укол
49	фамилия	фамилия

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde Rusçadan alınmış kelimelerin yanında kavram tercümelerine de rastlamak mümkündür. Hikâyede bulunan “ipteş Recepov”, “heyırlı tñn”, “huşgız” vb. ifadeler, Rusçadan Tatarcaya geçmiş olan günlük konuşma ifadeleri olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁶³ Kavram tercümeleeri, Rusçanın Tatar Türkçesine olan etkisini göstermesi açısından önemli bir husustur.

1.6.4. Kelime Türleri

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde kelime türleri *isim soylu kelimeler* (isim, sıfat, zamir, zarf, edat) ve *fiil unsurları* (fiil, sıfat- fiil, zarf- fiil, isim- fiil) olarak değerlendirilecektir. Hikâyedeki toplam kelime sayısı 3642 olarak tespit edilmiştir.

¹⁶³ Kavram tercümeleri <http://www.suzlek.ru/suzlek/phrase.show> sayfasındaki örneklerden hareketle tespit edilmiştir.

1.6.4.1. İsim Soylu Kelimeler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan isim soylu kelimelerin sıklık değeri (isim, sıfat, zamir, zarf, edat unsurları ile birlikte) 2307* olarak tespit edilmiştir.

19. Tablo “*Vücdan Gazabı*” Hikâyesinde Bulunan İsim Soylu Kelimelerin Sıklık Değerleri**

SIRA	KELİME	SIKLIK DEĞERİ
1	ul	102
2	DA	94
3	min	85
4	üz	53
5	bilen	45
6	hem	40
7	siz	36
8	doktor	33
9	bu	31
10	bir	25
11	apa	24
12	lekin	23
13	ipteş	19
14	gine, sūraw, baş, vrac	18
15	uçın, kişî, sūz	17
16	bala, komandır	16
17	yuk, tūn, kul, nerse	15
18	kūz	14
19	avıru, ni	13

* Bu sayıya özel isimler dâhil edilmemiştir.

** Tabloda özel isimlere yer verilmemiştir.

20	Bik, şul,	12
21	üy, sin, kabinet, ir	11
22	hel, ülik, ışık, etiy, hezîr	10
23	yeş, yıl, niçik	9
24	tügîl, taviş, vakıyga, avır, tiren, çey, ök, in, kibîk, urın, uy, sün ...	8
25	indî, palata, kirek, kaygı, bülme, resîm, kunak, tagın...	7
26	bîz, her, kinet, minut, hîzmet, isîm, tınlık, cavap...	6
27	batır, can, başka, şatlık, tapkır, rehmet, atna...	5
28	yardem, akça, matur, açık, yañadan, birinçi, kaynar, küp, süyikli...	4
29	yavız, nefret, maktaw, gazeta, ana, gazap, kiç, kitap, çeç, cümle, semya, vakıt...	3
30	intelligent, tınıç, legenda, telegramma, küpten, uram, tanış, neni, ümît, siyrek, çın, bulay, bülîk, riza, stakan, alar, ahır, şuşı, artık, bakça, aş, azat, az, yahşı...	2
31	sekretar, temperatura, tif, tatlı, stena, su, taza, tamam, sugış, tañ, yırak, çir, yarım, çıray, şram, ışanıç, yalkın, yalkınlı, şat, şatlıklı, tış, ulı, ukol, tramvay, urta, vücdansız, vaklık, vakıtlı, yalangaç, yaktı, usal, urınsız, fayda, danlı, doktorlık, gazaplı, barmak, altın, agu, bay, mehebbet, mînder, kız, naçar, saf, sagız, işsi...	1

Hikâyede en çok kullanılan kelime “ul” (102) ‘dur. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinin genelinde III. tekil kişili anlatım mevcuttur. “ul” kelimesinin çok kullanılmış olması da bunu göstermektedir. Hikâyede anlatılan olayların

birkısmı hikâye kahramanı Recepov'un kendi yazdığı bir mektupla anlatılmaktadır. Mektupta ise I. tekil kişili anlatım söz konusudur ve “min” (85) kelimesinin bu mektupta sık sık kullanıldığı görülmektedir.

Hikâyede sıklık bakımından dördüncü sırada “üz” (53) kelimesi yer almaktadır. Bu kelimenin hikâyede bir öznenin pekiştiricisi olduğunu veya öznenin yerini alarak “bizzat” anlamında kullanıldığını görmekteyiz:

“Yılakları min **üzim** de yaratmıym.” (VG, s. 178)

(Sulu göz olan kişileri ben de sevmiyorum.)

“E **üzİ**, enişine sizdirmiyçe, psihatriye kitabın karıştırırğa kırıştı.” (VG, s. 182)

“Ve kendisi, annesine sezdirmeden psikiyatri kitabına bakmaya başladı.)

Hikâyede kullanılan özel isimler tabloya dâhil edilmemiş, bu isimler ayrıca incelenmiştir. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan özel isimlerin sıklık değeri 140 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede 27 farklı özel isim mevcuttur. Bunların çoğu kişi isimleri olmakla birlikte az miktarda da yer ismine rastlanmaktadır. Hikâyede yer adı olarak “Kırım” (1), “Kavkaz” (1), “Meskev” (3) isimleri geçmektedir. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde kurum adı olarak NKVD (Narodniy Komissariant Vnutrennih Del) kısaltması iki defa geçmektedir. Hikâyede “Puşkin” (1), “Tukay” (1), “Gorki” (2) gibi tanınmış bazı şair ve yazarların isimlerine de yer verilmekte, hikâye kahramanı Recepov, bunların kitaplarından ilham almaktadır. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde Gorki’nin bir eserinin (Eser hikâyede “İzergil Karçık” (Yaşlı Kadın İzergil) (1) adıyla geçmektedir.) ve bu eserin efsanevi kahramanı “Danko” (4)’nun da anıldığı görülmektedir. Bu isimlerin dışında kalan bütün özel isimler ise hikâye kahramanlarının isimleridir.

Hikâyede sıklık bakımından ilk sırada yer alan isim “Recepov” (34)’dur. Recepov, hikâyenin başkahramanı olarak görülmektedir. Sıklık bakımından ikinci sırada yer alan isim ise Recepov’un eşi ve Rüstem’in annesi “Hediye” (17)’dir. Üçüncü sırada ise “Rüstem” (14) kelimesi yer almaktadır. Hikâyenin başkahramanı Recepov’u çoğu zaman sadece soyadı ile görürken kimi zaman da “Rıza Recepov” olarak görmekteyiz. Bunların dışında kalan isimleri

de sıklık derecelerine göre şu şekilde göstermek mümkündür: “Negıyme” (12), “Tahir Kaharmanov” (9), “Vil” (6), “Kaharmanov” (5), “Rıza” (3), “Rıza Veliyeviç” (2), “Gülsim” (2), “İvan Vasilyeviç” (1), “Nurgali” (1), “Necip” (1).

Hikâyede geçen Negıyme, Tahir, Rıza, Nurgali, Necip gibi isimler Arapça ve Farsça kökenli isimlerdir. Hikâyede dikkati çeken isim ise “Vil” dir. Ercan Alkaya, Tatar Türkçesine Bolşevik İhtilali’nden sonra Rusçadan ve Batı dillerinden alınan isimlerin bazılarının kelimelerin kısaltmalarından oluştuğunu belirtmekte, bu isimlerin çoğunun komünizm düşüncelerini ifade eden sözlerin ya da komünist dönemin önemli şahsiyetlerinin adlarının ve soyadlarının kısaltması olduğunu belirtmektedir. “Vil” isminin de “Vladimir İlyiç Lenin”in kısaltılmış şekli olduğunu ifade etmektedir.¹⁶⁴

“Türkçe sözcüklere Rus kalıbı giydirmek için sözcüğün sonuna Rusça –ov eki ilave edilir.”¹⁶⁵ Hikâyede Arapça ve Farsça kökenli bazı kelimelerin Rusçanın kalıbına sokulduğunu görmekteyiz. “Recepov”, “Kaharmanov” gibi kelimelerde bu durum söz konusudur.

1.6.4.1.1. Zamirler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan zamirlerin toplam sıklık değeri 337 olarak tespit edilmiştir.

1.6.4.1.1.1. Kişi Zamirleri

Hikâyede bulunan kişi zamirlerinin toplam sıklık değeri 232 olarak belirlenmiştir. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan kişi zamirlerini ve bu zamirlerin sıklık değerlerini şu şekilde gösterebiliriz:

¹⁶⁴ Alkaya, **a.g.m.**, s.119.

¹⁶⁵ Baskakov, **a.g.e.**, s. 33.

20. Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Kişi Zamirlerinin Sıklık Değerleri

Sıra	Kişi Zamirleri	Sıklık Değeri
1	ul	93
2	min	85
3	sız	36
4	sin	11
5	bız	6
6	alar	1

Hikayede en çok kullanılan kişi zamiri “ul” dur. Bu zamir, hikâyenin bir anlatıcı tarafından aktarıldığını göstermektedir. Recepov’un mektup yazdığı kısımda ise “min” kelimesinin daha sık kullanıldığı görülmektedir.

Hikâyede “sız” zamiri genellikle saygı ifadesi için kullanılmaktadır:

“– **Sız**ge ni buldı, doktor?” (VG, s. 179)

(– Size ne oldu, doktor?)

“**Sız** arıgansız, sızge yal iterge kirek.” (VG, s. 181)

(Siz yorgunsunuz, dinlenmeniz gerek.)

“**Sız**ge doktor isimi ħeram!” (VG, s. 185)

(Size doktor ismi haram!)

“**Sız** yazgan vakıyga 1921 yılını uk tikşirilip bitken.” (VG, s. 186)

(Sizin yazdığınız vaka 1921 yılında incelenip bitmiş.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde daha çok konuşma cümlelerinin geçtiği yerlerde, Recepov’un Rüstem ile ve eşi Hediye ile konuştuğu yerlerde, konuşmaların daha samimi ve daha duygusal hale geldiği kısımlarda “min” ve “sin” zamirlerinin fazlaca kullanıldığını görmekteyiz:

“Tizrek tırıl eyde, **min sin** ulım bilen tanıştırmın.” (VG, s. 178)

(Çabuk diril haydi, ben seni oğlum ile tanıştırmım.)

“Süyle, nindiy kaygıñ bar **sin**ñ?” (VG, s. 180)

(Söyle, ne kaygın var senin?)

Birliktelik ifade eden “b z” zamiri hik yede diğ er zamirlere göre oldukça az kullanılmıştır. Recepov’un kendi içinde yaşadığı  aresizliğı daha iyi anlatabilmek için “ben”, “sen”, “o” zamirlerinin kullanılması oldukça doğaldır. “Biz” kavramı Riza Recepov’un dışında gelişen bir kavramdır, Recepov kendi içinde sadece “ben” duygusunu yaşamaktadır.  evresindeki kişiler ise Recepov’un durumuna  are bulmak için bir aradadır.

Hik yede “alar” zamiri sadece bir yerde kişi zamiri olarak kullanılmıştır:

“Ul **alardan** Recepovnıń h zmet ite t rgan urında yaratılıwın hem  il kki e  k yağşı  řlev n böldü.” (VG, s. 181)

(O onlardan Recepov’un hizmet ettiğı yerde sevildiğini ve önceden iyi çalıştığını öğrendi.)

1.6.4.1.1.2. D n şl l k Zamiri

Hik yede d n şl l k zamiri “ z” kelimesinin 53 defa kullanıldığı tespit edilmiştir. “ z” kelimesi hik yede daha çok bir öznenin yerine kullanılmıştır. Bunun yanında bazı cümlelerde bu kelimenin özne ile birlikte kullanılıp özneyi pekiştirdiğı de görülmektedir:

“** z ** de, balaları da, beyrem e kiy n p, kad rl  kişin n  eyge çıguwın k tt ler.” (VG, s. 186)

(Kendisi de, çocukları da bayrammış gibi giyinip değ erli kişinin  aya gelmesini beklediler.)

Yukarıdaki cümlede “ z” kelimesinin bir öznenin yerine geçerek “bizzat” anlamında kullanıldığını görmekteyiz.

“Adresımnı da,  ř buyınça kirek bulgan familiyelern  de yazıp t rmıym, çünki bu hat b len b rge min ** z m** kild m hem ceza almıy a kitmeske buldım.” (VG, s. 186)

(Adresimi de  ř süresince gerekli olan isimleri de yazmıyorum,   n  bu mektup ile birlikte ben kendim geldim ve ceza almadan gitmemeliyim.)

Yukarıdaki cümlede ise “ z” kelimesinin “min” öznesinin pekiştiricisi olduğı görülmektedir.

1.6.4.1.1.3. İşaret Zamirleri

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan işaret zamirlerinin toplam sıklık değeri 24 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede kullanılan işaret zamirlerini ve bu zamirlerin sıklık değerlerini şu şekilde gösterebiliriz:

21. Tablo “*Vücdan Gazabı*” Hikâyesinde Bulunan İşaret Zamirlerinin Sıklık Değerleri

Sıra	İşaret Zamirleri	Sıklık Değeri
1	bu	9
2	şul	8
3	ul	5
4	Alar, şular	1

Adil Kutuy’un diğer hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de anlatıcının olayları bildiği düşüncesine varmak mümkündür. Anlatıcı olayların içinde yer aldığı ya da olaylardan haberdar olduğu zaman hikâye içinde kullandığı bazı kelimelerle bunu okuyucuya hissettirmektedir. Hikâyede de yakını işaret eden “bu” kelimesinin en sık kullanılan kelime olduğunu görmekteyiz:

“Resimni kürüğe ul bizgek tüt kanday kaltıranıp kitti hem ‘**Bu** ul, Tahir Kaharmanov minim kürbanım.’ dip üzaldına şüylendi.” (VG, s. 178)

(Resmi görünce o sıtmaya tutulmuş gibi titredi ve “Bu o, Tahir Kaharmanov benim kurbanım.” diye kendi kendine söylendi.)

“– **Bu** kim?, dip Recepov, üzi de sizmiyçe, kinet bürilip, Hediye apaga şuraw birdi.” (VG, s. 178)

(– Bu kim?, diye Recepov kendisi de fark etmeden ansızın dönüp Hediye Hanıma sordu.)

1.6.4.1.1.4. Belgisiz Zamirler

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde belgisiz zamir sayısının çok fazla olmadığını görmekteyiz. Hikâyede bulunan belgisiz zamirlerin sayısı 7 olarak tespit edilmiştir. “bütünişi” (2), “nerse” (2), “bırni” (1), “bırew” (1), “niçiktir” (1), kelimeleri hikâyede belgisiz zamir olarak kullanılmıştır.

“– **Bütünişi** de küle, **bütünişi** de şatlana... Tik min gîne şatlana almiym... Çünkü minim namusım kirlî, min vücdansız kaldım... Min kişiliğimni yugalttım, dip ul küzgi tün kibik karanğı uylar astında bakçadan çıgıp kitti.” (VG, s.180)

(– Hepsi de gülüyor, hepsi de seviniyor... Sadece ben sevinemiyorum... Çünkü benim namusum kirli, ben vıcdansız kaldım... Ben kişiliğimi kaybettim, diye sonbahardaki gece gibi karanlık düşünceler altında bahçeden çıktı.)

“– **Bırni** de yuk, bûlay gına...” (VG, s. 179)

(– Bir şey yok, öyle...)

1.6.4.1.1.5. Soru Zamirleri

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan soru zamirlerinin toplam sıklık değeri 21 olarak belirlenmiştir. Hikâyede en fazla kullanılan soru zamiri “ni” (11)’dir. “ni” soru zamiri hikâyede genellikle Recepov’un eşinin aralıklı olarak tekrarladığı sorularda karşımıza çıkmaktadır:

“**Ni** buldı, **ni** buldı siña Rizük?” (VG, s. 180)

(Ne oldu, ne oldu sana Rızacığım?)

“**Ni** buldı, **ni** buldı minim süyikliıme...” (VG, s. 181)

(Ne oldu, ne oldu benim sevgilime...)

Hikâyede “ni” kelimesinden sonra soru zamiri olarak en fazla “kaya” (4) kelimesi kullanılmıştır.

“– E komandir **kaya**?” (VG, s. 183)

(– Peki, komutan nereye?)

“Atnaga yakın ul, **kaya** barırğa hem nersege tutınırğa bïlmiyçe ùnitılıp yŭrdï.” (VG, s. 179)

(Bir haftaya yakın o, nereye gideceğini ve nereye tutunacağını bilmeden gezdi.)

Hikâyede bu kelimelerin dışında kişileri buldurmaya yönelik olan “kïm” (3) soru zamirini, “nerse” (2) ve “kayda” (1) kelimelerini görmek mümkündür:

“Sebep **nersede**?” (VG, s. 181)

(Sebep ne?)

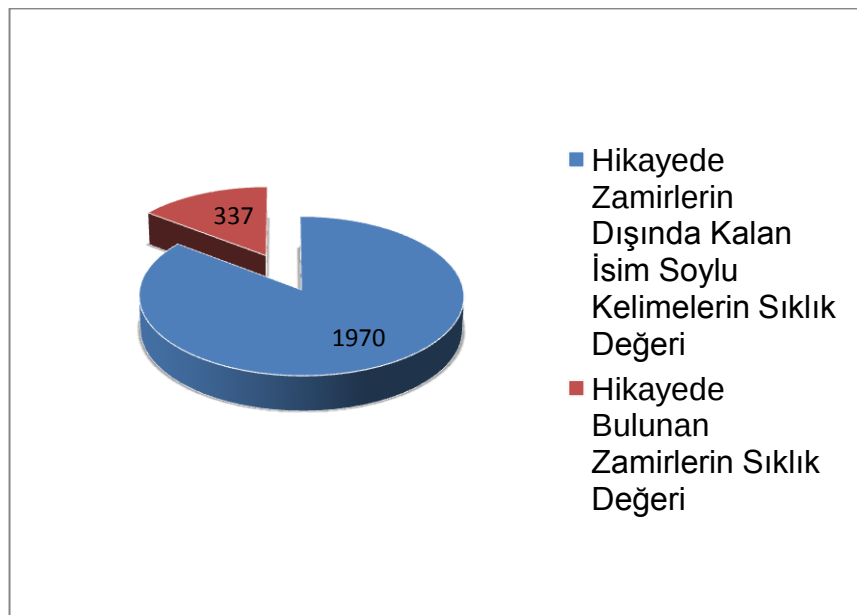
“– Bu **kïm**?, dip Recepov, üžï de sizmiyçe, kinet bŭrılıp, Hediçe apaga sŭraw birdï.” (VG, s. 178)

(– Bu kim?, diye Recepov, kendisi de fark etmeden ansızın dönüp Hediçe Hanıma sordu.)

“Bašta ul, **kayda** yatkanın bïlmiyçe su sŭrap ıngıraşkan.” (VG, s. 184)

(Bašta o, nerede yattığını bilmeden su isteyip inlemiş.)

“*Vŭcdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan zamirlerin isim soylu kelimelere oranı %14.6’dır.

15. Grafik “Vŭcdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Zamirlerin Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.2. Sıfatlar

İncelemenin bu kısmında tek başına isim olarak da kullanılabilen kelimeler ile ikilemeler değerlendirilecektir ve bu değerlendirmeye sıfat- fiiller ile kelime grupları dâhil edilmeyecektir.

“*Vücdan Azabı*” hikâyesinde bulunan niteleme sıfatlarının toplam sıklık değeri 146 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en çok kullanılan niteleme sıfatlarını şu şekilde gösterebiliriz:

22. Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Niteleme Sıfatlarının Sıklık Değerleri

Sıra	Niteleme Sıfatı	Sıklık Değeri
1	avır, tiren	7
2	yaña, kaynar, açık, yeş, mündiy	4
3	yümşak, kaygılı, matur, yakın, süyüklî, yavız, aktık	3
4	namuslı, kütüçkiç, temlî, cılı, neni, aşığıç, zur, tiyişlî, iski, menği	2
4	taza, saf, pıçrak, politik, türlü, nefretli, tatlı, yırak, çın, şayan, şatlıklî, şat, yalkınlî, yalangaç, urınsız, uñaysız, vak, yahşî, yagımlî, vakıtlî, ulı, sapsalkın, üzün, çiksîz, yuk, üzîk, ūzîk, urta, kıyu, danlı, şuşındiy, şulay, şundiy, dūrîs...	1

Hikâyede en çok kullanılan sıfatlar “avır” (7) ve “tiren” (7) sıfatlarıdır. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinin konusunu yansıtan bu kelimeler, hikâyenin okuyucu üzerindeki etkisini de göstermektedir. “Avır” kelimesi hikâyede, bir evin içindeki sessizliğin etkileyciliğini, geçirilen zor zamanları, bir hastanın durumunu anlatmak için kullanılmış olan bir sıfattır:

“Üyde **avır** tınlık.” (VG, s. 176)

(Evde ağır sessizlik.)

“Aņa karap, Rüsterniņ **avır** ıngıraşuların tıñlap bülmedegı başka kışiler de tiren kaygıda idiler.” (VG, s. 177)

(Ona bakıp Rüstern’in ağır inlemelerini dinleyerek odadaki başka kişiler de derin kaygıya düştüler.)

“Aņa karap, semyadagı bütren kışiler de küz yümmıyça, **tiren** tınlıkta utırıp çıktılar.” (VG, s. 177)

(Ona bakıp ailedeki başka kişiler de gözünü kırpmadan derin sessizlikte oturdular.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan belirtme sıfatlarının sayısı 112 olarak belirlenmiştir.

Hikâyede bulunan belgisiz sıfatların toplam sıklık değeri 45 olarak tespit edilmiştir. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde en çok kullanılan belgisiz sıfat “bır” (15)’dir:

“Anıñ küzleri stenaga ilingen **bır** resımge tüşti.” (VG, s.178)

(Onun gözleri duvara asılmış bir resme takıldı.)

“Lekin ütken aynı min, **bır** avıru bala yanına bargaç, komandir Kaharmanovniñ 1920 yılını tüşken resımın kürdim.” (VG, s. 185)

(Lakin geçen ay ben, bir hasta çocuğun yanına gidince komutan Kaharmanov’un 1920 yılında çekilen resmini gördüm.)

Hikâyede anlatımı güçlendirmek ve pekiştirmek için “bütün” (6), “her” (6) gibi belgisiz sıfatlara da başvurulduğunu görmekteyiz:

“ ‘Keyifı yuklık’ ikinci atnanı da üçinç atnanı da devam itkeç, **bütün** semyanı tiren kaygı bastı.” (VG, s. 179)

(“Keyfinin olmaması” ikinci hafta da üçüncü hafta da devam edince bütün aileyi derin kaygı sardı.)

“**Her** kiç muzıka uynıy idıñ- muzıkañnı taşladıñ.” (VG, s. 180)

(Her gece müzik dinliyordun, müziği de bıraktın.)

Hikâyede kullanılan belgisiz sıfatların diğerleri ve bu sıfatların sıklık dereceleri şöyledir:

“bırniçe” (4), “başka” (3), “iki üç” (3), “bır iki” (3), “küp” (2), “bütren” (2), “nindidir” (1), “bırer” (1), “kaybır” (1), “biş altı” (1), “kırık illi” (1).

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde yer alan sayı sıfatlarının toplam sıklık değeri 32 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede bulunan sayı sıfatlarını şu şekilde gösterebiliriz:

“bİR” (6), “ikİnçİ” (4), “bİRİnçİ” (3), “bİrer” (2), “yŭz” (2), “unsigİz” (2), “utız” (1), “yarım” (1), “ŭçİnçİ” (1), “yİğİrmİnçİ” (1), “unbiş” (1), “citmiş” (1) “dŭrtİnçİ” (1), “ikİ” (1), “altı” (1).

Adil Kutuy’un diğEr hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de en çok kullanılan sayı sıfatı “bİR” dir. “bİR” sayı sıfatı olarak kullanıldİğı cŭmlelerin anlamını kuvvetlendirmiştir:

“Ayaklarında **bİR** adım atarlık ta kŭç kalmadı.” (VG, s. 177)

(Ayaklarında bir adım atacak gŭç kalmadı.)

“Kırınmavına da **bİR** atna buldı indİ...” (VG, s. 180)

(Tıraş olmayalı da bir hafta oldu...)

Hikâyede soru sıfatı olarak sadece “nindiy” kelimesini gŖrmekteyiz.

“nindiy” soru sıfatının sıklık değeri ise 4’tŭr:

“– **Nindiy** cinayet ul tagın? dip, Recepov Kaharmanovniŭ sŭzİn bŭldİ.” (VG, s. 188)

(– Nasıl cinayet o yine? diye Recepov, Kaharmanov’un sŖzŭnŭ kesti.)

Hikâyede bulunan İşaret sıfatlarının toplam sıklık değeri 31 olarak tespit edilmiştir. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde en sık kullanılan İşaret sıfatı “bu” (21)’dur. Anlatıcı anlattİğı olayların ve mekânın içindedir:

“**Bu** tınlıkni ŭlİm bİlen tartİşıp yatkan altı yeşİk Rŭstemniŭ sŭzİp sŭzİp İngıraşuı gına bŭza.” (VG, s. 176)

(Bu sessizliği Ŗlŭm ile çekİşen altı yaşındaki Rŭstem’in uzun uzun inlemesi bozuyor.)

“Ŭyİne ul **bu** tŭnnİ bik suŭ kayttı.” (VG, s. 181)

(Evine o bu gece çok geç dŖndŭ.)

Hikâyede geçEn diğEr İşaret sıfatlarını şu şekilde gösterebiliriz:

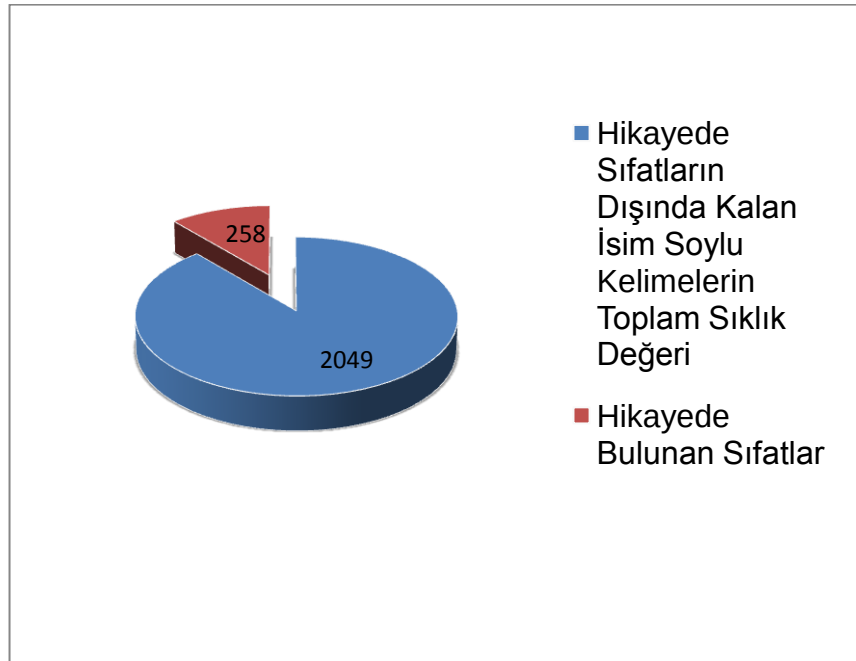
“şul” (4), “ul” (3), “şuşı” (2), “tİğİ” (1).

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan sıfatları ve bu sıfatların sıklık değErlerini şöyle gösterebiliriz:

23. Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Sıfatlar ve Bu Sıfatların Sıklık Değerleri

Sıfat Türü	Sıklık Değeri
Niteleme Sıfatları	146
Belirtme Sıfatları - Belgisiz Sıfatlar (45) - Sayı Sıfatları (32) - İşaret Sıfatları (31) - Soru Sıfatları (4)	112
	Toplam Sıklık Değeri: 258

“Vücdan Gazabı” hikâyesinde bulunan sıfatların hikâyedeki isim soylu kelimelerin toplamına oranı %11.18 olarak tespit edilmiştir.

16. Grafik “Tapşırılmagan Hatlar” Hikâyesinde Bulunan Sıfatların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

1.6.4.1.3. Zarflar

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesindeki zarfların toplam sıklık değeri 161’dir. Bu sayıya tek başına isim olarak da kullanılabilen kelimeler ile ikilemeler dâhil edilmiştir.

1.6.4.1.3.1. Zaman Zarfları

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan zaman zarflarının toplam sıklık değeri 43 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede zaman zarfı olarak en çok “**hezîr**” (10) kelimesi kullanılır:

“Lekin, minîm uyımça, **hezîr** ul tiz tîrîleçek.” (VG, s. 179)

(Lakin bence o şimdi çabuk dirilecek.)

“Her atna teatr, kinoga, kontsertka yûriy idîk- anda da **hezîr** çakırmıysın.” (VG, s. 180)

(Her hafta tiyatroya, sinemaya, konsere gidiyor idik- oraya da şimdi çağırıyorsun.)

Hikâyede bulunan zaman zarflarından en sık kullanılanları şunlardır:

“bügîn” (4), “üzak” (4), “irtege” (2), “küpten” (2), “tûngî” (2), “sûñıntın” (1), “kiçe” (1), “haman” (1), “bıyıl” (1), “başta” (1), “annarı” (1), “îlik” (1)...

“– Tiren kaygı, ipteşler, komandir Kaharmanov **bügîn** tûnle bîlen vafat buldı, dip baş vraç cavap birdî.” (VG, s. 184)

(– Büyük üzüntü, arkadaşlar, komutan Kaharmanov bugün geceleyin vefat etti, diye başhekim cevap verdi.)

“Anıñ **üzak** kaytmıy tûruwına kaygırgan Negıyme apa, irîññ kayda ikenliğin bîlirge tırışıp, bîrniçe uringa telefon şaltıratırğa da ũlgîrgen idî indî.” (VG, s. 181)

(Onun uzun süre dönmemesinden endişelenen Negıyme Hanım, eşinin nerede olduğunu öğrenmeye çalışıp birçok yere telefon etti.)

“**Başta** ul, kayda yatkanın bîlmiyçe, su sûrap ıñırışkan.” (VG, s. 184)

(Başta o, nerede yattığını bilmeden su isteyip inlemiş.)

1.6.4.1.3.2. Azlık Çokluk Zarfları

Hikâyede yer alan azlık çokluk zarflarının toplam sıklık değeri 34'tür. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde en sık kullanılan azlık çokluk zarfı ise “bik” (12)'tir. Çalışmamız çerçevesinde incelemiş olduğumuz “*Ressam*” ve “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyelerinde de azlık çokluk zarfı olarak en fazla “bik” kelimesinin kullanılması yazara ait bir üslup özelliği olarak kabul edilebilir. “Bik”, anlatımı kuvvetlendiren bir kelimedir. Yazarın bu kelimeyi kullanarak anlattığı olayları ve durumları okuyucunun zihninde pekiştirdiği ve daha kalıcı, daha etkili hale getirmeye çalıştığı düşünülebilir:

“Yuklavı da **bik** tınıç buldı.” (VG, s. 178)

(Uyuması da çok rahat oldu.)

“Üyine ul bu tünñi **bik** sññ kayttı.” (VG, s. 181)

(Evine o bu gece çok geç döndü.)

Hikâyede bulunan diğer azlık çokluk zarfları ve bu zarfların sıklık değerlerini şöyle gösterebiliriz: “in” (8), “artık” (2), “gacep” (2), “küp” (2), “hiç” (2), “bıraz” (2), “tagı” (1), “nindiy” (1), “az” (1), “bırkader” (1).

“Avırını küldire algan doktorga anıñ küp- küp itip rehmetler ukıysı, kaynar süzler eytesı kıldı, hem ul **in** yakın kışılgerge gñe mürecegat itile turgan taviş bilen:

– Rehim itigiz! dip Recepovka çey tekdım itti.” (VG, s. 178)

(Hastayı güldüren doktora onun çok çok teşekkür edesi, sıcak sözler söyleyesi geldi ve en yakın kişilerle konuşulan ses ile:

– Buyurunuz! deyip Recepov’a çay takdim etti.)

“– Huş kilesiz! Rehim itesiz! dip, Rıza Recepov aldına taza gewdelı, lekin **gacep** citiz hareketli bır iptes kilip bastı.” (VG, s. 187)

(– Hoş geldiniz! Buyurunuz! diyerek Rıza Recepov’un karşısına iri gövdeli fakat çok kıvrak hareketli bir arkadaş geldi.)

1.6.4.1.3.3. Soru Zarfları

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan soru zarflarının sıklık değeri 17 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede en fazla kullanılan soru zarfı “niçik” (8) kelimesidir. Bu kelime dışında hikâyede soru zarfı olarak kullanılan kelimeler şunlardır: “nik” (3), “ni üçin” (2), “nige” (2), “nindiy” (1), “kayçan” (1).

“– Sin **niçik** uylıysın? dip, Negıyme apa elİ bıyl gına institut bitirİp vraç isİmİ algan ũlı kızına kinayeli sũraw birdİ.” (VG, s. 182)

(– Sen nasıl düşünüyorsun? diye Negıyme Hanım bu yıl enstitüyü bitirip doktor olan büyük kızına kinayeli bir soru sordu.)

“**Nik** bu kader üzgerdİn?” (VG, s. 180)

(Niçin bu kadar değİştin?)

“**Nige** eytmiysİn?” (VG, s. 180)

(Niye konuşmuyorsun?)

1.6.4.1.3.4. Durum Zarfları

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan durum zarflarının toplam sıklık değeri 63 olarak belirlenmiştir. Hikâyede tespit edilen durum zarflarından en çok kullanılanları şu şekilde gösterebiliriz: “tagın” (6), “kinet” (6), “yañadan” (4), “tizrek” (4), “siyrek” (2), “tup-turı” (2), “tiz” (2), “ciñilrek” (2), “şaw- gũr” (2), “belki” (2), “tizden” (1), “temam” (1), “şulay” (1), “tİrİ” (1), “yũkısız” (1), “yağşı” (1), “tũnİn kũnİn” (1), “tũra bara” (1), “ũzak ũzak” (1), “naçar” (1), “aşığıç” (1)...

“Ul **tagın** kıkırgan hem **tagın** dũbİrdetken.” (VG, s. 184)

(O yine bağırmaş ve yine kapıyı vurmaş.)

“Batır komandirniñ **kinet** ũlũwİne gaceplenİp min baskan urınımda katıp kaldım.” (VG, s. 184)

(Kahraman komutanın ansızın ölmesine şaşırıp ben bastığım yerde donup kaldım.)

“Anıñ mündiy kılanışların bik **siyrek** kürgen direktor uyga çumdı.” (VG, s. 181)

(Onun böyle davranışlarını çok seyrek gören müdür düşünceye daldı.)

“Ul, kiyinip **tizrek** üyden çıgıp kiterge aşıktı.” (VG, s. 180)

(O giyinip evden çabucak çıkmak için acele etti.)

1.6.4.1.3.5. Yer- yön Zarfları

Hikâyede bulunan yer- yön zarflarının toplam sıklık değeri ise 4 olarak tespit edilmiştir. “kirĭ” (2) ve “tüben” (2) kelimeleri hikâyede yer- yön zarfı olarak kullanılmıştır.

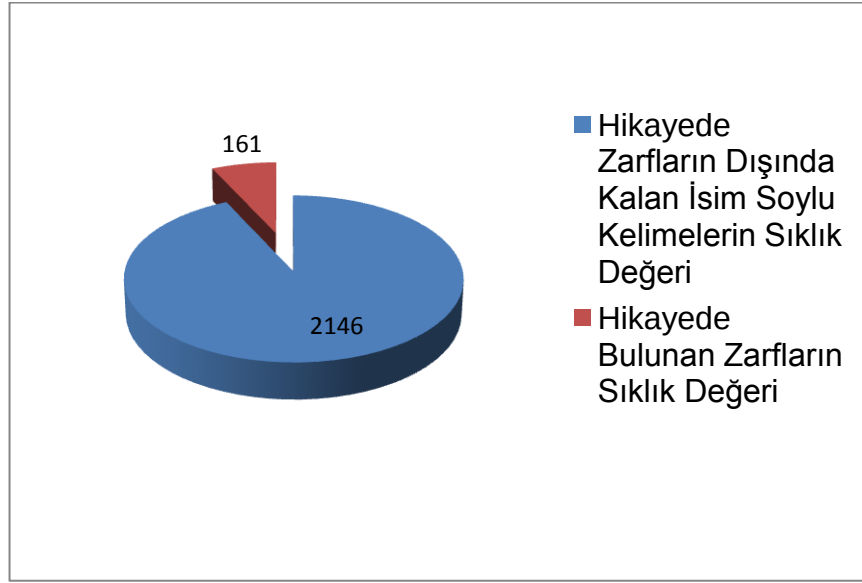
“İşikten çıguga anı bürçu aldı, hem ul, nerse işlevine hisap birmiyçe, **kirĭ** kayttı.” (VG, s. 179)

(Kapıdan çıkınca onu üzüntü aldı ve ne yapacağını hesaplamadan geri döndü.)

“Ul, kaya barasın bĭlmiyçe, başın **tüben** salıp, uram buyınça atladı.” (VG, s.179)

(O, nereye gideceğini bilmeden başını aşağı eğip sokak boyunca yürüdü.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan zarfların sayısının hikâyedeki isim soylu kelimelerin sayısına oranı %6.9’dur.

17. Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Zarfların Sayısının Hikâyedeki İsim Soylu Kelimelerin Sayısına Oranı

Hikâyedeki edatları değerlendirdiğimizde yazarın, incelemiş olduğumuz diğer hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de “DA” (94), “bilen” (45) ve “hem” (40) kelimelerini sıkça kullandığını görmekteyiz.

1.6.4.2. Fiiller

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan fiillerin sayısı 1195 olarak tespit edilmiştir. Hikâyede bulunan 1195 fiilin 161’i birer defa kullanılmıştır.

Hikâyede bulunan fiilleri şu şekilde gösterebiliriz:

24. Tablo “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sıklık Değerleri

SIRA	KELİME	SIKLIK DEĞERİ
1	di-	90
2	bul-	57
3	al-	45
4	i-	44
5	bir-	31
6	it-	30
7	kit-	24
8	tür-	23
9	kil-	22
10	bar-	21
11	çık-	20
12	bıl-	18
13	kür-	17
14	eyt-	16
15	küt-	14
16	yaz-, kır-	13
17	kara-	11
18	utır-, yat-, nişle-	9
19	kal-, süyle-, işle-, tırış-, kayt-, ül-	8
20	tile-, bit-, taşla-, aç-, uyla-, yarat-, tırıl-	7
21	añla-, sal-, yıla-, başla-, üt-, kürset-, işit-, bas-, üzger-, aşık-, ünitil-, suz-...	6
22	ukı-, süyleş-, tütün-, uyna-, uylan-, kürin-, kıçkır-...	5
23	sūra-, kaç-, yeşe-, yasa-, birıl-, ışan-, ciber-...	4
24	tap-, kitir-, açıl-, alın-, atla-, cıy-, cıyın-, yükla-, aş-a-, kuy-, anlat-, tanış-...	3

25	taşlan-, tapşır-, cıyıl-, tartış-, makta-, tüz-, tüt-, şatlan-, eylen-, yugalt-, agar-, bildir-, tanıştır-, tüşir-, çap-, üs-, yazıl-...	2
26 A	tınla-, ütün-, üyren-, hetirle-, hetirlet-, iyelen-, yeşir-, cırla-, ezirle-, tiy-, akla-, şayar-, üzat-, üzatıl-, ünüt-, tınıçlan-, basıl-, tukta-, naçarlan-, küreş-, tal-, gaceplen-, endiş-, kaldır-, ayır-, yan-, yandır-, yakla-, yalغانla-, yahşır-, atıl-, yaratıl-...	1

Adil Kutuy'un incelemiş olduğumuz diğer hikâyelerinde olduğu gibi “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde de en fazla kullanılan fiilin dolaysız üslubu gösteren “di-” (90) olduğu görülmektedir. Anlatıcı, olayları kendi ağzından aktarmakta, kahramanların konuşmalarını ise olduğu gibi aktarmaktadır.

Hikâyede sıklık değeri bakımından ikinci sırada yer alan fiil ise “bul-” (57)’dur. “*Tapşırılmagan Hatlar*” hikâyesinde de sıklık değeri bakımından ikinci sırada yer alan fiil “bul-”dur. “*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde “bul-” fiilinin birkaç örnekte yardımcı fiil olarak kullanıldığı görülür. Bu örneklerin dışında “bul-” fiili esas fiil olarak kullanılmıştır:

“– Bırınçiden, siz kaçkansız; ikinçiden, sizniñ cinayetigiz üzigiz yazgan derecede ük bulmagan; üçinçiden, sizniñ izlep tapkaç sizniñ üzgerüwigiz bilingen.” (VG, s. 187)

(Birincisi, siz kaçmışsınız; ikincisi, sizin cinayetiniz yazdığınız şekilde olmamış; üçüncüsü, sizi arayıp bulunca sizin değiştiğiniz bilinmiş.)

Hikâyede sıklık değeri bakımından üçüncü sırada yer alan fiil “al-” (45)’dir. “al-” fiili hikâyede hem esas fiil olarak hem de yeterlik fiili olarak kullanılmıştır. “al-” fiilinin yardımcı fiil olarak kullanıldığı düşünülen 22 örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin dışında kalan yerlerde ise “al-” esas fiil olarak kullanılmıştır:

“Balaga ul aşığıç ukol yasadı, üzi bilen alıp kilgen nindiydır bñ poroşok birdi.” (VG, s. 177)

(Çocuğa o hemen iğne yaptı, kendi alıp geldiği bir tozu verdi.)

Hikâyede “al-” fiili yardımcı fiil olarak kullanıldığı yerlerde “gücü yetme” ifade etmektedir:

“Avırını küldire algan doktorga anıñ küp- küp itip rehmetler ukıysı, kaynar süzler eytesñ kildñ, hem ul in yakın kışılgerge gñe mñrecegat itile tñrgan taviş bilen:

– Rehim itñğiz! dip Recepovka çey tekdım itti.” (VG, s. 178)

(Hastayı güldüren doktora onun çok çok teşekkür edesi, sıcak sözler söyleyesi geldi ve en yakın kişilerle konuşulan ses ile:

– Buyurunuz! deyip Recepov’a çay takdım etti.)

“al-” fiilinin olumsuz şekillerinde ise “gücü yetmeme, ümitsizlik, çaresizlik” gibi anlamlar hissedilmektedir:

“Min indñ sızge artık kñrñp yñriy almam.” (VG, s. 179)

(Ben şimdi size fazla gelemem.)

“Tik min gñe şatlana almıym...” (VG, s. 180)

(Sadece ben mutlu olamıyorum...)

“Yatsa da, yñklıy almadı.” (VG, s. 182)

(Yatsa da uyuyamadı.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde zarf-fiillerin sıfat-fiil ve isim- fiillere göre oldukça fazla kullanıldığı görülmektedir. Zarf- fiil eklerinden de en fazla “-p” ekinin kullanıldığını görmekteyiz:

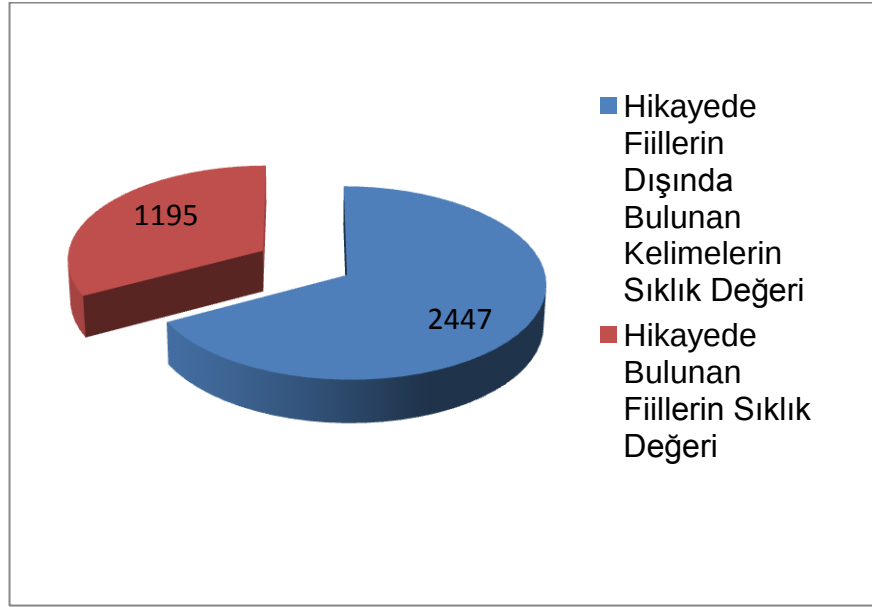
“Batır komandirññ kinet ülüwñne gaceplenñp min baskan urınımda katıp kaldım.” (VG, s. 184)

(Kahraman komutanın ansızın ölmesine şaşırıp ben bastığım yerde donup kaldım.)

“Kürşñ bakçaga kñrñp in yırak bñ ĩskemiyeye barıp utırdı.” (VG, s. 180)

(Komşu bahçeye gidip en uzaktaki iskemleye gidip oturdu.)

“*Vücdan Gazabı*” hikâyesinde bulunan fiillerin sıklık değerinin hikâyedeki toplam kelime sayısına oranı %32.8 olarak tespit edilmiştir.

18. Grafik “Vücdan Gazabı” Hikâyesinde Bulunan Fiillerin Sayısının Hikâyedeki Toplam Kelime Sayısına Oranı

SONUÇ

Çalışmamıza esas olan Adil Kutuy'un "*Tapşırılmagan Hatlar*", "*Ressam*" ve "*Vücdan Gazabı*" hikâyelerindeki dil ve üslup konusunda şu sonuçlara vardık:

Tatar edebiyatında 1930- 1940'lı yıllarda verilmiş olan eserlerde "değişen, ahlaklı insan", "yenilenen ve gelişen toplum", "vatani koruma" gibi konular ağırlıklı olarak ele alınmıştır. Adil Kutuy'un da hikâyelerinde bu konuları işlediği görülmektedir.

Yazar, hikâyelerine içinde bulunduğu sosyal ve siyasi ortamı yansıtmaktadır. Hikâyeler vasıtasıyla Sovyetler devletinde yaşayan halkın hayatı, Sovyetler devletinin ve halkının içinde yaşadığı siyasi ortam hakkında detaylı bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Yazarın incelemiş olduğumuz hikâyelerinde bu sosyal ve siyasi ortam içinde bulunan sanatkârlar, aydınlar, toplumda önemli yeri olan kişiler ve bu kişilerin düşünceleri yansıtılmaktadır. Bununla birlikte "*Tapşırılmagan Hatlar*", "*Ressam*", "*Vücdan Gazabı*" hikâyelerinde Adil Kutuy'un hayatından ve düşünce dünyasından izler görmek mümkündür. Yazarın hayatı, içinde bulunduğu sosyal ve siyasi çevre, eserlerinin şekillenmesinde etkili olmuştur.

Hikâyeler incelendiğinde yazarın ve hikâye kahramanlarının düşünce dünyası arasında bir bağ olduğu görülmektedir. Yazar, her hikâyesinde "idealize edilmiş" kahramanlar seçmiş ve görüşlerini bu kahramanlar vasıtasıyla okuyucuya aktarmıştır. Bununla birlikte incelediğimiz hikâyelerin hepsinde bu kahramanların karşısına onlarla zıt fikirlerde olan kahramanlar yerleştirilmiş ve çatışma unsuru yaratılmıştır.

Hikâyelerdeki söz varlığı, düşünce dünyasını yansıtan önemli bir husustur. Çalışmamıza esas aldığımız hikâyelerin söz varlığı, yazarın üslup özelliklerini tespit edebilmemizi sağlamıştır. Yazar hikâyelerindeki kelime dünyasını anlatmak istediği düşünceye, vermek istediği mesaja göre oluşturmuştur. Hikâyelerde en sık kullanılan kelimeler incelendiğinde yazarın ideolojisinin hikâyeleri şekillendirdiği görülmüştür.

Hikâyelerde bulunan kiplerin de yazarın anlatmak istediği düşüncelere göre seçildiği tespit edilmiştir ve kipler eserin üslubunu aydınlatmaya yardımcı unsurlar olarak değerlendirilmiştir. Hikâyelerde en fazla “görülen geçmiş zaman” kipinin kullanıldığı görülmektedir. Yazar görülen geçmiş zamanı kullanarak hikâyelerindeki inandırıcılığı ve etkileyiciliği artırmaktadır.

Çalışmamızda “Söz Varlığı” başlığı altında yazarın kelime hazinesi ve halkın kültürünü yansıtan atasözlerine, deyimlere yer verilmiştir. Adil Kutuy’un hikâyelerinde halkın kültürünü yansıtan bu kalıplaşmış ifadelere fazlaca rastlanmıştır. Yazarın hikâyelerinde bu ifadeleri kullanmış olması onun Tatar halkının kültür mirasına verdiği önemi göstermektedir. Bu ifadelerden hareketle yazarın, hikâyelerinde sade bir üslup kullandığı, halkın dilinden uzaklaşmadığı fikrine varılmaktadır.

Adil Kutuy’un “*Tapşırılmagan Hatlar*”, “*Ressam*” ve “*Vücdan Gazabı*” hikâyelerinde bulunan yabancı kelimeler incelendiğinde, bu kelimelerin 1930-1940’lı yıllarda Rusçanın yoğun etkisi altında kalmış olan bir dilde olması gerektiğinden daha az olduğu görülmüştür. İncelemiş olduğumuz hikâyelerde bulunan toplam kelime sayısı 19959’dur. Bu kelimelerin 757’sinin Rusçadan alıntı kelimeler olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda yazarın incelenen hikâyelerinde bulunan Rusçadan alıntı kelimelerin toplam kelime sayısına oranı %3.7’dir. Bu oran göz önüne alındığında ve hikâyelerin yazılmış olduğu dönem düşünüldüğünde hikâyelerde bulunan yabancı kelimelerin oldukça az olduğu fikrine varılmaktadır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*”, “*Ressam*” ve “*Vücdan Gazabı*” hikâyelerinde “kavram ifadeleri” denilen Rusçadan gelen kalıp ifadelerin yok denecek kadar az olduğu görülmüştür. Bu durum yazarın kendi dilinin ve imlasının özelliklerini koruduğu fikrini doğurmaktadır.

İncelemiş olduğumuz hikâyelerde isim unsurlarının fiil unsurlarına göre daha fazla olduğu görülmüştür. Yazar, olgulara önem vermekte, hareketi ise fiil unsurlarını kullanarak sağlamaktadır. Hikâyelerde sıfat- fiil ve isim- fiil eklerine oranla zarf- fiil eklerinin daha fazla kullanıldığı görülmektedir. Zarf- fiil ekleri kullanılarak hareket unsuru artırılmıştır.

“*Tapşırılmagan Hatlar*”, “*Ressam*” ve “*Vücdan Gazabı*” hikâyelerindeki isim soylu kelimeler incelendiğinde “ul” ve “min” kelimelerinin sıklık bakımından ilk sıralarda yer aldığı görülmüştür. Bu kelimelerin kullanım sıklıklarının fazla olması yazarın hikâyelerinde kullanmış olduğu anlatım tekniği ile ilgili bir husus olarak görülmektedir.

Hikâyelerde bulunan fiiller incelendiğinde hikâyelerin tamamında en fazla bulunan fiilin “di-” olduğu tespit edilmiştir. Bu durum yazarın, hikâyelerindeki kahramanların sözlerini dolaysız bir şekilde aktardığını göstermektedir.

Adil Kutuy’un “*Tapşırılmagan Hatlar*”, “*Ressam*” ve “*Vücdan Gazabı*” hikâyeleri, yazarın düşünce dünyasını, olaylar karşısındaki tutumunu ve bütün bunları aktarırken kullandığı dili ve üslubu açık bir şekilde yansıtan hikâyelerdir. Adil Kutuy, eserlerini siyasi baskı ve II. Dünya Savaşı’nın etkisi altında kaleme almış olsa bile kendine özgü sanat anlayışını ve üslubunu bu eserlere yansıtabilmiştir.

KAYNAKÇA

1. AKTAŞ, Şerif; **Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2003.
2. ALKAYA, Ercan; “İki Dillilik ve Rusçadan Tatar Türkçesine Geçen Kavram Tercümeleri”, **Türkoloji Araştırmaları**, İlkbahar, 2007, s. 41- 53.
3. ALKAYA, Ercan; “Tatar Türklerinin Kullandığı Türkçe Kişi Adları Üzerine Bir Değerlendirme”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt XI, sayı 1, Ocak, 2001, s. 115- 136.
4. BANGUOĞLU, Tahsin; **Türkçenin Grameri**, Ankara, TDK Yayınları, 2007.
5. BASKAKOV, N. A.; **Türk Kökenli Rus Soyadları**, çev. Samir Kâzımoğlu, Ankara, 1997.
6. BATTALOVA, A. D.; **Tatar Dramaturgiyesinde Yurt Obrazının Üşiş-Üzgerişi (1960-2000 yıllar)**, Kazan, 2009.
7. BÖREKÇİ, Muhsine- TEPELİ, Yusuf; “Tarık Buğra’nın ‘Ömer’ Adlı Hikâyesinin Dil ve Üslup Açısından Tahlili”, **Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, sayı 6, 1996, s. 29- 65.
8. BURAN, Ahmet; **Kurşunlanan Türkoloji**, Ankara, Akçağ Yayınları, 2011.
9. CELİLİYEVA, M.Ş.- EDHEMOVA, G.M.; **Edebiyat 6**, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989.
10. ÇOBAN, Ahmet; **Edebiyatta Üslup Üzerine: Sözün Tadını Dilde Duymak**, Akçağ Yayınları, Ankara, 2004.

11. DEVELLİOĞLU, Ferit; **Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, 22. Baskı, Ankara, Aydın Kitabevi, 2005.
12. DEVLETŞİN, Tamurbek; **Sovyet Tataristan'ı**, çev. Mehmet Emircan, 1. baskı, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1981.
13. EGLEMOV, Müderris; "Tatar Sovyet Edebiyatı ve Gadil Kutuy", **Tataristan**, 1993, s. 33- 36.
14. ERDEN, Aysu; "Öyküde Bütüncül Düzeni (Schema) Oluşturan Olgulara ve Düşünsel Akımlara Dilbilimsel Yaklaşım: Yöntem ve Uygulama", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, cilt XV, sayı 2, 1998, s. 9- 26.
15. ERGİN, Muharrem; **Türk Dil Bilgisi**, İstanbul, Boğaziçi Yayınları, 2. Baskı, 1983.
16. "Fatih Kerim hem Gadil Kutuy Hatları", **Sovyet Edebiyatı**, 1960, s. 76- 80.
17. FATİHOVNA- ZAHİDULLİNA, Daniya, v.d.; **Tatar Edebiyatı: Teoriya-Tarih**, Kazan, Megarif Neşriyatı, 2006.
18. **Fono Rusça Standart Sözlük: Rusça- Türkçe/ Türkçe- Rusça**, Haz. Mehmet Aslan, Galina Stoletnaya, İstanbul, Özel Matbaası, 2006.
19. GANİYEV, Fuat- AHMETYANOV, Rifkat- AÇIKGÖZ, Halil; **Tatarca-Türkçe Sözlük**, Moskova, İnsan Yayınevi, 1997.

20. GANIYEVA, F.- YARULLİNA, R.- SATTAROVA, A.; **Tatar Dramaturgları: Biyobibliyografik Bilişmelik**, Tataristan Kitap Neşriyatı, Kazan, 2007.
21. GAREPŞİNA, Liliya; “Tapşırılmagan Hatlar Yazılmıyça Kala (G. Kutuy Prozasında Zaman ve Geroy Kontsepsiyesi)”, **G. Kutuynıñ Tuuwına 100 Yıl**, İdil, 2003, s. 72- 73.
22. GIYMADIYEVA, Naciye; **İmtihannar Üçin Soçineniyeler**, Kazan, Yañalif Neşriyat Yurtı, 2003.
23. GÜRİSOY- NASKALİ, Emine; “Sovyet Döneminde İdil- Ural’da Adlar ve Adlandırma Yöntemleri”, **Yirmi Birinci Yüzyılda İdil- Ural**, Ankara, Tetragon İletişim Hizmetleri A.Ş., 2008, s. 131- 136.
24. HEBİBULLİNA, Zakire- MİNNULLİNA, Ravşaniya; **Soçineniye Yazarga Üyrenebiz: Metodika hem Ürneler**, Kazan, Yañalif Neşriyat Yurtı, 2002.
25. HÜSEYİNOV, Z.; **Antologiya Tatarskoy Poeziy**, Kazan, TACCP Kultura Ministrılıgınıñ Tatpoligraf Tipografiyesi, 1956.
26. İKHSANOVNA MİNGAZOVA, Liyailya; “Tatarskaya Detskaya Proza 1920- 60-h godov: Tematika, Problemi, Tendentsii Razvitiya”, **Vestnik Çalyabinskogo Gosudarstvennogo Pedagogičeskogo Universiteta**, 4/2011, s. 246- 253.
27. KAKINÇ, Halit; **Sultangaliyev ve Milli Komünizm**, 4. baskı, İstanbul, Bulut Yayınları, 2003.
28. KAMALİYEVA, Alsu; **Romantik Milliyetçi Ayaz İshaki**, Ankara, Grafiker Yayınları, 2009.

29. KAMALİYEVA, Alsu; “1930’lu Yıllarda Tatar Edebiyatı”, **Türk Dünyası Araştırmaları**, sayı 181, Ağustos, 2009, s. 229- 239.

30. KAZIMOĞLU, Samir; **Türk Toplulukları Edebiyatı II**, Ankara, 1997.

31. KUTUY, Gadil; **Saylanma Eserler**, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 2003.

32. MOSTAFİN, Rafail- DAVUTOV, Reis; “Repressiya Kurbanı Tatar Yazarları”, akt. Mustafa Öner, **Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi**, sayı 3, bahar, 1997, s.135- 168.

33. ÖNER, Mustafa; “Tatar Türkçesi”, **Türk Lehçeleri Grameri**, ed. Ahmet Bican Ercilasun, Ankara, Akçağ Yayınları, 2007, s. 679- 748.

34. ÖZEK, Fatih; “Cahit Sıtkı Tarancı’nın Ölümünden Sonra Adlı Şiirinin Dilbilimsel Açıdan İncelenmesi”, **Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, cilt XI, sayı 2, 2001, s. 147- 164.

35. ÖZDEMİR, Emin; “Türkçede Fiillerin Çekimlenişine Toplu Bir Bakış”, **TDAY-B**, 1967, s. 177- 203.

36. ÖZKAN, Fatma; “Kazan Tatarları”, **Yeni Türkiye**, Türk Dünyası Özel Sayısı II, sayı 16, Ankara, 1997, s. 1446- 1451.

37. ÖZKAN, Fatma; “Yirminci Yüzyılda Tatar Şiiri”, **Türk Dili**, sayı 531, Ankara, Mart 1996, s. 1044- 1080.

38. ÖZKAN, Fatma; **Abdullah Tukay’ın Şiirleri: İnceleme- Metin- Aktarma**, Ankara, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1994.

39. PARER, M. Özlem; “Rus Edebiyatında Fütürizm”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih- Coğrafya Fakültesi Dergisi**, 2002, s. 43- 65.

40. RAHMAN, Rife; **Mektep Ukuçısına Yardemlik**, Kazan, Rannur Neşriyatı, 2003.
41. RAHMANİ, R. F.- DAUTOV, R. N.; **Edipleribiz: Biyobibliyografik Bilişmelik**, Tom I, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 2009.
42. SAFİYULLİNA, F. S.; “Tatar Tiliniñ Sintaksik Tüzilişine Başka Tillerniñ Tesiri”, **III. Uluslar Arası Türk Dil Kurultayı**, Ankara, 1999.
43. SAHAPOV, Ehmet; **İshakiy Hem 20. Gasır Tatar Edebiyatı-Monografiya**, Kazan, Tatar “Miras” Kitap Neşriyatı, 1997.
44. SALDERE, Gülsüm “Abdurrahim Karakoç’un Lirik Şiirlerinde Kelime Dünyası”, Ankara, **Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2001.
45. ŞAHİN, Erdal; “Tatar Türkçesinde Alkış ve Kargış Eki: -Gİrİ”, **Uluslar arası Tatar Türkçesi Bilgi Şöleni Bildirileri (12-14 Ekim 2009)**, Eskişehir, 2010, s. 383- 400.
46. **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom V, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989.
47. **Tatar Edebiyatı Tarihi**, Neşriyat Redaktoru: G. H. Gıylmanov, tom IV, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1989.
48. **Tatar Literature Today**, Kazan, Magarif Publishers, 1998.
49. **Tatar Tiliniñ Anlatmalı Sözligi**, tom I, II, III, Kazan, Tataristan Kitap Neşriyatı, 1977, 1979, 1981.

50. **Türkçe Sözlük**, 10. baskı, Ankara, TDK Yayınları, 2005.

51. TÜRKYILMAZ, Fatma; **Tasarlama Kiplerinin İşlevleri**, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 1999.

52. USMANOVA, Z.; “Gadil Kutuynıñ Cavap Pesası”, **Tatar Tili hem Edebiyatı**, Kazan, 1963, s. 284- 293.

53. VERNADSKY, George; **Rusya Tarihi**, çev. Doğukan Mızrak, Egemen Ç. Mızrak, 2. Baskı, İstanbul, Selenge Yayınları, 2011.

54. YUSİPOVA, A. M. v.d., **Çıgarılış Sınıf Ukuçılarının İmtihanda Yazgan Soçineniyeleri**, Kazan, 2003.

55. ZARİPOVA ÇETİN, Çulpan; “Tatar Edebiyatının Gelişimi”, **Akademik Bakış- Uluslar Arası Hakemli Sosyal Bilimler E- Dergisi**, sayı 9, Mayıs, 2006, s. 138- 151.

İnternet Tabanlı Kaynaklar

1. BEYREMOVA, Fevziye; “Tatar Avılı: Ütkeni, Bügingisi hem Kileçegi”, **Bütün Dünya Tatar Kongressı**, 28 Avgust, 2007, (erişim) [http://www.mirzayanov.com/images/ 1058 1072 1090 1072 1088 1072 1074 1099 1083 1099 .pdf](http://www.mirzayanov.com/images/1058_1072_1090_1072_1088_1072_1074_1099_1083_1099.pdf) , s. 1-4

2. E. G. Zaripova, “G. Kutuynıñ Tapşırılmagan Hatlar Eserinde Gaile, Edep- Ehlak Meselelerinniñ Küterilişi” (erişim) http://old.nmi.su/lib/exe/fetch.php/konf:didaktika-2011:razdel_2.pdf, 15 Ocak 2013, s. 72- 74.

3. G. Galiyev- **Avılım Cırçısı** (erişim) <http://docs.exdat.com/docs/index-334462.html?page=14#10327862>, 14 Ocak 2013.
4. Şahin, Erdal; “Stalin Dönemi Siyasetinin Kazan Tatar Türkleri Kültürüne Etkileri”, Ed. Emine Gürsoy Naskali, Liaisan Şahin, **Stalin ve Türk Dünyası**, İstanbul, Kaknüs Yayınları, 2007, (erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/CAGDAS%20TURK%20LEHCELERI/erdal_sahin_stalin_siyaset_tatar_kulturune_etkisi.pdf, 30 Ocak 2013, s. 1- 9.
5. “Tapşırılmagan Hatlar” hikâyesinden alıntı yapılmış olan bütün örnekler şu kaynaktan alınmıştır: (erişim) http://franklang.ru/downloadfree/Gadel_Kutuj_Hatlar_M.pdf, 03.01.2013.
6. UYGUR, Erdoğan; “Sosyalist Realizm Kavramının Ortaya Çıkış Süreci”, **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi-Turkish Journal of Social Research**, sayı 1- 2, Nisan-Ağustos 2005, (erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/GENEL/erdogan_uygur_realizm.pdf, 14 Ocak 2013, s. 1- 9.
7. ÜSTÜNOVA, Kerime; “Türkçede Zaman Kavramı ve İşlenişi”, **Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sayı 9, 2005, (erişim) http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/kerime_ustunova_turkcede_zaman_kavrami.pdf, 15 Ocak 2013, s. 1- 18.
- 8.(erişim) http://gabdullatukay.ru/tat/index.php?option=com_content&task=view&id=1122&Itemid=81, 14 Ocak 2013.
9. <http://www.suzlek.ru/suzlek/phrase.show>

ÖZET

SÖNMEZLER DURAN, Özge. Adil Kutuy'un Eserlerinde Dil ve Üslup, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013.

Tatar edebiyatında 1930- 1940'lı yıllar oldukça önemli bir dönemdir. Yazarların ve şairlerin çeşitli siyasi baskılara maruz kaldıkları söz konusu dönemde, bu baskıları yansıtan eserler kaleme alınmıştır. Çalışmamızda bu dönemin önemli yazar ve şairlerinden biri olan Adil Kutuy ve Adil Kutuy'un yazarlığını ön plana çıkaran bazı hikâyeleri incelenmiştir. Seçmiş olduğumuz "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam", "Vücdan Gazabı" hikâyeleri Adil Kutuy'un, dönemin siyasi ve sosyal hayatı ile ilgili fikirlerini açıkça yansıtmış olduğu hikâyelerdir. Yaptığımız çalışmada bu hikâyelerden hareketle Adil Kutuy'un diline ve üslubuna özgü nitelikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Yazarın "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam" ve "Vücdan Gazabı" hikâyelerinin yazıldığı dönem ve söz varlığı incelenerek hem 1930- 1940'lı yıllarda Sovyet edebiyatı hakkında bilgi edinilmiş hem de bu bilgiler ışığında Adil Kutuy'un, duygu ve düşüncelerini dile getirme şekline değinilmiştir.

Anahtar Sözcükler

1. Adil Kutuy
2. Tapşırılmagan Hatlar
3. Ressam
4. Vücdan Gazabı
5. Dil ve üslup

ABSTRACT

SÖNMEZLER DURAN, Özge. Language and Style in the Works by Adil Kutuy, Master's Thesis, Ankara, 2013.

1930s and 1940s hold an important place in the Tatar literature. In this period during which authors and poets faced various political pressures, many works were written reflecting those pressures. Our study analyzes Adil Kutuy, one of the most prominent authors and poets of this period, and some of his stories featuring Adil Kutuy's authorship. The selected works, "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam" and "Vücdan Gazabı", are the stories in which Adil Kutuy clearly reflects his ideas on the political and social life of the period. Within the framework of these stories, we tried to put forward the qualities unique to the language and style of Adil Kutuy. By analyzing the lexicology of "Tapşırılmagan Hatlar", "Ressam" and "Vücdan Gazabı" and the period in which they were written, we were both informed on the Soviet literature as well as mentioning Adil Kutuy's way of expressing his thoughts and emotions under the light of the information acquired.

Key Words

1. Adil Kutuy
2. Tapşırılmagan Hatlar
3. Ressam
4. Vücdan Gazabı
5. Language and Style